

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE**

Cu titlu de manuscris:

C.Z.U: 342.7(043.3)

CRASNOBAEV ADRIAN

**PROTECȚIA DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI
LA UN MEDIU ÎNCONJURĂTOR SĂNĂTOS**

Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

**SMOCHINĂ Andrei,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar**

Autor

Chișinău, 2015

© Crasnobaev Adrian, 2015

CUPRINS:

ADNOTARE (în limbile: română, rusă, engleză).....	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS	15
1.1. Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos reflectat în cercetările doctrinarilor contemporani.....	15
1.2. Recunoașterea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.....	29
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....	45
2. DREPTUL CONSTITUȚIONAL LA UN MEDIU SĂNĂTOS ÎN CADRUL SISTEMULUI DE DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI ALE OMULUI ȘI CETĂȚEANULUI	47
2.1. Determinări conceptuale cu privire la noțiunile de „mediu”, „mediu înconjurător” și „dreptul la un mediu sănătos”.....	47
2.2. Natura juridică al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și trăsăturile sale specifice.....	59
2.3. Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.....	76
2.4. Concluzii la Capitolul 2.....	97
3. GARANȚIILE DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS	99
3.1 Garanții general-materiale.....	99
3.2 Garanții special juridice.....	108
3.3 Avocatul poporului (Ombudsmanul) – garanție juridică nejurisdicțională	132
3.3. Concluzii la Capitolul 3.....	144
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	146
BIBLIOGRAFIE	149
Anexa 1. Petiția către CpDOM din 16.09.2010.....	170
Anexa 2. Nota informativă a Avocatului Poporului din 06.05.2011.....	171
Anexa 3. Petiția colectivă parvenită din partea unui grup de cetățeni din 12.11.2010.....	172
Anexa 4. Nota informativă adresată Avocatului Parlamentar, parvenită din partea Consiliului Raional Ialoveni din 25.03.2011.....	173
Anexa 5. Nota informativă adresată Avocatului Parlamentar parvenită din partea Ministerului de Justiție din 30.06.2011.....	174

Anexa 6. Copia remiterii cererii petiționarei Procurorului mun. Chișinău din 02.07.2011.....	175
Anexa 7. Nota informativă a Preturii sec. Rîșcani din 19.09.2011.....	176
Anexa 8. Nota informativă a Primăriei com. Grătiești din 30.09.2013.....	177
Anexa 9. Nota informativă a Ministerului Sănătății către CpDOM din 28.06.2012.....	178
Anexa 10. Nota informativă a Ministerului Mediului către CpDOM din 15.06.2012.....	179
Anexa 11 Nota informativă a Ministerului Mediului către CpDOM din 28.08.2012.....	180
Anexa 12. Copia comunicatului de presă cu referire la sesizarea Avocatului Poporului în domeniul protecției dreptului la un mediu sănătos din 10.03.2012.....	181
Anexa 13. Nota informativă a Ministerului Mediului către CpDOM din 28.05.2013.....	182
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	183
CV-ul AUTORULUI	184

ADNOTARE

Crasnobaev Adrian. Protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. Teza pentru obținerea gradului științific de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional. Chișinău, 2015.

Structura: Teza de doctor în drept cuprinde: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 309 de titluri, 148 pagini text de bază. Rezultatele științifice obținute sînt reflectate în cuprinsul a 14 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: mediu, protecție, dreptul la un mediu sănătos, natură juridică, conținut multifuncțional, garanție general materială, garanție special juridică.

Domeniul de studiu: dreptul constituțional

Scopul tezei îl formează elaborarea unui studiu complex cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin cercetarea conexă a conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor eficiente a realizării și protecției sale.

Obiectivele tezei: studierea și generalizarea studiilor științifice în domeniu, determinarea gradului de cercetare științifică a subiectului, în general, și a celor mai importante aspecte ale acestuia, în special; cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la un mediu sănătos la nivel internațional, regional și național, în cadrul evolutiv; studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului la un mediu sănătos în raport cu alte drepturi din cadrul aceleiași generații; determinarea conținutului multifuncțional al dreptului la un mediu sănătos; investigarea impactului dreptului la un mediu sănătos asupra altor drepturi din punct de vedere al restrîngerii sau limitării exercițiului lor; identificarea garanțiilor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos; investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor special juridice în scopul elucidării eficacității acestora pentru protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos; precum și oferirea unor recomandări pentru îmbunătățirea procesului de protecție dreptului constituțional la un mediu sănătos.

Noutatea și originalitatea științifică. În Republica Moldova au fost efectuate unele cercetări restrînse cu privire la denumirea, conținutul și garanțiile protecției dreptului la un mediu sănătos, însă lucrarea în cauză constituie o continuitate a cercetărilor în direcția respectivă.

Inovația științifică a lucrării este determinată de faptul că această investigație este una complexă și multidimensională, avînd ca finalitate determinarea naturii juridice și a conținutului dreptului la un mediu sănătos, modalităților de recunoaștere și protecție a acestuia în Republica Moldova.

Problema științifică importantă soluționată constă în determinarea naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, avînd ca efect determinarea locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, fapt care a permis valorificarea gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituționale a dreptului cercetat.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă. Studiul are un caracter științifico-teoretic, relatînd, într-o formă explicită, rezultatele obținute în cadrul cercetării, sub aspect teoretic și practic, care vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos în Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor științifice: Problemele și soluțiile prezentate în teză, constituie sursă de inspirații și idei pentru alte lucrări, care necesită a fi studiate în continuu, odată cu evoluția societății și revoluțiile tehnico-științifice în armonie cu protecția dreptului la un mediu sănătos, iar recomandările constituie suport științific pentru activitatea creativ-legislativă

АННОТАЦИЯ

Краснобаев Адриан. Защита фундаментального права человека на здоровую окружающую среду. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальности: 552.01 - Конституционное право. Кишинев, 2015.

Структура диссертации: введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография из 309 наименований, 148 страниц основного текста. Научные результаты отражены в содержании 14 научных работ.

Ключевые слова: окружающая среда, защита, право на здоровую окружающую среду, юридическая природа, многофункциональное содержание, общие материальные гарантии, специальные юридические гарантии,

Область исследования: конституционное право.

Целью диссертации является всеобъемлющее исследование защиты фундаментального права человека на здоровую окружающую среду и определение эффективных гарантий реализации и защиты данного права.

Задачи диссертации: изучение и обобщение научных работ в данной области, в целом, и наиболее важных аспектов, в частности; исследование этапов признания фундаментального права на здоровую окружающую среду на международном, региональном и национальном уровне; изучение понятий о правовой природе права на здоровую окружающую среду; определение многофункционального содержания права на здоровую окружающую среду; исследование влияния права на здоровую окружающую среду на другие права человека в отношении ограничения их реализации; анализ гарантий реализации и защиты права на здоровую окружающую среду; изучение материалов практики реализации правовых гарантий, в целях определения их эффективности для защиты фундаментального права человека на здоровую окружающую среду, а также предоставление рекомендаций по улучшению гарантий для защиты данного конституционного права.

Научная новизна и оригинальность исследования. Несмотря на то, что в Республике Молдова были проведены исследования, связанные с содержанием, юридической природой и гарантией защиты права на благоприятную здоровую окружающую среду, данная научная работа является продолжением исследований в этом направлении.

Научная новизна диссертации состоит в комплексном и многоаспектуальном характере исследования, определяющем правовую природу и содержание права на здоровую окружающую среду, методы его признания и защиты в Республике Молдова.

Решение важной научной проблемы состоит в установлении правовой природы и многоаспектуальном содержании фундаментального права человека на здоровую окружающую среду, имеющей в качестве результата - определение его места и роли в рамках системы прав и основных свобод человека и гражданина - основание, которое позволило выявить ценность эффективности гарантий конституционного происхождения анализируемого права.

Теоретическая и практическая значимость исследования состоит в изложении ряда научных решений и предложений, которые на практике помогут углубить знания о правовом механизме обеспечения право на здоровую окружающую среду в Республике Молдова.

Имплементация научных результатов: Выводы и рекомендации, предложенные в данной работе, являются источником идей для дальнейших исследований, необходимых как следствие научно-технических революций, связанных с окружающей средой, а также научным источником для законотворческого процесса.

ANNOTATION

Crasnobaev Adrian. Legal mechanisms for ensuring the fundamental human right to a healthy environment. Thesis for obtaining a PhD degree in law. Specialization: 552.01 Constitutional Law. Chisinau, 2015.

Structure: PhD thesis comprises: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 309 titles, 148 basic text pages. Scientific results obtained are reflected in the content of 14 scientific articles.

Key-words: environment, environmental protection, the right to a healthy environment, juridical nature, multifunctional content, general collateral guarantee, special legal guarantee.

Field of study: Constitutional Law.

The purpose of the thesis. The purpose of the thesis consists in the realization of a complex study on the right to a healthy environment related to the content and the legal nature of this right, as well as of the effective guarantees ensuring the protection and realization of this fundamental right.

The objectives of the thesis. The thesis has the following *objectives*: the analysis and generalization of the published studies on the subject; the determination of the level of scientific study, in general and of its most important aspects, in particular; the research of the phenomenon of recognition of the fundamental human right to a healthy environment on a international, regional and national level; the study of the concepts related to the juridical nature of the right to a healthy environment reported to other fundamental rights of the same generation; the establishment of the multifunctional content of the right to a healthy environment; the investigation of the impact of the right to a healthy environment on other fundamental rights, judging by the limitation of their exercise; the analysis of the guarantees of enduring the realization and protection of the right to a healthy environment; the investigation of the cases of the practical application of the juridical guarantees in order of elucidating their efficiency as constitutional mechanisms ensuring the fundamental human right to a healthy environment; as well as offering recommendations for enhancing the process of protection of the constitutional right to a healthy environment

The scientific novelty and originality. Some research were established in the Republic of Moldova on the topic of the name, content and guarantees of the right to a healthy environment, thus the thesis ensures a continuity to this research.

The scientific innovation of this research stems from the fact that this is a complex and multidimensional investigation, meant to clarify the applicability of the protection of fundamental human right to a healthy environment.

The scientific novelty of the thesis consists in a complex and multispectral character of the research that defines the legal nature and content of the right to a healthy environment, methods of it recognition and protection in the Republic of Moldova.

The important scientific problem solved consists in determination of the legal nature and multispectral content of the fundamental human to a healthy environment, having as a result - the definition of its role and place within the framework of human rights and fundamental freedoms of human and citizen - the base, which revealed the value of the effectiveness of constitutional guarantees of origin of the analyzed law.

Theoretical and applied value of the thesis. The study is of a scientific-theoretical nature, reporting on an implicit form, the results obtained in research, under a theoretical and practical aspect, that will help to amplify and deepen the knowledge of the legal mechanism ensuring the fundamental human right to a healthy environment in the Republic of Moldova.

Implementation of scientific results: The problems and solutions presented in this thesis, stand as a source of inspiration and ideas for further analysis that need to be investigated continuously, along with the evolution of society and scientific-technical revolutions, in harmony with the environment protection, harmless to human health, while the recommendations of the type of the *lege ferenda* remain a scientific support for further creative legislative activity.

LISTA ABREVIERILOR

C.E. – Consiliul Europei

C.E.D.O. – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CEE – Comisia Economică Europeană

CNEJ - Centrul Național de Expertiză Judiciară

CpDOM – Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova

EMEP - Programul European de Monitoring și Evaluare

F.A.O. - Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agriculturii

IES - Inspectoratul Ecologic de Stat

IMSP – Instituție Medico-Sanitară Publică

O.N.U – Organizația Națiunilor Unite

P.N.U.E. – Programul Națiunilor Unite pentru Mediu

PNUD – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

PPP – parteneriat public- privat

RCL - Regia Comunal-Locativă

RM – Republica Moldova

S.A. – Societate pe Acțiuni

SDDUE - Strategia de Dezvoltare Durabilă a Uniunii Europene

SRL – Societatea cu Răspundere Limitată

U.I.C.N. – Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii

U.N.E.S.C.O. - Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

UE – Uniunea Europeană

Vol. – Volumul

W.W.F. – Fondul Global pentru protecția Lumii Sălbatice

alin. – alineat

art. – articol

etc. – etcetera

lit. – litera

nr. – număr

p. – pagină

pct. – punct

sec. – secolul

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos s-a afirmat după Conferința de la Stockholm din 1972 ca un obiectiv primordial al societății contemporane, datorită faptului că schimbările ce se produc la nivel economic și social, constituie un pericol eminent pentru viața și sănătatea omului, care ulterior generează noi probleme în legătură cu protecția mediului înconjurător, a căror soluționare și susținere financiară este dependentă de starea economică a fiecărui stat în parte.

Respectiv, protecția mediului, are menirea să înlesnească ocrotirea și formarea mediului, să descopere cauzele poluării mediului, să stabilească modalitățile și condițiile prevenirii poluării, reducerii și înlăturării totale ale efectelor acesteia, precum și să le aplice în acord cu interesele societății și în interesul tuturor membrilor acesteia,

Protecția mediului, reprezintă modul în care s-a reacționat împotriva deteriorărilor aduse de om mediului său înconjurător, inclusiv elementelor biosferei și modului în care se acționează, prin instrumente legislative, pentru prevenirea deteriorării lui mai departe, fiind văzută ca o luptă pe cale legislativă împotriva poluărilor de orice fel, a aerului, a apei, a solului și a subsolului, precum și a distrugerii elementelor biosferei [1, p. 33], avînd rădăcini adînci încă din antichitate, și fiind tratată inițial sub aspectul elaborării măsurilor de protecție a naturii și ulterior dezvoltată la nivel de protecție a mediului în raport cu viața și sănătatea omului.

Treptat, protecția și îmbunătățirea condițiilor de mediu au devenit pentru umanitate o sarcină a cărei realizare presupune nu numai eforturi materiale și organizatorice internaționale și naționale, ci și cristalizarea unor concepții științifice fundamentale [17, p. 41-46], iar consacrarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos poate fi tratată ca un instrument de realizare a obiectivului respectiv.

Prin urmare, mediul și protecția lui, au generat apariția unui nou drept fundamental, care a devenit expresia unei politici publice de interes colectiv, a unei solidarități nu numai în interiorul statelor, dar și la nivel internațională, datorită importanței calității mediului pentru membrii societății.

Dreptul la mediu sănătos, care a intrat de curînd în catalogul drepturilor fundamentale ale omului, se caracterizează printr-o dinamică deosebită în privința recunoașterii și garantării sale juridice, pornind de la etapa proclamării sale inițiale în plan internațional, urmînd consacrarea sa constituțională și/sau legislativă la nivelul statelor, și ulterior receptat pe cale jurisprudențială de Convenția Europeană a Drepturilor Omului prin intermediul aplicării „tehnicii ricoșetului”, datorită faptul că de la adoptarea acesteia și a protocoalelor sale adiționale nu s-a regăsit expres în conținutul lor.

Actualmente, avînd un fundament științific și unul social bine determinat, dreptul la un mediu sănătos, reprezintă o realitate care a dobîndit în ceva mai mult de patruzeci de ani, atît o vocație universală, cît și o legitimitate politică, astfel încît a fost consacrat în cele mai înalte reglementări din ierarhia legilor ca un drept fundamental, fiindu-i atribuite anumite garanții procedurale, precum și asigurat prin recunoașterea îndatoriri persoanelor de proteja mediul înconjurător.

Dreptul la un mediu sănătos a ajuns a fi purtătorul unor drepturi fundamentale și asigurat spre realizare prin prisma dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, astfel fiind atestată o întărire a funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, care din punct de vedere juridic au devenit drept garanții juridice pentru realizarea sa, conferind dreptului analizat și o a treia dimensiune – cea procedurală, precum și de îmbogățire a celorlalte drepturi naturale ale omului recunoscute în Legea Fundamentală a statului, atît sub aspect cantitativ, cît și calitativ.

Însă, pentru ca dreptul în cauză să poată fi exercitat în mod concret, este necesar un ansamblu de garanții naționale, care să ofere eficiență acestor drepturi, deoarece aportul acestor garanții constă atît în asigurarea unui cadru normativ și instituțional favorabil pentru ca drepturile omului și libertățile sale să devină realitate, o stare de fapt, cît și o măsură de protecție, în caz contrar, acestea poartă mai mult un caracter declarativ, lipsite de anumite implicări eficiente ale statului, prin intermediul componentelor mecanismului statal.

Criza ecologică a pus în pericol dezvoltarea stabilă a civilizației umane, iar degradarea în continuare a sistemului resurselor naturale duce la destabilizarea biosferei, lezarea integrității sale și pierderea capacității de a menține calitatea mediului. Depășirea acestei crize est

e posibilă numai datorită stabilirii unei noi relații între om și natură, care ar fi axată pe excluderea tuturor formelor folosite spre a distruge și a degrada mediul, însă cu regret, realitatea ne demonstrează contrariul.

Problema protecției mediului este una actuală și perpetuă, iar formularea corectă a dreptului fundamental la un mediu sănătos, determinarea conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor protecției sale este una dificilă, și multidimensională, ceea ce a constituit o provocare pentru noi la elaborarea respectivei lucrări științifice.

Scopul investigații științifice îl constituie elaborarea unui studiu complex cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin cercetarea conexă a conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor eficiente a realizării și protecției sale.

Avînd în vedere actualitatea temei și caracterul multilateral al investigației în cauză, realizarea scopului propus a impus următoarele **obiective**:

- studierea și generalizarea studiilor științifice în domeniu, determinarea gradului de cercetare științifică a subiectului, în general, și a celor mai importante aspecte ale acestuia, în special;
- cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la un mediu sănătos la nivel internațional, regional și național, în cadrul evolutiv;
- studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului la un mediu sănătos în raport cu alte drepturi din cadrul aceleași generații;
- determinarea conținutului multifuncțional al dreptului la un mediu sănătos;
- investigarea impactului dreptului la un mediu sănătos asupra altor drepturi din punct de vedere al restrîngerii sau limitării exercițiului lor;
- identificarea garanțiilor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;
- investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor special juridice în scopul elucidării eficacității acestora pentru protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;
- oferirea unor recomandări pentru îmbunătățirea procesului de protecție a dreptului constituțional la un mediu sănătos.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. În Republica Moldova au fost efectuate cercetări restrînse cu privire la denumirea, conținutul și garanțiile dreptului la un mediu sănătos, însă lucrarea în cauză constituie o continuitate a cercetărilor în direcția respectivă.

Inovația științifică a lucrării este determinată de faptul că această investigație este una complexă și multidimensională, avînd ca finalitate determinarea naturii juridice și a conținutului dreptului la un mediu sănătos, modalităților de recunoaștere și protecție în Republica Moldova.

Problema științifică importantă soluționată constă în determinarea naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, avînd ca efect determinarea locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, fapt care a permis valorificarea gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituționale a dreptului cercetat.

Prin urmare, sînt înaintate spre susținere următoarele **rezultate științifice**:

- noțiunea de „*drept la un mediu sănătos*” este una complexă, cu un conținut multifuncțional, ce caracterizează un drept natural, inherent al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acestuia, precum și un mediu neprimejdios

din punct de vedere ecologic pentru viața și sănătatea sa, fiind tălmăcit și ca o garanție a dreptului la viață și ocrotirea sănătății, conferindu-i pe lângă dimensiunea naturală și artificială și o a treia dimensiune – cea procedurală;

- dreptul la un mediu sănătos este un drept individual, non-absolut, care face parte din categoria drepturilor sociale-economice, recunoscute relativ recent în constituțiile a multor state, iar datorită importanței sale strategice pentru comunitatea internațională și în scopul menținerii echilibrului ori promovării securității ecologice poate fi realizat în nume colectiv;

- dreptul la un mediu sănătos este recunoscut la nivel internațional, regional și național, atât expres în textele de lege, cât și implicit, ori prin interpretare extensivă a unor norme deja existente, de către doctrinari sau instanțe de judecată;

- îndatorirea de a proteja mediul, controlul constituționalității legilor, controlul asupra administrației publice, activitatea Avocatului Poporului, reprezintă condiții, mijloace, metode social – economice, politice și juridice, de sorginte constituțională, care asigură atât protecția multilaterală a dreptului la un mediu sănătos, cât și realizarea corectă a statutului juridic al individului în domeniul protecției mediului;

- garanțiile juridice protecției dreptului la un mediu sănătos, constituie un ansamblu de pîrghii, ce se află la disponibilitatea statului și a fiecărei persoane, de a pretinde reciproc respectarea relațiilor sociale, care apar în procesul de realizare și protecție a dreptului natural la un mediu sănătos, avînd prioritate față de cele materiale, din considerentul că acestea poartă un caracter concret, direct, real, efectiv, ce permit individului de a beneficia pe deplin și nestîngherit de drepturile lor, de a-și apăra interesele lor legitime, precum și executarea conștiințioasă a obligațiilor sale.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Studiul are un caracter științifico-teoretic, relatînd, într-o formă explicită, rezultatele obținute în cadrul cercetării, sub aspect teoretic și practic al problematicii în plan național și internațional.

Rezultatele investigațiilor vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos în Republica Moldova.

În funcție de finalitatea urmărită, rezultatele cercetării pot fi utilizate în soluționarea problemelor legate, în special, de sporirea gradului de aplicabilitate și eficacitate a protecției dreptului la un mediu sănătos, precum și perpetua modernizare a condițiilor, mijloacelor și metodelor juridice, politice și social-economice, care ar permite diminuarea riscului poluării mediului și asigurării fiecărei persoane indiferent de sex, rasă, naționalitate, apartenență politico-juridică - a unui mediu sănătos.

În viziunea noastră, problemele și soluțiile prezentate în teză, constituie sursă de inspirații și idei pentru alte lucrări, fiind puse în discuție aspecte precum: conținutul și natura juridică a dreptului la un mediu sănătos, modalitatea de recunoaștere a dreptului respectiv la nivel internațional, regional și național, gradul de aplicare și eficacitatea garanțiilor general-materiale și special juridice a protecției dreptului la un mediu sănătos, care în perspectivă, datorită evoluției relațiilor sociale din domeniul dat, necesită a fi studiate în continuu.

Aprobarea rezultatelor științifice. Lucrarea a fost aprobată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, fiind examinată atât în ședința Centrului Cercetări Juridice, cât și în ședința Seminarului Științific de Profil.

Principalele demersuri științifice, rezultatele și concluziile tezei sunt reflectate în mai multe publicații și au fost prezentate la conferințe științifice la diferite niveluri, precum: *Formele de realizare a funcției ecologice a statului*. În: Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova, 11 decembrie 2012. Chișinău: Elan Poligraf, 2013; *Le contrôle exercé sur l'activité de l'administration publique comme mécanisme d'assurance du droit constitutionnel à un environnement sain*. În: „Eficiența normelor juridice”: Materiale ale conferinței internaționale, 25-27 aprilie 2013, România. Cluj-Napoca: Editura Hamangiu, 2013; *Recunoașterea dreptului la un mediu sănătos*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza este structurată în funcție de scopul cercetării și obiectivele trasate și cuprinde:

Introducere – în care sînt inserate: argumentarea alegerii și actualitatea temei investigate, scopul și obiectivele lucrării, argumentarea noutății științifice, a semnificației teoretice și valorii aplicative a lucrării, rezultatele propuse spre susținere, aprobarea și structura tezei.

Compartimentul 1 „Analiza situației în domeniul protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos” cuprinde o expunere a gradului de cercetare a subiectului în doctrina contemporană, fiind evaluată contribuția teoretico-științifică a cercetătorilor autohtoni și străini la dezvoltarea tezelor cu privire la dreptul fundamental la un mediu sănătos, precum și efectuarea unei analize complexe a fenomenului recunoașterii dreptului în cauză sub aspect evolutiv.

Compartimentul 2 - „Dreptul constituțional la un mediu sănătos în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului” - reprezintă un studiu asupra diversității de

definiții ale noțiunilor de „mediu”, „mediu înconjurător” și „dreptul la un mediu sănătos” reflectate în literatura de specialitate, determinarea conținutului și naturii juridice a dreptului la un mediu sănătos atât în baza concepțiilor specialiștilor autohtoni și străini, cât și a prevederilor legale internaționale, regionale și naționale.

Compartimentul 3 - „Garanțiile dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos” - conține o analiză conceptuală a noțiunii de garanție a drepturilor omului, a elementelor sale structurale, precum și o expunere a diverselor criterii de clasificare a lor. O atenție deosebită este acordată garanțiilor general-materiale și special juridice a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Considerăm că, ***concluziile generale și recomandările*** vor completa doctrina juridică națională în domeniul cercetat, vor contribui la dezvoltarea continuă a dreptului la un mediu sănătos studiat atât sub aspect constituțional, cât și al ramurii dreptului mediului, iar recomandările vor servi ca suport științific pentru activitatea creativ-legislativă.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS

1.1 Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos reflectat în cercetările doctrinarilor contemporani

Din considerentul asigurării unui viitor prosper a generațiilor viitoare din punct de vedere al calității mediului înconjurător, unii cercetători, atât străini, cât și autohtoni, s-au preocupat de problematica identificării anumitor soluții privind fortificarea mecanismului internațional și național al protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Suntem de părere că dreptul la un mediu sănătos dispune de un conținut multifuncțional, ai cărui determinare reprezintă un demers foarte dificil de realizat [134, p. 206] pe motiv că „acest drept nu are, așa cum ar trebui, un conținut bine definit” [175, p. 89], din următoarele considerente:

1. Varietatea noțiunilor utilizate spre titularizarea sa, deoarece conținutul dreptului depinde, din punct de vedere substanțial și de definiția dată mediului înconjurător, care reflectă în sine diferite dimensiuni a acestui drept. Din diversitatea noțiunilor, precum dreptul la un mediu sănătos, dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic, dreptul la un mediu înconjurător de calitate, dreptul la conservarea mediului înconjurător, dreptul la un mediu înconjurător protejat, dreptul la un mediu înconjurător favorabil, dreptul la un mediu ambiant sănătos; dreptul la un mediu curat și sănătos, dreptul la un mediu natural curat, sănătos și favorabil pentru existența omului, pot fi evidențiate două elemente sau dimensiuni ale sale și anume:

a) dimensiunea naturală, care exprimă imperativul garantării unui mediu natural care să favorizeze calitatea vieții în general, având riguroase implicații socio-economice și privește omul mai ales ca element component al sistemului natural și ocrotirea sa prin menținerea echilibrului ecologic;

b) dimensiunea umană, care privește, în primul rând, un mediu sănătos, nepoluat, care să nu creeze o stare de pericol pentru sănătate, viață și dezvoltare (fizică și intelectuală) a omului, să asigure afirmarea personalității creatoare a acestuia, poziționînd astfel în plan central omul, bunăstarea și prosperitatea condiției sale materiale și spirituale, apărarea integrității și ființei umane.

2. Modalitatea recunoașterii constituționale a acestui drept în constituțiile diferitor state ale lumii, care atribuie acestui drept diferite laturi conceptuale și mecanisme de realizare,

ceea ce în rezultat complică procesul de determinare a conținutului dreptului supus analizei noastre.

Prof. Iancu Gh. analizând în lucrarea sa tehnicile de formulare utilizate în diferite constituții ale lumii constată că în unele constituții ale statelor se prevede existența unui asemenea drept fundamental clar, de regulă, corelat cu obligații ale statelor în domeniul protecției mediului înconjurător, iar în altele mai puțin detaliat și care constituie un criteriu de diferențiere [134, p. 210-212], sintetizând din textul prevederilor constituționale următoarele elemente de conținut:

- a) necesitatea reglementării exprese a dreptului fundamental în cauză, numai astfel acest drept poate exista și avea un conținut definit;
- b) sublinierea faptului că mediul înconjurător trebuie să fie conform normelor și standardelor stabilite, eliminându-se sursele de poluare sau contaminare;
- c) relevarea caracterului de „bun public” al mediului înconjurător, esențial pentru salvarea și asigurarea calității vieții;
- d) scoaterea în evidență a îndatoririlor statului și ale cetățenilor pentru protecția mediului înconjurător, a măsurilor necesare pentru protecția mediului și drepturilor pe care le au cetățenii în legătură cu protecția mediului înconjurător;
- e) reglementarea răspunderii juridice pentru săvârșirea de fapte ilegale care afectează mediul înconjurător, inclusiv pentru daunele ecologice produse.

Având în vedere faptul că în mod tradițional, drepturile fundamentale formează conținutul raporturilor dintre persoanele fizice și stat, rezultă că obligațiile corelative acestor drepturi revin statului care le recunoaște și le garantează, astfel că, dreptul la un mediu sănătos presupune în același timp și îndeplinirea unor obligații referitoare la protecția mediului înconjurător, iar statele au obligația generală de a lua măsurile legale, administrative și orice alte măsuri necesare pentru garantarea dreptului la un mediu sănătos, care trebuie să prevină degradarea mediului și reglementarea folosirii durabile a resurselor naturale.

3. Diversitatea opiniilor privind natura juridică a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, fiind atestată o strânsă corelație dintre natură și conținut, care în rezultat determină și titularii acestui drept, cum ar fi spre exemplu constatarea conceptuală a faptului dacă dreptul la un mediu sănătos este un drept natural aparținând fiecărui om, ori reprezintă un drept doar al celor persoane care se află într-o legătură politico-juridică cu statul al cărui teritoriu îl habitează permanent și obișnuit, adică doar cetățenilor statului respectiv.

De asemenea, o strânsă corelație între natura și conținutul acestui drept poate fi atestată și la compartimentul tălmăcirii lui fie ca drept de solidaritate, ori ca drept individual, determinând în

cele din urmă nu numai titularii săi, dar și extensia acestui drept, fiind observată tendința de a transforma respectivul drept într-unul gigant, ceea ce în viziunea noastră duce la acutizarea problemei privind clarificarea conținutului său.

4. Concepția exprimată de către P. Kromarek, care susține că respectivul drept, integral conținutului său, „este un drept pe care, în special țările în curs de dezvoltare, îl văd drept un mijloc complementar de realizare a dreptului la dezvoltare, deoarece dezvoltarea nu poate să opereze fără menținerea echilibrului ecologic și protejarea mediului vital, iar cerințele conservării mediului nu se opun în mod radical dezvoltării” [145, p. 115].

Respectiva concepție este dubioasă pe motiv că dreptul la un mediu sănătos nu poate fi pus pe același cântar cu dreptul la dezvoltare ori cu dreptul la pace, deoarece protecția mediului se prezintă ca element component al dreptului la dezvoltare, de rînd cu factorii economici și sociali, dar, în același timp, fiindu-i atribuit de actele normative internaționale și regionale un caracter complex, din considerentul că inițial dreptul la un mediu sănătos a fost strîns legat de dreptul la sănătate și de dreptul la viață. Mai tîziu acesta a fost analizat din perspectiva unui drept cu privire la condițiile de viață și de muncă mai bune (igiena și securitatea muncii), prin dezvoltarea dreptului la odihnă și recreere, iar în unele state precum Canada, acest drept, la nivel federal este tratat ca o componentă a dreptului la viață și la securitatea persoanei.

Prin urmare, dreptul la un mediu sănătos a ajuns a fi purtătorul unor drepturi fundamentale și asigurat spre realizare prin prisma dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, astfel fiind atestată o întărire a funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, care din punct de vedere juridic au devenit drept garanții juridice pentru realizarea sa, conferind dreptului analizat și o a treia dimensiune – cea procedurală, ceea ce în rezultat fundamentează concepția noastră că dreptul la un mediu sănătos nu poate fi tălmăcit ca un „drept gigant”, „drept dictatorial” sau ca un „drept superior celorlalte drepturi fundamentale”, ci de îmbogățire a celorlalte drepturi naturale ale omului recunoscute în Legea Fundamentală a statului, atît sub aspect cantitativ, cît și calitativ.

În scopul formulării unei noțiuni complexe a termenilor de „mediu”, „mediu înconjurător”, „dreptul la un mediu sănătos” din cadrul diversității de definiții expuse în studiile de specialitate străine și autohtone, precum și identificării conținutului și naturii juridice a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și a garanțiilor de protecție a acestui drept constituțional, au fost analizate diverse materiale științifice, atît a specialiștilor în domeniul dreptului mediului, cît și a dreptului constituțional și protecției juridice a drepturilor omului.

Un suport teoretico – științific îl constituie concepțiile lui A. Kiss [142; 143; 144], M. Bélanger [10], P. Hassan [106], Moltke von K. [186], N. Duplé [92], A. Makarewicz [175], P.

Bercis [11], J.P. Jacque [140], și P. Kromarek [145], ultimul dintre ei susținând că „dreptul protecției Terrei sau Pământului” [145 p. 115], integral conținutului său, este un drept pe care, în special țările în curs de dezvoltare, îl văd drept un mijloc complementar de realizare a dreptului la dezvoltare, deoarece dezvoltarea nu poate să opereze fără menținerea echilibrului ecologic și protejarea mediului vital, iar cerințele conservării mediului nu se opun în mod radical dezvoltării

Este înfățișată și opinia potrivit căreia o variantă reușită ar fi și denumirea de „*drept la un mediu înconjurător de calitate*” ori „*dreptul la calitatea mediului înconjurător*” [92, p.35; 11, p. 228; 140, p.70], astfel că prin calitatea mediului înconjurător să se înțeleagă starea acestuia la un moment dat rezultată din integrarea tuturor elementelor sale structurale și funcționale capabilă să asigure o ambianță satisfăcătoare multiplelor necesități ale vieții omului.

Kiss A., susține în lucrarea sa că „*dreptul la conservarea mediului înconjurător*” [143, p. 26], reprezintă o formulare care prezumă că participarea cetățenilor la conservarea mediului are un dublu aspect, de drept și de îndatorire, aceștia nefiind doar beneficiari pasivi, ci și responsabili în conservarea și protecția mediului înconjurător.

Necesitatea stabilirii naturii juridice a acestui drept, remarcă Michel Bélanger, a fost expresiv subliniată în doctrină, arătându-se că în acest mod se ajunge la justificarea, între altele, a limitelor anumitor tehnici juridice preconizate pentru recunoașterea acestui drept și la necesitatea adoptării unor reguli de procedură judiciară corespunzătoare [10, p.20].

Deși, se consideră la nivel internațional că dreptul omului la un mediu sănătos este un drept din generația a treia și văzut ca drept de solidaritate, avându-și motivația în concepția că acest drept impune obligații indivizilor, grupurilor, statelor și comunității umane [106, p.88], în același timp, există opinia că acest drept ar face parte dintre drepturile de generația a doua [175, p.89], adică a drepturilor economice, sociale și culturale, care s-au format în rezultatul concesiilor social-economice ale guvernanților făcute muncitorimii organizate în sindicate puternice.

Reieșind din considerentul că dreptul la un mediu sănătos este un drept social, care face parte din categoria drepturilor social-economice și culturale, pe motiv că respectivul drept presupune intervenția statului pentru realizarea sa prin diverse măsuri economico-financiare, organizatorice și juridice, în scopul satisfacerii funcției sale ecologice, în literatura de specialitate a fost expusă opinia potrivit căreia dreptul la un mediu sănătos ar fi un drept de creanță [140, p.64], care în viziunea autorului acestei opinii Jacqué J.P., dreptul la mediul înconjurător preia forma unei creanțe de care dispun cetățenii față de puterea statală, iar respectarea acestei creanțe presupune intervenția pozitivă a puterilor publice.

În literatura de specialitate mai întâlnim opinii potrivit cărora:

- dreptul fundamental la un mediu sănătos ar fi un „drept pozitiv” [10, p.24] și nu natural pe motiv că nu își poate asigura existența fără să se aibă în vedere politica sa de aplicare și mijloacele practice pentru exercitarea sa, astfel că, în viziunea autorului, un asemenea drept creează în sarcina puterilor publice obligația de a asigura conservarea mediului înconjurător, impunând în mod egal cetățenilor îndatorirea de a-l conserva ei înșiși;

- prin natura sa juridică, acest drept ar fi unul reglementat „împotriva statului” [100, p.269], în scopul asigurării promovării bunăstării cetățenilor;

- ori într-o altă opinie, acest drept ar fi un „drept procedural” [186, p.112] din considerentul că el trebuie să asigure participarea la procesul de luare a deciziilor a tuturor celor care pot fi interesați să garanteze difuzarea informațiilor necesare pentru o asemenea participare, să comporte garanții ale propriei sale aplicări dincolo de frontierele politice și administrative stabilite;

- sau pornindu-se de la dreptul generațiilor viitoare la un mediu înconjurător protejat, se arată că acesta este „un drept moral și nu un drept legal” [106, p.89].

De asemenea, nu împărtășim integral aceste opinii, deoarece ele diminuează sarcina concretă a respectivului drept, complicând procedura de determinare a conținutului dreptului la un mediu sănătos și a naturii sale juridice, fapt ce va fi analizat mai detaliat în cadrul respectivei lucrări.

În Republica Moldova, există studii cu privire la conținutul, natura juridică și garanțiile asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos sub aspect constituțional, astfel că un suport teoretico-științific la elaborarea respectivei teze științifice îl constituie atât lucrările semnate de Tiutekin Iu. [301], Iakovlev V. [309], Zamfir P. [259; 262; 261; 260], Capcelea A. [30, 34, 33, 32, 31], Trofimov I. [249]; cât și tezele de doctor elaborate de Trofimov I. [250], Neagu M.-M. [193], Vlaicu V. [256], Iordanov I.-R. [138], Husein A.-N. [132], Nicolau I.-I. [197], Rotaru A. [227] și Arnăut S. [6].

Trofimov I. susține ideea că mediul este totalitatea lucrurilor, fenomenelor, influențelor de natură să cauzeze schimbări de diferit ordin în activitatea umană și a omului însuși, precum și cele ce nu provoacă influență, dar pot fi influențate, de către om, precum și cele ce nu produc influență și nu pot fi influențate de om, dar formează un anturaj al vieții lui [249, p. 8].

De asemenea, doctorul în drept, Trofimov I., utilizează noțiunea de „drept fundamental al omului la un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic”, definindu-l ca un drept ce se bucură de supremație în raport cu celelalte interese general-statale, deoarece condițiile favorabile de mediu sînt considerate drept un factor principal al bunăstării materiale și

confortului spiritual, ce determină viitorul durabil, și realizat în mod diferit, fie prin consfințirea directă în Constituție și în legile organice, fie prin declararea dreptului la sănătate, viață și asigurarea condițiilor neprimejdioase de trai etc. [249, p.].

În cadrul tezei sale de doctor în drept „*Răspunderea civilă în raporturile de dreptul mediului*”, Trofimov I. subliniază că răspunderea civilă pentru daunele ecologice poartă un caracter specific, dictat de natura publică a interesului apărut prin utilizarea procedurilor de răspundere reparatorie, inclusiv și declararea legislativă a principiului răspunderii solidare pentru daunele ecologice cauzate în comun de două sau mai multe persoane, iar dauna ecologică cu elementele sale – dauna de mediu și dauna civilă rezultată din dauna de mediu – sunt noțiuni foarte apropiate dar nu și identice. [250, p. 131].

Răspunderea juridică în dreptul mediului, drept consecință a nerespectării obligației constituționale de a proteja mediul înconjurător, poate fi considerată un element component al protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Atît Vlacu V., cît și Iordanov R., în tezele sale de doctor în drept s-au preocupat de problematica analizei apariției și evoluției procesului de protecție a mediului, rolul statului și a organelor sale în cadrul acestui proces, precum și impactul dreptului la un mediu sănătos și a protecției mediului în raport cu alte drepturi și obligații constituționale.

De asemenea, Vlaicu V. în lucrarea sa evidențiază două mari curente cu referire la gruparea tuturor drepturilor individuale ce se află în interacțiune cu dreptul omului la o anumită calitate a mediului, care în viziunea autorului, ambele recunosc aceleași drepturi și îndatoriri tuturor cetățenilor, recunoscute și în Legile lor fundamentale, numai că le numesc diferit, și anume [256, p. 25-26] :

- primul – este cel al autorilor care folosesc termenul de „drepturile ecologice ale cetățeanului” incluzînd anumite drepturi și îndatoriri precum: dreptul fundamental la un mediu protejat; dreptul persoanelor fizice și juridice de a beneficia de informația ecologică, de a primi informația ecologică veridică; dreptul cetățenilor de a se asocia în organizații de apărare a calității mediului; dreptul de a organiza referendumuri pe probleme legate de mediu; dreptul de a organiza întruniri publice în scopul protecției mediului cît și dreptul de a apela la justiție pe probleme de mediu, inclusiv pentru recuperarea daunei ecologice și îndatorirea fiecărei persoane de a proteja mediul.
- susținătorii celui de al doilea curent folosesc termenul de „drepturile cetățenilor în domeniul mediului” sau „drepturile cetățenilor în legătură cu protecția mediului”, incluzînd aici: dreptul fundamental la un mediu protejat; accesul la informațiile privind calitatea mediului; dreptul de a se asocia în organizații de apărare a calității mediului; dreptul de consultare pe probleme legate de mediu; dreptul de a se adresa direct sau prin intermediul unor asociații, autorităților

administrative sau judecătorești în vederea prevenirii sau în cazul producerii unui prejudiciu direct sau indirect; inclusiv dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul suferit.

În viziunea lui Vlaicu V., cea mai reușită formulare a denumirii noului drept este „dreptul la un mediu protejat”, deoarece protecția este elementul esențial de conținut și de terminologie a acestui drept, atribuindu-i următoarele trăsături specifice:

a) caracterul pozitiv al acestui drept, motiv pentru care statul trebuie, în virtutea caracterului său social și a obligațiilor constituționale pe care le are, să ia măsuri pentru refacerea și ocrotirea mediului, precum și menținerea echilibrului ecologic și crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții;

b) acest drept nu este un drept fundamental la un mediu ideal, care este imposibil de definit, ci la un mediu care trebuie să fie protejat, pentru a oferi ființei umane și colectivității sănătate, echilibru ecologic, calitate a vieții și decență în viață;

c) este singurul drept fundamental, care necesită existența unui element temporal, pentru că acesta nu este reglementat și recunoscut numai pentru generațiile prezente, ci și pentru cele viitoare;

d) sub aspect procedural, protejarea unui asemenea drept presupune un anumit specific, deoarece, mediul trebuie protejat numai prin măsuri preventive, prin decizii anterioare crizei ecologice, prin participarea populației la luarea deciziilor de mediu. Esențial în acest drept este prevenirea, dar nu caracterul reparator al răspunderii ecologico-juridice; dauna ecologică produsă echivalează cu neprotejarea mediului, responsabilitatea în cazul dat purtând doar o pondere educativă, nu și reparatorie;

e) acest drept duce la apariția unor drepturi și obligații pentru toți, nu numai pentru stat, ceea ce îl prefigurează atât ca un drept, cât și ca o obligație și impune statului îndatorirea de a institui structuri adecvate, care să permită cetățenilor să-și satisfacă o asemenea obligație ;

f) calitatea subiecților acestui drept fundamental, adică dreptul la un mediu protejat, trebuie considerat ca un drept al persoanei umane, beneficiar privilegiat al conservării naturii, deoarece el înglobează în câmpul său de protecție întreg mediul [256, p. 67-68].

Alăturându-se primului curent Iordanov R. afirmă că prin „drepturi ecologice ale omului înțelegem aspirațiile individului privind natura sau componentele acesteia, recunoscute prin lege, legate de satisfacerea necesităților (sau de posibila lor satisfacere) prin interacțiunea cu natura și asigurarea unei astfel de satisfaceri” [138, p. 36].

Novăția tezei elaborate de Iordanov R. constă în recunoașterea unui nou drept – dreptul la apă – care în sistemul juridic național este preferabil să decurgă prin următoarele metode: implimentarea legislativă, adoptarea unei strategii privind apa, asigurarea accesibilității apei

pentru fiecare individ care se află pe teritoriul național, precum și facilitatea unui acces durabil și în bune condiții la apă, în special în zonele rurale și zonele urbane private [138, p. 87].

Dreptul la apă, în viziunea autoarei, este conceput ca o prerogativă a titularului de a avea acces la sursa de apă pentru a satisface necesitățile sale în condițiile în care nu ar pune în pericol viața, sănătatea titularului sau calitatea mediului, fiind tratat și recunoscut ca un drept ecologic ce asigură o viață decentă și fără de care este imposibilă realizarea unor alte drepturi ale omului [138, p.83].

Neagu M.-M. reiterează în lucrarea sa de doctor în drept *"Ocrotirea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos prin mijloace de drept penal"* că Guvernele și Parlamentele României și Republicii Moldova au declarat protecția mediului ca direcție prioritară a politicii de stat, precum și extinderea și aprofundarea relațiilor României și Republicii Moldova în acest domeniu prin aderare la Convenții, semnarea acordurilor interstatuale, participarea în proiecte regionale și internaționale.

În esență lucrarea constituie un studiu a normelor juridico-penale cu privire la ocrotirea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos prin prisma elementelor constitutive care le caracterizează atât în baza literaturii de specialitate din România, Republica Moldova, cât și din alte țări, precum și studierea esenței și conținutului lor [193].

Lucrarea lui Husein A.-N. *"Drepturile omului la un mediu ambiant sănătos: aspecte ale dreptului internațional"* este axată pe analiza legislației, a practicii aplicării ei și a doctrinei juridice în statele-membre ale Uniunii Europene, a sistemului elaborărilor teoretico-practice fundamentate existente în aceste state și consfințirea acestora în legislație și în practica de aplicare privind drepturile ecologice ale cetățenilor, realizarea lor și procedeele de apărare în scopul posibilității utilizării experienței pozitive în practica de creare și aplicare a legislației ecologice în Republica Moldova [132].

Teza de doctor *"Raportul juridic de drept al mediului"* elaborată de către Nicolau I.-I. vine să determine locul raporturilor juridice de dreptul mediului, în vederea identificării elementelor specifice de aplicare a acestor raporturi, constituind nu doar o problemă teoretică, ci și una practică, precum și analiza legislației în contextul evoluției rapide a unor reglementări juridice necunoscute anterior, respectiv și apariția unor noi categorii de principii și reguli deschise spre cercetare, dezvăluite și incluse în circulația științei juridice naționale [197].

În viziunea autoarei, dreptul omului la un mediu neprimejdios din punct de vedere ecologic declarat în articolul 37 al Constituției Republicii Moldova este caracteristic oricărei persoane fizice aflată pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de apartenența acesteia la un careva stat, fiind propriu „fiecărui om”, întruchipînd prin această expresie sensul de „ființă

umană” nu doar cetățeanul, oferind posibilitatea titularului de a se adresa în instanță pentru apărarea dreptului său, chiar dacă actul poluator nu produce efectul în localitatea unde-și duce existența această persoană.

Un alt studiu elaborat de către Rotaru A. *”Probleme ale dezvoltării legislației ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală*, care constă în studierea complexă a esenței, structurii și modului de funcționare a legislației ecologice a Republicii Moldova ca sistem, pentru a elucida cele mai semnificative probleme ce marchează dezvoltarea acesteia la etapa actuală, și formularea unor posibile căi și soluții de remediere a acestora [227].

Autoarea susține că legislația ecologică a Republicii Moldova reprezintă o ramură complexă a legislației naționale, constituită din totalitatea actelor normative (legi și acte subordonate legilor) care conțin norme juridice ecologice și reglementează relațiile sociale ce țin de folosirea rațională a resurselor naturale și protecția factorilor naturali și artificiali ai mediului, cu scopul prevenirii și combaterii influenței negative a activităților economice și de altă natură a omului asupra mediului și a sănătății populației (față de poluarea chimică, fizică și biologică). Respectiv, importanța covârșitoare a legislației ecologice în reglementarea relațiilor din societate este determinată de faptul că ea are menirea să asigure atât protecția mediului, cât și nemijlocit ființa umană.

Cel mai recent studiu tangențial problemei abordate de către noi, este teza de doctor în drept a dlui Arnăut S. *”Particularitățile teoretico – practice ale formelor și metodelor de apărare ale drepturilor și intereselor ecologice.”*, care reprezintă o cercetare complexă a particularităților teoretico-practice a formelor și metodelor de apărare a drepturilor și intereselor ecologice, materializată prin studiul aprofundat al noțiunii, categoriilor, semnificațiilor drepturilor și intereselor de mediu, fundamentarea aplicativității diverselor forme și metode de apărare, inclusiv prin intermediul Cuții Europene a Drepturilor Omului [6].

Mecanismul juridic de apărare a drepturilor și intereselor ecologice - este definit de către autor – drept sistemul normelor, instituțiilor și raporturilor juridice, stabilite de legislație, care caracterizează direcțiile, formele, metodele, mijloacele și instrumentarul organizațional-juridic a activității subiectelor politicii statale de mediu în vederea apărării acestor drepturi și interese.

Garanțiile juridice a drepturilor și intereselor de mediu reprezintă sistemul condițiilor și mijloacelor juridico-statale de realizare a acestora, la care se atribuie nu numai prevederile legale în materie, dar și activitatea diverselor autorități statale, inclusiv a organelor, în sarcina cărora este pusă obligațiunea de asigurare a realizării și apărarea drepturilor și intereselor enunțate. În acest sistem, rolul principal revine garanțiilor constituționale, urmate de cele ramurale – juridico-ecologice, penale, civile, administrative etc., iar metoda de apărare a drepturilor și

intereselor de mediu – reprezintă o categorie juridică de drept material, care denotă măsurile de apărare, întreprinse în vederea apărării unui drept subiectiv lezat sau contestat pentru înlăturarea impedimentelor de realizare a dreptului respectiv.

Un suport teoretico-științific în domeniul dreptului constituțional, teoriei generale a dreptului și al teoriei drepturilor omului îl constituie lucrările semnate de către autorii autohtoni, precum: I. Guceac [103, 104], T. Cârnaț [35, 36, 37], D. Baltag [8], I. Creangă [74, 75], C. Gurin [75], B. Negru și A. Negru, [195] etc.

Studii mai ample cu privire la conținutul, natura juridică și garanțiile protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos se regăsesc în doctrina românească, printre acestea pot fi evidențiate tezele prof. Ernest Lupan, [167, 170, 169, 168, 171], în cadrul cărora domnia sa și-a exprimat opinia că „alături de fenomenele naturale (inundații vânturi puternice, erupția unor vulcani, cutremure, alunecări de terenuri etc.), echilibrul ecologic a fost și este permanent dereglat de diferite activități umane, poluarea având sub ambele aceste aspecte implicații deosebite asupra florei și faunei de pe Terra” [170, p. 19-20].

Conceptul de mediu – în opinia d-nului profesor - exprimă o noțiune cuprinzătoare și fundamentală, prin care înțelegem lumea vie și cea neînsuflețită, în principiu tot sau aproape tot ce înconjoară omul, iar sub aspect juridic, înzestrat cu un caracter dinamic, exprimând tendința generală — națională și internațională — pentru includerea în compunerea sa atât a elementelor naturale, cât și a celor create de om, adică atât mediul artificial, cât și mediul natural [167, p. 11].

Protecția mediului, poate fi definită ca o activitate umană conștientă, științific fundamentată, îndreptată spre realizarea unui scop concret, constând în prevenirea poluării, menținerea și îmbunătățirea condițiilor de viață pe Pământ, iar factorii de mediu supuși protecției sunt toate elementele mediului natural, ca solul, subsolul, apa, aerul, pădurea, flora, fauna terestră și cea acvatică, rezervațiile și monumentele naturii, precum și cele două mari categorii de elemente ale mediului artificial, adică așezările omenești cu tot ce se găsește în ele și este creat de om, precum și lucrurile aflate în afara acestor așezări pe care le-a creat omul [170, p. 39].

Este de reținut definiția potrivit căreia dreptului omului la un mediu sănătos poate fi tălmăcit ca un drept universal și, în același timp, și un drept al fiecărui cetățean al unui stat, care-l recunoaște legislativ fie în Constituție, fie în legi ordinare”, iar lupta pentru prevenirea poluării și înlăturării consecințelor acesteia trebuie să fie o îndatorire a tuturor locuitorilor unei țări, unei regiuni și întregii Terre [169, p. 24].

Respectiva definiție, poate fi privită ca o bază a concepției dublei dimensiuni a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, analizată mai detaliat în lucrarea noastră, și anume :

- dimensiunea individuală a dreptului la un mediu sănătos, care implică dreptul fiecărei persoane la prevenirea poluării, încetarea activității care are drept efect o poluare nocivă și refacerea mediului poluat, precum și repararea pagubei suferite de pe urma poluării mediului;
- dimensiunea colectivă a dreptului la un mediu sănătos – drept o obligație a statelor de a garanta exercitarea acestui drept și de a coopera în vederea prevenirii poluării și protejării mediului la nivel regional și internațional [169, p. 25].

De asemenea, se consideră că una din problemele juridice de o însemnătate și actualitate deosebită este recunoașterea și garantarea, internațională și, mai ales, națională, a dreptului fiecărui om la un mediu sănătos, ca drept fundamental ce reprezintă atât temeiul juridicește garantat de a cere altora un anumit comportament de a nu polua mediul, precum și statului de a lua măsuri eficiente pentru prevenirea poluării, cât și măsura propriei conduite în exercitarea dreptului la un mediu sănătos, ocrotit și garantat în mod efectiv, exercițiul lui putând fi restrâns numai prin lege, iar restrângerea nu poate atinge existența dreptului în sine. Astfel, drept garanții ale dreptului la un mediu sănătos, sunt evidențiate: accesul la informațiile privind calitatea mediului; dreptul de a se asocia în organizații pentru protecția mediului; dreptul de a fi consultat în procesul de luare a deciziilor privind dezvoltarea politicii și legislației de mediu, emiterea actelor de reglementare în domeniu, elaborarea planurilor și programelor; dreptul de a se adresa autorităților administrative sau/și judecătorești în probleme de mediu; precum și dreptul la despăgubire pentru prejudiciul suferit [168, p. 30].

Este de reținut și opinia sa potrivit căreia, din punct de vedere juridic, este indiscutabil că numai omul poate fi titularul dreptului la un mediu sănătos, iar nu natura sau mediul, întrucât subiect al oricărui drept poate fi numai omul, luat individual, ca persoană fizică, sau organizat în condițiile legii, ca persoană juridică [171, p. 42-49].

Din ansamblul de idei științific ordonate privitoare la protecția mediului, care prin trăsăturile lor comune constituie un tot unitar, domnia sa distinge și analizează, în mod convențional, două sisteme esențiale ca importanță, care constituie elemente componente ale mecanismului juridic privind asigurarea dreptului la un mediu sănătos, și anume: sistemul mijloacelor juridice și sistemul mijloacelor organizatoric. [168, p. 87].

O atenție deosebită merită și opiniile unui alt prof. român, Iancu Gheorghe, care susține în lucrarea sa „*Drepturile fundamentale și protecția mediului*” (București, 1998) că noțiunea de „mediu” nu este definită într-un mod unitar, iar importanța stabilirii unei noțiuni științifice unitare și complexe a termenului respectiv derivă din faptul că noțiunea de mediu înconjurător

nu are numai o valoare teoretică, dar și una practică [134, p. 42], care constă în determinarea elementelor sale definitorii prin intermediul cărora se stabilesc întinderea protecției care se acordă mediului înconjurător și implicit naturii, precum și a fortificării mecanismului juridic privind asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos.

În opinia autorului, imposibilitatea reglementării sau a exercitării, din diferite motive, în special din cauza poluării, a dreptului fundamental, în raport cu unul din elementele de conținut ale mediului, pune în pericol sănătatea, echilibrul ecologic și calitatea vieții umane, însăși viața de pe planetă, adică, dreptul fundamental analizat trebuie să fie reglementat și exercitat în raport cu toate elementele de conținut ale noțiunii de mediu înconjurător. [134, p. 213].

Anume din aceste considerente, prof. Iancu Gh. optează în favoarea variantei de „*dreptul la un mediu înconjurător protejat*” [134, p. 171], deoarece cum consideră domnia sa „ce importanță are un mediu sănătos de calitate, ecologic echilibrat, curat, decent sau sigur, dacă el nu este protejat”, remarcînd că specificul său rezultă din faptul că acest drept este foarte nou, intrat de curînd în catalogul drepturilor fundamentale sau ale omului, fiind conturat mai ales la nivel internațional – ca drept al omului - și mai puțin la nivel național.

Datorită caracterului său special, noul drept fundamental a avut drept consecință, în ceea ce privește natura sa juridică, formularea unor opinii care se adaugă celor existente pentru drepturile fundamentale deja reglementate, susținînd că dreptul la un mediu sănătos întrunește caracteristicile unui drept fundamental social [134, p. 244], fiind astfel văzut ca un drept de generația a treia pentru că a apărut după deceniul al VII-lea al secolului trecut, și deoarece presupune intervenția statului pentru realizarea sa, ceea ce constituie o particularitate definitorie a drepturilor de generația a doua, și a cărei realizare presupune eforturile colectivității umane.

O bază teoretico – științifică la elaborarea respectivei lucrări au servit și tezele prof. Daniela Marinescu [179, 180, 181], care este de părere că conceptul juridic și doctrinar actual al mediului are un caracter dinamic, incluzînd în compunerea sa atît elementele naturale cît și cele artificiale, ansamblul de factori ce acționează asupra întregii societăți [181, p. 38].

În opinia prof. Marinescu D., mediul ca obiect de protecție juridică trebuie însă analizat așa cum diferite acte normative îl definesc, deoarece „mediul înconjurător” este o noțiune fundamentală care stă la baza ecologiei ca știință, fiind susceptibilă în raport cu necesitatea punerii în valoare sau a ocrotirii elementelor sale componente, de reglementare juridic [181, p. 35-36].

Mircea Duțu, în lucrările sale [97, 95, 96, 99], definește mediul ca ansamblul de condiții și elemente naturale ale terrei, enumerînd componentele sale: aerul, apa, solul, subsolul, straturile

atmosferice, materiile organice și anorganice precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune, inclusiv valorile materiale și spirituale.

De o utilitate deosebită cu referire la determinarea conținutului dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sunt și opiniile prof. Ion Grigore Sion, care accentuează în lucrarea sa *„Ecologie și drept internațional, cooperare și strategie internațională în domeniul mediului înconjurător”* (București, 1990), că conținutul acestui drept presupune prevenirea poluării, încetarea activităților care au drept efect poluarea nocivă, repararea pagubei suferite în urma acestei poluări, cât și îndatorirea popoarelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării, astfel că omul astăzi, pe lângă geniul de a respinge asalturile naturii, doritoare să-și reinstaleze echilibrul primitiv, și înțelepciunea de a grăbi trecerea de la statutul de cuceritor al naturii la cel de ocrotitor al ei, a dus la nașterea obligației fiecărui cetățean de a proteja mediul înconjurător, care treptat a devenit garanție privind protecția dreptului la un mediu sănătos [232, p. 26-190].

O implicare teoretică se atestă și în lucrările Lucreției Dogaru [89, 90], care remarcă că prin mediu se înțeleg ansamblul factorilor fizici, chimici, biologici și sociali, care în strânsă corelație și interacțiune, influențează echilibrul ecologic, care reprezintă acel raport existent între elementele componente ale mediului (factorii de mediu), aflate în interacțiune cu condițiile de mediu, raport care este relativ stabil.

Dreptul la un mediu sănătos și protejat, - sintagmă utilizată de Dogaru Lucreția și Iancu Gheorghe – este conceput ca un drept subiectiv atât universal, cât și individual, remarcând că denumirile atribuite de diferiți autori acestui drept, includ doar elemente de conținut și nu poartă un caracter general, astfel că utilizarea lor poate crea o neconcordanță între formă, denumire și conținut. Anume din aceste considerente, Lucreția Dogaru înaintează teza potrivit căreia „pe lângă elementele calificative date mediului cum ar fi: sănătos, curat, echilibrat, ecologic, de calitate, conservat, nepoluat, să se folosească și noțiunea de „protecție”, astfel că acestui drept i s-ar contura o generalitate optimă, fapt argumentat și prin concepția că toate noțiunile cuprinse în denumirea acestui drept sunt elemente de conținut ale „protecției”, iar în lipsa acesteia mediul dispare și pe cale de consecință dispar toate adjectivele menționate în calitate de denumiri.

Respectiva concepție a autorilor nu este împărtășită de noi, pe motiv că orice drept fundamental recunoscut în Legea fundamentală a oricărui stat este protejat datorită specificului său de drept constituțional în baza îndatoririi constituționale a statului și fiecărui individ de a respecta, proteja și asigura realizarea drepturilor recunoscute în legislația națională, precum și de principiile care guvernează ordinea constituțională în fiecare stat, în dependență de forma de guvernământ și regimul politic consfințit.

La capitolul doctrină românească în domeniul protecției mediului și asigurării dreptului la un mediu sănătos, ar mai fi de apreciat și lucrarea lui Valer Teușdea „*Protecția mediului*” (București, 2000)[247], care susține că mediul artificial, ca parte componentă a mediului are o arie mai îngustă de protecție incluzînd în sine mediul de cartier, locul de muncă, locul de odihnă ori de recreare a omului, adică locul unde omul își petrece o perioadă a timpului său, iar mediul natural este mult mai complex și se referă la relieful cu peisajele specifice, apele, pădurile, fauna, flora, microorganisme, aerul etc.

Dreptul la un mediu nepoluat - în viziunea autorului – reprezintă atît dreptul la mediu salubru, ce nu constituie un pericol pentru sănătatea, viața și dezvoltarea fizică și a personalității acestuia, cît și dreptul la un mediu echilibrat din punct de vedere ecologic, fapte care determină calitatea vieții, fiind conceput asemenea și ca un drept social în devenire.

Problema protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos a constituit obiect de reflectare și pentru unii doctrinari ruși din sfera dreptului constituțional, dreptului ecologic și a protecției juridice a drepturilor omului, precum: Alekseev S.S., Bogoliubov S.A., Brinciuk M.M., Vasilieva M.I., Vitruk N.V., Vinokurov Iu. E., Dubovik O.L., Erofeev V.V., Krasov O.I., Kutafin O.E., Lukașeva E.A., Maliko A.V., Petrov V.V., Rudinskii F.N., etc.

Ideea că noțiunea de mediu cuprinde atît mediul artificial, cît și mediul natural, are sprijin și în literatura de specialitate rusă [294, p. 98], astfel că mediul natural înconjurător este constituit din natură, fiind neinfluențat de activitatea economică a omului, iar mediul înconjurător al omului este conceput ca parte componentă a mediului natural, modificată în procesul activității antropogenice a omului și constituită din unitatea organică a sistemelor ecologice naturale modificate și transformate de om.

Savantul rus Erofeev B.V. stabilește că în sens larg noțiunea de mediu cuprinde natura ca sistem complex al ecosistemelor naturale și mediul artificial, adică acea parte a mediului natural care a fost transformată în urma activității umane, adică mediul este atît locul unde locuiește omul, cît și mijlocul ori condiția de existență a acestuia și a altor organisme vii [278, p. 6].

Însă prof. Brinciuk M.M. este de o altă părere, susținînd că dacă am include în noțiunea de „mediu înconjurător” obiectele mediului social care-l înconjoară pe om, atunci dreptul la un mediu înconjurător ar deveni nelimitat, ceea ce ar duce în opinia autorului la o modificare esențială a structurii sistemului de drept, iar în rezultat, partea naturală a mediului înconjurător v-a suferi mult mai mult, decît aceasta are loc în limita dreptului ecologic [272, p. 5].

Atît Crasov O.I., cît și Petrov V.V., utlizînd inițial aceeași sintagmă de „mediu natural înconjurător”, concretizează că respectiva formulă presupune nu numai mediul natural, dar și cel artificial [287, p. 25], ca mai tîrziu ultimul să renunțe la respectiva combinație în favoarea celei

de „mediu înconjurător”, definind-o ca mediul natural în care locuiește și activează omul, alte organisme vii, incluzând asemenea hidrosfera, atmosfera, litosfera, biosfera și universul cosmic care înconjoară pământul, sau altfel spus natura împreună cu mediul înconjurător uman formează mediul înconjurător [294, p. 98, 293, p. 36].

În viziunea prof. Brinciuk M. putem vorbi despre o calitate „favorabilă” a mediului înconjurător numai în cazul când starea acestuia corespunde parametrilor, criteriilor, standardelor, și normativelor stabilite de legislația ecologică și sanitară, care se referă la un mediu curat (nepoluat), la capacitatea resurselor naturale, echilibrului ecologic, diversității speciilor și bogăției estetice [275, p. 123], ceea ce ne poziționează de a remarca că noțiunea de „mediu înconjurător favorabil” trebuie să fie tălmăcită nu prin caracteristicile calității, ci prin starea mediului, deoarece atunci când se enumeră caracteristicile calității nu se ține cont de aspectele cantitative ale stării mediului înconjurător.

Anume din aceste considerente noțiunea de „mediu înconjurător favorabil” urmează a fi înțeleasă ca acea stare a mediului care satisface necesitățile biologice și estetice ale omului, și nu influențează cursul normal al proceselor naturale tipice biosferei.

Încheind analiza materialelor doctrinare, ținem să remarcăm că doctrina românească și rusă este mai bogată în privința conceptelor cu privire la conținutul, natura juridică și a garanțiilor protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, care ușor se va observa și în conținutul respectivei lucrări științifice, iar doctrina internațională expusă și utilizată la elaborarea lucrării, ne permite să efectuăm o cercetare complexă, în scopul probării noutății științifice a rezultatelor obținute și a problemei științifice important soluționată.

1.2. Recunoașterea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos

Dreptul la mediu sănătos, care a intrat de curând în catalogul drepturilor fundamentale ale omului, fiind conturat mai ales la nivel mondial, se dezvoltă de câteva decenii progresiv, existând pe plan internațional, european și național preocupări importante privind consfințirea respectivului drept ca drept fundamental al omului și crearea unor mecanisme eficiente de protecție a sa.

Prin urmare dreptul la un mediu sănătos se caracterizează printr-o dinamică deosebită în privința recunoașterii și garantării sale juridice, pornind de la etapa proclamării sale inițiale în plan internațional (Declarația de la Stockholm, 1972), urmînd consacrarea sa constituțională și/sau legislativă la nivelul statelor, și ulterior receptat pe cale jurisprudențială de Convenția Europeană a Drepturilor Omului prin intermediul aplicării „tehnicii ricoșetului”, care reprezintă

consecința faptul că de la adoptarea acesteia și a protocoalelor sale adiționale nu s-a regăsit expres în conținutul lor dreptul la un mediu sănătos.

Protecția mediului, reprezintă modul în care s-a reacționat împotriva deteriorărilor aduse de om mediului său înconjurător, inclusiv elementelor biosferei și modului în care se acționează, prin instrumente legislative, pentru prevenirea deteriorării lui mai departe, fiind văzută ca o luptă pe cale legislativă împotriva poluărilor de orice fel, a aerului, a apei, a solului și a subsolului, precum și a distrugerii elementelor biosferei [5, p. 33], avînd rădăcini adînci încă din antichitate, și fiind tratată inițial sub aspectul elaborării măsurilor de protecție a naturii și ulterior dezvoltată la nivel de protecție a mediului în raport cu viața și sănătatea omului.

Spre exemplu, împăratul indian Așoka (264-226 î.e.n.) a dispus pe bază de lege protecția peștilor, animalelor terestre și pădurilor, înființînd așa-numitele „**abhayarana**” (care reprezentau niște teritorii ce pot fi integral omologate cu actualele rezervații); în provincia Thessalia din Imperiul Roman era în vigoare o lege care prevedea pedeapsa capitală pentru acela care ar fi omorît o barză; iar marele han mongol Kubliay (1244-1294), interzicea vînarea păsărilor și a mamiferelor în perioadele de reproducere.

În perioada medievală și modernă au fost emise un șir de acte normative, care aparent aveau ca scop ocrotirea naturii, obiectivul lor de bază însă îl constituia mai degrabă interesul de a proteja moșiile și proprietatea, cum ar fi spre exemplu în Polonia, regele Boleslaw Chrabry (967-1025) ocrotea vînatul și pusese sub pază și protecție unele păduri, ducele Boleslaw Wstydlivy (1226-1279) și Wladyslaw Jagiello (1351-1434), care au interzis vînarea bourului; Sigismund al III-lea (1566-1632) a declarat zone protejate toate teritoriile de pe cuprinsul Poloniei în care mai trăia bourul; Ștefan cel Mare, Vlad Vintilă (1533), Ștefan Tomșa (1621) și Matei Basarab (1646) prin intermediul decretelor domnești au reglementat și ei domeniul protecție lumii animale și vegetale, precum și a altor resurse naturale instituind așa-numitele „**braniște**” [182, p. 7; 257, p. 33].

Se consideră că pași importanți în domeniul protecției componentelor mediului pot fi atestați la etapa adoptării următoarelor acte normative: Actul de la Focșani din 1706, prin care comisia mixtă formată din demnitari moldoveni și munteni stabilea interdicții pentru munteni de a tăia păduri pe teritoriul Țării Moldovei; „Orînduirea de pădure” pentru Bucovina adoptată în 1786; „Anafora pentru codru, dumbrăvi și lunci” din 1792 pentru Moldova, precum și Legea cu privire la vînătoare din 1872, prin intermediul căreia se accentua necesitatea protejării habitatului natural, florei și faunei sălbatică, și se interzicea vînarea unor specii de păsări și animale rare [162, p. 17; 43, p. 9].

Ar fi de remarcat că de rînd cu reglementările orientate spre protecția naturii pot fi atestate și încercări de protecție a mediului în raport cu viața și sănătatea omului sub aspectul acțiunilor contra poluării apelor și aerului, cum ar fi cazul poluatorilor râurilor din Roma Antică, care trebuiau să fie denunțați de locuitorii și urmăriți de autoritățile publice sau problema râului Tibru, care în secolul V, era serios poluat prin deșeurile orașului, iar oamenii se plîngeau și protestau contra mirosurilor ce veneau de la unele locuințe [70, p. 204].

Problema poluării mediului a generat necesitatea luării de măsuri pentru a proteja mediul și a asigura calitatea în raport cu viața și sănătatea oamenilor, fiind adoptate un șir de ordonanțe, cum ar fi ordonanța din 1273 emisă de către Eduard I al Angliei referitor la fumul provenit de la arderea cărbunelui; a instituirii unor organe de administrare a apelor și pădurilor precum în Franța la sfîrșitul sec. al XIII-lea; a emiterii unor interdicții privind emanarea fumurilor rău mirositoare și dezgustătoare de către locuitorii din Paris la inițiativa lui Charles al IV, în sec. XIV; aplicarea unor pedepse pentru cei care aruncau gunoaiele în porturi, în apă sau le depozitau pe mal în baza Marii Ordonanțe a lui Colbert din 1681; precum și exemplul fabricanților de brînzeturi, miere, și cel al tăbăcarilor din Franța secolului al XVIII-lea, cărora le era interzisă practicarea meseriei în apropierea orașelor din cauza poluărilor induse, fiind consemnați în locuri speciale; sau decizii legislative, cum este cea privind obligativitatea de a aduna gunoaiele Parisului în recipiente, emisă în 1884 de prefectul de Sena, Eugene-Rene Poubelle, de unde numele comun dat acestor recipiente, de *pubele* [5, p. 33-34; 97, p. 22].

Problema protecției mediului la nivel mondial a devenit subiect de examinare la Congresul I Internațional pentru protecția naturii din 1913, iar ulterior și-a găsit reflectare în Convenția de la Washington din 12 octombrie 1940, ale cărei clauze prevedea conservarea florei și faunei, precum și în Declarația Universală a Drepturilor Omului, care în art. 25 prevede că orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale.

Prin urmare, dezvoltarea legislației referitoare la protecția componentelor de mediu, precum și a consolidării mecanismului juridic privind protecția dreptului fundamental a omului la un mediu sănătos, s-a produs abia în secolul al XIX-lea, adică odată cu apariția primelor reglementări împotriva poluării aerului și primele măsuri de igienă, al căror obiectiv primordial îl forma protecția sănătății umane și în plan secund, direct sau indirect protecția componentelor mediului (apa și aerul).

Necesitatea recunoașterii dreptului la un mediu sănătos a început să se accentueze la sfîrșitul anilor 1960, cînd criza ecologică mondială, cauzată de acțiunea conjugată a unor multitudini de factori umani, în special a dezvoltării industriale și lipsei unei strategii clare de

protecție a mediului prin aplicare unor tehnologii cu un impact mai redus asupra mediului, a impus societatea internațională de a purcede la lucrări privind elaborarea unei concepții de protecție a mediului, de stopare și atenuare a consecințelor imprevizibile.

Respectiv, progresul tehnico-științific și amplificarea impactului activităților socio-umane asupra calității mediului au impulsat procesul de internaționalizare a acestor probleme și au favorizat apariția unor reglementări internaționale în domeniul protecției mediului și recunoașterii dreptului la un mediu sănătos.

Din considerentul că în perioada anilor 1950-1970, reconstrucția economică și instaurarea unei păci durabile constituiau prioritățile de bază ale societății internaționale, protecția mediului și recunoașterea unui drept fundamental la un mediu sănătos nu era considerat ca o preocupare politică de aceeași importanță cum s-a evidențiat începînd cu perioada anilor 70 și pînă în prezent.

În viziunea unui grup de autori, necesitatea elaborării legislației în domeniul protecției componentelor de mediu s-a intensificat în cursul deceniului al șaselea al secolului XX avînd la bază următoarele cauze [176, p. 95]:

a) creșterea alarmantă a amenințării împotriva mediului, comparativ cu perioada precedentă, astfel că gradul de amenințare asupra mediului era proporțional cu ritmul creșterii producției industriale și a generării de energie, iar mai tîrziu s-a stabilit același tip de relație între creșterea producției agricole și deteriorarea calității apei și a solului;

b) creșterea rapidă a interesului științific al comunității pentru problemele de mediu. Problema care se năștea în acel moment nu era numai cea de a elabora reglementări legale la nivel național, respectiv legi administrative, civile și penale pentru protecția mediului, ci cea de a integra în mod logic aceste reglementări într-un sistem complet și complex, pluridisciplinar, căruia i s-a atribuit foarte curînd denumirea de Legislația mediului.

Deoarece, noțiunea de mediu acoperă o mare varietate de elemente începînd cu apa, aerul, pămîntul, flora, fauna și continuînd cu sănătatea umană, iar toate în ansamblu trebuie să fie protejate în cadrul global al dezvoltării durabile, dreptul la un mediu sănătos, capătă atenție alături de alte drepturi, printre care se numără dreptul la dezvoltare, dreptul la mediu social adecvat prin lupta împotriva terorismului, criminalității și drogurilor, dreptul la pace și securitate.

Treptat, protecția și îmbunătățirea condițiilor de mediu a devenit pentru umanitate un obiectiv primordial, o sarcină a cărei realizare presupune nu numai eforturi materiale și organizatorice internaționale și naționale, ci și cristalizarea unor concepții științifice fundamentale [184, p. 41], iar consacrarea dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos poate fi tratată ca un instrument de realizare a obiectivului respectiv.

Declarația Conferinței Organizației Națiunilor Unite asupra mediului înconjurător de la Stockholm (1972) [78], care a stabilit o agendă mondială pentru mediul înconjurător, îndeosebi pentru țările dezvoltate, este privită ca primul document internațional care a proclamat implicit dreptul la un mediu sănătos, stipulând că omul are un drept fundamental la libertate, egalitate și la condiții de viață satisfăcătoare, într-un mediu a cărui calitate să-i permită să trăiască în demnitate și bunăstare, precum și îndatorirea solemnă de a proteja și ameliora mediul pentru generațiile prezente și viitoare, prin împuternicirea Organizației Națiunilor Unite să ia direct măsuri pentru avertizarea din timp a oamenilor asupra efectelor vătămătoare ale agenților poluanți rezultați din însăși activitatea omenirii, pentru determinarea de detaliu a acumulării lor, înlesnind schimbul de informații internaționale în acest domeniu, mai ales în cazul unor țări mici sau încă în perioada de dezvoltare, care sunt în imposibilitatea de a-și institui programe proprii pentru protecția multilaterală a mediului ambiant, precum și a reducerii la valori minime posibile a eliminărilor în mediul ambiant de substanțe toxice periculoase și în special de substanțe persistente cum ar fi metalele grele (mercur, plumb etc.) și compușii organici toxici utilizați ca pesticide.

Referitor la prevederile Declarației Conferinței Organizației Națiunilor Unite asupra mediului înconjurător de la Stockholm (1972), Popescu E. este de părere că deși importanța acestui document nu poate fi contestată, trebuie remarcat faptul că el nu recunoaște în mod direct un drept la mediu ca atare. Este vorba mai degrabă de o recunoaștere indirectă a acestuia, prin stabilirea legăturii între drepturile omului precum dreptul la viață și libertate și calitatea mediului înconjurător, subliniindu-se faptul că respectarea dispozițiilor în materie de mediu reprezintă o cerință pentru asigurarea unor condiții de viață satisfăcătoare [204, p. 68].

În cadrul respectivei conferințe, au fost schițate un șir de recomandări, care vizează:

- supravegherea factorilor de mediu, în scopul de a identifica și de a determina cantitativ modificările de importanță internațională, a aprecia efectele lor vătămătoare și a preveni oamenii asupra eventualelor crize de natură ecologică ce ar proveni din ele;
- desfășurarea unui complex de activități organizatorice privind protecția mediului ambiant, în scopul de a pregăti și pune în aplicare mijloacele științei și tehnicii umane pentru prezervarea locurilor amenințate și pentru lichidarea pericolelor potențiale;
- precum și luarea de măsuri preventive generale, prin educație, specializare, informare publică și prin aranjamente de ordin organizatoric pe plan național și internațional [44, p. 14].

Concepții și principii asemănătoare celor din Declarația conferinței O.N.U. privind mediul uman de la Stockholm (1972) au fost preluate și în formularea Declarației de la Rio de Janeiro din 1992 [76] adoptată în cadrul Conferinței Națiunilor Unite pentru Mediu și

Dezvoltare, care a avut drept scop elaborarea strategiilor și măsurilor de combatere a degradării mediului pe plan internațional, în conținutul căreia se precizează că ființele umane au dreptul la o viață sănătoasă și productivă în armonie cu natura.

Conferința de la Rio de Janeiro, care a reunit 115 conducători ai statelor lumii, poate fi tratată, reieșind din conținutul declarației adoptate ca o încercare ambițioasă de a ajunge la un acord între cele două cerințe conflictuale ale dezvoltării economice și protecției mediului, având ca obiectiv primordial identificarea unei alternative pentru dezvoltarea globală în secolul XXI.

Protecția mediului înconjurător, care are ca obiectiv principal ocrotirea condițiilor de viață, a integrității fizice și psihice a persoanei umane, poate fi sesizată și în prevederile Cartei africane a drepturilor omului și ale popoarelor (1981) [38] stipulând în art. 24 că ”toate popoarele au dreptul la un mediu satisfăcător și global, propice dezvoltării lor”.

Convenția de la Aarhus (25 iunie 1998) [60] recunoaște și consacră atributele dreptului la un mediu sănătos, precum accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în probleme de mediu, având ca punct de plecare și recunoașterea faptului că protecția adecvată a mediului este esențială pentru bunăstarea și exercitarea drepturilor fundamentale ale omului, incluzând însăși dreptul la viață.

Având în vedere „tinerețea” și caracterul sau universal, dreptul la un mediu sănătos, în perioada anilor 70-90 a sec. XX s-a distins prin multitudinea experiențelor legislative și de reflexii doctrinare, care, dincolo de sistemele culturale, economice și sociale particulare, a dus la consacrarea lui în drepturile naționale, fie înscris expres în constituție așa cum trebuie să se întâmple în cazul unui drept fundamental, sau pe calea interpretării doctrinare.

Ar fi de remarcat că Roberts E.F. în lucrarea sa ”Dreptul la un mediu înconjurător decent. O construcție prematură” a formulat opinia potrivit căreia ”recunoașterea unui asemenea drept este prematură sau inoportună în contextul dezvoltării prezente a societății” [225, p. 185], iar Michel Bélanger susține respectiva concepție argumentând prin faptul că ”în ciuda unui anumit capital politic, pe care o asemenea recunoaștere ar putea să îl aducă susținătorilor ei, obligativitatea juridică a acestui concept rămîne limitată avînd în vedere dificultățile pe care le presupune aplicarea sa și consecințele restrînse ale utilității sale” [10, p. 57].

Opiniile doctrinare respective, minimalizează importanța recunoașterii dreptului la un mediu sănătos, fiind axate pe concepții care declară prematură, inoportună și chiar riscantă în contextul dezvoltării actuale a societății.

De asemenea, sunt contraversate concepțiile care denotă faptul că recunoașterea unui astfel de drept ar duce la creșterea numărului drepturilor fundamentale, ceea ce poate avea consecință limitarea și chiar devalorizarea drepturilor fundamentale deja recunoscute, ori fie

existența pericolului acordării priorității acestui drept în raport cu celelalte drepturi fundamentale ale omului, ajungându-se la o dictatură ecologică, prin urmare fiind aduse lezări ale liberei circulații, dreptului la muncă sau a dreptului la proprietate.

Însă cum a demonstrat practica, aceste idei nu au avut viață, deoarece recunoașterea unui astfel de drept, reprezintă o condiție esențială a existenței și înfăptuirii celorlalte drepturi fundamentale la viață, sănătate și condiții de trai satisfăcătoare, precum și a apariției altor drepturi și îndatoriri noi, fapt confirmat și de conținutul legilor fundamentale adoptate după Conferința de la Stockholm din 1972, revizuite în rezultatul amplului proces de constituționalizare a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, astfel că toate constituțiile adoptate după acest eveniment, conțin dispoziții referitoare la mediul înconjurător” [142, p. 3] și nici o constituție adoptată după 1972 nu a neglijat acest drept [145, p. 145].

Din considerentul că normele constituționale sunt generate și alimentate de realitatea social-politică, și nu sunt limitate nici cantitativ și nici calitativ, fiind efectuate la necesitate modificări și completări cu reguli noi, existente cu statut de norme și principii fundamentale în alte ramuri ale dreptului, fie cu reguli desprinse din jurisprudența Curții Constituționale, sau ca rezultat al construcțiilor doctrinare elaborate în urma unor analize a diferitelor procese, generate de fenomenul constituțional, ori, pur și simplu, cu reguli impuse de momentul istoric dat, procesul de constituționalizare a dreptului la un mediu sănătos, poate fi subînțeles ca o activitate de sporire cantitativă și calitativă a normelor constituționale, asigurându-se realizarea concordanței între sistemul normativ subordonat Constituției și normelor consacrate prin Constituție, care poate fi realizată în condițiile instituirii unor sisteme de control al constituționalității legilor și de garantare a supremației Constituției [70, p. 206].

Potrivit opiniei prof. Mircea Duțu, datorită caracterului colectiv, cu puternice conotații socio-economice al semnificațiilor dreptului la un mediu sănătos, a naturii preponderent socio-politice a abordărilor și preocupărilor în domeniu, la care se adaugă momentul istoric al declanșării acestora, au făcut ca primele mențiuni constituționale ale problematicei ecologice să apară în statele comuniste [93], însă din cauza că aceste regimuri se aflau la marginea statului de drept, efectul juridic al acestor prevederi constituționale au purtat mai mult o notă limitată, avînd mai mult o expresie a unui puternic formalism și caracter declarativ, (Constituției Poloniei din 22 iulie 1952 (art. 12), Constituției Iugoslaviei din 21 februarie 1974 (art. 192-193), Constituția Cehoslovaciei din 11 iulie 1960 (art. 15.2), Constituția Ungariei din 19 aprilie 1972, (art. 69)).

În rezultatul schimbărilor radicale cunoscute în zona centrală și est-europeană după 1989, și a receptării de către țările fostului lagăr socialist a sistemului de valori dezvoltat în partea

vestică a continentului, în unele dintre statele central și est-europene, a continuat tradiția dezvoltării dreptului mediului și a adaptării la noile cerințe, fiind ulterior adoptate noi legi-cadru privind protecția mediului ori amendate substanțial cele existente, care au înlocuit caracterul formal și declarativ a cadrului legislativ privind protecția mediului, fiind atribuit dreptului la un mediu sănătos garanții procedurale și prevăzute obligațiile ce revin persoanelor fizice și juridice în raport cu protecția mediului.

Concomitent reglementărilor de mediu s-a format și o nouă bază constituțională, cuprinzând dispoziții semnificative privind mediul, a cărei protejare a devenit o responsabilitate a statului, fiind stipulate primele măsuri vizînd asigurarea cerințelor procedurale ale dreptului la un mediu sănătos (Constituția Ungariei - art. XXI, Constituția Republicii Slovacia - art. 44, Constituția Bulgariei - art. 55, Constituția Cehiei art. 35, Constituția României - art. 35) și a îndatoririi de a proteja mediul, atât a statului, cît și a fiecărui individ (Constituția Lituaniei - art. 53(3) și art. 86 din Constituția Poloniei).

Ar fi de remarcat că recunoașterea și garantarea constituțională a dreptului la un mediu sănătos în România a apărut în textul Constituției numai după revizuirea constituțională din 2003, deoarece în Constituția din 1991 nu se recunoștea expres dreptul fundamental la un mediu sănătos, fiind atestate doar anumite prevederi din constituție, care aveau valoarea unei recunoașteri indirecte a dreptul la un mediu sănătos și prezența unei obligații în sarcina statului de a proteja mediul. Astfel că noile reglementări în materia protecției mediului au venit să consacre expres, dreptul la un mediu sănătos ca un drept fundamental, fiind generat de necesitatea adaptării cadrului legislativ național cu legislația Uniunii Europene și facilitarea accesului publicului la luarea deciziilor de mediu, conform practicilor Uniunii și a convențiilor internaționale la care România este parte.

Prevederi constituționale care recunosc expres dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos pot fi regăsite și în textul Constituției Macedoniei (art. 43), Constituției Sloveniei (art.72), Constituției Republicii Coreea de Sud (art. 35), Constituției Braziliei (art. 225 alin. 1), Constituției Peruului (art. 2 pct.22), Constituției Republicii Argentina (art. 41), Constituției Tunisiei (art. 45), Constituției Egiptului (art. 46), Constituției Maroco (art. 31), Constituției Coastei de Fildeș (Côte d'Ivoire) (art.19), Constituției Republicii Africii de Sud (art. 24), etc.

Constituția franceză, spre exemplu, care cuprinde din luna martie a anului 2005 și Carta Mediului, prevede că „fiecare persoană are dreptul să trăiască într-un mediu echilibrat și propice pentru sănătate (...), are datoria să participe la conservarea și ameliorarea mediului înconjurător (...), să prevină atingerile pe care le-ar putea aduce mediului sau, în cel mai rău caz, să limiteze consecințele acestora” [51], iar Constituțiile Spaniei și a Portugaliei prevăd, în art. 45 că „toți

au dreptul de a se bucura de un mediu înconjurător corespunzător pentru dezvoltarea personalității lor și au îndatorirea de a-l proteja”, și respectiv art. 66, că „toate persoanele au dreptul la un mediu înconjurător uman, sănătos și ecologic, echilibrat și, în același timp, au îndatorirea de a-l apăra” [84, p. 97].

Constituția Federației Ruse din 1993 prevede la art. 42 că: „fiecare persoană are dreptul la un mediu înconjurător favorabil, informații sigure despre mediul înconjurător și compensații pentru daunele produse sănătății și proprietății cauzate de delictele ecologice” [52].

În cea mai veche constituție din lume, Constituția SUA, nu există dispoziții exprese privind recunoașterea acestui drept, pe când unele state federale cum ar fi Illinois, Pennsylvania, Texas, Massachusetts, recunosc dreptul fundamental la „aer și la apă, pure”.

Nici Constituția Canadei nu a recunoscut la nivel federal un astfel de drept fundamental, existînd doar o propunere *de lege ferenda* impusă de utilitatea certă a dreptului la un mediu de calitate [89, p. 23].

Legea fundamentală a Germaniei dispune că statul este obligat să protejeze fundamentele naturale ale vieții [150], adică toate condițiile naturale, biotice și abiotice, necesare pentru conservarea, evoluția și reproducerea vieții non - umane, în diversitatea speciilor florei, faunei și microorganismelor, precum și a funcțiilor și proceselor vitale care le susțin.

Ideea înserării dreptului la un mediu sănătos în Legea fundamentală germană, exprimată pentru prima dată într-un program pentru protecția mediului publicat de guvernul federal în 1971, și introducerea dispoziției în constituție, prin care statul se obligă să protejeze mediul a generat controverse în privința conținutului acestei garanții, cum ar fi spre exemplu art. 20 al Legii fundamentale germane, care dispune că statul este obligat să protejeze „fundamentele naturale ale vieții prin exercițiul puterii legislative, în cadrul ordinei constituționale și a puterilor executive și judiciare în condițiile fixate de lege și drept”.

Articolul în discuție se adresează statului, fără a crea, însă, dreptul la un mediu de o anumită calitate. Este vorba de o normă ce conține un obiectiv pentru stat, a cărei valoare juridică constă în trasarea unei directive obligatorii pentru toate organele statului, de la toate nivelurile și pentru toate funcțiile ce derivă din competențele lor. Toți destinatarii normei, ca reprezentanți ai statului sunt datori să țină seama de ea și să o pună în practică în mod direct sau indirect. Desigur, o astfel de normă se adresează în primul rînd legislativului și executivului, ca organe politice, care au inițiativa hotărîrii strategiilor de dezvoltare a țării și care concep și pun în practică politica internațională și europeană [84, p. 101].

Constituția Belgiei prin art. 23 garantează implicit [107, p. 42] dreptul la un mediu înconjurător sănătos în cadrul dreptului la respectarea demnității umane, stipulând că respectivul drept include în sine și „dreptul la un mediu sănătos și protejat” [53].

În Grecia, problema poluării și degradării mediului a apărut încă din anii 1960, iar până la mijlocul anilor 1970, legislația de mediu nu a fost inclusă în legi speciale. Constituția din 1975 a stipulat pentru prima dată în istoria constituțională a Greciei o dispoziție privind protecția mediului, care prevede că „protecția mediului natural și cultural constituie o obligație pentru stat” (art.24) [54].

Prin urmare, obligația statului privind protecția mediului a dus la nașterea implicită a unui nou drept individual la un mediu sănătos, iar în rezultatul revizuirii art. 24 din Constituția Republicii Elene (Grecia), protecția mediului nu este doar o obligație a statului ci și „un drept pentru fiecare” [54], fiindu-i asigurată acestui articol un efect direct și acceptat, fără o referință explicită, proclamînd un drept la un mediu sănătos garantat de Constituție și recunoscut particularilor și grupurilor care au un interes de acțiune [233, p. 330].

Drepturile fundamentale, fiind uneori opozabile persoanelor private, pot ridica două probleme: una este cea a aplicării drepturilor constituționale privind mediul acestei categorii de persoane, iar a doua este întrebarea dacă drepturile fundamentale la mediu pot avea un efect orizontal [194, p. 67-68].

Dacă „efectul vertical” al unui drept reprezintă posibilitatea unei persoane private de a acționa împotriva unei autorități publice cînd aceasta din urmă nu respectă un drept a cărei titulară este, în virtutea Constituției, respectiv, „efectul orizontal”, ar însemna că o persoană privată poate acționa împotriva unei alte persoane private atunci cînd aceasta nu le respectă.

La rîndul său, efectul orizontal este „direct”, în momentul în care însăși violarea dreptului este fundamentul acțiunii împotriva unei persoane private, iar atunci cînd nu este posibilă o acțiune bazată pe acest unic fundament, efectul orizontal devine „indirect”, prin urmare statul trebuie să ia măsurile necesare pentru repararea prejudiciului cauzat prin violarea dreptului de către persoana privată sau judecătorul trebuie să interpreteze dreptul într-o așa manieră încît persoana lezată să obțină despăgubiri.

În acest sens, Carta Mediului din Franța [39], consacră anumite obligații impuse tuturor: fiecare persoană are datoria să participe la conservarea și ameliorarea mediului înconjurător (art. 2), fiecare persoană trebuie, în condițiile legii, să prevină atingerile pe care le-ar putea aduce mediului sau, în cel mai rău caz, să limiteze consecințele acestora (art. 3), fiecare persoană trebuie să contribuie la repararea prejudiciilor pe care le-a adus mediului înconjurător, în condițiile legii (art. 4).

Concepția lui Al. Kiss care afirmă, că textele de drept pozitiv care enunță simpla obligație a statului de a proteja mediul înconjurător creează în fapt un drept la un mediu înconjurător [144, p. 22], determină în esență recunoașterea implicită a unui drept fundamental la un mediu sănătos, fie prin stabilirea unor îndatoriri fundamentale ale statului chiar și pentru cetățeni de a proteja mediul, sau repartizarea de către constituțiile centrale, a atribuțiilor între federație și statele-membre ale federației, ori scoaterea în evidență a unui drept cutumiar la un mediu sănătos (Marea Britanie) și includerea de către doctrinari a acestui drept în normele fundamentale generale despre drepturile omului sau al interpretării conținutului altor drepturi constituționale.

În opinia prof. Iancu Gh., nereglementarea expresă a dreptului la mediu în Constituție se datorează lipsei fondurilor materiale necesare pentru luarea unor măsuri de combatere a poluării și faptului că o astfel de consacrare ar putea atrage la un moment dat blocarea activității instanțelor judecătorești datorită avalanșei de cauze inițiate de titularii dreptului, care se simt lezați de activitățile economice sau sociale poluante [134, p. 25].

Anume din cauza condițiilor economice și sociale, în unele state, dreptul la mediu sănătos a fost sau este și actualmente recunoscut ca drept subiectiv nu și ca drept fundamental, iar recunoașterea se realizează fie pe calea legislativă, fie pe cea judecătorească, fără ca acest drept să fie menționat sub vreo formă în constituții, fiind astfel lipsit și de un mecanism juridic consolidat de protecție a sa.

Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, de la data intrării sale în vigoare și pînă în prezent, s-a dovedit a fi un instrument internațional eficace de apărare a drepturilor omului pe care ea însăși, dar și protocoalele sale adiționale adoptate ulterior le reglementează, eficacitatea dispozițiilor sale constând atât în numărul și calitatea drepturilor omului protejate, care acoperă practic însăși existența și libertatea, viața socială și personală a individului, cât și prin mecanismul jurisdicțional de control al respectării acestor drepturi de către autoritățile naționale ale statelor contractante [251, p. 98].

În anul 2000 a început un nou proces de reformare a mecanismului de control al aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului, proces ce a dus, la 13 mai 2004, la adoptarea textului Protocolului nr. 14 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Intrarea în vigoare a respectivului protocol, în viziunea lui Selejan-Gușan A., înseamnă „reforma reformei” Curții Europene a Drepturilor Omului, prin care se încearcă o „fluidizare” din ce în ce mai mare al cererilor adresate instanței europene și reprezintă în același timp o consolidare a sistemului de executare a hotărîrilor Curții [231, p. 29].

Odată cu inițierea reformei privind aplicarea mecanismului de control al aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului, practic s-a instituit un singur organ jurisdicțional,

o unică Curte Europeană a Drepturilor Omului, ceea ce a dus la apariția problemei dacă este sau nu noua Curte, succesoarea jurisprudențială a Comisiei și fostei Curți [230, p. 29]. Răspunsul la această întrebare îl găsim reflectat atât în principiul dezvoltării coerente a jurisprudenței Curții, cât și în argumentarea hotărârilor luate pe anumite cauze de către magistrații europeni, adesea chiar recurgând la trimiteri către jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Importanța jurisprudenței Curții este conturată în materia protecției „*par ricochet*” sau de „deducere” a unor drepturi care nu sunt prevăzute expres în textul Convenției, care treptat a devenit una din tehnicile favorabile ale Curții europene. Astfel una din cele mai spectaculoase construcții jurisprudențiale de acest fel ale instanței de la Strasbourg este includerea dreptului la un mediu sănătos în sfera protecției vieții private [231, p. 76].

În același sens Trușcă P. și Trușcă Trandafir A. susțin că Curtea Europeană a Drepturilor Omului recurgând la tehnica „protecției prin ricoșeu” a permis extinderea protecției unor drepturi garantate de Convenție la drepturi care nu sunt prevăzute de aceasta. Astfel, printr-o interpretare extensivă a domeniului de aplicare a unor drepturi prevăzute expres de Convenție, dreptul la un mediu sănătos a fost alăturat dreptului la viață privată, fiind considerat o componentă a acestui drept, în acest fel ajungându-se la protejarea indirectă a dreptului la mediu [251, p. 99].

Prin urmare, art. 8 a Convenției Europene a Drepturilor Omului, în mod indirect, s-a transformat într-o garanție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, oferind astfel posibilitatea cetățenilor statelor membre Convenției să sesizeze Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Curtea a recurs la interpretarea extensivă a diferitor articole a Convenției Europene a Drepturilor Omului pe motivul întrunirii condițiilor de admisibilitate ce țin de fondul cauzei consacrate în art. 35 a Convenției [59] și care stabilește că cererea este necesar să nu fie incompatibilă cu dispozițiile Convenției sau ale protocoalelor sale, ori în mod vădit nefondată sau abuzivă. La rîndul lor, incompatibilitățile sunt divizate în patru grupe, și anume: *rationae personae*, *temporis*, *loci* și *materiae* [203, p. 630]. Deoarece incompatibilitatea *rationae materiae* presupune că vor fi examinate de Curte numai cererile care reclamă lezarea doar acelor drepturi și libertăți protejate expres de Convenție, magistrații Curții au fost puși în situația ca prin tehnica protecției prin ricoșeu să protejeze dreptul la un mediu sănătos prin prisma altor articole ale Convenției.

Astfel din considerentul că inițial, dreptul la un mediu sănătos, avea tangențe cu dreptul la sănătate și de dreptul la viață, iar mai târziu a fost tălmăcit ca un drept cu privire la condițiile de viață și de muncă mai bune (igiena și securitatea muncii) și prin dezvoltarea dreptului la odihnă și recreere, fiind tratat în literatura de specialitate ca purtătorul unor drepturi

fundamentale, cum ar fi cele privind dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, dreptul la asociere și, prin aceasta, întărirea funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recurs la protecția dreptului nominalizat prin prisma art. 8 (dreptul la viață privată) și art. 6 (dreptul la un proces echitabil) din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [73, p. 177], astfel că treptat jurisprudența CEDO a devenit un mecanism juridic privind protecția dreptului la un mediu sănătos.

Analizând jurisprudența CEDO putem enumerate următoarele cauze, care fac obiectul protecției mediului înconjurător sănătos prin interpretarea extensivă a art. 8 al Convenției (dreptul la viață privată) în baza aplicării „tehnicii prin ricoșeu” :

— Arrondelle c. Anglia (1980) [22], reprezintă una din primile cauze care arată că dreptul la un mediu de o anumită calitate poate ține de respectul bunurilor. Din conținutul hotărârii reiese că reclamanta, care este proprietara unui pavilion situat la marginea pistelor de zbor și de aterizare ale aeroportului londonez Gatwick, s-a plîns de poluarea sonoră care încălca dreptul la respectarea vieții private, dar și dreptul la respectarea bunurilor, poluarea contribuind la diminuarea valorii de circulație a locuinței. În această cauză, Comisia a admis că plîngerile suferite de reclamantă țineau de art. 8 al Convenției și de art. 1 din Protocolul nr. 1 privitor la proprietate.

— în cauza Baggs c. Anglia (1985) [23] reclamantul, Frederick William Baggs, care locuia cu familia sa într-o casă așezată în împrejurimile aeroportului londonez Heathrow, s-a plîns de poluarea sonoră provocată de extinderea pistelor aeroportului, fapt ce pune familia în cauză într-o situație insuportabilă. Situație similară o întâlnim și în procesul Powell și Rayner c. Anglia [26], în urma căruia s-a stabilit că emanațiile sonore puternice generate de exploatarea unui aeroport în apropierea locuințelor reclamanților pot afecta starea fizică a individului și, prin urmare, pot aduce atingere vieții private a acestuia, fiind astfel calificate în ambele cazuri ca lezări a art. 8 a Convenției .

— la rîndul său, cauza Lopez-Ostra c. Spania (1994) [19] a făcut ca dreptul la un mediu sănătos să pătrundă, pe calea interpretării art. 8.1, în cîmpul de acțiune și de aplicare al Convenției. În fapt, reclamanta Gregoria López Ostra, care locuia cu familia într-o casă așezată în vecinătatea unei stații de epurare a apelor și deșeurilor industriale, s-a plîns de mirosurile, zgomotele și gazele poluatoare provocate de acea stație de epurare, care făcuse insuportabil mediul de viață al familiei sale și îi provocase ei și apropiaților săi serioase probleme de sănătate. Concluzia Curții în această cauză a fost că statul nu a reușit să mențină un echilibru just între interesul bunăstării comunității care reclamă înființarea unei stații de epurare și interesele

persoanelor constînd în dreptul de a se bucura de respect pentru domiciliu și pentru viața sa familială și privată.

— un alt caz de o importanță majoră ar fi și dosarul *Moreno Gomez c. Spania* (2004) [20]. Reieșind din textul hotărîrii Curții, reclamanta, care locuiește într-un cartier rezidențial din Valencia s-a plîns de depășirea nivelului maxim de zgomot în zonă. În urma examinării cauzei Curtea a concluzionat că a existat o atingere adusă drepturilor protejate de art. 8 al Convenției, considerînd că statul pîrît nu și-a îndeplinit obligația pozitivă de a garanta dreptul reclamantei la respectarea domiciliului și a vieții private, prin urmare, fiind violat respectivul articol din Convenție.

— în 2006 la CEDO a fost examinată cauza *Giacomelli c. Italia* [17]. Reclamantul, care locuiește lîngă o fabrică ce are ca obiect de activitate depozitarea și tratamentul unor „deșeuri speciale”, a solicitat de mai multe ori în instanță reanalizarea autorizației fabricii. În urma examinării cauzei, Curtea a considerat că autoritățile publice nu și-au respectat obligațiile impuse de legea internă și au ignorat hotărîrile judecătorești care stabileau că activitatea fabricii este ilicită, prin urmare statul nu și-a respectat obligația de a le asigura acestora respectul vieții private și a celei familiale, fiind violat la fel art. 8 al Convenției.

— o atenție deosebită o merită și cauzele *Fadeieva c. Rusia* (2005) [18] și *Ledyayeva și alții c. Rusia* (2006) [28] în care Curtea a stabilit că autoritățile ruse nu au luat măsurile necesare pentru protejarea dreptului la viață privată contra unor atingeri grave ale mediului înconjurător reclamanților, care locuiau în preajma uzinelor siderurgice, chiar mai mult ca atît, autoritățile nici nu au asigurat mutarea reclamanților, nici nu le-au oferit o sumă de bani pentru a le permite să își cumpere o altă locuință, nici nu a elaborat sau pus în practică vreo politică eficientă de natură să oblige proprietarii oțelăriei să reducă într-un interval de timp rezonabil emisiile poluante. Ca și în cazurile anterior analizate Curtea a constatat violarea aceluiași art. 8 al Convenției.

O evoluție în procesul consolidării mecanismului juridic privind protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos l-a constituit și instituirea de către jurisprudența C.E.D.O. a dreptului la informare ca garanție a dreptului la un mediu sănătos, fiind tîlmăcit și ca drept la informare privind calitatea mediului. Respectiva garanție a fost reflectată pentru prima dată în cauza ***Guerra c. Italia*** [25]. În urma examinării cauzei s-a stabilit că reclamanții locuiau într-un oraș situat la un kilometru de o fabrică implicată în producerea de substanțe chimice și care în 1988 fusese calificată ca prezentînd un grad înalt de risc privind producerea de accidente prin activități industriale periculoase pentru mediu și pentru bunăstarea populației locale. Astfel Curtea a considerat că statul italian a violat art. 8 al Convenției, concluzionînd că

simplul fapt că o persoană a fost privată de informații esențiale în legătură cu natura și posibilitatea producerii unui risc de accident industrial în mediul său apropiat, poate constitui o violare a dreptului acelei persoane la viața sa privată și de familie.

La fel utilizând „tehnica ricoșetului”, treptat în jurisprudența C.E.D.O. s-a încetățenit ca garanție a dreptului fundamental la un mediu sănătos și dreptul la un proces echitabil consfințit în art. 6 al Convenției, fapt reflectat în special în cauzele **Zander c. Suedia** [27], **Taskin c. Turcia** [20] și **Zimmermann și Steiner c. Suedia** [21] și în urma examinării cărora Curtea a constatat o încălcare a art. 6 din Convenție

Un alt caz în domeniul protecției dreptului la un mediu sănătos, soldat cu câștig de cauză este **Tătar c. România**. [29] În fapt reclamantul, Vasile Gheorghe Tătar și Paul Tătar, tată și fiu, sunt cetățeni români, născuți în 1947, respectiv 1979 și locuiesc la Baia Mare, într-un cartier în apropierea exploatării miniere a societății „Aurul” Baia Mare S.A., mai exact la 100 de m distanță de la uzina de exploatare și de terenul de decantare Sărar, care se întinde pe o suprafață de 25 de ha și aproximativ la 8,5 km de celelalte decantoare.

Reclamantul a invocat încălcarea art. 2, susținând că procedeul tehnic folosit de Societatea „Aurul” reprezintă un pericol la adresa vieții, iar Curtea, în decizia de admisibilitate pronunțată în cauză la data de 5 iulie 2007, a admis numai plângerea cu privire la art. 8.

Curtea a mai arătat că societatea a stat la originea accidentului ecologic din ianuarie 2000, care a fost descris amplu de către presa internațională și a făcut, de asemenea, și obiectul unui raport al Uniunii Europene și al Națiunilor Unite. După acest accident primul reclamant a început să se informeze privind pericolul creat atât asupra vieții sale cât și a fiilor săi, în special a fiului său Paul care suferea de astm.

Luând în considerare ansamblul elementelor aflate în posesia ei și complexitatea cauzei, Curtea, a statuat cu echitate, că va acorda suma de 7916 euro, de unde se vor reduce 1650 euro acordate de Consiliul Europei cu titlul de asistență judiciară. În consecință, suma care a fost alocată reclamanților este de 6266 euro.

În scopul lichidării practicii de aplicare a „tehnicii ricoșetului”, care are ca scop protecția indirectă a dreptului omului la un mediu sănătos, la 30 septembrie 2009 Parlamentul Uniunii Europene a aprobat Recomandarea 1885 (2009), care propune Consiliului European de a purcede la elaborarea celui de-al 15 Protocol adițional al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Noul Protocol adițional vine să lărgască aria drepturilor și libertăților omului, care urmează a fi garantate, asigurate și protejate la nivel european, printre care se numără și dreptul omului la un mediu sănătos. Faptul consfințirii în textul Convenției a dreptului supus analizei respective, ar satisface una din acele condiții de

admisibilitate a cererii, care anterior se prezenta ca un impediment direct al asigurării și protejării dreptului omului la un mediu sănătos, și anume condiția rationae materiae [73, p.178].

Din analiza cauzelor respective se pot desprinde anumite reguli și principii care trebuie respectate de autoritățile statelor membre Convenției, în domeniul protecției mediului [4, p. 22-23].

a) obligația pozitivă de a lua măsurile rezonabile și adecvate pentru protejarea drepturilor reglementate de alin. 1 al art. 8 (dreptul la viață intimă) presupune, înainte de toate, crearea unui cadru legislativ și administrativ- instituțional care să conducă la prevenirea eficace a prejudiciilor aduse mediului și sănătății omului;

b) pentru că statul trebuie să analizeze aspectele complexe de politică de mediu și economică și dat fiind faptul că, de regulă, sunt analizate activități periculoase, legislația trebuie să fie adaptată particularităților activității în cauză, în funcție de nivelul de risc care poate fi anticipat;

c) această obligație presupune ca autorizarea, punerea în funcțiune, exploatarea, asigurarea securității și controlul activității să fie supuse unor măsuri practice, care să garanteze o protecție efectivă cetățenilor a căror viață este expusă pericolelor iminente domeniului respectiv;

d) procesul decizional trebuie să presupună realizarea de anchete și studii aprofundate care să conducă la prevenirea și evaluarea anticipată a efectelor prin care activitățile pot să aducă atingere mediului și drepturilor indivizilor și, totodată, să permită stabilirea unui just echilibru între interesele concurente în cauză;

e) accesul publicului la concluziile acestor studii ca și la informații va permite evaluarea pericolului la care fiecare este expus;

f) deosebit de important este faptul ca statul să asigure posibilitatea pentru cetățeni să formuleze recurs/cale de atac împotriva tuturor deciziilor, tuturor actelor sau inacțiunilor în fața unor instanțe judecătorești atunci când apreciază că interesele și observațiile lor nu au fost luate în considerare în cadrul procesului decizional.

Dreptul la un mediu sănătos și-a găsit reflectare și în Constituția Republicii Moldova, iar în conformitate cu art. 37 a legii fundamentale „fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive...”[55].

Constituția RM prin intermediul prevederilor sale garantează executarea acestui drept atât prin prisma accesului liber al tuturor la informația privind starea de mediu sau a dreptului la asistență și protecția socială, cât și prin instituirea obligației față de cetățeni de a realiza protecția

mediului, ori prin instituirea unui cadru juridic concret ce ține de folosirea și protecția mediului, spre exemplu art. 59 a legii supreme, care prevede că „ protecția mediului înconjurător ... constituie o obligație a fiecărui cetățean”.

Din analiza materialelor privind recunoașterea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, putem deduce următoarele:

a) recunoașterea expresă a dreptului la un mediu sănătos s-a realizat inițial la nivel internațional, apoi național și regional;

b) recunoașterea constituțională a dreptului supus analizei noastre, s-a afirmat atât în mod explicit, cât și implicit, fiind recunoscut prin intermediul interpretării extensive a unor drepturi sau îndatoriri deja existente în conținutul constituțiilor statelor, de către doctrinari sau de instanțele de judecată (recunoaștere judecătorească), în scopul protecției mediului și asigurării calității vieții persoanelor în raport cu calitatea mediului;

d) un loc aparte în procesul de recunoaștere a dreptului la un mediu sănătos îl ocupă și cea la nivel regional, cu referire la jurisprudența CEDO, prin aplicarea așa-numitului procedeu „par ricochet” sau de „deducere” a unor drepturi, care nu sunt prevăzute expres în textul Convenției, fiind considerată treptat atât ca una din tehnicile favorabile ale Curții europene, cât și una din cele mai spectaculoase construcții jurisprudențiale de acest fel ale instanței de la Strasbourg, însoțită concomitent de afirmarea anumitor drepturi-garanții recunoscute de Convenție dreptului analizat, precum dreptul la viață intimă, dreptul la informare sau dreptul la un proces echitabil.

Însuși, procesul de constituționalizare a dreptului la un mediu sănătos are ca finalitate sporirea cantitativă și calitativă a normelor constituționale, asigurându-se astfel realizarea concordanței între sistemul normativ subordonat Constituției și normele consacrate prin Legea Supremă, care poate fi realizată în condițiile instituirii unor sisteme de control al constituționalității legilor și de garantare a supremației Constituției.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Evaluarea materialelor științifice din doctrina autohtonă, română, rusă și cea internațională, ne permit să concluzionăm că pe moment doctrina noastră necesită a fi completată cu referire la conținutul, natura juridică și a garanțiilor dreptului la un mediu sănătos.

De asemenea, ținem să remarcăm că majoritatea tezelor de doctor elaborate în Republica Moldova cu referire la dreptul la un mediu sănătos reflectă mai mult aspectul ramurii dreptului mediului (dreptului ecologic), decât bazele constituționale.

Problema științific abordată în cadrul respectivei lucrări constă în determinarea naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, avînd ca efect determinarea locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, fapt care a permis valorificarea gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituțională a dreptului cercetat.

Soluționarea problemei științifice poate fi realizată prin trasarea următoarelor **obiective**, care fiind realizate determină în final și scopul tezei, și anume:

- studierea și generalizarea studiilor științifice în domeniu, determinarea gradului de cercetare științifică a subiectului, în general, și a celor mai importante aspecte ale acestuia, în special;
- cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la un mediu sănătos la nivel internațional, regional și național, în cadrul evolutiv;
- studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului la un mediu sănătos în raport cu alte drepturi din cadrul aceleași generații;
- determinarea conținutului multifuncțional al dreptului la un mediu sănătos;
- investigarea impactului dreptului la un mediu sănătos asupra altor drepturi din punct de vedere al restrîngerii sau limitării exercițiului lor;
- identificarea garanțiilor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;
- investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor special juridice în scopul elucidării eficacității acestora pentru protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;
- oferirea unor recomandări pentru îmbunătățirea procesului de protecție a dreptului constituțional la un mediu sănătos.

Prin urmare, **scopul** investigației științifice îl formează elaborarea unui studiu complex cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin cercetarea conexă a conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor eficiente a realizării și protecției sale.

2. DREPTUL CONSTITUȚIONAL LA UN MEDIU ÎNCONJURĂTOR SĂNĂTOS ÎN CADRUL SISTEMULUI DE DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI ALE OMULUI ȘI CETĂȚEANULUI

2.1. Determinări conceptuale cu privire la noțiunile de „mediu”, „mediu înconjurător” și „dreptul la un mediu sănătos”

Din considerentul că activitatea omului orientată spre valorificarea resurselor naturale a afectat întotdeauna starea mediului, la etapa actuală a dezvoltării societății, putem constata că încercările omului de a domina natura în scopul utilizării în folos propriu a tuturor bogățiilor naturale au adus treptat la acutizarea crizei ecologice.

Dacă în trecut intervenția omului în modificarea condițiilor de mediu era de proporții mai reduse și nu lăsa urme, astăzi, intervenția omului în modificarea mediului a depășit pragurile limită de regenerare ale naturii.

Sub același aspect Commoner B. în lucrarea sa remarcă că „pământul este poluat, nu pentru că omul ar fi un animal deosebit de murdar și nici pentru că specia umană ar fi prea numeroasă. Vina o are societatea omenească – modul în care societatea înțelege cum să obțină, să repartizeze și să folosească bogățiile pe care munca manuală le extrage din resursele planetei” [49, p. 123].

Criza ecologică a pus în pericol dezvoltarea stabilă a civilizației umane, iar degradarea în continuare a sistemului resurselor naturale duce la destabilizarea biosferei, lezarea integrității sale și pierderea capacității de a menține calitatea mediului. Depășirea acestei crize este posibilă numai datorită stabilirii unei noi relații între om și natură, care ar fi axată pe excluderea tuturor formelor folosite spre a distruge și a degrada mediul, însă cu regret, realitatea ne demonstrează contrariul.

La ora actuală, problemele ce țin de domeniul protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos adesea rămân în umbra preocupărilor organelor de stat, iar unul din motivul acestei neglijențe ar fi lipsa unei concepții concrete cu privire la dreptul fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos, importanța, conținutul și specificul realizării lui, precum și lipsa acelor metode care ar duce ulterior la lichidarea frânelor existente în mecanismul de protecției și garantare a acestui drept constituțional.

În opinia d-nei prof. Marinescu D. ocrotirea mediului reprezintă „o problemă vitală a lumii contemporane” [181, p. 3], iar problema drepturilor ecologice ale cetățenilor reprezintă una cheie în cadrul dreptului mediului contemporan [274, p. 131-163; 270, p. 92-152; 287, p. 122-

144], deoarece majoritatea constituțiilor lumii prevăd că atât omul, cât și drepturile sale, inclusiv dreptul la un mediu sănătos, reprezintă valori supreme în stat.

Prof. Iancu Gh. remarcă că „protecția mediului înconjurător poate fi privită și ca o totalitate a măsurilor juridice, economice, sociale, politice etc., care au ca scop ocrotirea mediului înconjurător, luate pe baza cunoștințelor puse la dispoziție de ecologie” [134, p. 115].

Însuși noțiunea de „mediu înconjurător” a fost introdusă în circuitul științific de către biologul german Jakob Johann von Uexküll în cea de-a doua jumătate a sec XIX [274, p. 21], iar în terminologia juridică acest termen a început să fie utilizat abia în anii 60 a sec. XX, odată cu formarea noii ramuri de drept în domeniului mediului.

Analizând doctrina de specialitate observăm ușor că noțiune de „mediu” nu este definită într-un mod unitar, iar importanța stabilirii unei noțiuni științifice unitare și complexe a termenului respectiv derivă din faptul că noțiunea de mediu înconjurător nu are numai o valoare teoretică, dar și una practică [134, p. 42], care constă în determinarea elementelor sale definitorii prin intermediul cărora se stabilesc întinderea protecției care se acordă mediului înconjurător și implicit naturii.

Astfel, odată cu dezvoltarea societății și recunoașterii omului la nivel internațional și național a unui drept fundamental la un mediu sănătos, relația dintre dreptul examinat și noțiunea de mediu înconjurător a devenit una interdependentă, iar existența și exercitarea acestui drept, precum susține prof. Iancu Gh., „sunt limitate de conținutul noțiunii de mediu înconjurător, acestea putându-se face în raport cu toate elementele de conținut cuprinse în definiția mediului. Imposibilitatea reglementării sau a exercitării, din diferite motive, în special din cauza poluării, a dreptului fundamental, în raport cu unul din elementele de conținut ale mediului, pune în pericol sănătatea, echilibrul ecologic și calitatea vieții umane, însăși viața pe planetă. Cu alte cuvinte, dreptul fundamental trebuie să fie reglementat și exercitat în raport cu toate elementele de conținut ale noțiunii de mediu înconjurător” [134, p. 213].

Însuși termenul de „mediu” a izvorât din cuvântul englez „environment”, care a fost preluat în limba franceză sub forma „l'environnement”, iar apoi în limba germană și în alte limbi, desemnând spațiul ce înconjoară omul, ambianța naturală a tuturor viețuitoarelor [89, p. 3].

Prof. Lupan E. susține că cuvântul mediu exprimă o noțiune cuprinzătoare și fundamentală prin care se înțelege lumea vie și cea neînsuflețită, în principiu, aproape tot ce înconjoară omul, definindu-l ulterior ca o „totalitate a factorilor naturali și a celor creați prin activități umane care, în strânsă interacțiune influențează echilibrul ecologic, determină condițiile de viață pentru om și cele de dezvoltare a societății umane” [170, p. 12-13].

Dogaru L. susține că prin mediu se înțeleg ansamblul factorilor fizici, chimici, biologici și sociali, care în strânsă corelație și interacțiune, influențează echilibrul ecologic, care reprezintă acel raport existent între elementele componente ale mediului (factorii de mediu), aflate în interacțiune cu condițiile de mediu, raport care este relativ stabil [89, p. 4].

Din analiza acestor definiții se relevă faptul că atât Dogaru L., cât și prof. Lupan E. sunt de părere că conceptul juridic și doctrinar actual al mediului are un caracter dinamic [181, p. 38; 89, p. 4; 170, p. 13], incluzând în compunerea sa atât elementele naturale cât și cele artificiale, ansamblul de factori ce acționează asupra întregii societăți. Mediul natural este deosebit de complex și variat și care cuprinde părțile vizibile și invizibile ale naturii, nefiind vorba de lucruri rezultate ale muncii omenești, ci produse a naturii, iar mediul artificial este cel creat de om și care există datorită activității umane, fiind numit și mediu civilizat, din considerentul că ar îngloba în sine condițiile materiale de viață, create de mintea și mâna omului. Anume de aceea mediul este privit ca un sistem care are o anumită structură, funcție și funcționare, ce asigură viața și dezvoltarea societății, reprezentând condiția existenței acesteia, iar pentru a fi capabil să influențeze pozitiv viața, este necesar ca acesta să fie sănătos, frumos și civilizat.

Ideea că noțiunea de mediu cuprinde atât mediul artificial, cât și mediul natural, are sprijin atât în literatura de specialitate autohtonă [279, p. 30], cât și cea rusă [294, p. 98], astfel că mediul natural înconjurător este constituit din natură, fiind neinfluențat de activitatea economică a omului, iar mediul înconjurător al omului este conceput ca parte componentă a mediului natural, modificată în procesul activității antropogenice a omului și constituită din unitatea organică a sistemelor ecologice naturale modificate și transformate de om.

Savantul rus Erofeev B.V. stabilește că în sens larg noțiunea de mediu cuprinde natura ca sistem complex al ecosistemelor naturale și mediul artificial, adică acea parte a mediului natural care a fost transformată în urma activității umane, adică mediul este atât locul unde locuiește omul, cât și mijlocul ori condiția de existență a acestuia și a altor organisme vii [278, p. 6], concepție regăsită identic și în tezele lui Valer Teușdea, care susține că mediul artificial, ca parte componentă a mediului are o arie mai îngustă de protecție incluzând în sine mediul de cartier, locul de muncă, locul de odihnă ori de recreere a omului, adică locul unde omul își petrece o perioadă a timpului său, iar mediul natural este mult mai complex și se referă la relieful cu peisajele specifice, apele, pădurile, fauna, flora, microorganisme, aerul etc. [247, p. 5].

Textul definițiilor analizate anterior, constituie o dovadă a concepției lui Prieur M., care consideră că noțiunea de mediu reprezintă o noțiune cameleon [208, p. 2] și care reprezintă în sine ansamblul elementelor care, în complexitatea relațiilor lor, constituie cadrul, ambianța și condițiile vieții oamenilor, astfel cum există sau cum sunt percepute.

Trofimov I. susține ideea că mediul este totalitatea lucrurilor, fenomenelor, influențelor de natură să cauzeze schimbări de diferit ordin în activitatea umană și a omului însuși, precum și cele ce nu provoacă influență, dar pot fi influențate, de către om, precum și cele ce nu produc influență și nu pot fi influențate de om, dar formează un anturaj al vieții lui [149, p. 8].

Dicționarul Le Petit Larousse definește mediul ca fiind „ansamblul elementelor fizice, chimice și biologice, naturale și artificiale care condiționează viața umană” [146, p. 419], iar cel explicativ al limbii române stabilește că prin termenul de „mediu” este necesar să înțelegem „natura înconjurătoare alcătuită din totalitatea factorilor externi în care se află ființele și lucrurile [85, p. 617].

Stugren B. în lucrarea sa „Ecologie teoretică” utilizează noțiunea de mediu înconjurător, care în viziunea autorului constituie un macrosistem, alcătuit din totalitatea componentelor structural-funcționale de origine cosmică și terestră și a relațiilor lor, care influențează o unitate sau o comunitate vitală. Relațiile sistemice asigură, în permanență, raporturile funcționale dintre părțile componente, realizarea, renovarea și dezvoltarea continuă a întregului sistem. Aceste relații sunt definitorii pentru sistemele vii, care își datorează existența schimbului neîntrerupt de substanță, energie și informație cu mediul extern [245, p. 26].

Ar mai fi de reținut că, mediul, fiind văzut ca totalitate a factorilor naturali și a celor creați prin activități umane care, în strânsă interacțiune influențează echilibrul ecologic, determinând condițiile de viață pentru om, de dezvoltare a societății, reprezintă prin urmare un bun care aparține întregii colectivități și, drept consecință, acesta nu poate fi lăsat spre folosire la întâmplare.

Prof. Brinciuk M.M. este de părere că dacă am include în noțiunea de „mediu înconjurător” obiectele mediului social care-l înconjoară pe om, atunci dreptul la un mediu înconjurător ar deveni nelimitat, ceea ce ar duce în opinia autorului la o modificare esențială a structurii sistemului de drept, iar în rezultat, partea naturală a mediului înconjurător v-a suferi mult mai mult, decât aceasta are loc în limita dreptului ecologic [272, p. 5].

În literatura de specialitate română întâlnim lucrări în care sunt expuse ipoteze potrivit cărora noțiunea de „mediu” ar fi sinonimă cu mediul înconjurător, ambiant, ecologic sau de viață [254, p. 14; 84, p. 526 și p. 2; 245, p. 26; 170, p. 11]. Astfel, referindu-se la termenul „înconjurător” Dicționarul explicativ al limbii române îl tâlmăcește ca ceea ce se află împrejur; „care înconjură”, iar termenul de „ambiant” la rîndul său, fiind tâlmăcit ca ceea ce se află în jur; „înconjurător”.

În viziunea prof. Marinescu D. toate aceste expresii reprezintă niște variante ale termenului „mediu”, care reflectă legăturile complexe dintre statutul social al omului și contextul

său ecologic, în funcție de realitatea concretă, determinată de factori politici, economici și culturali existenți în fiecare stat, avându-se în vedere dimensiunile acestei probleme pe plan internațional, iar cauza folosirii îmbinărilor terminologice precum „mediu înconjurător”, „mediu ambiant” în literatura de specialitate ar fi eleganța exprimării [179, p. 7].

Astfel de sintagme sunt întâlnite în literatura de specialitate din Federația Rusă, printre care cel mai des fiind utilizate combinațiile de „mediu înconjurător”, „mediu natural înconjurător” și „mediu înconjurător favorabil (denumirea originală fiind „благоприятная окружающая среда”). Primele două formule sunt utilizate spre determinarea extensiunii logice a noțiunii de „mediu”, care în opinia lui M.M. Brinciuk ambele după conținut sunt identice, iar cea de a treia determină calitatea mediului înconjurător [275, p. 58].

Atât Crasov O.I. cât și Petrov V.V., utilizând inițial aceeași sintagmă de „mediu natural înconjurător”, concretizează că respectiva formulă presupune nu numai mediul natural, dar și cel artificial [287, p. 25; 294, p. 98], ca mai târziu ultimul să renunțe la respectiva combinație în favoarea celei de „mediu înconjurător”, definind-o ca mediul natural în care locuiește și activează omul, alte organisme vii, incluzând asemenea hidrosfera, atmosfera, litosfera, biosfera și universul cosmic care înconjoară pământul, sau altfel spus natura împreună cu mediul înconjurător uman formează mediul înconjurător [293, p. 36].

În una din lucrările sale publicate în revista științifică „Государство и право”, prof. M.M. Brinciuk materializează ipoteza sa, potrivit căreia cauza utilizării sintagmei de „mediu înconjurător” în locul termenului de „mediu”, ar fi traducerea prin combinație de cuvinte a termenului englez „environment” [273, p. 21].

Potrivit raportului Consiliului internațional de limba franceză al colocviului internațional „Enseignement et Environnement” [101] (Aix en Provence, 1972), mediul reprezintă „ansamblul, existent la un moment dat, al aspectelor fizice, chimice, biologice și sociale, susceptibile de a crea un efect direct sau indirect, imediat sau ulterior asupra viețuitoarelor, omului și activităților umane”. În cadrul aceluiași colocviu, comisia pentru limba engleza formulează o definiție în care consideră mediu „ansamblul tuturor ființelor și lucrurilor care compun spațiul apropiat și îndepărtat al omului, care îi poate determina sau schimba existența și poate influența total sau parțial modul său de viață”, iar definirea mediului în raport direct cu condiția naturală a omului a dus la formularea termenului de „mediu uman” („human environment”), care a făcut tranziția spre conceptul complex de mediu care se afirmă astăzi, reflectând, precum susține prof. Marinescu D., legăturile complexe dintre statutul social al omului și contextul său ecologic, în funcție de realitatea concretă determinată de factorii politici, economici și culturali existenți în fiecare stat, avându-se în vedere dimensiunile acestei probleme

pe plan internațional [181, p. 37]. De asemenea, putem conchide că majoritatea din definițiile analizate de către noi, au câteva elemente comune, și anume [134, p. 42]: ființa umană, viața omului și calitatea vieții acestuia.

La ora actuală, mult mai frecvent este folosită denumirea de „mediu” și nu aceea de „mediu înconjurător” care este considerată pleonasmică. De altfel, chiar și specialiștii consacrați în domeniu, care foloseau cea de-a doua sintagmă au renunțat parțial la aceasta în favoarea celei dintâi, cum ar fi spre exemplu Daniela Marinescu, care a renunțat la denumirea de „Dreptul mediului înconjurător” dat manualelor din 1993 și 1996 [179; 180] în favoarea celei de „Tratat de dreptul mediului” din 2003 [181], însă adesea utilizează această sintagmă în conținutul lucrării sale, fiindu-i dedicat și un paragraf aparte intitulat „Noțiunea de mediu înconjurător și noțiunea de resurse naturale” [181, p. 35].

Prof. Gh. Costache și A. Rotaru se pronunță în favoarea combinației de „mediu înconjurător”, argumentând prin faptul că noțiunea respectivă definește mai bine mediul complex ce înconjoară omul și care îi determină existența, fiind astfel conceput ca totalitatea factorilor naturali și artificiali care, în interacțiune, influențează echilibrul ecologic și determină condițiile de viață pentru om [62, p. 22].

În viziunea prof. Marinescu D. mediul ca obiect de protecție juridică trebuie însă analizat așa cum diferite acte normative îl definesc, deoarece „mediul înconjurător” este o noțiune fundamentală care stă la baza ecologiei ca știință, fiind susceptibilă în raport cu necesitatea punerii în valoare sau a ocrotirii elementelor sale componente, de reglementare juridică [181, p. 36].

Din considerentul că definiția mediului are numeroase consecințe și implicații asupra dreptului mediului, este foarte important ca reglementările speciale în materie să cuprindă o definiție „legală”, la care să se raporteze cei chemați să le aplice și, totodată, cei preocupați de dimensiunea teoretică a acestei noi ramuri de drept. Aceasta trebuie să ofere elemente concrete, astfel încât să devină operațională la nivel concret, în primul rând juridico-administrativ.

O definiție juridică a mediului o oferă Convenția privind răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de activități periculoase pentru mediu, redactată de Consiliul Europei și deschisă spre semnare la Lugano la 21 iunie 1993 [61] și care, printre definițiile regăsite la art.2 pct. 10 stipulează că „mediul cuprinde resursele naturale abiotice și biotice, cum sunt aerul, apa, solul, fauna și flora, precum și interacțiunile între acești factori, bunurile care compun moștenirea culturală și aspectele caracteristice ale peisajului”. Astfel, dreptul comunitar prevede că mediul cuprinde omul, fauna și flora, solul și subsolul, aerul și apa, climatul și peisajul, interacțiunea dintre toți acești factori, precum și bunurile naturale și patrimoniul cultural.

Din textul art. 135 a Constituției României, reiese că mediul este acel cadru propice creării condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții, iar refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic sunt asigurate de către statul român în baza faptului că statul recunoaște dreptul oricărei persoane la un mediu sănătos și echilibrat ecologic și asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept, iar persoanele fizice și juridice la rîndul lor au îndatorirea de a proteja și ameliora mediul înconjurător [57].

În art. 1 alin. 2 din Ordonanța de urgență a Guvernului României nr. 195/2005 privind protecția mediului [198], mediul este definit ca „ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul, subsolul, aspectele caracteristice ale peisajului, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune, cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv valorile materiale și spirituale, calitatea vieții și condițiile care pot influența bunăstarea și sănătatea omului”.

Legea federală din materie a Federației Ruse [303] cuprinde în textul său atît definiția sintagmei de „mediu înconjurător”, cît și cea de „mediu înconjurător favorabil”, astfel că potrivit art. 1, prin „mediu înconjurător” trebuie de înțeles ansamblul componentelor mediului natural, obiectelor naturale și natural–antropologice, precum și a obiectelor antropologice, fiind enumerate ulterior în textul legii componența lor, ori cu alte cuvinte, respectiva lege stabilește că mediul înconjurător este format atît din mediul natural, cît și din cel artificial.

În cadrul aceluiași articol, este definită și noțiunea de „mediu înconjurător favorabil”, care conform prevederii legale poate fi perceput ca acea calitate care asigură buna funcționare a sistemelor naturale ecologice, a obiectelor naturale și naturale-antropologice, iar prin „calitatea mediului înconjurător”, ar trebui să se înțeleagă acea stare a mediului, care poate fi caracterizată prin intermediul indicilor fizici, chimici și biologici, ori prin cumulul lor.

Spre deosebire de definițiile legale, doctrina rusă tălmăcește noțiunea de „mediu înconjurător favorabil” ca capacitatea de a satisface necesitățile estetice și de altă natură ale omului, care prin urmare nu duc la modificări esențiale ale mediului, iar menținerea calității favorabile a acestuia în scopul satisfacerii necesităților umane se asigură prin intermediul unor acțiuni complexe, care vizează atît echilibrul diversității speciilor diferitor obiective naturale, cît și crearea ori reglementarea regimului teritoriilor cu statut special [292, p. 11-15].

În viziunea prof. Brinciuk M. putem vorbi despre o calitate „favorabilă” a mediului înconjurător numai în cazul cînd starea acestuia corespunde parametrilor, criteriilor, standartelor, și normativelor stabilite de legislația ecologică și sanitară, care se referă la un mediu curat (nepoluat), la capacitatea resurselor naturale, echilibrului ecologic, diversității speciilor și bogăției estetice [275, p. 123], ceea ce ne poziționează de a remarca că noțiunea de „mediu

înconjurător favorabil” trebuie să fie tălmăcită nu prin caracteristicile calității, ci prin starea mediului, deoarece atunci când se enumeră caracteristicile calității nu se ține cont de aspectele cantitative ale stării mediului înconjurător.

Anume din aceste considerente noțiunea de „mediu înconjurător favorabil” urmează a fi înțeleasă ca acea stare a mediului care satisface necesitățile biologice și estetice ale omului, și nu influențează cursul normal al proceselor naturale tipice biosferei.

Spre deosebire de legislația Federației Ruse, legislația de specialitate autohtonă, cu referire la Legea privind protecția mediului înconjurător a Republicii Moldova, nu conține o definiție legală a termenului de „mediu” și de „protecție a mediului”, însă în art. 4 legiuitorul indică doar elementele mediului – solul, subsolul, apele, flora și fauna, aflate pe teritoriul țării, precum și aerul din spațiul de deasupra acestui teritoriu [151], iar Legea cu privire la produsele de uz fitosanitar și la fertilizanți în art. 3 stabilește că prin mediu e necesar de înțeles „apa, aerul, pământul, fauna și flora sălbatică în interdependență între ele” [163], pe când Legea privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător, la art. 1 prevede că termenul de „mediu înconjurător” poate fi înțeles ca „totalitatea elementelor naturale și tehnogene” [166].

În literatura de specialitate s-a încercat chiar și clasificarea tipurilor de mediu, astfel că după mai multe criterii se deosebesc:

- după componentele biologice: mediu biotic și mediu abiotic;
- după natura fizică: mediu terestru, aerian și acvatic;
- după natura chimică: medii dulcicole (lacuri, bălți), medii salmastre (salinitate medie), sărate (mări) și foarte sărate;
- după pH: medii acide, alcaline sau neutre;
- după intervenția antropică: mediu urban, rural, mediu afectat de om și mediu natural;
- după domeniul întinderii: mediu geografic, operațional, perceptual și comportamental [254, p. 15].

În general, după cum se poate observa din analiza diverselor puncte de vedere exprimate, se disting două sensuri curente ale termenului de mediu, și anume: mediul natural și mediul artificial.

Prin urmare, reflecțiile doctrinare asupra termenului de mediu și mediu sănătos vizează elementele de mediu cum ar fi: aerul și atmosfera, apa, solul, suprafața terestră, peisajul și ariile naturale, diversitatea biologică și componentele sale, inclusiv organismele modificate genetic, precum și interacțiunea dintre aceste elemente, precum și factorii de mediu, spre exemplu:

substanțele, energia, zgomotul, radiațiile sau deșeurile, inclusiv deșeurile radioactive, emisiile ce afectează sau pot afecta elementele de mediu.

Este întâlnită și opinia [83, p. 183], potrivit căreia din a treia generație de drepturi fac parte și așa numitele drepturi de solidaritate cu nominalizarea dreptului la dezvoltare, dreptului la un mediu sănătos, dreptului la pace și dreptului la patrimoniul comun al umanității, reprezentând astfel acele drepturi de care trebuie să beneficieze nu numai indivizii, dar și grupurile ori popoarele, iar realizarea lor presupune o cooperarea globală, bazată pe noțiunea de solidaritate internațională.

Actualmente în literatura de specialitate nu există un consens cu privire la denumirea dreptului individual la o anumită calitate a mediului, fiind utilizate frecvent denumiri cum ar fi:

- *dreptul la un mediu sănătos* [179, p. 42], care reprezintă premisa realizării altor drepturi fundamentale cum ar fi: dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și morală, la muncă, la proprietate, etc. De asemenea acest drept presupune și existența obligațiilor fundamentale ale statului la refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic și a obligației de creare a condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții.

- *dreptul la un mediu sănătos* [83, p. 320-325; 170, p. 71-74], fiind considerat ca un drept universal și în același timp, și un drept al fiecărui cetățean al unui stat, care-l recunoaște legislativ fie în Constituție, fie în legi ordinare, reprezentând astfel atât temeiul juridicește de a cere altora un anumit comportament de a nu polua mediul, precum și statului de a lua măsuri eficiente pentru prevenirea poluării, cât și măsura propriei conduite în exercitarea dreptului la un mediu sănătos [169, p. 27],

În opinia lui Diaconu I., drepturile și libertățile fundamentale ale omului în raport cu protecția mediului, reprezintă o relație reciprocă, care se află la originea poluării și distrugerii mediului, iar cea mai bună cale pentru a asigura protecția dreptului la un mediu sănătos este de a-l ancora în drepturile omului universal recunoscute la viață, sănătate, la viață privată, în drepturile de acces la informație în problemele de mediu și la căi de recurs împotriva acțiunilor care încalcă drepturile persoanei, inclusiv în fața instanțelor judecătorești, îmbrăcînd forma unor drepturi – garanții [83, p. 321],

- *dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic* [97, p. 50; 98, p. 217], noțiune care se axează pe ideea, că păstrarea unui mediu sănătos și menținerea unui echilibrat ecologic este esențial atât pentru protejarea vieții, cât și pentru asigurarea calității ei, un astfel de drept duce la o protecție mult mai largă decît cea care ar putea rezulta doar din dreptul protecției sănătății [140, p. 70].

Însăși noțiunea de echilibru ecologic presupune existența acelui echilibru, care trebuie să fie menținut în cadrul biodiversității, între formele de viață ale planetei, între ecosistemele biosferei și în interiorul lor, indiferent de arealul pe care acestea se întind, reprezentând astfel polul opus al poluării, și precum menționează prof. Iancu Gh. – „necesitatea realizării lui fiind determinată tocmai de lipsa acestuia” [134, p. 56].

Același autor, în lucrarea sa, înaintează și o rezervă cu privire la terminologia anterior analizată, care susține că folosirea cuvântului „sănătos” este relativă pentru că nu se precizează la ce se raportează mediul înconjurător pentru a fi considerat sănătos, contraargumentând în același timp că Amazonia nu este considerată un areal sănătos pentru individ, dar este plămînul verde al planetei, esențial pentru biosferă și sănătos pentru populația globului. În aceste condiții, o denumire care să aibă cuprinsă în ea și cuvîntul „sănătos”, este foarte greu să stabilească conținutul dreptului fundamental examinat [134, p. 169].

La rîndul său, profesorii Lupan E. și Duțu M. remarcă că ideea de mediu sănătos, nepoluat și echilibrat are semnificații fundamentale [94, p. 41], astfel că termenul de „sănătos” se referă la un mediu nepoluat, propice dezvoltării fizice și intelectuale a omului, urmărind prin dimensiunea sa umană apărarea integrității fizice și morale ale acestuia, iar termenul de „echilibrat” reprezintă o dimensiune naturală care se referă la un mediu ecologic rațional [170, p. 73].

- *dreptul la un mediu înconjurător de calitate* [145, p. 115], ori *dreptul la calitatea mediului înconjurător* [92, p. 35; 11, p. 228; 140, p. 70], astfel că prin calitatea mediului înconjurător se înțelege starea acestuia la un moment dat rezultată din integrarea tuturor elementelor sale structurale și funcționale capabilă să asigure o ambianță satisfacătoare multiplelor necesități ale vieții omului. Păstrarea unei bune calități a mediului se poate realiza numai prin menținerea capacității naturale a sistemului ambiental de „a metaboliza” elementele artificiale introduse de om în fluxurile energetice și substanțiale.

În opinia prof. Kromarek P., dreptul la un mediu înconjurător de calitate, integral conținutului său, este un drept pe care, în special țările în curs de dezvoltare, îl văd drept un mijloc complementar de realizare a dreptului la dezvoltare, deoarece dezvoltarea nu poate să opereze fără menținerea echilibrului ecologic și protejarea mediului vital, iar cerințele conservării mediului nu se opun în mod radical dezvoltării.

Referitor la utilizarea termenului de „calitate” a mediului înconjurător, prof. Iancu Gh. opiniază că incertitudinea se menține, ca și cazurile anterioare, deoarece există o multitudine de standarde de calitate a mediului înconjurător asupra cărora nu s-a ajuns la un consens pe plan internațional nici pînă în prezent, iar pe plan intern ele diferă de la un stat la altul [134, p. 170].

- *dreptul la conservarea mediului înconjurător* reprezintă o formulare care prezumă că participarea cetățenilor la conservarea mediului are un dublu aspect, de drept și de îndatorire, aceștia nefiind doar beneficiari pasivi ci și responsabili în conservarea și protecția mediului înconjurător [143, p. 26].

Însăși, noțiunea de „conservare a mediului înconjurător” este definită pentru prima dată în textul Strategiei mondiale a conservării naturii din 1980, potrivit căreia conservarea reprezintă gestionarea utilizării de către om a biosferei într-o manieră în care generațiile actuale să beneficieze de maxim avantaje de pe urma resurselor și să realizeze perenitatea lor pentru a asigura nevoile și aspirațiile generațiilor viitoare [243].

Referitor la această definiție, în literatura de specialitate a fost expusă opinia potrivit căreia ea determină conținutul noțiunii de conservare, incluzând în sine: ocrotirea, întreținerea, utilizarea durabilă, restaurarea și ameliorarea mediului natural [134, p. 50], ceea ce în viziunea Marinescu D. determină faptul că conservarea este mai largă decât protecția mediului înconjurător, întrucât prima noțiune o cuprinde pe cea de a doua, astfel că conservarea presupune protecție și ameliorare [179, p. 40].

Însuși autorul respectivei denumiri, Kiss A. remarcă că cetățenii trebuie să joace un rol care nu este cel al unui simplu executant, ci al unui care decide. Această participare a cetățenilor la conservarea mediului înconjurător este o contribuție majoră al noului drept, care prin dublul său aspect (drept și îndatorire) aduce o inovație de mare importanță prin scoaterea dintr-un statut pasiv de beneficiari, fiindu-le transmis și o parte din responsabilitățile administrării intereselor întregii colectivități, iar un asemenea aport este benefic nu numai pentru drepturile omului, ci și pentru democrație [143, p. 26].

- *dreptul la un mediu nepoluat*, care în viziunea autorului sintagmei respective, reprezintă atât dreptul la mediu salubru, ce nu constituie un pericol pentru sănătatea, viața și dezvoltarea fizică și a personalității acestuia, cât și dreptul la un mediu echilibrat din punct de vedere ecologic, fapt care determină calitatea vieții, fiind conceput și ca un drept social în devenire [247, p. 247-250].

Însuși poluarea, poate fi privită ca acel fenomen care afectează în cea mai mare măsură mediul înconjurător și factorii de mediu, îmbrăcînd astfel rezultatul activității desfășurate de om orientate spre degradarea propriului său mediu de viață, fiind concepută de către Ghinea L. ca o lege naturală generală, conform căreia orice ființă vie produce deșeuri care, îi fac imposibilă nu numai continuitatea activității, ci și viața însăși [102, p. 5].

În opinia prof. Ion Grigore Sion, prin utilizarea respectivei denumiri, se subînțelege așa elemente de conținut precum: prevenirea poluării, încetarea activităților care au drept efect

poluarea nocivă, repararea pagubei suferite în urma acestei poluări, îndatorirea popoarelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării [232, p. 190].

- *dreptul la un mediu sănătos și protejat* [89, p. 19], este sintagma utilizată de Dogaru L., care concepe acest drept ca unul subiectiv atât universal, cât și individual, remarcând de rînd cu prof. Iancu Gh., că denumirile atribuite de diferiți autori acestui drept, includ doar elemente de conținut ale acestui drept și nu poartă un caracter general, astfel că utilizarea lor poate crea o neconcordanță între formă, denumire și conținut [134, p.168]. Din aceste considerente, autoarea sintagmei respective propune ca pe lângă elementele calificative date mediului cum ar fi: sănătos, curat, echilibrat, ecologic, de calitate, conservat, nepoluat, să se folosească și noțiunea de „protecție”, prin intermediul căreia, acestui drept i s-ar contura o generalitate optimă, fapt argumentat și prin concepția că toate noțiunile cuprinse în denumirea acestui drept sunt elemente de conținut ale „protecției”, iar în lipsa acesteia mediul dispare și pe cale de consecință dispar toate adjectivele menționate în calitate de denumiri.

Prof. român Iancu Gh. respingînd celelalte denumiri atribuite acestui drept, este de părere că denumirea unui asemenea drept fundamental trebuie să fie atât de generală, încît să acopere în întregime conținutul său, dar în același timp, trebuie să fim și atenți deoarece o prea mare generalizare a acestui drept reprezintă un risc spre pierderea sensului și rostului pentru care a fost proclamat, precum ar fi variantele denumirii întîlnite în doctrina Americii Latine cel de „drept al protecției Terrei” ori „drept al protecției Pămîntului” [145, p. 147].

Însuși, prof. Iancu Gh. optează în favoarea variantei de „*dreptul la un mediu înconjurător protejat*”, deoarece cum consideră domnia sa „ce importanță are un mediu sănătos de calitate, ecologic echilibrat, curat, decent sau sigur, dacă el nu este protejat”, remarcînd că specificul său rezultă din faptul că acest drept este foarte nou, intrat de curînd în catalogul drepturilor fundamentale sau ale omului, fiind conturat mai ales la nivel internațional – ca drept al omului - și mai puțin la nivel național [134, p. 171].

Totuși, dreptul la mediu sănătos este recunoscut ca drept fundamental al omului, impunîndu-se ca un drept de a treia generație și perceput cu rădăcini adînci în realitățile sociale și economice, fiind consfințit în conținutul constituțiilor unui șir de state și tratatîndu-l ca o „prerogativă, posibilitate, facultate a unei persoane de a face sau de a nu face ceva, prerogativă conferită de lege și în temeiul căreia titularul dreptului poate sau trebuie să desfășoare o anumită conduită, poate să ceară protejarea dreptului său în fața terților, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut, și actual, legitim și juridic protejat, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială” [80, p. 41].

Sintetizînd cele analizate, suntem de părere că mediul va putea fi considerat sănătos doar atunci cînd asigură condițiile proprii de existență și dezvoltare pentru toate ființele care trăiesc la un moment dat pe Terra, iar pentru a fi sănătos el va trebui, fără îndoială, să fie și echilibrat ecologic, conservat prin orice mijloace și protejat, deoarece a proteja nu este suficient, trebuie să protejezi eficient astfel încît mediul să fie sănătos [67, p. 303]. Anume din acest considerent, optăm pentru varianta dreptului la un mediu sănătos, fiind evitată și sintagmă pleonastică din Legea Fundamentală – „*dreptul la un mediu înconjurător sănătos*”.

2.2. Natura juridică al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și trăsăturile sale specifice

Drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie nu doar o realitate, ci și o finalitate a întregii activități umane [191, p. 135; 192, p. 135], astfel că instituția drepturilor omului definește și însumează un ansamblu de drepturi, libertăți și obligații ale oamenilor unii față de alții, ale statelor de a apăra și promova aceste drepturi, ale întregii comunități internaționale de a veghea respectarea drepturilor și libertăților respective în fiecare țară, intervenind în acele situații în care drepturile omului ar fi încălcate într-un anumit stat [263, p.26], inclusiv și a dreptului constituțional la un mediu sănătos.

Datorită caracterului său special [134, p. 202], noul drept fundamental a avut drept consecință, în ceea ce privește natura sa juridică, formularea unor opinii separate în baza celor valabile pentru drepturile fundamentale deja reglementate.

Necesitatea stabilirii naturii juridice a acestui drept, remarcă Michel Bélanger, a fost expresiv subliniată în doctrină, arătîndu-se că în acest mod se ajunge la justificarea, între altele, a limitelor anumitor tehnici juridice preconizate pentru recunoașterea acestui drept și la necesitatea adoptării unor reguli de procedură judiciară corespunzătoare [10, p. 20].

Deoarece, dreptul la un mediu sănătos poate fi tălmăcit reieșind din conjunctura generală a drepturilor și libertăților omului consfințite în Constituția Republicii Moldova, determinarea naturii juridice a acestui drept poate fi realizată numai în concordanță cu anumite clarificări terminologice cu caracter constituțional.

Astfel, în practica constituțională a statelor, se poate observa că se folosesc frecvent termenii de „drept” și „libertate”, inclusiv întîlniți și în textul Constituției Republicii Moldova, care în cele din urmă stabilește că demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, reprezintă valori supreme și nici o revizuire a Constituției nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora [55].

De asemenea, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte, iar dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale, în plan secundar fiind plasată Constituția, care în calitate de Lege Supremă a statului, dispune de supremație juridică față de celelalte acte normative interne și nici o lege, și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

În literatura de specialitate autohtonă și de peste hotare întâlnim diverse dezbateri doctrinare cu privire la tălmăcirea noțiunilor de „drepturi ale omului” și „libertăți ale omului”, precum și determinarea faptului dacă aceste noțiuni sunt identice sau între ele există careva deosebiri.

Prof. rus Strașun B.A. afirmă că este extrem de complicat de a evidenția o deosebire esențială sub aspect juridic între aceste noțiuni, deoarece dreptul subiectiv este măsura posibilităților de comportament al individului, ceea ce poate fi atribuit în cele din urmă și conceptului de libertate [284, p. 122].

La rândul său, prof. rus, Baglai M.V. remarcă în una din lucrările sale că „numai o parte din cele permise pot fi concepute prin intermediul drepturilor omului” [285, p.84], iar acestea în cele din urmă, necesită a fi consfințite, pentru ca omul să sesize pentru el însuși posibilitățile sale. Însă potrivit opiniei autorului, nici un ansamblu de drepturi nu completează conținutul noțiunii de „libertate”, susținând că acesta nu este dăruită omului de către putere, ci aparține individului de la naștere pînă la moarte, astfel că indiferent în ce stat nu s-ar afla acesta, fie în țara unde își are domiciliul permanent și obișnuit, fie într-un alt stat pe care îl tranzitează – el rămîne liber, aflîndu-se sub protecția societății internaționale, a statului a cărui cetățean este și cu care se află într-o legătură politico – juridică, ori a statul unde se află la un anumit moment [268, p. 156].

O completare în acest sens o face și prof. Strașun B.A., care exemplificînd cazul sistemului de drept anglo-saxon, remarcă că în aceste state, legislatorul, de obicei, preferă de a nu formula anumite drepturi subiective pozitive, ci optează spre a consfinți și garanta libertăți [284, p. 123], astfel calea aleasă îmbracă forma unei practici constituționale, care este întâlnită și în textul amendamentelor la Constituția Statelor Unite ale Americii din 1787.

Unii autori precum Morange J. [187] și Colliard C.A. [48] sunt de părere că „drepturile omului” și „libertățile publice” nu au același conținut, deoarece „drepturile omului” sunt inerente naturii umane, întrucît ele se situează în afara și deasupra dreptului pozitiv, avînd o natură

trascendentală potrivit conceptului dreptului natural și fiind considerate ca universale, imuabile, imprescriptibile și inalienabile, pe când „libertățile publice” sunt văzute ca prerogative recunoscute și garantate juridic, situându-se deci pe planul dreptului pozitiv, asigurând astfel securitatea individului și constituind adevărate „creanțe” ale acestuia față de stat.

În aceeași ordine de idei, constituționalistul Burdeau G. delimitează „drepturile omului” de „libertățile publice”, argumentând prin faptul că cele dintâi sunt „prerogative abstracte” recunoscute naturii umane, iar ultimele se prezintă ca „prerogative efective” susceptibile de realizare [15, p. 12; 16, p. 12-13].

Prof. român Muraru I. susține că expresia „libertăți publice” este una cuprinzătoare care evocă atât libertățile, cât și drepturile omului (cetățeanului), precum și faptul că acestea aparțin dreptului public, și anume Deptului constituțional, fiind astfel supuse unui regim juridic aparte [189, p. 168].

Ciucă A., Robert J. și Duffar J. pe lângă „libertățile publice” mai evidențiază și existența unor așa numite „libertăți private” [45, p. 86; 224, p. 15], stabilind că cele „publice” aparțin tuturor, pe când cele „private” constituie un privilegiu acordat unora și refuzat altora, astfel că cele dintâi, în sens restrâns, sunt cele prevăzute de textele declarațiilor de drepturi, scopul cărora fiind acela de a le enunța, pe când în sens larg, ele reprezintă totalitatea drepturile recunoscute prin lege, în special în textele constituționale și declarațiile de drepturi.

Autorii Azarov A., Reuther W., Hüfner K., Cârnaț T., Moșneaga V., Rusnac Gh., și Saca V., remarcă că noțiunea de „libertate” este mai largă decât cea de „drept” doar sub aspect filosofic [7, p. 12], singura deosebire poate fi sesizată doar prin prisma împuternicirilor față de „om (cetățean) - stat” [7, p. 19]. Astfel că sub aspect filosofic, noțiunea de libertate poate fi concepută ca o caracteristică a posibilității omului și a comunităților sociale de a acționa, de a se manifesta independent în corespundere cu voința lor, cu felul lor de a vedea lucrurile, transformându-se odată cu evoluția societății într-o condiție iminentă pentru constituirea, dezvoltarea și realizarea personalității și societății.

Prin prisma împuternicirilor față de „om (cetățean) - stat”, deosebirile se manifestă în următoarele:

- libertățile omului reprezintă niște granițe în limitele cărora persoana este liberă în acțiuni, iar statul este limitat numai în determinarea respectivelor hotare de aplicare a libertății;
- statul trebuie nu doar să se abțină de la intervenția sa asupra libertăților omului [35, p. 269], ci și să asigure protecția acestor libertăți de amestecul din partea puterii și a altor persoane, astfel că realizarea drepturilor și libertăților omului nu trebuie să încalce drepturile și libertățile altor persoane, iar restrângerea limitelor libertății este doar de competența statului, cum ar fi

exemplul sectelor religioase: „Mun” în SUA, „Frăția Albă” în Ucraina, „Aum Sinrike” în Japonia etc., cînd statul a restrîns activitatea lor;

- drepturile omului sunt posibilități ale acțiunilor omului în sfere determinate de lege, recunoscute și garantate de către stat, prin urmare „drepturilor omului”, spre deosebire de „libertățile omului”, fixează un domeniu concret de activitate a individului, nefiind propuse posibilități de alegere, variante de acțiune în cadrul dreptului, astfel că de acest drept poți să te bucuri, să-l realizezi sau, dimpotrivă, să nu te bucuri, să nu-l realizezi - doar dreptul nu este o obligație.

Totuși, în cele din urmă, autorii concluzionează că atît în contextul protejării drepturilor și libertăților omului, cît și cel al libertăților omului, ca o noțiune constituțională și de drept mai îngustă, identică cu statutul obiectiv și cu dreptul subiectiv al individului concret de a acționa în limitele restrînse ale legii, noțiunile de „drepturi” și de „libertăți” sunt identice, prin urmare libertățile sunt aceleași drepturi.

În același sens, prof. V.V. Lazareva susține că careva deosebiri principiale sub aspect social ori juridic între aceste noțiuni, ca elemente componente ale statutului juridic al individului, nu există, deoarece libertățile individului sunt în același timp și drepturile sale [286, p. 77].

Faptul că nu există deosebiri esențiale între noțiunile de „libertăți” și de „drepturi” este atestat atît de autorii români Muraru I. [189, p. 167; 191, p. 141; 192, p. 141], Iancu Gh. [133, p. 100], Purdă N. și Diaconu N. [211, p. 21], cît și de prof. din Republica Moldova, Guceac I. [104, p. 94], care stabilesc că juridicește, dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept, astfel că deosebiri de natură juridică între aceste noțiuni nu există, iar nuanțarea terminologică are cel puțin două explicații: una de ordin istoric, care este axată pe ideea că inițial au apărut libertățile, iar mai apoi în urma evoluției lor au dat naștere drepturilor ce au generat necesitatea proclamării, garantării, promovării și protejării lor; iar cea de a doua explicație ține de expresivitatea și frumusețea limbajului juridic, care valorifică atît sensul inițial, adică condiția istorică, cît și tradiția.

În același sens, confirmînd ipoteza condiției istorice, Purdă N., Diaconu N. și Ciucă A., subliniază că distincția dintre „drepturile omului” și „libertățile publice”, care își avea o oarecare realitate pînă la crearea garanțiilor juridice ale drepturilor omului, este astăzi depășită atît prin aceea că drepturile omului prevăzute în documentele internaționale pot fi și sunt apărute prin intermediul unor organisme noi, create pe plan internațional, cît și prin faptul că drepturile omului sunt recunoscute astăzi ca avînd forță juridică nemijlocită pe plan intern, în virtutea principiului priorității dreptului internațional. Mergînd pe această linie de idei, autorii concluzionează în cele din urmă, că distincția dintre „drepturile omului” și „libertățile publice”

este departe de a mai avea o acoperire, pe motiv că, în realitate, aceste două noțiuni sunt privite astăzi ca avînd același conținut și sunt ca natură juridică - drepturi subiective [211, p. 20; 45, p. 87].

Jofa C. în lucrarea sa „Protecția Drepturilor Omului”, argumentează într-o manieră deosebită corelația dintre „drepturile omului” și „libertățile omului”, declarînd că „numai respectînd drepturile celorlalți vom fi liberi să ne coordonăm activitățile, libertatea de mișcare, dinamismul în cadrul societății, în care un rol primordial îl are gradul de civilizație, cultură, comportament, atitudine al oamenilor [141, p. 50].

În această ordine de idei, dreptul la un mediu sănătos poate fi privit atît ca drept subiectiv, cît și ca libertate individuală, deoarece, pe de o parte omul are posibilitatea fie de a se folosi de acest drept, fie de a renunța la prerogativele sale, însă respectînd condiția ca opțiunea sa să nu aducă lezări fie acestui drept, fie altor drepturi semenilor săi, iar pe de altă parte în cazul în care individul își valorifică acest drept constituțional, el obține prin urmare posibilitatea de a desfășura în mod liber anumite activități orientate spre realizarea dreptului său și libera alegere a mijloacelor de protecție a acestui drept.

Cu referire la drepturile și libertățile fundamentale adesea întîlnim în textul Constituției Republicii Moldova așa noțiuni ca „om” și „cetățean”, ulterior în literatura de specialitate fiind pe larg analizată distincția între sintagmele „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului”, care se consideră că ar avea nu numai deosebiri la nivel doar teoretic, dar și după conținut, ceea ce generează necesitatea de a stabili cărei categorii face parte dreptul la un mediu sănătos.

Mai mult ca atît, în literatura de specialitate rusă, la compartimentul clasificări ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, întîlnim și divizarea drepturilor fundamentale în „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului”, avînd la bază conținutul raportului politico-juridic existent între o persoană și statul pe teritoriul căruia se află [284, p. 112].

Referindu-se la expresiile „drepturile omului” și „drepturile cetățeanului”, prof. Muraru I. și Iancu Gh. accentuează că aceste expresii „sunt exprimări ce se află într-o strînsă corelație, care desemnează același domeniu, dar totuși, într-o terminologie juridică riguroasă, nu se confundă” [189, p. 168; 191, p. 142; 192, p. 142; 133, p. 101].

În viziunea lui Purdă N. conceptul drepturilor omului are o semnificație mult mai largă decît acel al drepturilor cetățenești, deoarece drepturile omului sunt drepturi universal valabile, aplicabile tuturor ființelor umane, în timp ce drepturile cetățenești sunt, potrivit denumirii lor, specifice unui anumit grup de oameni și anume cetățenilor unui anumit stat [110, p. 28].

La respectiva concepție se alătură și prof. Guceac I. care remarcă că expresia „drepturile omului” are un conținut mai larg și semnifică plenitudinea drepturilor oricărui individ înzestrat

cu conștiință și rațiune de a i se recunoaște drepturile sale naturale ridicate la rang de drepturi inalienabile și imprescriptibile și care pot fi exercitate indiferent de conținutul raportului politico-juridic existent între o persoană anumită și statul pe teritoriul căruia se află, pe când expresia „drepturile cetățenilor” se referă în exclusivitate la persoanele care întrețin o legătură politico-juridică permanentă sau provizorie cu un stat oarecare în constituția căruia acestea sunt consacrate [104, p. 95].

În același context prof. Muraru I., Deleanu I. și Iancu Gh. precizează că expresia drepturile omului, evocă drepturile ființei umane, ființă înzestrată cu rațiune și conștiință, și, căreia îi sunt recunoscute drepturile sale naturale, ca drepturi inalienabile și imprescriptibile, care într-o societate organizată în stat, se prezintă juridicește sub trei ipostaze distincte: cel de cetățean, de cetățean străin sau apatrid, însă odată omul devenit cetățean, automat se integrează într-un anumit sistem social-politic, comandat de reguli juridice, iar drepturile sale naturale sunt proclamate și asigurate prin Constituția statului al cărui cetățean este, căpătînd astfel viață și eficiență juridică, sub denumirea de drepturi (libertăți) cetățenești [190, p. 6; 189, p. 168; 191, p. 142; 192, p. 142; 133, p. 101; 81, p. 57].

În viziunea prof. Cirkin V.E. distincția dintre „drepturile omului” și „drepturile cetățeanului” se atestază numai la nivel teoretic cu referire la conținutul și extensia lor, care fiind incluse în textul constituțiilor, necesită a fi protejate de stat prin intermediul organelor sale [305, p. 50]. Teoretic, „drepturile omului” sunt acele drepturi naturale și inalienabile, care aparțin acestuia în baza principiului nașterii lui ca individ, considerîndu-se că aceste drepturi nu pot fi dăruite ori înstrăinate prin diferite acte ori acțiuni de către puterea de stat, astfel fiind exclusă intervenția statului asupra lor. O situație contrară, poate fi sesizată la capitolul „drepturilor cetățeanilor”, care fiind strict legate de elementul cetățeniei și a comunității politice, pot fi manevrate de puterea de stat și puse la dispoziția cetățenilor în dependență de posibilitățile materiale ale statului și a nivelului dezvoltării sale democratice.

Analizînd tezele prof. Baglai M. V. cu privire la distincția dintre „drepturilor omului” și „drepturile cetățeanului” [268, p. 159-160], putem sintetiza că drepturile din prima categorie decurg din dreptul natural, iar „drepturile cetățenilor” - din dreptul pozitiv, indiferent de faptul că ambele poartă un caracter imprescriptibil și inalienabil. „Drepturile omului”, cum s-a mai remarcat anterior, sunt acele drepturi naturale, care sunt acordate omului odată cu nașterea sa, indiferent de faptul dacă sunt sau nu cetățeni ai statului unde locuiesc, iar „drepturile cetățenilor” include în sine acele drepturi, care sunt conferite individului în virtutea legăturii sale politico-juridice cu statul, astfel că fiecare cetățean a unui stat anumit dispune de întregul complex de drepturi, incluzînd în sine atît totalitatea drepturilor omului recunoscute la nivel

internațional tuturor indivizilor indiferent de rasă, sex, culoare, etc., cât și acele drepturi declarate de un anumit stat cetățenilor săi.

Prin urmare, ne alăturăm opiniei unice, atât a constituționaliștilor din Federația Rusă, V.E. Cirkin, M.V. Baglai, D.A. Kovacev, N.M. Kasatkina, cât și a celor români din domeniu protecției juridice a drepturilor omului Pudră N. și Diaconu N., care consideră că drepturile omului în ansamblu desemnează drepturile cu caracter general ale ființei umane, incluzând atât drepturile cetățeanului, cât și drepturile străinului sau apatridului, iar în cazul relației de cetățenie, drepturile și libertățile cetățenești dau expresie unor relații concrete, stabile, unor legături indisolubile între cetățeni și țara a căreia aparțin, în timp ce, în cazul străinilor și apatrizilor, asemenea relații au cu totul un alt caracter, ele întemeindu-se pe principiile generale care recunosc tuturor oamenilor, indiferent de naționalitate, rasă, religie, apartenență politică, anumite drepturi ce se cer garantate în mod universal în condițiile societății contemporane [305, p. 49-50; 268, p. 159-160; 281, p. 123; 211, p. 24].

Prin urmare, diferența între „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului” nu poate fi depășită chiar în cadrul celui mai perfect regim democratic, deoarece prin definiție drepturile cetățeanului se adresează celor care au un anumit statut specific, de a fi cetățeni ai unui anumit stat, în timp ce drepturile omului privesc o acțiune mult mai generală, ce se referă la toate categoriile de ființe umane ce locuiesc sau tranzitează teritoriul unui anumit stat.

În viziunea prof. Cârnaț T., drepturile omului nu sunt dăruite de către Dumnezeu și nici de stat, iar omul nu trebuie să mulțumească pentru drepturile sale nici puterii laice și nici celei divine, deoarece aceste drepturi aparțin lui în virtutea faptului că este om, reprezentînd esența naturii omului, care nu necesită a fi reglementate juridic, pe motiv că ele există obiectiv și nu depind de fiecare persoană ca purtător a lor [37, p. 46-47].

La prima vedere, s-ar părea că suntem în prezența unei discriminări între cetățeni, cetățenii străini și apatrizi, cum ar fi spre exemplu art. 38 din Constituția Republicii Moldova, conform căruia, dreptul de vot și dreptul de a fi aleși, este garantat numai cetățenilor. Asemenea prevederi constituționale se întîlnesc atât în textul Constituției Federației Ruse, cu referire la art. 35 și 36, care stabilesc că dreptul la proprietate este asigurat fiecărei persoane, pe cînd dreptul la proprietate asupra pămîntului este acordat numai cetățenilor Federației Ruse, cât și în Constituția României, legislatorul garantînd prin art. 16 dreptul de a deține funcții și demnități publice, civile sau militare numai persoanelor care au cetățenia română și domiciliul în țară.

În țările cu un regim totalitar socialist, unde nu este acceptabilă distincția între „drepturile omului” și „drepturile cetățeanului”, se optează în favoarea „drepturilor cetățeanului” și „drepturilor muncitorilor”, cum ar fi spre exemplu situația întîlnită în China, unde anumite

categorii de drepturi fundamentale sunt garantate numai cetățenilor muncitori, și anume: dreptul la odihnă, dreptul la învățătură ori dreptul la ocrotirea sănătății [305, p. 49-50].

De asemenea, ne alăturăm opiniei prof. Baglai M.V., care susține că distincția dintre „drepturile omului” și „dreptului cetățeanului” poate fi ușor observată în textul diferitor constituții la nivel de terminologie, astfel că atunci când se declară și garantează careva drepturi atât cetățenilor statului respectiv, cât și celor străini ori apatrizilor, se utilizează una din următoarele formule – „fiecare are dreptul la ...”, „nimeni nu poate fi lipsit ...”, „toți au...”, iar în cazul când statul consfințește anumite drepturi numai persoanelor, care dețin cetățenia acestui stat, sunt întâlnite cel mai frecvente respectivele sintagme: „cetățenii au dreptul” ori „numai cetățenilor” [268, p. 160].

Reșind din prevederile art. 35 a Constituției Republicii Moldova care stabilește că „fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive”, iar „statul garantează fiecărui om dreptul la accesul liber și la răspîndirea informațiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condițiile de viață și de muncă, la calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic”, putem conchide că dreptul la un mediu sănătos potrivit prevederilor constituționale este un drept universal și inalienabil garantat tuturor indivizilor care locuiesc fie permanent ori temporar pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de statutul lor juridic deținut, fiind astfel privit după natura sa juridică și după conținut, atât ca drept natural al omului, cât și ca drept al cetățeanului Republicii Moldova.

Adesea, în studiile de specialitate, la compartimentul analizei generațiilor de drepturi ca criteriu de clasificare a drepturilor omului, dreptul la un mediu sănătos este atribuit celei de a treia generații de drepturi, așa-numitele drepturi colective sau drepturi de solidaritate [83, p. 321; 252, p. 344-345], însă unii autori, consideră că purtătorul „dreptului omului” este individul” [7, p. 28].

Reieșind din aceste considerente, nemijlocit apare întrebarea, dreptul la un mediu sănătos este un drept individual ori un drept colectiv (de solidaritate)?

Ciucă A. susține că una din disputele actuale în materia drepturilor omului este aceea referitoare la acceptarea sau nu a conceptului de drepturi colective, care a apărut ca urmare a încercării de justificare a drepturilor specifice minorităților naționale, cum ar fi dreptul persoanelor aparținînd acestor minorități de a folosi limba proprie, dreptul la cultura proprie, libertatea de a practica religia proprie, dreptul de a participa la viața publică, însă este folosit și cu referire la alte drepturi precum: dreptul popoarelor la autodeterminare, dreptul la folosirea resurselor naturale, dreptul la un mediu sănătos, dreptul la pace [45, p. 88].

Muraru I. și Tănăsescu E.-S. remarcă că apariția așa-numitor drepturi de solidaritate este rezultatul unei sporite internaționalizări a conceptului de drepturi ale omului, care exprimă, în același timp, noile aspirații sociale și politice, pe care orice individ le poate opune în mod valabil puterii publice, însă, așa cum evidențiază autorii, aceste drepturi ridică multe semne de întrebare, cu referire la determinarea dacă titularul lor este individul sau umanitatea în ansamblul său, precum și dacă puterea publică este cea națională sau una internațională [191, p. 144; 192, p.144].

Fiind rezultatul promovării ideii personalității umane, care valorifică raporturile dintre individ și colectivitate, unele dintre noile drepturi - așa cum opiniază prof. român Muraru I. - s-au impus ca veritabile drepturi îmbrăcînd prin urmare haina juridică necesară, altele însă, sunt încă discutabile nu prin scopurile lor care sunt progresiste și umaniste ci prin fundamentarea lor juridică care nu este convingătoare și trebuiesc privite cu rezerve, fie pentru că introduc improvizatia în acest delicat și bine determinat domeniu, fie pentru că la un studiu atent al implicațiilor lor, se constată că de fapt nu slujesc cauza în numele căreia se proclamă adică libertatea și personalitatea umană[189, p. 175].

În concepția savantului rus Lukașeva E., drepturile colective - spre deosebire de cele individuale, care sunt naturale și acordate individului de la naștere - nu fac parte din categoria drepturilor naturale, pe motiv că ele se formează și se cristalizează în dependență de dezvoltarea intereselor unor anumite societăți sau colectivități și nu trebuie să fie privite ca un ansamblu de drepturi individuale ale persoanelor, care fac parte din aceea sau altă societate ori comunitate [295, p. 140-141].

Prin urmare aceste drepturi au trăsături diferite, determinate de scopurile și interesele anumitor societăți sau colectivități, însă niciodată ele nu trebuie să diminueze importanța drepturilor omului și să nu vină în contradicție cu ele, în caz contrar scopul care unește această societate sau comunitate este anti-uman și ilegal.

Unii autori [45, p. 88], opiniază că din documentele internaționale și din interpretarea acestora nu reiese că ar fi vorba despre drepturi colective, ci de drepturi și libertăți individuale, care se realizează în comun, astfel că fiecare dintre drepturile amintite comportă o dimensiune individuală, alături de una colectivă, cum ar fi spre exemplu textul Convenției cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale, adoptată de către Consiliul Europei la 13 iulie 1995, care stabilește că orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul să aleagă liber dacă să fie tratată sau nu ca atare și nici un dezavantaj nu poate rezulta dintr-o asemenea alegere ori din exercițiul drepturilor legate de aceasta, precum și faptul că persoanele aparținând

minorităților naționale pot exercita drepturile și libertățile ce decurg din principiile enunțate în prezenta Convenție-cadru, individual sau în comun cu alții [58].

Reieșind din aceste prevederi, putem conchide că posibilitatea exercitării în comun a acestor drepturi este distinctă de concepția drepturilor colective, pe motiv că fiecare persoană în virtutea libertății acordate este liberă să aleagă exercitarea sau nu a unora dintre drepturile recunoscute, modul în care să-și realizeze drepturile, deoarece însuși el – individul – este titularul acestor drepturi, ci nu statul, care în cazul dat apare doar ca garant al protecției acestor drepturi, calitate ce decurge din obligațiile asumate prin semnarea unor anumite acte cu caracter universal.

De asemenea, în această ordine de idei, ne alăturăm opiniei prof. Diaconu I. care susține că toate drepturile atribuite celei de a treia generație sunt drepturi de care comunitățile (naționale, regionale, precum și cea internațională în ansamblu), nu pot să beneficieze decât în comun, ca entități colective [82, p. 135].

Primatul drepturilor individuale ale cetățeanului este principiul care se află la baza Convenției Europene a Drepturilor Omului (1950) [59] și a Actului Final de la Helsinki pentru securitate și cooperare în Europa (1975) [1], în care se precizează, că drepturile se acordă și se protejează individual, fiind formulată concepția după care indivizii, și nu grupurile etnice, sunt posesorii drepturilor.

Însuși prof. Diaconu I., care este părtașul concepției al apartenenței dreptului la un mediu sănătos la drepturile de solidaritate susține că „prin conținutul lor, drepturile la mediu se prezintă mai mult ca drepturi colective decât individuale” [83, p. 321], însă cum ușor se observă, autorul nu-și exprimă poziția fermă în concepția sa, lăsând o rezervă că într-o măsură oarecare, acest drept este totuși individual.

Prof. Muraru I. susține că drepturile individuale sunt totodată și colective, argumentînd prin faptul că: „dreptul fundamental este prin natura sa juridică un drept subiectiv, iar dreptul subiectiv are eficiență și existență numai în cadrul unor raporturi ale subiectului de drept cu alte subiecte de drept (raporturi juridice). Drepturile subiective au importanță și valoare (teoretică și practică), numai într-un context social-statal, într-o colectivitate. Normele juridice și deci drepturile și obligațiile individului (cetățean, om) prezintă interes și eficiență numai într-o colectivitate, într-o societate, care pentru a exista și a se dezvolta își creează reguli și structuri, între care cele juridice, dacă nu cumva sunt chiar decisive, au în orice caz o mare importanță. De aceea, omul nu se poate contrapune societății, dar nici nu trebuie topit, absorbit de aceasta. Iată de ce, indiferent dacă este vorba de drepturile omului în general sau de drepturile cetățenilor români, titularul dreptului sau al libertății nu poate fi o colectivitate, un grup social, ci este

persoana fizică, omul, cetățeanul român, pentru cele prevăzute în Constituție. Fiecare drept, fiecare libertate sunt individuale prin titularul lor” [188, p. 221-222].

Atât autorii din Republica Moldova [35, p. 292], cât și cei din România [188, p. 222], sunt de părere că clasificarea drepturilor omului în individuale și colective (de solidaritate) este mai importantă în dreptul internațional, iar pe plan intern, ea fiind o clasificare mai puțin juridică.

Savantul din Federația Rusă, în domeniul drepturilor omului, Lukașeva E. susține că drepturile celei de a treia generații nu constituie o nouă categorie de drepturi ale individului, ci sunt drepturi colective, în cadrul cărora fiecare individ în parte participă la realizarea lor, însă această participare nu este legată de statutul său, dar de poziția sa ca membru al unei societăți [295, p.140].

Prof. Ionescu C. analizând așa numite drepturi de generația a III-a cum ar fi: dreptul națiunilor sau popoarelor la autodeterminare, dreptul poporului de exploatare a bogățiilor naturale, dreptul la mediu, dreptul la nediscriminare rasială sau religioasă, dreptul la viață, dreptul la pace, dreptul la educație, drepturile specifice tinerilor, copiilor, persoanelor defavorizate, dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale la forme de dezvoltare și afirmare a personalității din perspectiva culturii și tradițiilor culturale, inclusiv a limbii materne în cadrul legal al statului în care locuiesc și conviețuiesc alături de populația majoritară [172, p. 3-24], remarcă că „din simpla enumerare a acestor drepturi se poate deduce că acestea au indiscutabil o latură individuală, deși unele dintre ele au un caracter colectiv (ex.: dreptul la pace, dreptul popoarelor la autodeterminare, dreptul la un mediu sănătos), iar altele sunt susceptibile de a se exercita individual sau în grup” [137, p. 193].

Exemplificând cazul dreptului constituțional de asociere, autorul român Moarcăș A. susține că acest drept poate fi exercitat atât colectiv, cât și individual, reprezentând posibilitatea cetățenilor de a se asocia în partide sau formațiuni politice, în sindicate sau în alte forme și tipuri de organizații, ligi și uniuni, cu scopul de a participa la viața politică, științifică, socială și culturală, pentru a-și realiza o serie de interese legitime comune [185, p. 39-42].

Ciucă A., nu susține ideea existenței drepturilor colective și optează spre acceptarea ipotezei exercitării drepturilor individuale în mod colectiv, datorită specificului acestora, datorită naturii lor, astfel că ele rămân ca toate celelalte drepturi ale omului, drepturi individuale, având același regim [45, p. 89].

Respectiva concepție este promovată și de către Viorescu R., care atribuie dreptul la un mediu sănătos categoriei drepturilor și libertăților ale persoanei, în raporturile ei cu societatea sau cu statul, exercitate de regulă individual [253, p. 81].

La rîndul său, Muraru I. și Tănăsescu E.-S. susținînd că drepturile colective nu pot fi realizate în conținutul lor de fiecare stat în parte, ci presupun cu necesitate cooperarea statelor, remarcă în cele din urmă că însuși dreptul la un mediu sănătos, nu poate pune în sarcina unui anumit stat obligații concrete, ci poate doar contribui la stabilirea unor obiective generale pentru acțiunile ulterioare ale respectivului stat [191, p. 144; 192, p. 144].

Reieșind din cele analizate, putem conchide că dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos, este un drept individual, exercitat de fiecare persoană fie individual, fie în mod colectiv, poziționîndu-se ca parte componentă a unei societăți ori comunități, și liberă în a alege modalitatea de realizare a dreptului său, iar încadrarea sa în cadrul drepturilor de solidaritate își găsește importanță numai în cadrul dreptului internațional, dar și la acest nivel, în opinia noastră, îmbracă mai mult forma unei obligații a statelor de a lua măsuri destinate să prevină și să repare pagubele aduse mediului înconjurător în care habitează individul, ori să promoveze drepturile omului care se află în corelație cu dreptul la un mediu sănătos recunoscute la nivel național.

Prin urmare, tălmăcirea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, ca drept individual, poate fi realizată numai în limitele sferei dreptului constituțional, iar discuțiile doctrinare cu privire la încadrarea sa în cadrul drepturilor solidare, ar fi generate de faptul că dreptul supus analizei a fost recunoscut la nivel internațional odată cu recunoașterea acelor drepturi care necesită a fi realizate doar printr-o cooperare minuțioasă între state și colectiv la nivel național, astfel că în cazul respectiv titularii acestor drepturi numai sunt indivizii priviți particular, dar în ansamblu ca națiune.

Însă, respectiva constatare, generează o altă întrebare, dacă dreptul la un mediu sănătos nu este un drept de solidaritate, ci unul individual, atunci cărei categorii de drepturi poate fi atribuit el ?

Deși, se consideră la nivel internațional că dreptul omului la un mediu sănătos este un drept din generația a treia și văzut ca drept de solidaritate, avîndu-și motivația în concepția că acest drept impune obligații indivizilor, grupurilor, statelor și comunității umane[106, p. 88], în același timp, există opinia că acest drept ar face parte dintre drepturile de generația a doua [175, p. 89], adică a drepturilor economice, sociale și culturale, care s-au format în rezultatul concesiilor social-economice ale guvernanților făcute muncitorimii organizate în sindicate puternice [137, p. 193].

Ideea că dreptul constituțional la un mediu sănătos ar face parte din categoria drepturilor sociale a fost expusă pentru prima dată de către prof. Rudinskii F.M. în anul 1992, pentru ca ulterior, unii autori din Federația Rusă și Republica Moldova, l-au analiza în cadrul drepturilor

social-economice și culturale, fără însă a indica natura acestui drept [284, p. 176; 286, p. 96; 104, p.115; 35, p. 300; 75, p. 160-169].

În această ordine de idei ne alăturăm opiniei prof. Iancu Gh. care susține că dreptul la un mediu sănătos întrunește caracteristicile unui drept fundamental social, fiind astfel văzut ca un drept de generația a treia pentru că a apărut după deceniul al VII-lea al secolului nostru, dar care are trăsătura de drept social pe motiv că presupune intervenția statului pentru realizarea sa, ceea ce constituie o trăsătură definitorie a drepturilor de generația a doua, și a cărei realizare presupune eforturile colectivității umane [134, p. 244].

Actualmente, drepturile fundamentale ale cetățenilor, își găsesc ocrotire și într-o serie de documente internaționale, cum ar fi Declarația Universală a Drepturilor Omului [79], Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [200] și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [201] adoptate în 1966 de Adunarea Generală a O.N.U.

Pudră N. și Diaconu N. sunt de părere că noțiunea de „drepturi ale omului” nu se identifică cu noțiunea de „drepturi fundamentale ale omului”, considerînd că din ansamblul drepturilor de care poate să beneficieze ființa umană, numai unele se încadrează în categoria de drepturi fundamentale ale omului, datorită importanței acestora pentru viața și dezvoltarea ființei umane [211, p. 24].

Prof. Lukășeva E.A., analizînd respectiva clarificare terminologică, susține că delimitarea categoriei de „drepturi fundamentale ale omului” nu reprezintă în sine suprimarea importanței celorlalte drepturi recunoscute individului într-un anumit stat și a căror asigurare necesită un efort mai limitat din partea statului, ci dimpotrivă drepturile și libertățile fundamentale, datorită consfințirii lor în Legea fundamentală a statului, reprezintă nucleul statutului juridic al individului, care ulterior, dau naștere altor drepturi necesare activității cotidiene ale omului [295, p. 136].

Analizînd doctrina constituțională în materia drepturilor și libertăților fundamentale observăm o multitudine de opinii cu privire la definirea lor, spre exemplu:

- drepturile fundamentale ale omului reprezintă o categorie distinctă de drepturi subiective, esențiale, care în ansamblul lor formează o instituție juridică de drept constituțional, ale cărei norme de drept sunt consacrate în Constituție [104, p. 97];

- într-o altă opinie, drepturile și libertățile fundamentale reprezintă un ansamblu de drepturi și libertăți ale cetățenilor consacrate prin Constituție în vederea asigurării și liberei manifestări a lor [35, p. 271];

- un alt autor prin drepturi fundamentale cetățenești susține că se desemnează acele drepturi ale cetățenilor care, fiind esențiale pentru existența fizică și integritatea psihică, pentru

dezvoltarea materială și intelectuală a acestora, precum și pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, sunt garantate de însăși Constituție [91, p. 151];

- alți autori consideră că prin drepturi fundamentale ale omului ar trebui de înțeles acele drepturi care se regăsesc în textul constituției statului și în actele internaționale [295, p. 135];

- într-o altă opinie drepturile fundamentale mai sunt văzute și ca acele posibilități de a exercita anumite acțiuni esențiale pentru asigurarea existenței, dezvoltării sale social-politice și culturale și pentru participarea sa la conducerea societății, care sunt prevăzute în constituție și sunt garantate în exercitarea lor prin normele juridice adoptate de stat [209, p. 32];

- într-o manieră deosebită este expusă concepția potrivit căreia, drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului sunt apreciate astfel nu numai pentru că ele sunt consacrate și esențialmente garantate prin legea fundamentală, ci și, mai ales, pentru că ele reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează toate celelalte drepturi subiective [81, p. 60];

- un alt autor consideră că drepturile fundamentale sunt acele drepturi subiective care aparțin și sunt esențiale pentru cetățeni, drepturi reglementate și garantate de constituție și legi [228, p. 157];

- o definiție mai complexă este cea potrivit căreia drepturile fundamentale sunt acele drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite prin Constituție și garantate prin Constituție și legi [189, p. 166; 211, p. 26].

După cum observăm în doctrina de specialitate se folosesc diverse denumiri cum ar fi: „drepturile și libertățile fundamentale”, „drepturile și libertățile constituționale” sau „drepturile și libertățile cetățenești”, care în viziunea noastră nu afectează substanța drepturilor recunoscute în Legea Supremă a statului.

În literatura de specialitate sunt evidențiate patru trăsături principale ale drepturilor subiective fundamentale [277, p. 147]:

- sunt fundamentale;
- constituie fundamentul juridic pentru tot sistemul de drepturi;
- posedă o forță juridică superioară;
- sunt asigurate prin măsuri de protecție sporită.

Din cele analizate, putem afirma că într-o accepțiune unică au fost recunoscute următoarele trăsături specifice drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, și anume:

- drepturile fundamentale sunt *drepturi subiective* consacrate de normele de drept constituțional, care reprezintă aptitudinea subiectelor raporturilor juridice de a acționa în modul prevăzut de normele respective și de a cere celorlalte subiecte respectarea acestor drepturi,

beneficiind, în același timp, de protecția statului a cărui cetățenie o deține în realizarea pretențiilor legitime;

- drepturile fundamentale *constituie temelia juridică pentru toate celelalte drepturi* deoarece sunt înscrise în Legea Supremă a statului;

- drepturile fundamentale reprezintă o *instituție juridică de drept constituțional*, care desemnează o totalitate de norme juridice a căror integritate este determinată de obiectul comun de reglementare [104, p. 97];

- drepturile și libertățile fundamentale funcționează *pe tot teritoriul statului*, fiind *confințite fiecărui individ*, care locuiește pe acest teritoriu sau *numai cetățeanului și nu se dobîndesc ori se înstrăinează din voința părților* [286, p. 90].

Astfel, luînd în considerație natura juridică a dreptului la un mediu sănătos și atribuirea sa la categoria drepturilor fundamentale social-econmice, precum și în baza trăsăturilor specifice ale drepturilor și libertăților fundamentale putem afirma că dreptul la un mediu înconjurător este un drept subiectiv al cărui titular poate fi omul, datorită faptului că reprezintă o preogativă concretă recunoscută unei persoane sau unui grup de persoane, iar garantarea sa este obligatorie, din cauza consecințelor negative pe care le poate avea poluarea mediului și acutizarea în orice moment a „crizei ecologice”, fiindu-i atribuit prioritar un caracter preventiv, comparativ cu cel reparator, deoarece întreaga comunitate internațională a perceput faptul că de mediu depinde totul, chiar și viața, iar cu cît mediul va fi mai curat, cu atît sănătatea populației va fi de o calitate mai bună [66, p. 10].

Prin urmare, dreptul la un mediu sănătos este un element component al statutului juridic, atît al cetățeanului Republicii Moldova, cît și a cetățenilor străni și apatrizilor, fapt datorat naturii sale juridice ca drept natural recunoscut tuturor persoanelor de la naștere, indiferent de raportul politico-juridic cu statul în care se află individul, și care dă naștere unui șir de drepturi neoglundite în textul Constituției Republicii Moldova, dar care dispun în mod egal de aceleași măsuri de protecție din partea statului, cum ar fi spre exemplu: dreptul de a se asocia în organizații, partide, mișcări, asociații de protecție a mediului, ori de a adera la cele existente; dreptul de a participa la dezbaterile proiectelor de legi, diverselor programe economice sau de altă natură ce vizează direct sau indirect protecția mediului și folosirea resurselor naturale; dreptul la informare și consultare asupra proiectelor de amplasare și construire a obiectelor cu efecte negative asupra mediului, de refacere și amenajare a teritoriului, a localităților urbane și rurale; dreptul de a interveni cu demersuri la instanțele de stat, pentru suspendarea temporară sau definitivă a activității agenților economici care aduc daune ireparabile mediului; dreptul de a solicita efectuarea expertizei obiectivelor și de a participa la efectuarea expertizei obștești;

dreptul de a organiza referendumuri naționale și locale în probleme majore de protecție a mediului; dreptul la educație și instruire ecologică; dreptul de a se adresa, direct sau prin intermediul unor organizații, partide, mișcări, asociații, autorităților pentru mediu, administrative sau judecătorești pentru a sista acțiunile care aduc daune mediului, indiferent dacă agenții economici vor fi sau nu prejudicați în mod direct; dreptul de a trage la răspundere persoanele, care au comis contravenții sau infracțiuni ecologice; dreptul la despăgubire pentru prejudiciul suferit cu urmare a poluării sau a altor acțiuni de afectare a mediului și pentru prejudiciul adus sănătății oamenilor; precum și dreptul de a beneficia de facilitățile prevăzute de legislație pentru invenșițiile capitale, care au drept scop ameliorarea calității mediului [151].

Reieșind din considerentul că dreptul la un mediu sănătos este un drept social, care face parte din categoria drepturilor social-economice și culturale, pe motiv că respectivul drept presupune intervenția statului pentru realizarea sa prin diverse măsuri economico-financiare, organizatorice și juridice, în scopul satisfacerii funcției sale ecologice, în literatura de specialitate a fost expusă opinia potrivit căreia dreptul la un mediu sănătos ar fi un drept de creanță. În acest context, Jacqué J.P., susține că dreptul la mediul sănătos preia forma unei creanțe de care dispun cetătenii fa   de puterea statală, iar respectarea acestei creanțe presupune intervenția pozitivă a puterilor publice [140, p. 65].

Respectiva opinie nu este împărtășită de noi, și considerăm fundamentate argumentele prof. Iancu Gh., care susține că:

-   ndatoririi statului de a proteja și ameliora mediul înconjurător   i corespunde un drept fundamental sau subiectiv, care nu poate fi unul de crean  , prin urmare îndeplinindu-și îndatoririle, statul nu apare ca un debitor obligat fa   de cet  tean, care ar fi creditorul;

- raportul juridic care se naște în legătură cu dreptul fundamental la un mediu sănătos nu este unul „de obligație” (de drept privat), ci unul de drept public (de drept constituțional) și deci nu poate crea obligații civile între un creditor și un debitor, ci îndatoriri pentru stat și cetăteni, pentru protecția și ameliorarea mediului înconjurător;

- neîndeplinirea îndatoririlor pe care le au, atrage ac  ionarea în justiție având ca temei Constituția sau legea și nu un contract de drept privat;

- analiz  nd dreptul fundamental la un mediu sănătos, ne găsim pe t  r  mul dreptului public și nu al celui privat, t  r  m pe care raportul obliga  ional de crean   nu își poate găsi aplicabilitatea [134, p. 203-204].

De asemenea, în viziunea noastră, opinia precum că dreptul la un mediu sănătos ar fi un drept de crean   nu poate fi reținută din considerentele că creanța reprezintă o obligație relativă, pe c  nd îndatorirea de a proteja și ameliora mediul poartă un caracter absolut.

De asemenea, însuși creanța prezumă o obligație sinalagmatică cu interes economic, caracter ce nu poate fi raportat îndatorii părților în cazul asigurării dreptului constituțional la un mediu sănătos. Mai mult ca atât, în cadrul raporturilor de drept public, statului în nici într-un caz nu i se poate atribui calitatea de debitor sau creditor, deoarece aceste statute derivă din clauzele anumitor contracte de ordin privat.

În literatura de specialitate mai întâlnim opinii potrivit cărora dreptul fundamental la un mediu sănătos ar fi un „drept pozitiv” [10, p. 24] și nu natural pe motiv că nu își poate asigura existența fără să se aibă în vedere politica sa de aplicare și mijloacele practice pentru exercitarea sa. În viziunea autorului, un asemenea drept creează în sarcina puterilor publice obligația de a asigura conservarea mediului înconjurător, impunând în mod egal cetățenilor îndatorirea de a-l conserva ei înșiși.

De asemenea, prin natura sa juridică, acest drept ar fi unul reglementat „împotriva statului” [100, p. 269], în scopul asigurării promovării bunăstării cetățenilor; ori într-o altă opinie, acest drept ar fi un „drept procedural” [186, p. 112], din considerentul că el trebuie să asigure participarea la procesul de luare a deciziilor a tuturor celor care pot fi interesați să garanteze difuzarea informațiilor necesare pentru o asemenea participare, să comporte garanții ale propriei sale aplicări dincolo de frontierele politice și administrative stabilite; ori pornindu-se de la dreptul generațiilor viitoare la un mediu înconjurător protejat, se arată că acesta este „un drept moral și nu un drept legal” [106, p. 89].

Din cele relatate se observă că o parte dintre aceste concepte evidențiază doar unele trăsături specifice ale dreptului analizat cum ar fi caracterul pozitiv, real, obligatoriu, pe când altele fac trimitere la noțiuni din alte ramuri ale dreptului precum cel de „drept de creanță” ori „drept procedural”, care deși aparent întâlnesc unele condiții, totuși ele se contrazic, din cauza conținutului său multifuncțional și tălmăcirii acestuia ca drept gigant, fiind confundată natura sa juridică între drept individual și drept de solidaritate.

Prin urmare, în urma celor analizate putem sintetiza că dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos, care pe plan intern este privit atât ca un drept natural recunoscut fiecărui individ indiferent de apartenența sa politico-juridică la un anumit stat, cât și o libertate, ceea ce oferă titularului acestui drept posibilitatea de a-și alege modalitățile de realizare și protecție a dreptului nominalizat, iar în plan internațional fiind tălmăcit ca un drept individual fundamental consacrat în majoritatea constituțiilor lumii, și care datorită importanței sale strategice pentru comunitatea internațională în scopul menținerii echilibrului și promovării securității ecologice poate fi realizat în nume colectiv.

2.3. Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos

Referitor la conținutul dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, anterior s-a remarcat că respectivul demers este foarte dificil de realizat [134, p. 206] pe motiv că „acest drept nu are, așa cum ar trebui, un conținut bine definit” [175, p. 89].

Această abordare poate fi explicată prin faptul că activitățile umane pot provoca modificări în structura mediului mult mai complexe și mai profunde decât fenomenele naturale, iar în rezultatul creșterii numărului și complexității problemelor ce țin de poluare s-a condiționat necesitatea revizuirii sarcinilor existente în domeniu și formularea unor strategii și concepții noi, care sunt definite în legătură cu politica de dezvoltare economică, cu prognozele economice și sociale pe termen mediu și lung.

Faptul că evoluțiile economice și sociale ale statelor lumii nu mai pot fi separate de consecințele activității umane asupra cadrului natural s-a evidențiat în nenumărate declarații de principii ale conferințelor și ale altor întruniri internaționale, printre care se numără și raportul din 1972 al Clubului de la Roma intitulat „Limitele creșterii” cunoscut și sub denumirea de Raportul Meadows, în care erau sintetizate datele privind evoluția a cinci parametri: creșterea populației, impactul industrializării, efectele poluării, producția de alimente și tendințele de epuizare a resurselor naturale, sugerînd că actualul model de dezvoltare nu poate fi susținut pe termen lung [183].

Dezvoltare durabilă este privită ca un proces economic, social și politic complex, care tinde către o utilizare sustenabilă a resurselor planetei și la protejarea mediului, de care depind natura și viața umană, precum și dezvoltarea economică și socială, astfel că obiectivul acestui proces complex este de a îndeplini dreptul tuturor ființelor umane la un standard de viață adecvat, în baza participării lor active, libere și semnificative la îmbunătățirea și distribuția echitabilă a beneficiilor rezultate, simultan cu acordarea atenției cuvenite necesităților și intereselor generațiilor viitoare.

În opinia profesorilor români Bejan M. și Rusu T. problemele globale ale mediului au început să devină predominante și au creat necesitatea inițierii unor acțiuni suplimentare pentru creșterea conștientizării publice, care să determine comunitatea internațională să ia în timp util măsuri funcționale, atât pe plan internațional, cât și național. Evaluarea efectelor acestor „noi” probleme ale mediului a condus la recunoașterea faptului că s-a realizat un progres prea redus în integrarea protecției mediului în politicile și activitățile de dezvoltare [9, p. 22].

În același sens, Spătaru T. susține că obținînd o recunoaștere largă în multe documente internaționale, naționale și lucrări științifice, concepția dezvoltării durabile are mai mult un

caracter declarativ decât juridic obligatoriu [241, p.131], pe motiv că monitorizarea derogărilor de la legislația ecologică, încălcarea drepturilor constituționale pentru dezvoltare, protecția sănătății, implicarea în dezvoltare, informație, mediu ambiant favorabil, relații de mediu internaționale nu este suficient studiat în lucrările științifice de jurisprudență și materializat în cadrul legislativ al republicii, în politicile de mediu în proces de implementare.

Unii autori consideră că dezvoltarea durabilă trebuie privită ca fiind singura alternativă la criza modelului tradițional de creștere economică în care deteriorarea mediului și criza ecologică au efecte directe, atât asupra economiei, cât și a societății umane, iar dezechilibrarea tot mai accentuată a raportului dintre economie și mediu îndeamnă la regîndirea relațiilor dintre activitatea economică și mediul înconjurător, formarea conștiinței ecologice, dezvoltarea științei *”economia mediului”* și modificarea atitudinii față de natură [41, p. 16-17].

Condiția dezvoltării durabile prin integrarea problemelor de protecție a mediului și a celor sociale în toate aspectele politicii economice este regăsită în formularea principiului 4 a Declarației de la Rio de Janeiro, prin care se stipulează că „pentru realizarea dezvoltării durabile, protecția mediului trebuie să constituie parte integrantă a oricărui proces de dezvoltare și nu poate fi considerată în mod izolat de acestea” [76].

Prin urmare, injectarea conceptului de „durabilitate” în politicile de dezvoltare, are largi implicații la nivel macro și microeconomic. În ceea ce privește politicile macroeconomice, orientarea către dezvoltarea durabilă solicită, spre exemplu, modificarea sistemelor naționale tradiționale de contabilitate, pentru a permite o mai bună măsurare a calității generale a vieții. Astfel de sisteme de contabilitate ar exclude din calculul PIB eforturile de control al poluării, precum și pagubele provocate mediului prin poluare. O abordare similară, pune accentul pe utilizarea unui set de sisteme de contabilizare separate pentru resursele naturale, care să evidențieze în unități, altele decât cele monetare, starea existentă a resurselor dintr-o anumită țară. În acest fel, extracția de minereuri nu va fi reflectată numai prin creșterea PIB, ci și prin diminuarea rezervei de resurse naturale.

În ceea ce privește politicile microeconomice, orientarea către dezvoltarea durabilă solicită, spre exemplu, imputarea costurilor pentru pagubele aduse mediului, producătorului care a cauzat paguba [63]. Prețul resurselor naturale trebuie să reflecte costurile de mediu și alte costuri „externe” ale unei pieți necontrolate. Instrumentele bazate pe mecanisme de piață, cum sunt taxele pentru poluare și permisele comercializabile pot fi utilizate pentru a „internaliza” costurile externe, conducînd la prețuri ale pieței care reflectă mai bine costul real al producției, incluzînd costurile sociale și pe cele de protecție a mediului.

Totuși, reieșind din considerentul că economia globală de azi, care a fost formulată de forțele de piață și nu de principiile ecologice, nu este pregătită de a se integra în conceptul de „economie suportabilă de mediu”.

Printre primii pași spre o „economie suportabilă de mediu” la nivel european o constituie Strategia Uniunii Europene pentru dezvoltare durabilă [244], care a fost adoptată în anul 2001, la întâlnirea internațională de lucru de la Gothenburg (Suedia), fiind concepută ca o strategie pe termen lung ce concentrează politicile de dezvoltare durabilă în domeniul economic, social și al protecției mediului.

La începutul anului 2005, Comisia Europeană a demarat un proces de revizuire a strategiei, publicînd, în luna februarie, o evaluare critică a progreselor înregistrate după 2001 care punctează și direcțiile de acțiune care trebuie urmate în continuare, pentru ca în data de 13 decembrie 2005, să fie prezentată oficial propunerea de revizuire a Strategiei de la Gothenburg din 2001, iar la 26 iunie 2006, Consiliul UE adopta Strategia de Dezvoltare Durabilă reînnoită pentru o Europă extinsă [222], stabilind obiectivele generale și acțiunile concrete pentru șapte provocări prioritare care vizează: schimbările climatice și energia curată; transportul durabil; consumul și producția durabilă; conservarea și gestionarea resurselor naturale; sănătatea publică; incluziunea socială, demografică și migrația; sărăcia globală și provocările dezvoltării durabile.

În iulie 2009, Comisia a adoptat revizuirea Strategiei de Dezvoltare Durabilă a UE (SDDUE) [135]. Revizuirea face bilanțul măsurilor de politică a UE în domeniile vizate de SDDUE și lansează un proces de reflecție asupra viitorului SDDUE. Deja peste cîteva luni, în decembrie 2009[207], Consiliul European a afirmat că o serie de tendințe nedurabile necesită acțiune urgentă, fiind necesare eforturi suplimentare, semnificative pentru a reduce schimbările climatice și a se adapta la acestea, pentru a limita consumul ridicat de energie în sectorul transporturilor și a stopa pierderea actuală a biodiversității și a resurselor naturale.

În plan național, după obținerea independenței, au fost adoptate un set de concepții, strategii, programe și planuri de acțiuni în domeniul protecției mediului și utilizării resurselor naturale, care prin prevederile sale treptat au favorizat ameliorarea pericolului poluării mediului, ajustarea legislației naționale la rigorile internaționale și regionale, precum și consolidarea mecanismului juridico-instituțional în scopul asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Un prim pas în acest scop l-a constituit adoptarea Legii privind protecția mediului înconjurător (1993), Concepția protecției mediului în Republica Moldova (1995), Programul național strategic de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător (1995) și Planul național de acțiuni în domeniul protecției mediului înconjurător (1996).

În anul 1997 este adoptată Concepția dezvoltării gospodăriei cinegetice naționale [123], care prevedea angajamentul diverselor instituții ale statului de a pune în aplicare cele 20 de măsuri necesare realizării obiectivelor prioritare orientate spre restabilirea și conservarea diversității specifice, structurii și densității optime a populațiilor speciilor de vânat și asigurarea cotei maxime de recoltare a producției prin folosirea rațională a resurselor naturale, care avea ca finalitate protecția mediului natural, la general, și a factorilor biotici, în special.

Programului național de suprimare eșalonată a substanțelor ce distrug stratul de ozon în Republica Moldova [113], a fost adoptat pentru respectarea angajamentelor față de Convenția de la Viena semnată la 22 martie 1985 și a restricțiilor Protocolului de la Montreal privind protecția stratului de ozon semnat la 16 septembrie 1987, conform căruia Republica Moldova se consideră țară în curs de dezvoltare, fapt ce o obligă să suprim eșalonat, până la 1 ianuarie 2010, consumul și producția majorității substanțelor ce distrug stratul de ozon, supuse controlului Protocolului de la Montreal.

În rezultatul implementării acțiunilor strategice de către Guvern în scopul respectării angajamentelor față de Convenția de la Viena și a restricțiilor Protocolului de la Montreal privind protecția stratului de ozon, *Programului național de suprimare eșalonată a substanțelor ce distrug stratul de ozon în Republica Moldova*, a fost abrogat prin Hotărârea Guvernului nr. 796 din 25.10.2012 [111].

În anul 2000 a fost adoptat un alt set de programe și strategii avînd la bază conceptul protecției mediului și a resurselor naturale, cele mai relevante fiind Programul Național de Acțiuni pentru Combaterea Deșertificării [117], Programul Național de valorificare a deșeurilor de producție și menajere [120] (ambele fiind ulterior abrogate prin Hotărârea Guvernului nr. 796 din 25.10.2012 cu privire la abrogarea unor acte normative ale Guvernului. În: Monitorul Oficial nr. 228 din 31.10.2012) și Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă „Moldova 21”, care a fost elaborată în anul 2000 de Consiliul Economic Suprem de pe lângă Președintele Republicii Moldova cu susținerea financiară și logistică a PNUD-Moldov, iar în anul 2001 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova pe termen mediu (pînă în anul 2005) [115].

Aceste documente stabilesc prioritățile politicii economice ale statului, obiectivele și măsurile necesare pentru implementarea unei economii de piață competitive, a dezvoltării viabile, compatibile cu principiile, normele, mecanismele și instituțiile țărilor dezvoltate sau programelor Națiunilor Unite în domeniile respective, iar realizarea obiectivelor menționate este considerată ca posibilă prin asigurarea unei creșteri economice durabile prin încadrarea în

structurile și fluxurile financiare și umane la nivel regional, european și mondial, precum și prin formarea unui cadru legislativ coerent și stabil, armonizat cu cel internațional.

În același an, drept direcții prioritare ale politicii globale de mediu se afirmă necesitatea creării unor condiții de colaborare a tuturor păturilor sociale la atingerea obiectivelor dezvoltării durabile și la prevenirea crizei ecologice, precum și contracararea efectelor negative ale globalizării economiei, care afectează securitatea ecologică regională și națională.

Prin urmare, Parlamentul Republica Moldova la 2 noiembrie 2001 adoptă Hotărârea nr. 605 privind aprobarea Concepției politicii de mediu a Republicii Moldova, care prevede 2 direcții prioritare ale politicii de mediu a Republicii Moldova:

1. întărirea capacităților în domeniu și colaborarea intersectorială, atât prin aplicarea principiilor „economie prin ecologie” și „cost-beneficiu”, cât și consolidarea potențialului instituțional și managerial;

2. reglementarea impactului, prevenirea poluării și asanarea mediului, prin aplicarea managementului de mediu la întreprinderi și certificarea ecologică sau restabilirea și menținerea potențialului natural [126].

Strategia Națională și Planul de acțiuni în domeniul conservării diversității biologice[122], Strategia dezvoltării durabile a fondului forestier a Republicii Moldova[125], Planul Național de acțiune pentru sănătate în relație cu mediul în Republica Moldova[119], Programul de diminuare a poluării aerului atmosferic de către mijloacele de transport auto[116], fiind adoptate și ele în anul 2001 conțin prevederi de protecție a mediului și resurselor naturale în contextul dezvoltării durabile, ultimele dintre ele fiind abrogate prin Hotărârea Guvernului nr. 796 din 25.10.2012 cu privire la abrogarea unor acte normative ale Guvernului.

În următorii ani au fost adoptate și alte planuri strategice și conceptuale printre care cele mai de seamă se consideră a fi: Concepția politicii naționale în domeniul resurselor de apă[124], Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei[153], Programul Național de asigurare a securității ecologice[112], Strategia națională și Planul de acțiuni privind reducerea și eliminarea poluanților organici persistenți[114], Planului național de acțiuni pentru implementarea în Republica Moldova a Convenției privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului (2011-2015) [118], Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011–2014 [127].

Luând în considerare toate cele analizate, ne alăturăm opiniei d-nei Mag R. care evidențiază scopurile prioritare ale dezvoltării durabile într-un mediu sănătos, regăsite în majoritatea concepțiilor, programelor și strategiilor atât internaționale și regionale, cât și naționale în domeniul protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu

sănătos, și anume: asigurarea dreptului populației la un mediu favorabil de viață; revizuirea politicii de utilizare extensivă a resurselor naturale și folosirea acestora în limitele capacităților de regenerare; asigurarea populației cu minimul necesar de muncă, alimentație, energie, apă, servicii comunale și asistență medicală; integrarea cerințelor de mediu în toate deciziile economice și sociale; crearea accesului la informația de mediu și participarea publicului la luarea deciziilor de mediu [173, p.77-78].

Astfel, în urma analizei dreptului la un mediu sănătos prin prisma dreptului-principiu la dezvoltare durabilă și în baza opiniei prof. Sion I. care consideră că conținutul acestui drept presupune prevenirea poluării, încetarea activităților care au drept efect poluarea nocivă, repararea pagubei suferite în urma acestei poluări, cât și îndatorirea popoarelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării [232, p.190], putem sintetiza că conținutul dreptului supus analizei noastre comportă o dublă dimensiune, atât una de ordin individual, cât și o dimensiune colectivă.

Suntem de părere că anume din cauza acestei duble dimensiuni ale conținutului dreptului la un mediu sănătos, s-a ajuns la discuții legate de faptul dacă acest drept este unul individual pe motiv că numai omul poate fi considerat titular al acestui drept sau un „drept de solidaritate” (drept colectiv) – punînd dreptul la mediu pe același nivel cu dreptul la dezvoltare, dreptul la pace ș.a.[240, p.51].

Din analiza efectuată privind conținutul dreptului la un mediu sănătos în contextul dezvoltării durabile putem concluziona ca după conținutul său, acest drept nu poate fi pus pe același cântar cu dreptul la dezvoltare ori cu dreptul la pace, deoarece cum s-a observat protecția mediului se prezintă ca element component al dreptului la dezvoltare, de rînd cu factorii economici și sociali, dar, în același timp, fiindu-i atribuit de actele normative internaționale și regionale un caracter complex, din considerentul că inițial dreptul la un mediu sănătos a fost strîns legat de dreptul la sănătate și de dreptul la viață, iar mai tîziu acesta a fost analizat din perspectiva unui drept cu privire la condițiile de viață și de muncă mai bune (igiena și securitatea muncii) și prin dezvoltarea dreptului la odihnă și recreere, iar în unele state precum Canada, acest drept, la nivel federal este tratat ca o componentă a dreptului la viață și la securitatea persoanei [65, p. 158].

Într-o altă concepției [12, p. 30], în conținutul dreptului la un mediu sănătos ar putea fi incluse și așa elemente precum asigurarea sănătății și salvarea condițiilor de viață, asigurarea existenței umane și a unei bunăstări spirituale.

În viziunea noastră, cauza tălmăcirii acestui drept ca unul cu privire la condițiile de viață mai bune ar fi datorată faptul că omul pe parcursul vieții sale aduce daune mediului, atât

intenționat, cât și accidental, astfel că actualmente printre cele mai serioase daune aduse mediului de către om ar fi poluările, care reprezintă rezultatul unor activități umane nehibzuite, însoțite de scopuri economice, ci nu ecologice, precum și accidente chimice, nucleare etc., care au un impact direct asupra vieții și sănătății persoanelor, fiind prin urmare aduse lezări a două categorii de drepturi fundamentale strâns legate de dreptul la un mediu sănătos, și anume: dreptul la viață, la integritate fizică și psihică și dreptul la ocrotirea sănătății [65, p. 159].

Dreptul la viață, în concepția profesorilor Guceac I. și Muraru I. este cel mai important și cel mai natural drept al omului, fiind consacrat încă din primele declarații de drepturi și desigur prin constituții [104, p. 100; 189, p. 198], fiind analizat în literatura de specialitate sub două accepțiuni [189, p.198; 75, p. 48; 88, p. 87], și anume:

- într-o accepțiune restrânsă, dreptul la viață privește viața persoanei în sens fizic, reprezentând simpla facultate a individului de a trăi, fără a se referi la existența lui spirituală, aceasta fiind reglementată și asigurată de alte drepturi și libertăți fundamentale.

Reieșind din conținutul art. 24 a Constituției Republicii Moldova care prevede că fiecărui om i se garantează dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, astfel că nimeni nu poate fi supus la torturi, la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante, fiind abolită pedeapsa cu moarte, putem concluziona că prevederile Legii Supreme cu privire la dreptul la viață, la integritate fizică și psihică se referă la accepțiunea restrânsă a acestui drept, fiind considerată mai eficientă din punct de vedere juridic, pe motiv că la rang de lege constituțională sunt interzise așa acțiuni precum „torturile”, „pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante” și „pedeapsa cu moarte”, care reprezintă prin sine acele eventuale lezări aduse integrității fizice și psihice a vieții individului și contrare drepturilor naturale ale omului.

- într-o accepțiune largă, dreptul la viață privește viața persoanei ca un întreg univers de fenomene, fapte, cerințe și dorințe ce se adaugă, permit și îmbogățesc existența fizică, fiind asigurat prin întregul sistem constituțional [189, p. 196].

La rândul său, sănătatea presupune o stare de completă bună dispoziție fizică, mintală și socială și care este determinată atât de aspectul individual, cât și cel colectiv [75, p. 198; 46, p.292]. Primul aspect postulează absența bolii sau a infirmității, un nivel de trai decent, protecția persoanelor aflate în detenție sau închisoare împotriva torturii sau altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, iar aspectul colectiv vizează grija față de protecția mediului natural, lupta împotriva abuzului de droguri, combaterea SIDA, lupta contra abuzurilor sexuale etc.

După cum se observă, aspectul colectiv al dreptului la ocrotirea sănătății reflectă strânsa legătură cu mediul înconjurător, iar prin urmare se subînțelege și corelația dintre dreptul la

ocrotirea sănătății cu dreptul la un mediu sănătos. În viziunea noastră, și aspectul individual al dreptului la ocrotirea sănătății este condiționat de domeniul protecției mediului, deoarece starea mediului în care trăim poate influența fie pozitiv, fie negativ asupra sănătății fiecărui individ în parte, în dependență de calitatea aerului pe care îl respiră, de calitatea apei potabile pe care o consumăm, și nu în ultimul rând bonitatea solului, care determină în cele din urmă, calitatea „produselor alimentare”, care conform art. 37 al Constituției Republicii Moldova reprezintă acea componentă necesară asigurării dreptului la un mediu sănătos.

Respectiva corelație este susținută și de către prof. Iancu Gh. care remarcă că conținutul dreptului la ocrotirea sănătății urmează a fi interpretat și prin prisma domeniul protecției mediului, întrucât dreptul la ocrotirea sănătății nu poate fi exercitat fără luarea măsurilor de igienă a mediului și ale igienei industriale [134, p. 143].

Corelația dintre dreptul la ocrotirea sănătății și dreptul la un mediu sănătos își are sprijin nu numai în doctrină, dar și în diferite acte internaționale, printre care se numără și prevederile art. 12 a Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [201], care stabilește că printre măsurile pe care statele părți le vor adopta în vederea asigurării exercitării depline a dreptului la ocrotirea sănătății se numără și condiția îmbunătățirii tuturor aspectelor igienei mediului și a igienei industriale.

Din cele analizate, reiese că calitatea vieții, integritatea fizică și psihică, precum și sănătatea individului pot fi asigurate în prim plan de calitatea aerului pe care îl respirăm, de apa potabilă și de produsele alimentare pe care le consumăm.

Una dintre cauzele esențiale ale asigurării unui nivel „sănătos”, al mediului pentru fiecare persoană ar fi consecințele celui mai grav accident nuclear din istorie de la Cernobîl, care și astăzi, atestă consecințe majore asupra sănătății publice și mediului înconjurător.

Potrivit Raportului Național al Ucrainei din 2006 cu privire la consecințele catastrofei de la Cernobîl, respectivul accident a dus la poluarea a circa 145 km² din teritoriul Ucrainei, Federației Ruse și Republicii Belarus, în urma căruia au avut de suferit aproximativ 5 milioane de oameni [264, p. 7], iar populația care habitează aceste teritorii sunt iradiați în continuare cu doze variabile, de la 1 pînă la 40 mSv/an, în funcție de contaminarea solului.

Conform estimărilor programului internațional pentru monitorizarea efectelor catastrofei de la Cernobîl asupra sănătății, inițiat de Organizația Mondială a Sănătății, cantitatea de material radioactiv eliberată în mediu a fost de 200 de ori mai mare decît cea rezultată în urma exploziilor de la Hiroshima și Nagasaki [258].

Majoritatea consecințelor catastrofei de la Cernobîl asupra sănătății umane sunt corelate efectelor radiației electromagnetice ionizante, iar impactul acestui tip de energie la nivelul țesuturilor este legat de transferul de energie către diverse structuri celulare.

Medicul Tilișcan C. susține că pe lângă cazurile de cancer de tiroidă, care potrivit UNICEF în ianuarie 2002 se înregistrau circa 1.800 și se preconizează că acest număr v-a crește până la 8.000 în următoarele decade, deoarece incidența acestui tip de cancer este maximă la 25-30 de ani postexpunere, și a efectelor psihologice și sociale conturate prin scădere generală a nivelului de trai și o creștere generală a morbidității, lipsei de încredere în autorități, o izolare socială și un stres masiv [248].

În viziunea dr. hab. în medicină Magdei M., odată cu aprofundarea crizei din ultimii ani, situația medico-demografică continuă să se mențină nesatisfăcătoare sau chiar să se agraveze, fiind atestată una din cele mai scăzute speranțe ale vieții la naștere din statele europene, iar dezvoltarea demografică nefavorabilă a țării este determinată de menținerea nivelului înalt al mortalității populației, inclusiv a ratelor înalte ale mortalității în rîndul populației apte de muncă [174, p. 49].

Potrivit Raportului analitic pe perioada anilor 2005-2009 [3], mortalitatea masculină prevalează față de cea feminină, după cum urmează:

- de 1,4 ori mai mare mortalitatea prin tumori;
- de 1,1 ori mai mare mortalitatea prin bolile aparatului digestiv;
- de 3,6 ori mai mare rata mortalității prin traume și otrăviri;
- de 2,1 ori mai înaltă mortalitatea prin bolile aparatului respirator.

Toate acestea confirmă că viața și sănătatea individului pe lângă condițiile socio-economice și culturale, depind și de igiena mediului, de igiena industrială, de asigurarea cu produse alimentare și apă potabilă de calitate și nepoluate.

Mai mult ca atît, în ultimii ani se atestă o creștere a ponderii chimiei ecologice în sfera protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin acțiunile întreprinse spre a reduce gradul de poluare a mediului, fiind văzută ca o știință care studiază procesele ce determină starea, compoziția mediului ambiant, procesele ecochimice ce au loc în aer, apă, sol, biotă, etc.

Din considerentul că apa reprezintă un bun comun aparținînd omenirii și tuturor ființelor vii, este necesară și o gestionare de durată a acestei bogății naturale printr-o utilizare rațională și luptă permanentă contra tuturor formelor de poluare esențiale, care în rezultat ar garanta pe termen lung accesul la apă, drept sursă a vieții și demnității. În acest context, o eventuală completare a art. 37 din Constituție, în scopul materializării dreptului la apă și recunoașterii sale

oficiale constituționale avînd următorul conținut: *orice persoană are dreptul la aprovizionare corespunzătoare cu apă de calitate și în cantitatea necesară* [105, p. 45], în opinia prof. Guceac I. ar avea consecințe dintre cele mai benefice precum: consolidarea obligațiilor autorităților publice de a proteja resursele acvatice, asigurarea unei protecții mai eficace a drepturilor subiective legate de apă, crearea unei temeinice baze legale pentru sancționarea prin justiție a daunelor aduse resurselor acvatice, mai ales că constituționalizarea dreptului la apă nu este o noutate absolută în procesul de revizuire constituțională, cum ar fi cazul Belgei, unde fiecare regiune a statului belgian consacră dreptul la apă și la salubritate în cadrul său legal.

Prof. Lupan E. susține că dreptul la un mediu sănătos este asociat direct cu unele dintre drepturile fundamentale ale omului consacrate în Constituție, iar consacrarea sa în Legea Fundamentală a statului, ca drept fundamental, duce, indiscutabil, la creșterea numărului acestor drepturi [168, p. 83] și infirmă concepția lui Pelloux R. [202, p. 68] potrivit căreia, această creștere ar risca devalorizarea „veritabilelor” drepturi fundamentale ale omului, adică la anihilarea anumitor semnificații ale acestora.

Respectiva concepție în viziunea noastră nu poate fi reținută pe motiv că ea contravine teoriei generale ale drepturilor omului, iar autorul face o confuzie între „devalorizarea drepturilor omului” și „restrîngerea sau limitarea exercițiului unor drepturi și libertăți” pe anumite sectoare din interesul protecției lor și a titularilor acestor drepturi. Prin urmare, titularii dreptului la un mediu sănătos pot să beneficieze de facilitățile acestui drept pînă cînd dreptul exercitat nu aduce lezări drepturilor și libertăților altor persoane, sau chiar sine însuși, cum ar fi spre exemplu cazul limitării dreptului la libera circulație în zonele aflate sub protecția statului și care fie sunt primejdioase pentru viața și sănătatea persoanelor, fie este interzis accesul din interesul protejării lor de factorul uman distructiv.

Un alt motiv al restrîngerii exercițiului atît a dreptului constituțional la libera circulație, cît și cel al emigrării sau imigrării, ar fi cazul interzicerii accesului din statele sau în statele unde bîntuie focare de epidemii, gripe aviare, etc, care prezintă risc pentru viața și sănătatea individului, ori libera circulație în zonele afectate de tragicul accident de la Cernobîl, unde și astăzi nu este posibil traiul, fiind interzis accesul în aceste zone din considerentul protejării sănătății și vieții oamenilor [65, p. 160].

Potrivit art. 54 a Constituției Republicii Moldova, „exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor

persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției”, cu excepția accesului liber la justiție, prezumției nevinovăției, neretroactivității legii, dreptului fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatorile sale, precum și a dreptului la viață, la integritat fizică și psihică, nefiind indicată restricția din „interesul protecției mediului înconjurător”, însă care, după părerea noastră, poate fi interpretată prin sintagmele „securitate națională” sau „protejării drepturilor și libertăților altor persoane”, inclusiv și cel al dreptului la un mediu sănătos, ca drept natural recunoscut fiecărei persoane de la naștere.

Din considerentul că prin protecția mediului înconjurător statul asigură realizarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, legiuitorul a adoptat un șir de acte normative interne care în conținutul lor conțin prevederi ce interzic anumite activități umane în scopul menținerii echilibrului ecologic și prin aceasta crearea unor condiții de viață prielnice pentru sănătate individului, printre care se numără: Legea Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător [151], Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat [159], Legea Republicii Moldova cu privire la regimul produselor și substanțelor nocive [164].

Reglementările regăsite în conținutul respectivelor acte normative au un singur scop, și anume cel de a evita distrugerea unor zone, a unor specii de floră și faună și evitarea unei eventuale daune mediului din partea individului prin exercitarea dreptului său la libera circulație, care în rezultatul acțiunilor sale ar putea fi aduse lezări dreptului la un mediu sănătos.

O situație similară, poate fi sesizată și la compartimentul limitării dreptului la muncă prin concedierea salariaților în legătură cu lichidarea întreprinderii, care prezintă pericol pentru mediul înconjurător, iar agentul economic nu întreprinde măsurile necesare spre a preveni ori lichida consecințele survenite fie intenționat, fie din neglijență ori indiferență.

Restrângerea exercițiului dreptului la muncă este datorată și faptului că fiecare persoană este în drept să activeze într-un mediu sănătos. În acest sens prof. român Iancu Gh. remarcă că la început protecția lucrătorilor a fost concepută ca o reacție la mediul nociv, pentru a limita sau pentru a repara degradările aduse mediului, iar în prezent se depun eforturi suplimentare orientate spre eliminarea riscurilor profesionale, care pot pune în pericol viața sau sănătatea acestora [134, p. 150].

În cazul în care muncitorii nu sunt de acord cu condițiile de muncă, din considerentul că ele sunt prestate într-un mediu poluat, prin urmare salariații își pun în pericol viața și sănătate sa, Legea Fundamentală a statului garantează salariaților dreptul la grevă, care permite salariaților de a solicita din partea angajatorului îmbunătățirea condițiilor de muncă prin

aplicarea unor tehnologii cu un grad redus de poluare atât asupra mediului, cât și a sănătății fiecărui individ.

În scopul realizării dreptului fundamental la un mediu sănătos, titularii acestui drept sunt în drept să organizeze și să desfășoare întruniri în scopul manifestării poziției lor față de anumite probleme din domeniul mediului cu condiția că ele sînt libere și se desfășoară în mod pașnic, fără nici un fel de arme.

O altă formă a realizării dreptului constituțional la un mediu sănătos, care completează conținutul acestui drept prin prisma altor drepturi și libertăți constituționale este libertatea cetățenilor de a se asocia liber în partide politice și în alte organizații social-politice ce au ca scop protecția mediului.

Prof. Iancu Gh. în una din lucrările sale face o diferențiere între dreptul la asociere și libertatea asocierii, remarcînd că în cazul dreptului fundamental la asociere, scopul asocierilor este unul generat de participarea la viața politică, științifică, socială și culturală și de a se realiza o serie de interese comune, în timp ce, în cazul libertății date, scopul este specializat - numai pentru realizarea unor interese comune și anume apărarea calității mediului, vieții și sănătății populației, care este o necesitate pentru întreaga omenire [134, p. 219].

Prin urmare, dreptul la un mediu sănătos a ajuns a fi purtătorul unor drepturi fundamentale, cum ar fi cele privind dreptul la asociere și asigurat spre realizare prin prisma dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, astfel se atestă o întărire a funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, care din punct de vedere juridic au devenit drept garanții juridice pentru realizarea acestui drept, conferind dreptului analizat și o a treia dimensiune – cea procedurală.

Actualmente există opinia unică potrivit căreia numărul mare de victime ale catastrofei de la Cernobîl își are cauza în faptul limitării sau chiar lipsei de informații cu privire la catastrofă și la efectele ei pe parcursul ultimilor ani de existență a Uniunii Sovietice [290, p. 11].

Astfel, o evoluție în procesul asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos o constituie și instituirea de către jurisprudența CEDO a dreptului la informare ca garanție a dreptului la un mediu sănătos, fiind tălmăcit și ca drept la informare privind calitatea mediului.

Această abordare a jurisprudenței CEDO, est generată de faptul că democrația este de neconceput fără accesul liber al publicului la informații și la luarea deciziilor, fiind considerate două dintre premisele cele mai importante ale guvernărilor democratice, deoarece informația le permite cetățenilor, pe de o parte, să aprecieze în cunoștință de cauză acțiunile guvernului, iar pe de altă parte să participe în mod avizat la dezbaterile și la luarea deciziilor care îi privesc.

În opinia prof. Iancu Gh., conținutul dreptului la informație privind starea mediului cuprinde două aspecte principale și anume [134, p. 217]:

a) informarea promptă, corectă și clară a opiniei publice de către autoritățile publice în legătură cu măsurile preconizate și mai ales cu cele luate referitor la protecția mediului, la care se adaugă și accesul liber la sursele de informare publică;

b) posibilitatea persoanei de a recepționa direct și în mod normal emisiunile de radio și televiziune și obligația autorităților publice de a crea condiții pentru difuzarea informațiilor, inclusiv a structurilor necesare de protecție a mediului, pe de o parte, iar pe de altă parte, informarea autorității publice de către populație, aspect care presupune o mare receptivitate din partea autorităților publice și în acest scop corelarea organizării necesare pentru asigurarea realizării receptivității.

Opinia expusă își are bază legală în textul Convenției de la Aarhus, care la art. 2 pct. 3 stabilește că „informația de mediu” înseamnă orice informație scrisă, audiovizuală, electronică sau în oricare altă formă materială privind:

a) starea elementelor de mediu, cum ar fi aerul și atmosfera, apa, solul, pământul, peisajul și zonele naturale, diversitatea biologică și componentele sale, inclusiv organismele modificate genetic și interacțiunea dintre aceste elemente;

b) factori, cum ar fi: substanțele, energia, zgomotul și radiația și activitățile ori măsurile, inclusiv măsurile administrative, acordurile de mediu, politicile, legislația, planurile și programele care afectează sau pot afecta elementele de mediu, analizele cost-beneficiu sau alte analize și prognoze economice folosite în luarea deciziei de mediu;

c) starea sănătății și siguranței umane, condițiile de viață umană, zonele culturale și construcțiile și modul în care acestea sunt sau pot fi afectate de starea elementelor de mediu ori de factori [60].

În baza prevederilor art. 1 a Convenției care determină că „pentru a contribui la protejarea drepturilor oricărei persoane din generațiile actuale și viitoare de a trăi într-un mediu adecvat sănătății și bunăstării sale, fiecare parte va garanta drepturile privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu ...”, și a opiniei conf. Zamfir P., printre obiectivele Convenției de la Aarhus pot fi enumerate:

1. asigurarea pentru reprezentanții publicului a unui acces mai deschis la informația de mediu pe care o dețin autoritățile publice, sporind astfel gradul deschiderii și răspunderii autorităților statului;

2. oferirea către cetățeni a posibilității de a-și expune opinia și îngrijorarea față de problemele ecologice și asigurarea evidenței respective a acestora de către persoanele responsabile pentru luarea deciziilor;

3. oferirea către public a accesului la procedurile examinării cauzelor privind încălcarea drepturilor lor la informație și participare la luarea deciziilor, iar, în unele cazuri, oferirea posibilităților de a înainta acțiuni în cazurile încălcării legislației de mediu cu caracter mai general [260, p. 8].

Novatia Convenției de la Aarhus constă în faptul că ea spre deosebire de alte acte internaționale anterioare adoptării ei, nu numai stabilește diverse obligații reciproce între părțile semnatare, dar și obligații ale părților față de propriii cetățeni, instituind prin art. 4 și un mecanism de realizare a respectivului drept, fiind indicată procedura și termenii de examinare a cererilor privind acordarea informației de mediu.

Prin urmare fiecare parte este obligată să asigure ca autoritățile publice, să pună la dispoziția publicului orice informație pe probleme de mediu la solicitarea acestuia, inclusiv și în cazul în care sunt cerute copii de pe documentația ce conține sau cuprinde informația respectivă, fără a fi necesară declararea interesului și prezentată sub forma cerută de solicitant, cu excepția cazurilor când informația solicitată este deja accesibilă publicului sub o altă formă, sau este mai rezonabil ca informația respectivă să fie prezentată de autoritate publică sub o altă formă, însoțită concomitent de indicarea motivelor care au stat la baza selecției unei anumite forme de prezentare, alta decât cea solicitată de public.

După cum s-a mai remarcat anterior, Convenției de la Aarhus, prevede și anumiți termeni de acordare a răspunsului la cererea publicului în materia informației de mediu, care prevede că „informația de mediu ... va fi făcută disponibilă în cel mai scurt timp și cel mai târziu la o lună după ce cererea a fost înaintată”, fiind prevăzută și excepția prelungirii acestui termen până la 2 luni de la data solicitării în cazul în care volumul și complexitatea informației justifică prelungirea acestei perioade, însă cu condiția ca solicitantul să fie informat despre respectiva prelungire prin indicarea motivelor ei, în caz contrar, o eventuală prelungire a termenului de o lună poate fi tălmăcită ca o încălcare a dreptului individului la informație în probleme de mediu.

Pe plan intern această prevedere își găsește reflectare în art. 16 a Legii privind accesul la informație [165], care stabilește în conținutul textului său că informațiile, documentele solicitate vor fi puse la dispoziția solicitantului din momentul în care vor fi disponibile pentru a fi furnizate, dar nu mai târziu de 15 zile lucrătoare de la data înregistrării cererii de acces la informație. De asemenea, termenul de furnizare a informației, documentului poate fi prelungit cu 5 zile lucrătoare de către conducătorul instituției publice dacă cererea se referă la un volum

foarte mare de informații care necesită selectarea lor sau sînt necesare consultații suplimentare pentru a satisface cererea, fiind respectată condiția informării solicitantului despre orice prelungire a termenului de furnizare a informației și despre motivele acesteia cu 5 zile înainte de expirarea termenului inițial.

În cazul în care termenii indicați de legiuitor în textul legii sunt omiși, potrivit art. 3 aln. 2 a Legii contenciosului administrativ [147], acesta constituie obiect al acțiunii în contenciosul administrativ, deoarece nesoluționarea în termenul legal a unei cereri referitoare la un drept recunoscut de lege, inclusiv și a accesului la informații în probleme de mediu poate fi contestat.

Sintetizînd prevederile Legii privind accesul la informație [165] și a Legii contenciosului administrativ putem afirma că:

1. Orice persoană a cărei cereri depuse către o anumită autoritate publică, care vizează accesul la informații în probleme de mediu, nu a fost soluționată în termenul legal de 30 zile calendaristice prevăzut de Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Legii contenciosului administrativ nr.27 din 24.12.2001 [129], este în drept să solicite realizarea dreptul său constituțional la informare printr-o cere prealabilă înaintată fie organului, care a omis termenul satisfacerii cererii ce constituie obiect al acțiunii în contenciosul administrativ, fie organului ierarhic superior celui care nu a soluționat cererea;

2. Cererea prealabilă urmează a fi depusă fie organului care nu a soluționat cerea în termenul legal, fie organului ierarhic superior acestuia, în termen de 30 de zile calendaristice, de la data expirării termenului prevăzut de art. 16 a Legii privind accesul la informație. Conform pct. 31 a Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la examinarea cauzelor privind accesul la informațiile oficiale nr.1 din 02.04.2007 [130], indiferent de dificultățile întîmpinate la furnizarea informației solicitate, termenul maxim de furnizare a informației este de 15 zile lucrătoare de la data înregistrării cererii, cu excepția situațiilor cînd termenul poate fi prelungit în modul stabilit cu 5 zile lucrătoare, iar încălcarea termenelor sau nerespectarea procedurii de prelungire a termenului constituie o atingere a dreptului de acces la informațiile oficiale. De aceea, ținînd cont de natura juridică a termenelor de furnizare a informației și a principiul continuității serviciilor publice, Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a hotărît că vor fi inadmisibile în proces probele ce dovedesc indisponibilitatea anumitor persoane angajate ale furnizorilor de informații în perioada vizată, pe care s-ar sprijini pîrîții (furnizorii) pentru motivarea temeiniciei omiterii termenului de furnizare a informației, iar la individualizarea răspunderii civile a furnizorului pentru lezarea dreptului de acces la informație, se va ține cont de mărimea perioadei de încălcare a termenului legal.

3. Respectiva cerere prealabilă, care are ca obiect nesoluționarea în termen legal a cererii privind disponibilitatea unor anumite informații în probleme de mediu, urmează a fi examinată de organul sesizat în termen de 30 zile calendaristice de la data înregistrării ei, decizia urmînd a fi comunicată de îndată petiționarului dacă legislația nu prevede altfel.

În conformitate cu pct. 3 și 4 ale Convenției de la Aarhus, drept temei de a refuza o solicitare de informație de mediu constituie faptul dacă autoritatea publică careia îi este adresată solicitarea nu deține informația respectivă. În cazul în care o autoritate publică nu deține informația cerută, acea autoritate publică trebuie, cît mai rapid posibil, sa informeze solicitantul cu privire la autoritatea publică la care crede ca este posibil să se găsească informația respectivă sau să transfere cererea acelei autorități, informînd în același timp solicitantul.

În baza acestor prevederi ale Convenției de la Aarhus, legislatorul moldovean a stabilit în art. 17 a Legii privind accesul la informație că cererea de furnizare a informației poate fi readresată altui furnizor, cu informarea obligatorie a solicitantului în decurs de 3 zile lucrătoare de la momentul primirii cererii și cu acordul solicitantului, în cazurile cînd informația solicitată nu se află în posesia furnizorului sesizat sau informația solicitată deținută de alt furnizor ar satisface mai deplin interesul față de informație al solicitantului.

Potrivit pct. 32 a Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la examinarea cauzelor privind accesul la informațiile oficiale nr.1 din 02.04.2007, readresarea cererilor de solicitare a informației oficiale se operează numai în privința celor întocmite în forma scrisă, fiind respectate următoarele condiții:

a) readresarea se face doar către un alt furnizor de informații, aceasta fiind inadmisibilă în privința unei alte persoane fizice sau juridice care nu deține statutul de furnizor de informații, faptul contrar constituind o încălcare a dreptului de acces la informație;

b) readresarea se face numai cu acordul solicitantului de informații, iar dacă solicitantul nu este de acord cu readresarea, furnizorul este obligat să răspundă prin aceea că nu este posesor al informației solicitate;

c) informarea obligatorie a solicitantului de informație, în decurs de 3 zile lucrătoare de la momentul primirii cererii, cu privire la readresarea acesteia. Funcționarii responsabili sînt obligați să înregistreze cererile în aceeași zi cu primirea, astfel că data primirii va fi data înregistrării, cu excepția cazului în care se face proba contrară;

d) readresarea se face numai în două cazuri exhaustiv prevăzute de art.17 din Lege: informația solicitată nu se află în posesia furnizorului sau informația solicitată este deținută, concomitent, și de un alt furnizor, însa într-o altă formă, care ar satisface mai deplin interesul față de informație al solicitantului [165].

Însă cu privire la motivele de refuz enumerate mai sus, părțile semnatare au mai prevăzut și o rezervă care determină că respectivele motive urmează a fi interpretate în mod restrictiv, luându-se în considerare satisfacerea interesului publicului prin divulgarea informațiilor și posibilitatea ca informația solicitată să fie legată de emisiile în mediu.

În conformitate cu pct. 7 a Convenției de la Aarhus și art. 19 a Legii privind accesul la informație refuzul de a furniza o informație sau un document oficial va fi făcut în scris, indicându-se data întocmirii refuzului, numele persoanei responsabile, motivul refuzului, făcându-se în mod obligatoriu trimitere la actul normativ (titlul, numărul, data adoptării, sursa publicației oficiale), pe care se bazează refuzul, precum și procedura de recurs a refuzului, inclusiv termenul de prescripție.

De asemenea, potrivit prevederilor Convenției fiecare parte are dreptul de a permite autorităților sale publice să instituie un tarif pentru furnizarea informației, care nu trebuie să depășească o sumă rezonabilă, iar autoritățile publice naționale în acest scop trebuie să instituie un sistem de tarificare pentru furnizarea informației și să indice circumstanțele în care acestea pot fi percepute sau exceptate și cazurile în care furnizarea unor informații este condiționată de o plată în avans.

Astfel, în conformitate cu art. 20 a Legii privind accesul la informație, pentru furnizarea informațiilor oficiale pot fi percepute, în afara excepțiilor prevăzute de lege, plăți în mărimile și conform procedurii stabilite de organele reprezentative, acestea fiind vărsate în bugetul de stat, însă respectivele plăți nu trebuie să depășească mărimile cheltuielilor suportate de către furnizor pentru efectuarea copiilor, expedierea solicitantului și/sau pentru traducerea lor, la cererea solicitantului, a informației, documentului [165].

Sunt exceptate de la plată, informațiile oficiale, care ating nemijlocit drepturile și libertățile solicitantului, sînt expuse oral, sunt solicitate pentru a fi studiate la sediul instituției, contribuie la sporirea gradului de transparență a activității instituției publice și corespunde intereselor societății, sau informațiile revăzute și completate în urma sesizării de către solicitant a primirii unor informații eronate sau date incomplete, cu excepția cazurilor în care completarea informației implică eforturi și cheltuieli considerabile care n-au fost prevăzute și taxate la eliberarea primară a informațiilor.

În literatura de specialitate a fost expusă și opinia potrivit căreia anume necesitatea implicării cetățenilor în rezolvarea problemelor de mediu, precum și aplicarea metodelor democratice de luare a deciziilor practicate în țările occidentale au determinat statul nostru să promoveze în noua legislație măsuri și posibilități de antrenare a publicului în procesul decizional [226, p. 71].

În Republica Moldova, problematica mediului înconjurător a fost plasată pe prim-plan datorită dorinței de a iniția procesul de aderare la Uniunea Europeană și favorizării ulterioare a negocierilor derulate în vederea aderării.

Reieșind din prevederile art. 6 a Convenției de la Aarhus, fiecare stat este obligat de a lua măsurile necesare ca autoritățile publice naționale să informeze publicul prin anunț public sau în mod individual despre demararea unei proceduri de luare a deciziei de mediu și într-o manieră adecvată, în timp util și efectiv, cu referire la:

- a) activitatea propusă și despre o solicitare asupra căreia se va lua o decizie;
- b) natura deciziei posibile sau despre proiectul de decizie;
- c) autoritatea publică responsabilă de luarea deciziei;

d) procedura inițiată, incluzînd modul și momentul în care o asemenea informație poate fi furnizată, adică: începutul procedurii, oportunitățile de participare a publicului, data și beneficiul oricărei audieri publice inițiate, o indicație privind autoritatea publică de la care pot fi obținute informații relevante și la care a fost depozitată informația relevantă pentru examinare de către public, o indicație asupra autorității publice relevante sau asupra oricărui organism oficial căruia îi pot fi adresate comentarii sau întrebări și asupra perioadei în care sunt primite aceste comentarii ori întrebări, sau o indicație asupra tipului de informație de mediu relevantă, disponibilă pentru acțiunea propusă;

e) faptul că activitatea face obiectul unei proceduri naționale sau transfrontieră de evaluare a impactului asupra mediului.

De asemenea, conform art. 6 pct. 6, art. 7 și 8 a Convenției de la Aarhus, fiecare parte va cere autorităților publice competente să asigure accesul publicului interesat, în vederea examinării, la cerere, dacă legislația națională prevede astfel, gratuit și într-un timp foarte scurt, la totalitatea informațiilor relevante pentru procesul decizional, care sunt disponibile în timpul procedurilor de participare publică, fără a prejudicia drepturile părților de a refuza divulgarea anumitor informații, precum și asigurarea participării publicului atât la elaborarea planurilor, programelor și politicilor legate de mediu într-un cadru transparent și cinstit, după ce i-a fost furnizată informația necesară, cât și la pregătirea regulamentelor de aplicare, a normativelor și instrumentelor legale obligatorii, general aplicabile, care pot avea un efect semnificativ asupra mediului, fiind indicat și un mecanism de realizare a respectivului obiectiv, și anume: fixarea unei perioade suficiente pentru realizarea unei participări publice efective; proiectele reglementărilor legale trebuie să fie publicate sau făcute disponibile prin alte metode; trebuie să fie oferită publicului posibilitatea de a face comentarii, direct sau prin intermediul unor organisme consultative reprezentative.

Punctul forte a respectivei Convenții o constituie recomandarea expusă în conținutul art. 8, prin care statele semnatare dispun ca rezultatul participării publicului să fie luat în considerare cât mai mult posibil.

Din cele expuse putem conchide că Convenția de la Aarhus, reprezintă nu numai un act normativ regional în care este recunoscut dreptul publicului de a participa la procesul decizional în cadrul activității administrațiilor publice naționale, dar în același timp unicul act, care determină mecanismul realizării dreptului în cauză, fiind reflectate în conținutul său căile de realizare a anumitor obiective.

Din considerentul că realizarea dreptului publicului de a participa la luarea deciziilor în probleme de mediu, creează un echilibru între interesele ecologice și economice ale statului, asigurând prin urmare securitatea ecologică a populației, fiind adoptate decizii care nu contravin normelor constituționale și morale, ulterior, adoptării Convenției de la Aarhus, la nivelul Uniunii Europene au fost elaborate mai multe Directive, care formulează expres cerința participării publicului la luarea deciziilor, printre care cele mai relevante, ce conțin și un mecanism efectiv de realizare a dreptului supus analizei noastre sunt:

- **Directiva 2001/42 privind evaluarea efectelor anumitor planuri și programe asupra mediului** [86], care reflectă o dublă obligație a autorităților publice naționale statelor membre Uniunii Europene, și anume:

a) una față de membrii societății statului membru, care reprezintă obligația autorităților de mediu cu responsabilități în acest domeniu de a consulta opinia publică, în timpul evaluării planurilor și programelor și să se stabilească termene adecvate pentru consultări, precum și pentru formularea unui aviz, în scopul creării unei mai mari transparențe în procesul decizional;

b) iar cea de a doua obligație este instituită față de statele vecine sau un alt stat, atunci când punerea în aplicare a unui plan sau program elaborat într-un stat membru poate avea un efect important asupra mediului altor state membre, prin urmare fiind prevăzută obligația de a lua măsuri pentru ca statele membre implicate să se consulte și pentru ca autoritățile în cauză și publicul să fie consultați și să aibă posibilitatea să-și exprime opinia.

Cu referire la Republica Moldova, astfel de consultări obligatorii transfrontaliere ar fi benefice și în cazul acordurilor de colaborare cu statele vecine în domeniul protecției mediului înconjurător, scopul principal fiind furnizarea de informații reciproce în vederea protecției mediului, astfel că în cazul în care unul dintre statele semnatare consideră că aplicarea unui plan sau program elaborat în legătură cu teritoriul său poate avea efecte semnificative asupra mediului statului vecin, cel dintâi fiind obligat de a expedia copia proiectului de plan/ program/ lege, precum și recunoașterea dreptului unuia dintre statele semnatare de a solicita informații cu

privire la planul sau programul, care se elaborează în statul cu frontieră comună, înainte de adoptarea sau supunerea lui procedurii legislative.

Necesitatea instituirii unui astfel de mecanism transfrontalier în materia protecției mediului este generată de faptul că dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos, este un drept individual, exercitat de fiecare persoană fie individual, fie în mod colectiv, poziționându-se ca parte componentă a unei societăți ori comunități, și liberă în a alege modalitatea de realizare a dreptului său, iar statul apare ca garant al protecției acestui drept individual prin instituțiile sale, inclusiv și ca exponent al competitivității creării unui mecanism de protecție prin eforturi comune și în nume colectiv la nivel transfrontalier [68, p. 141].

- Directiva 2003/35/EC de instituire a participării publicului la elaborarea anumitor planuri și programe privind mediul și de modificare a directivelor 85/337/CEE și 96/61/CE ale Consiliului în ceea ce privește participarea publicului și accesul la justiție [87], are drept obiectiv punerea în aplicare a obligațiilor, care decurg din Convenția de la Aarhus, în special prin:

(a) instituirea participării publicului în urma elaborării anumitor Planuri și programe privind mediul;

(b) îmbunătățirea participării publicului și instituirea de dispoziții privind accesul la justiție prin Directivele 85/337/CEE și 96/61/CE ale Consiliului.

În scopul atingerii primului obiectiv, statele membre trebuie să asigure aplicarea de către autoritățile publice naționale a următoarelor măsuri:

(a) publicul să fie informat, fie prin anunțuri publice, fie prin alte mijloace adecvate, asupra oricăror propuneri de astfel de planuri sau programe sau de modificare ori revizuire a acestora, și să fie puse la dispoziția publicului informațiile relevante privind astfel de propuneri, inclusiv informațiile privind dreptul de participare la luarea deciziilor și autoritatea competentă căreia îi pot fi prezentate observații sau întrebări;

(b) publicului să i se acorde dreptul de a-și exprima observațiile și opiniile atunci când toate opțiunile sunt posibile, înainte de adoptarea deciziilor privind planurile și programele;

(c) rezultatele participării publicului să fie luate în considerare în mod corespunzător la adoptarea deciziilor în cauză;

(d) după examinarea observațiilor și a opiniilor exprimate de către public, autoritatea competentă să depună toate eforturile rezonabile în vederea informării publicului cu privire la deciziile adoptate și la motivele și considerațiile pe care se bazează acestea, incluzând informații privind procesul de participare a publicului.

Prevederi similare celor stipulate în Convenția de la Aarhus și în Directivele adoptate de Parlamentul European și Consiliul, mai pot fi regăsite și în alte acte internaționale și regionale precum Carta Mondială a Naturii (pct. 16) [40] sau Declarația de la Rio de Janeiro [77] (principiul 10).

Prin urmare, anume necesitatea implicării cetățenilor în rezolvarea problemelor de mediu, precum și aplicarea metodelor democratice de luare a deciziilor practicate în țările occidentale, au determinat statul nostru să promoveze în noua legislație măsuri și posibilități de antrenare a publicului în procesul decizional [226, p.71], astfel că dreptul publicului de a participa la elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu în cadrul activității administrației publice este stipulat în următoarele acte normative: Legea privind protecția mediului înconjurător (art. 30 lit.c și d) [151], Legea privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului (art. 27-29) [161], Regulamentul privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 951 din 14.10.1997 [221], Legea cu privire la resursele naturale (art. 29) [149], Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura [160], Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat (art. 17) [159], Legea privind securitatea biologică (Capitolului VII) [162], Legea privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător (Capitolul III) [166], Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă (pct. 3.5) [50], Legea privind actele legislative [157], precum și Regulamentul privind antrenarea publicului în elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu [220].

În urma analizei legislației internaționale și naționale cu privire la reglementarea dreptului publicului de a participa la elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu în cadrul activității administrației publice, putem concluziona că baza normativă națională în materia procesului decizional este ajustat la cerințele internaționale, ceea ce favorizează procesul de integrare europeană, pe motiv că în urma antrenării publicului în luare deciziilor pe probleme de mediu, acestea din urmă sunt mai eficiente și mai echilibrate din punctul de vedere al protecției mediului înconjurător, astfel că mecanismul instituit asigură un grad mai înalt de transparență, fiind luate decizii care nu contravin intereselor populației, nu încalcă drepturile și interesele legitime ale cetățenilor în domeniul mediului.

Însă unicul punct slab al tuturor actelor normative analizate mai sus, este inexistența reglementărilor cu privire la transparența gestionării propunerilor și comentariilor survenite din partea publicului, de aceea se propune ca în conținutul lor să se introducă modificări, care în rezultat ar obliga ca raporturile autorităților publice să conțină bilanțul consultării publice în care

să fie reflectate numărul și conținutul propunerilor și comentariilor, precum și cauzele care au stat la baza refuzului sau acceptării anumitor propuneri.

De asemenea, ar fi benefic ca în termen rezonabil de la data finisării consultațiilor publice, să fie postat pe pagina web, fie a Parlamentului, fie a instituției care a înaintat proiectul de act normativ spre adoptare, bilanțul sesiunii de consultări publice, fiind astfel atribuit mecanismului decizional în materie de mediu un caracter și mai transparent.

Lista exemplelor privind corelația dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos cu alte drepturi și libertăți fundamentale din perspectiva protecției mediului poate fi completată, însă în fiecare caz am ajunge la o singură concluzie potrivit căreia dreptul în cauză nu poate fi tălmăcit ca un „drept gigant”, „drept dictatorial” sau ca un „drept superior celorlalte drepturi fundamentale”, ci de îmbogățire a celorlalte drepturi fundamentale ale omului recunoscute în Legea Fundamentală a statului, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ. Anume din acest considerent, conținutul dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos urmează a fi format din drepturile pe care le au cetățenii în legătură cu protecția mediului, măsurile care formează conținutul protecției mediului și îndatorirea statului și a fiecărei persoane de a proteja mediul înconjurător.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Considerăm că noțiunea de drept la un mediu sănătos este una complexă, caracterizând un drept natural, inherent al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acestuia, precum și un mediu neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viața și sănătatea sa, fiind tălmăcit și ca o garanție a dreptului la viață și ocrotirea sănătății, deoarece aceste drepturi sunt de neconceput fără un mediu sănătos, iar fiecare drept fundamental reprezintă o obligație a statului de a-l proteja.

Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos, care pe plan intern este privit atât ca un drept natural recunoscut fiecărui individ indiferent de apartenența sa politico-juridică la un anumit stat, cât și o libertate, ceea ce oferă titularului acestui drept posibilitatea de a-și alege modalitățile de realizare și protecție a dreptului nominalizat, iar în plan internațional fiind tălmăcit ca un drept individual fundamental consfințit în majoritatea constituțiilor lumii, și care datorită importanței sale strategice pentru comunitatea internațională în scopul menținerii echilibrului și promovării securității ecologice poate fi realizat în nume colectiv.

De asemenea, atribuirea dreptului la un mediu sănătos a unor caractere precum pozitivismul, realismul și obligativitatea garantării lui atât la nivel național, cât și internațional, ne

determină să deducem concluzia că acest drept este unul fundamental, ce face parte din categoria drepturilor recunoscute relativ recent în constituțiile a multor state, iar constituționalizarea acestuia rezidă din sarcina primordială a statului de a aduce la cunoștința fiecărui membru a societății importanța protecției mediului, a pericolului poluării lui, cât și importanța cunoașterii drepturilor ecologice ale sale.

Dreptul fundamental la un mediu sănătos după conținutul său este privit ca o garanție a drepturilor la viață și la ocrotirea sănătății, deoarece nici unul dintre aceste drepturi nu este real fără un mediu sănătos, echilibrat și prosper, ceea ce îl plasează ulterior ca un drept constituțional cu un conținut multifuncțional cu referire și la condițiile de muncă și recreere ale omului, dreptul la petiționare, libertatea opiniei și exprimării, libertatea întrunirii ori dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate, etc.

3. GARANȚIILE DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS

3.1. Garanții general-materiale

Drepturile omului reprezintă fundamentul existenței și coexistenței umane, deoarece fiind universale, indivizibile și interdependente, ele definesc umanitatea.

Pentru ca drepturile fundamentale ale omului să poată fi exercitate în mod concret, este necesar un ansamblu de garanții și mijloc cu caracter național, care să ofere eficiență acestor drepturi, deoarece aportul garanțiilor constă atât în asigurarea unui cadru normativ și instituțional favorabil pentru ca drepturile omului și libertățile sale să devină realitate, o stare de fapt, cât și o măsură de protecție, în caz contrar, acestea poartă mai mult un caracter declarativ, lipsite de anumite implicări eficiente ale statului, prin intermediul componentelor mecanismului statal.

Dicționarul enciclopedic, definește prin noțiunea de garanție (care își are originea de la verbul francez „*garantir*”, adică - a asigura, a proteja) obligație prin care cineva își asumă o răspundere sau mijloc legal de asigurare că o obligație va fi îndeplinită [42, p. 366], iar potrivit Marelui Enciclopedii Sovietice, drept condiții și mijloace, care asigură cetățenilor posibilitatea de a dispune de drepturile consfințite în constituție și alte legi.

În diverse surse, prin noțiunea de garanții ale drepturilor și libertăților omului se subînțelege fie sistemul condițiilor, mijloacelor și modalităților ce asigură tuturor și fiecăruia posibilități juridice egale pentru stabilirea, obținerea și realizarea drepturilor și libertăților proprii [298, p. 504]; sau condițiile și mijloacele care asigură realizarea de fapt și protecția multilaterală a drepturilor și intereselor cetățenilor [277, p. 228]; ori acele condiții și mijloace pozitive, care asigură realizarea și protecția drepturilor și libertăților pentru toți și fiecare [276, p. 305].

În sens larg, prin garanții ale drepturilor omului, poate fi subînțeles, totalitatea factorilor obiectivi și subiectivi care contribuie la realizarea deplină și la protecția multilaterală a drepturilor și libertăților cetățenilor, la înlăturarea eventualelor cauze și impedimente ce ar crea obstacole pentru realizarea deplină a lor, chiar dacă acești factori sunt diverși, totuși ei apar în calitate de condiții, mijloace, metode și măsuri orientate spre realizarea corectă a statutului juridic al individului [297, p. 34].

Din conținutul definițiilor expuse se desprind două elemente componente ale garanțiilor drepturilor omului, și anume:

- condițiile, care sunt determinate de regimul politic și de situația economico-socială, fie la o anumită etapă de consfințire, asigurare, protecție și realizare a drepturilor și libertăților omului sau cetățeanului, ori de ordinea juridică internă într-un anumit stat; iar

- mijloacele și metodele, reprezintă ansamblul pîrghiilor juridice, care se află la disponibilitatea atît a statului, cît și a fiecărei persoane, în scopul asigurării protecției și realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, precum și a satisfacerii obligațiilor reciproce între stat și individ.

Prin urmare, obiectul garanțiilor, îl formează relațiile sociale, care apar în procesul de realizare și protecție a drepturilor, libertăților și intereselor omului, iar conținutul este determinat de condițiile și mijloacele utilizate în scopul asigurării realizării și protecției eficiente a acestora, astfel că primele sunt orientate spre crearea unei atmosfere favorabile pentru a beneficia de drepturi și libertăți, iar mijloacele apar ca metode de apărare și garantare a drepturilor și libertăților persoanelor, create de societate și stat, orientate spre transpunerea acestora în viață, fiind divizate în obiective și subiective. Din categoria cele obiective, fac parte mijloacele, metodele, măsurile create și folosite de către stat și organele sale în materia protecției drepturilor și libertăților omului, iar din acele subiective, mijloacele care sunt selectate și utilizate de către persoană după propria sa convingere, precum că ar fi cel mai eficient mijloc de protecție.

În literatura de specialitate se disting două grupe mari de garanții ale drepturilor și libertăților omului:

- generale [302, p. 25; 306, p. 69], numite și de unii specialiști materiale [269, p. 225] sau neorganizate [211, p. 339], care includ în sine condițiile și mijloacele social-economice, sociale – politice și ideologice;

- speciale, juridice [289, p. 18] concrete [304, p. 45], sau organizate [211, p. 341], care decurg din Constituție și alte acte normative, fiind divizate în jurisdicționale și nejurisdicționale.

Garanțiile social-economice presupun un mediu special și o bază materială, care să asigure realizarea drepturilor și libertăților omului, printre care pot fi enumerate cu referire la asigurarea unui mediu sănătos următoarele: proprietatea și formele acesteia, stabilitatea socială, dezvoltarea economică și o infrastructură dezvoltată și pură din punct de vedere ecologic.

Garanțiile social-politice și ideologice [282, p. 39], reprezintă politica statului în domeniul protecției mediului și asigurării fiecărei persoane a unui mediu sănătos.

Prof. Lupan E. susține că:

a) poluarea și lupta împotriva ei este o problemă națională; națiunea fiind reprezentată de stat, deci sarcinile respective nu pot reveni decît statului;

b) statul este cel care stabilește reguli de conduită, inclusiv în domeniul protecției mediului;

c) statul poate, prin organele sale specializate, să urmărească respectarea normelor legale în materie de mediu;

d) statul este chemat și abilitat să aplice sancțiuni în cazul încălcării de către persoanele fizice sau juridice a legislației ecologice;

e) organele statului sunt competente să soluționeze litigiile care se nasc în legătură cu poluarea mediului;

f) și în fine, tot statul are la dispoziție, prin buget, sume de bani din care pot fi finanțate activități de prevenire, de depoluare și de îmbunătățire a condițiilor de mediu [170, p. 61].

La rîndul său, Alekseev S.S., opiniază că drepturile și libertățile fundamentale trebuie nu numai să se afle la același rang de ierarhizare cu statul, dar și să dețină o poziție prioritară față de acesta [267, p. 57]. Prin urmare, răspunderea pentru încălcarea drepturilor omului, inclusiv și a lipsei mecanismelor de realizare și protecție a acestora o poartă nu numai un anumit organ de stat, ori o anumită persoană cu funcție de răspundere abilitată în acest domeniu, dar în primul rînd statul, deoarece, anume statul are la dispoziția sa instrumentele necesare atît de ordin legislativ, executiv și judiciar, cît și financiar, orientate spre realizarea dreptului constituțional la un mediu sănătos, constituind în cele de urmă, un sistem complex de protecție a dreptului în cauză.

Așadar, paralel cu ocrotirea și consolidarea suveranității, apărarea statului, menținerea ordinii publice, statul își mai asumă o sarcină importantă – lupta pentru stabilitatea și menținerea echilibrului ecologic spre asigurarea dreptului constituțional al omului la un mediu sănătos [69, p. 218].

Prin urmare, atît în viziunea autorilor ruși [291, p. 47], cît și a celor autohtoni [195, p. 99; 8, p. 173; 30, p. 8], respectiva sarcină capătă contururile unei funcții ecologice a statului, care constă în asigurarea unei corelări științifice argumentate a intereselor economice și ecologice ale societății, a garanțiilor necesare pentru crearea și menținerea unui mediu favorabil de viață, iar realizarea acestei funcții se bazează pe interacțiunea societății și naturii în trei forme [30, p. 8]:

1. Utilizarea componentelor mediului — ceea ce presupune activitatea umană legată de extragerea materiei, energiei și a calităților utile ale mediului natural și folosirea lor în scopul satisfacerii intereselor economice, ecologice, recreative etc. ale omului, iar în rezultat statul tinde spre atribuirea unui caracter rațional acestui proces, fapt ce asigură, de rînd cu satisfacerea necesităților societății, protecția mediului înconjurător.

Potrivit datelor expuse în Raportului Național privind Starea mediului în Republica Moldova în anii 2007-2010 [242] realizat în urma unei colaborări între Ministerul Mediului al Republicii Moldova, Academiei de Știință a Moldovei și a Institutului de Ecologie și Geografie,

resursele de apă a Republicii Moldova, care cuprind apele de suprafață și apele subterane, se prezintă a fi satisfăcătoare.

O situație mai favorabilă este atestată la compartimentul rezervelor de ape subterane care potrivit datelor prezentate în Raportul Național la 01.01.2011 constituiau 3478,3 mii m³ /zi (1269579,5 mii m³/an), cu 15,522 mai mult decât au fost apreciate la 01.01.2006, însă totuși rămân a fi mai slab asigurate cu resurse de ape subterane potabile raioanele Rîșcani, Glodeni, Fălești, Ungheni, Nisporeni, Leova și Cahul. Prin urmare, respectiva conjunctură de lucruri generează necesitatea ca respectivului segment de a-i fi acordat în următorii 10 ani o atenție mai sporită din partea statului, sau chiar elaborată o strategie națională în acest scop.

2. Protecția mediului – reprezintă o altă formă a funcției ecologice a statului, care include în sine un sistem de acțiuni orientate spre menținerea, regenerarea și conservarea ecosistemelor naturale, a diversității regnului vegetal și animal în interesele generației actuale și viitoare.

În opinia d-nei prof. Marinescu D. ocrotirea mediului reprezintă „o problemă vitală a lumii contemporane” [181, p. 3], iar problema drepturilor ecologice ale cetățenilor este tratată de unii autori ca una cheie în cadrul dreptului mediului contemporan [274, p. 131-163; 270, p. 92-152; 287, p. 122-144], deoarece majoritatea constituțiilor lumii prevăd că atât omul, cât și drepturile sale, inclusiv dreptul la un mediu sănătos, reprezintă valori supreme în stat.

Prof. Iancu Gh. remarcă că „protecția mediului înconjurător poate fi privită și ca o totalitate a măsurilor juridice, economice, sociale, politice etc., care au ca scop ocrotirea mediului înconjurător, luate pe baza cunoștințelor puse la dispoziție de ecologie” [134, p. 115].

La ora actuală, problemele ce țin de domeniul protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos adesea rămân în umbra preocupărilor organelor de stat, iar unul din motivul acestei neglijențe ar fi lipsa unei concepții concrete cu privire la importanța dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, conținutul și specificul realizării lui, precum și lipsa acelor metode care ar duce ulterior la lichidarea frînelor existente în mecanismul național de protecție și garantare a acestui drept constituțional.

3. Asigurarea securității ecologice, care prin specificul său constă în realizarea unui set de măsuri de ordin juridic, organizațional, ecologico-economic, material-tehnic, educațional etc., orientate spre limitarea și neutralizarea impactului negativ al poluării și degradării mediului, a accidentelor și catastrofelor tehnogene și naturale asupra mediului și populației.

Actualmente, în Republica Moldova, principalul act normativ în domeniul securității ecologice rămîne a fi Hotărîrea de Guvern nr. 304 din 17.03.2007 [110] cu privire la aprobarea Programului Național de asigurare a securității ecologice pentru anii 2007-2015. Conform

textului respectivei strategii securitatea ecologică este una dintre componentele de bază, care contribuie esențial la asigurarea securității generale a statului și la dezvoltarea durabilă a acestuia și reprezintă starea mediului înconjurător în care totalitatea cauzelor și consecințelor naturale ale activităților antropogene (de producție, militare, comunicații, construcții, științifice, informaționale, de recreație, medico-biologice și alte genuri, inclusiv acțiuni de prevenire a consecințelor calamităților naturale și situațiilor excepționale) exclud sau reduc la minimum schimbările ce conduc la degradarea ecosistemelor mediului și impactului negativ asupra sănătății populației.

Scopul urmărit la elaborarea și adoptarea unui astfel de program îl constituie asigurarea securității ecologice a statului prin diminuarea riscurilor ecologice, prevenirea impactului negativ asupra mediului înconjurător și al sănătății populației, inclusiv în context transfrontalier, precum și perfectarea bazei legislative și a sistemului instituțional.

Printre componentele securității ecologice, potrivit Programul Național, se numără:

- **activitățile antropogene sectoriale (industrie, agricultură, transport, energetică, construcții etc.).** Actualmente cota emisiilor poluante de la unitățile de transport constituie aproximativ 90% din volumul total al emisiilor în atmosferă și este la nivelul de 200 mii de tone anual, iar aplicarea medie a îngrășămintelor minerale a fost în perioadă 2007–2010 la nivelul de 17 kg/ha pentru azot și 1,7 kg/ha pentru fosfor [242]. În scopul reducerii impactului negativ al poluării mediului cu substanțe organice persistente în Republica Moldova se realizează proiectul „Managementul și distrugerea stocurilor de poluanți organici persistenți (POPs)”, în rezultatul căruia se preconizează a fi distruse – 1150 tone de pesticide și 1060 tone de condensatoare electrice care în formă de lichid incolor pot duce la anumite dereglări ale organismului (boli ale ficatului și rinichilor, influență asupra glandei tiroide și posibile dereglări în dezvoltarea creierului, influență asupra sistemului reproductiv și asupra sarcinii, efecte cancerigene posibile).

- **acțiunile generale (poluarea internă și transfrontalieră, inclusiv poluarea radioactivă, producerea deșeurilor).** Potrivit Raportului Național privind „Sănătatea copiilor și mediul înconjurător în Republica Moldova” [229] realizat de către Ministerul Sănătății în colaborare cu Ministerul Mediului poluarea transfrontalieră este dominată de problema ploilor acide, condiționate de emisiile de dioxid de sulf și dioxid de azot, de la centralele termoelectrice, întreprinderile industriale mari, arderea cărbunelui și altor combustibili fosili în sectorul casnic, precum și de la mijloacele de transport. În conformitate cu datele oferite de Programul European de Monitoring și Evaluare (EMEP), referitoare la media importului/exportului substanțelor poluante calculată sub aspect transfrontalier, Republica Moldova s-a dovedit a fi un importator net de sulf, oxid de azot și amoniu. Cota importului transfrontalier constituie 84% pentru

depunerile de sulf, 96% pentru depunerile de azot oxidant și 45% pentru cele de azot reducător. Cea mai mare parte din depunerile de sulf provin din România (32%) și Ucraina (18%), iar depunerile de azot oxidant – în special din Ucraina (15%) și Polonia (12%).

Prin urmare, nivelul înalt al poluării interne și transfrontaliere, duce la majorarea numărului de cazuri a maladiilor aparatului respirator, deoarece factorii de mediu intervin atât ca agenți etiologici, cât și ca factori determinanți sau favorizanți ai apariției puseurilor evolutive. Populația infantilă reprezintă categoria cu risc mai mare la îmbolnăviri datorită particularităților biologice (organism în creștere, sistem imunitar insuficient dezvoltat), iar în rezultat se atestă gradul înalt al maladiilor respiratorii la copii și tendința de creștere a bronșitelor cronice și astmului bronșic.

O altă cauză care atentează la securitatea ecologică a statului o reprezintă deșeurile și modalitatea de depozitare/ transportare a acestora atât la nivel național, cât și transfrontalier ori regional, ceea ce generează necesitatea consolidării unui acord general transfrontalier asupra transportului acestora și a materialelor radioactive prin instituirea unui sistem comun de control al transportului de deșeuri, precum și supravegherea locurilor de eliminare a acestora, armonizarea condițiilor de transport și de control în caz de transfer, precum și dezvoltarea la nivel național și transfrontalier a infrastructurii necesare și suficiente pentru eliminarea deșeurilor și determinarea normelor tehnice, armonizate la un nivel superior, în raport cu realitățile din fiecare stat – vecin și cu standardele europene.

O remediere rapidă a acestei situații ar avea consecințe pozitive imediate și în Republica Moldova, pe motiv, că dacă piața produselor reciclate ar funcționa corect, sectorul industriei de profil va deveni rentabil și va genera o importantă economisire a energiei, precum și o ofertă sporită de locuri de muncă, mai ales că deșeurile care provin din sfera industriei și consumării casnici, sunt și cele mai eterogene, iar prin urmare, sunt mai dificil de selectat, prelucrat și reciclat decât cele provenite din activitățile industriale.

Dr. Teodoroiu S.-M. susține că printre factori de influențare a ofertei și a producției de materiale reciclate se numără:

- aspectele structurale, în mod special creșterea costurilor produselor reciclate, generate de mai multe cauze, în special de creșterea cantității de deșeuri menajere, în raport cu cele industriale;

- aspectele tehnice, ținând, spre exemplu, de dificultatea trierii deșeurilor menajere, datorată complexității produselor și lipsei de informație sau educație a populației în materia deversării și depozitării lor, ceea ce împiedică o tratare și reciclare rapidă și puțin costisitoare a acestui tip de deșeuri [246, p. 205].

Ar fi de remarcat că, la nivelul cererii, principalii factori de perturbare a competitivității sectorului reciclării se referă la lipsa de interes a industriilor prelucrătoare pentru utilizarea de produse reciclate, ca materii prime, datorate și unor caracteristici tehnice considerate necorespunzătoare, dar, mai ales, unei imagini publice negative încă solid ancorate (oamenii leagă imaginea produselor reciclate de un anume tip de *second hand*, de obicei nedorit), ceea ce conduce, desigur, la posibilități restrânse de utilizare pe piață a acestui tip de produse, precum și absența unor norme și standarde industriale adaptate produselor reciclate ori tendința multor norme sau specificații de a ignora produsele reciclate.

O soluție al eficientizării respectivului proces ar fi parteneriatul public – privat, care datorită rolului pe care acesta îl poate juca în degrevarea statului de o parte din sarcinile sale, este un instrument tot mai des utilizat în ultimii ani, deoarece îndreptarea atenției spre posibilitățile sectorului privat de a presta servicii publice și de a realiza lucrări de infrastructură reprezintă o practică comună pentru unele state europene, iar pentru Republica Moldova, un nou punct de interes, mai ales în contextul actualei crize economice care a pus statul în situația de a se confrunța cu creșterea cheltuielilor publice și cu diminuarea veniturilor.

Astfel, prin intermediul parteneriatelor public – private este introdus sectorul privat în prestarea de servicii publice din anumite domenii cu un grad mai ridicat de sensibilitate precum serviciile de sănătate, penitenciarele, educație sau în probleme de protecție a mediului înconjurător.

Tinând cont de practica statelor europene în materia parteneriatului public-privat, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 10.07.2008 Legea nr. 179 cu privire la parteneriatul public privat [152], care la art. 17 prevede că parteneriatul public-privat se bazează pe cooperarea între partenerul public și partenerul privat avînd ca scop sporirea eficienței patrimoniului public, fiecare partener asumîndu-și riscuri și responsabilități concrete, iar ca obiect al parteneriatului public-privat poate fi orice bun, lucrare, serviciu public sau funcție exercitată de partenerul public, cu excepția celor interzise expres de lege, fiind prevăzute expres și competențele în materia dată a autorităților publice (art. 11-16 din Capitolul II).

Deși prin adoptarea acestei legi, a fost creat și un cadru legal al promovării respectivului instrument de realizare atît a sarcinilor statului, cît și a drepturilor omului, totuși sfera parteneriatului public-privat se mai confruntă cu mari dificultăți pe următoarele segmente:

a) lipsa unor resurse financiare importante în stadiul pregătirii și desfășurării licitațiilor cu implicarea adesea a unor costuri de tranzacții importante;

b) absența unui angajament pe termen lung din partea autorităților de a contribui la investițiile în marile proiecte la care participă sectorul privat ;

c) lipsa unor PPP-uri de succes care să permită partenerilor privați să obțină beneficii proporționale cu riscurile asumate, sau cu alte cuvinte, precum sînt partajate riscurile cu autoritățile publice, așa ar trebui să fie împărțite și beneficiile.

- **procesele geologice și hidrologice periculoase (cutremurele de pământ, inundațiile, surpările, ridicarea nivelului apelor freatice, procesele de tasare și umflare a solului).** La ora actuală, Republica Moldova dispune de circa 3500 de corpuri acvatice, dintre care 82 au volumul apelor peste 1 mil. m³. Monitoringul asupra calității, care se realizează în baza cercetărilor a circa 50 ingrediente de la 50 de stațiuni de monitoring [242], a relevat faptul că una din sursele importante de poluare o constituie depozitarea deșeurilor în apropierea surselor de apă, infiltrările de la gunoiști, staționarea instalațiilor de epurare a apelor reziduale, gropile improvizate pentru deșeuri menajere, latrinele, șanțurile arterelor stradale, etc.;

- **situațiile excepționale (alunecările de teren, accidentele industriale și tehnogene).** Potrivit statisticii situațiilor excepționale prezentate de Serviciul Protecției Civile și Situațiilor Excepționale al Ministerului Afacerilor Interne în anul 2011 au fost înregistrate 58 de situații excepționale cu caracter natural - cu o pagubă materială de 118 mln 911,8 mii lei și 225 cu caracter tehnogen, producînd o pagubă materială de 177,1 mii lei [234].

- **măsuri organizatorice,** adică măsurile concrete de asigurare a securității ecologice, cum ar fi spre exemplu: monitoringul, controlul, licențierea, sistemul de alarmă și informare, cooperarea regională și internațională.

Așadar, cauza determinării securității ecologice prin prisma stării componentelor mediului înconjurător este generată de poluarea resurselor de apă, aerului atmosferic, diminuarea fertilității solului, poluarea transfrontalieră, precum ar fi cazul bazinelor râurilor Nistru și Prut, pe ale căror maluri sunt situate atît pe teritoriul Ucrainei, cît și a României mai multe întreprinderi chimice, de extragere a resurselor naturale și de prelucrare a produselor petroliere, care reprezintă potențiale surse de poluare accidentală.

Prin urmare, toate aceste trei forme ale realizării funcției ecologice se află într-o interacțiune strînsă, astfel că imposibilitatea statului de a asigura o utilizare rațională a naturii și resurselor ei poate duce la probleme ce țin de protecția mediului, care la rîndul lor, pot să cauzeze dificultăți în asigurarea securității ecologice a populației, deoarece potrivit opiniei profesorilor români Marinescu C. și Corini V., „securitatea ecologică este o strategie fundamentală a statului aflată într-un raport de interconexiune cu dezvoltarea durabilă a națiunilor” [177, p. 1327], care ar trebui să includă forme concrete, care să asigure necesarul de apă, hrană, combustibil etc. pentru populație, atît în timp de pace, cît și în timp de război, precum și protecția solului, a fertilității sale, pentru a produce cantitățile necesare de cereale,

legume, fructe etc., ori protecția pădurilor, a apelor, a resurselor de materii prime, realizarea de stocuri, rezerve pentru perioade de calamități sau război, inclusiv pentru export, în măsură să permită, pe această bază, importul de materii prime care lipsesc în țara respectivă.

Prof. Marinescu C. și Rotaru A. sunt de părere că protecția mediului constituie un element esențial al politicii economice și sociale a statului, fiind un obiectiv de interes național, cu efecte directe și indirecte, pe termen lung în toate compartimentele sistemului social și uman, îmbrăcînd în cele din urmă, forma unei activități complexe, care se desfășoară după o concepție unitară la nivel local și național și care reclamă, pe de o parte, menținerea integrității mediului printr-un control eficient al fluctuațiilor factorilor antropici în limitele de suportabilitate ale acestora, iar pe de altă parte, reconstrucția și recuperarea celor degradate, fie ca urmare a unor erori în strategia de dezvoltare, fie a unor catastrofe naturale [178, p. 47].

În viziunea lui Vlaicu V., protecția mediului prin dimensiunile și semnificațiile sale, este o problemă de interes național, iar statul, ca reprezentant al intereselor generale ale societății, va trebui în orice împrejurare să garanteze cetățenilor săi prin măsuri economico-financiare, organizatorice și juridice realizarea cerințelor legale, practice ale ocrotirii calității factorilor de mediu și ale ameliorării acestora [255, p. 54]. În acest sens, protecția mediului constituie o prioritate în cadrul activității de restructurare și redimensionare a economiei după principiile economiei de piață și coloana vertebrală a strategiei de dezvoltare durabilă a societății de mâine [178, p. 47].

Din considerentul că problemele mediului sunt primordiale în realizarea funcției ecologice a statului, profesorii Marinescu C. și Corini V., sunt de părere că în scopul protecției eficiente a mediului este necesară o legislație adecvată, deoarece ea trebuie să țină seama de realitățile și prioritățile interne ale statului dat, însă nici să nu contravină convențiilor internaționale, de asemenea fără o astfel de legislație, nu se vor materializa politicile, strategiile guvernamentale de mediu, oricît ar fi ele de strălucite, de experimentate și de bine puse la punct pe motiv că norma juridică impune reguli de conduită ecologică obligatorii atît pentru persoanele fizice și juridice, cît și pentru stat și organele lui, precum și sancțiuni pentru săvîrșirea acestor încălcări [177, 1327].

Ținînd cont de cele relatate referitor la locul și rolul statului în protecția mediului, inclusiv și al asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, se poate de concluzionat că în calitate de instituție politică care își exercită autoritatea suverană asupra unui teritoriu și a unei populații, statul poartă răspundere atît în fața cetățenilor săi, cît și în fața comunității internaționale pentru asigurarea unui mediu sănătos, a unor condiții de trai benefice

pentru dezvoltarea fizică și psihică a individului, în scopul asigurării desfășurării normale a strategiei mondiale de dezvoltare durabilă a generațiilor viitoare.

3.2. Garanții special juridice

În raport cu garanțiile general materiale, ansamblul de garanții special juridice deține prioritate, din considerentul că acestea poartă un caracter concret, direct, prin măsuri și mijloace consfințite legal, care asigură cetățenilor posibilități reale, efective de a beneficia pe deplin și nestingherit de drepturile lor, de a-și apăra interesele lor legitime, precum și executarea conștiincioasă a obligațiilor [283, p. 44], pe când cele general materiale, reprezintă ansamblul condițiilor, mijloacelor și metodelor menite să asigure buna funcționare a celor juridice, precum și crearea unui “teren fertil” procesului de consfințire, asigurare, protecție și realizare a elementelor componente statutului juridic al persoanei.

Importanța primei categorii de garanții, este că prin intermediul lor, proclamarea și realizarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale devine mai reală, fără de care garanțiile juridice ar fi ineficiente.

Așadar, ambele categorii de garanții sunt interdependente în procesul de asigurare a realizării și protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

În viziunea noastră, garanțiile juridice reprezintă o categorie distinctă de norme juridice care stabilesc mijloacele și metodele normativ-juridice de asigurare a legalității și legitimității acțiunilor subiecților relațiilor sociale, de realizare și protecție a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale acestora, precum și instituirea unui mecanism eficient de satisfacere a obligațiilor subiective.

Însă nu toate normele juridice pot fi concepute ca garanții juridice ale dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, dar numai acele care prevăd anumite mijloace și metode de asigurare a realizării și protecției dreptului dat, consfințite în Legea Supremă și în alte acte normative, puse în sarcina statului, prin intermediul organelor sale, sau oferite atât organizațiilor social - politice și neguvernamentale, cât și în particular individului.

Eficacitatea garanțiilor juridice în sfera protecției mediului și asigurării dreptului fundamental la un mediu sănătos, după părerea noastră, depinde de:

- ansamblul competențelor oferite atât organelor de stat la nivel central și local, cât și persoanelor cu funcție de răspundere în cadrul procesului de realizare și protecție a dreptului la un mediu sănătos;

- complexul măsurilor orientate spre instituirea unui mecanism de executare a obligațiilor reciproce participanților la relațiilor sociale în domeniul protecției mediului;
- obiectivitatea atragerii la răspundere juridică pentru neexecutarea obligațiilor subiective sau a nesatisfacerii în conformitate cu legea și în termeni legali a atribuțiilor de serviciu de către persoanele abilitate în sfera protecției mediului;
- aplicarea în cadrul mecanismului de asigurare a realizării și protecției dreptului la un mediu sănătos a măsurilor juridice de reparare a daunelor aduse persoanelor în urma lezării dreptului în cauză sub forma despăgubirilor morale și materiale.

Prin urmare, modelul ideal, al funcționării garanțiilor juridice, este axat pe elementele componente ale statului de drept [266, p. 278].

Din considerentul că toate ramurile de drept au la dispoziție norme juridice, care prevăd anumite condiții, mijloace și metode de asigurare a realizării și protecției drepturilor, libertăților și îndatoririlor omului sau cetățeanului, susținem clasificarea prof. Avakian S.A., care propune ca garanțiile juridice să fie divizate în: constituționale, administrative, civile, procesual-civile, penale, procesual-penale, etc. [265, p. 134].

În continuare ne propunem să analizăm mai detaliat, sub aspect multidimensional a principalelor garanții juridice constituționale a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, și anume: îndatorirea fundamentală de a proteja mediul înconjurător sănătos, controlul constituționalității legilor și a activității administrației publice, precum și instituția avocatului poporului în calitate de garanție nejurisdicțională.

Norma fundamentală prezintă importanță prin consacrarea constituțională a dreptului la un mediu sănătos și asigurarea unei garantări efective a acestui drept. În scopul protecției eficiente a mediului și a minimalizării problemelor de mediu este necesară intervenția statului, care alături de asigurarea unui cadru legislativ pentru exercitarea dreptului la un mediu sănătos, mai este obligat să protejeze mediul și să nu permită persoanelor fizice sau juridice să polueze prin acțiunile lor, ci dimpotrivă să îmbunătățească condițiile de mediu.

Deoarece, drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie nu doar o realitate, ci și o finalitate a întregii activități umane [191, p. 135; 192, p. 135], instituția drepturilor omului definește și însumează un ansamblu de drepturi, libertăți și obligații ale oamenilor unii față de alții, ale statelor de a apăra și promova aceste drepturi, ale întregii comunități internaționale de a veghea respectarea drepturilor și libertăților respective în fiecare țară, intervenind în acele situații în care drepturile omului ar fi încălcate într-un anumit stat [263, p. 26] inclusiv și a dreptului constituțional la un mediu sănătos, care fiind recunoscut ca drept fundamental al omului, și

impus ca un drept de a treia generație cu rădăcini adânci în realitățile sociale și economice, ulterior consfințit în conținutul constituțiilor unui șir de state.

În opinia prof. Zorikin V., fiecare drept poate fi realizat numai atunci când lui îi corespunde o anumită obligație a statului și organelor sale de a-l asigura [280, p. 35].

În această ordine de idei, reiese că asigurarea și realizarea dreptului constituțional la un mediu sănătos este imposibilă fără datoria solemnă de a contribui prin toate mijloacele posibile la ameliorarea mediului înconjurător, deoarece vizează existența și protejarea atât a oamenilor, cât și a întregii națiuni [75, p. 312].

Prof. Iancu Gh. este de părere că îndatorirea fiecărui cetățean de a proteja mediul are un scop comun - de realizare a celor două dimensiuni, umană și naturală, a dreptului fundamental la un mediu protejat [134, p. 235].

În viziunea prof. Cârnaț T., îndatoririle fundamentale mobilizează cetățenii la realizarea scopurilor societății constituind în același timp o garanție a realizării efective a drepturilor fundamentale, iar din considerentul că drepturile cetățenești sunt un produs al mediului social și trebuie exercitate în așa fel încât să nu aducă atingeri drepturilor și libertăților altor indivizi aflați pe teritoriul statului, acestea necesită a fi recunoscute de rînd cu îndatoririle fundamentale [35, p. 307-308], ale căror realizare se asigură prin convingere sau la nevoie prin forța de constrîngere a statului [37, p. 48].

Prof. Baglai M.V. este de părere că obligațiile reprezintă un element component al statutului juridic al individului, care se află într-o strînsă legătură cu drepturile și libertățile omului și cetățeanului. Argumentînd unitatea acestor două elemente componente ale statutului juridic al individului, autorul afirmă că așa precum este imposibilă situația individului înzestrat numai cu obligații, așa și existența drepturilor fără de obligații este de neconcepută, deoarece libertatea devine reală în toate formele sale numai atunci când îmbracă forma unei ordini axate pe justiție, iar această ordine reprezintă în sine unitatea drepturilor și obligațiilor [268, p. 259].

În același sens, prof. Guceac I. susține că îndatoririle fundamentale sunt corelative drepturilor și libertăților fundamentale, iar caracterul corelativ al îndatoririlor cetățenești față de drepturi este pe deplin justificat și nici o persoană fizică sau juridică nu se poate prevala doar de drepturi, fără a-și asuma și obligații corespunzătoare, pe motiv că îndatoririle fundamentale sunt esențiale, vitale pentru stat, în aceeași măsură în care drepturile și libertățile sunt esențiale pentru individ [104, p. 129].

Conceptul corelației și unicității dintre drepturi și îndatoriri, este susținut și de către prof. T. Cârnaț, care remarcă că drepturile subiective nu pot fi exercitate fără a fi corelate cu unele obligații juridice, deoarece aceste două componente alcătuiesc conținutul oricărui raport juridic,

prin urmare îndeplinirea îndatoririlor fundamentale formează în același timp mijlocul prin care se realizează drepturile subiective, prin care oamenii contribuie la realizarea scopului și sarcinilor societății în ansamblu [35, p. 308].

În viziunea constituționalistului din Federația Rusă Cirkin V.E. îndatoririle fundamentale pot fi clasificate în îndatoriri consfințite și adresate concomitent atât omului, cât și cetățeanului, sau obliga numai cetățenii [305, p. 83].

Astfel din prima categorie ar face parte și obligația de a proteja mediul înconjurător, de rînd cu alte îndatoriri precum: de a respecta Constituția și legile țării, plata impozitelor, etc., iar din a doua categorie, autorul enumeră îndatoririle de apărare a patriei, de a participa la alegeri sau de a deține studii medii de cultură generală.

Referitor la clasificarea îndatoririlor fundamentale s-a expus și prof. Cârnaț T., care distinge două categorii principale [35, p. 310]:

a) obligații fundamentale față de stat, în care se cuprind: apărarea patriei; devotamentul față de țară; respectarea Constituției și a celorlalte legi; de a contribui prin impozite și taxe la cheltuielile publice;

b) îndatoriri fundamentale destinate să asigure conviețuirea pașnică a cetățenilor și a celorlalte persoane aflate pe teritoriul țării: îndatorirea de a respecta drepturile, interesele legitime și demnitatea altor cetățeni; îndatorirea cetățenilor moldoveni, a cetățenilor străini și a apatrizilor de a-și exercita drepturile și libertățile constituționale cu bună credință; îndatorirea părinților de a asigura creșterea copiilor și a copiilor de a le acorda ajutor părinților, precum și obligativitatea ocrotirii mediului înconjurător de rînd cu ocrotirea monumentelor de istorie și cultură.

De asemenea, studiind conținutul diferitelor constituții ale țărilor europene, atestăm faptul că în unele constituții îndatorirea de a proteja mediul se regăsește în textul aceluiași articol sau aliniat prin care se consfințește și dreptul subiectiv la un mediu sănătos, cum ar fi spre exemplu: art. 66 a Constituției Portugaliei, art. 45 a Constituției Spaniei, art. 55 a Constituției Bulgariei, art. 44 a Constituției Slovaciei, art. 72-73 a Constituției Sloveniei, art. 69 a Constituției Croației, art. 35 a Cartei drepturilor și libertăților fundamentale în Constituția Cehiei, art. 20 a Constituției Finlandei, art. 35 a României, precum și art. 73-80 a Constituției Elveției; iar în unele, obligația respectivă, este stipulată într-un articol aparte al legii supreme, prin exemplificare: art. 24 a Constituției Greciei, art. 52 a Constituției Croației, art. 53 a Constituției Estoniei, art. 56 a Constituției Albaniei, art. 66 a Constituției Ucrainei, art. 44 și art. 55 a Constituției Belarusiei, art. 58 a Constituției Federației Ruse, precum și art. 21 și 22 a Constituției Olandei.

Analizând prevederile constituționale autohtone referitoare la protecția mediului, ne este greu să încadrăm prevederile Constituției Republicii Moldova în vre-una din categoriile sus-numite pe motiv că obligația de a proteja mediul înconjurător este regăsită atât în articole aparte precum art. 46 aln.(5) și art. 59, cât și în textul art. 37 a Legii Supreme, sub forma instituirii răspunderii juridice pentru persoanelor fizice și juridice care aduc daune sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice. Deși aln. 4 al art. 37 a Constituției R.M. nu stipulează în mod direct obligația de a proteja mediul înconjurător, ci doar camuflat, prin instituirea unei răspunderi juridice limitate cu referire doar la încălcarea legislației contravenționale orientate spre ocrotirea sănătății și a avutului persoanei, fiind omise celelalte componente naturale și artificiale ale mediului, totuși este evident că respectiva răspundere este rezultatul nesatisfacerii concomitente a două îndatoriri fundamentale:

— una prevăzută de art. 55 a Constituției R.M., și anume cea de exercitare a drepturilor și libertăților cu bună-credință, fără a aduce lezări drepturilor și libertăților altor persoane, inclusiv celui la ocrotirea sănătății și proprietății;

— și alta de art. 59 a Constituției R.M., care prevede obligația de a proteja mediul înconjurător.

În rezultat avem 3 prevederi constituționale, care stipulează obligația de a proteja mediul înconjurător, două dintre care au o sferă mai limitată — cu referire la proprietatea privată și ocrotirea sănătății, precum și a încălcării legislației contravenționale, nefiind luată în calcul cea civilă și penală, iar art. 59 reprezintă baza instituirii unei răspunderi juridice complexe — ca rezultat al nesatisfacerii îndatoririi fundamentale de a proteja mediul înconjurător.

În viziunea noastră, ar fi reușită și pentru Constituția Republicii Moldova varianta regăsită în textul Constituției revizuite a României, care prin art. 35 aln. 3 stabilește că „Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja și a ameliora mediul înconjurător”.

Prin urmare, considerăm că ar fi necesar de a înlocui art. 37 aln. 4 având conținutul „Persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice” cu textul „Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja și a ameliora mediul înconjurător”, și excluderea din conținutul art. 59 a sintagmei „mediului înconjurător”, astfel că varianta finală a art. 59 fiind „Protecția, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean”.

Suntem de părere că modificarea respectivă ar lichida existența polemicilor referitoare la determinarea cercului de subiecți cărora le este adresată respectiva obligație, adică - îndatorirea de a proteja mediul este o obligație a tuturor celor care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova (cetățenii R.M., străinii și apatrizii) sau numai a cetățeanului?

Cauza existenței acestor discuții este datorată și de prezența a următoarelor prevederi legislative:

- art. 37 aln. 4 a Constituției R.M. prevede că „Persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice” – conținutul căruia determină că toate persoanele fizice (inclusiv cetățenii R.M., străinii, și apatrizii) și persoanele juridice sunt obligate de a proteja mediul înconjurător;

- art. 59 a Constituției R.M. stabilește că „Protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean”, fiind prevăzută doar o singură categorie de subiecți înzestrați cu obligația de a proteja mediul, și anume - cetățenii Republicii Moldova. Însă referitor la sintagma „fiecare cetățean”, autorii comentariului Constituției RM. declară că „deși se operează cu noțiunea de cetățean, dispoziția constituțională trebuie înțeleasă ca fiind adresată fiecărui om” [56, p. 236];

- art. 31 și 32 a Legii privind protecția mediului înconjurător [151] care stipulează că „protecția mediului constituie o obligațiune generală a locuitorilor republicii...” și respectiv „agenții economici, indiferent de forma de proprietate, sînt obligați” să protejeze mediul înconjurător, prin urmare este lărgit și cercul subiecților înzestrați cu sarcina de a-și satisface obligația de a proteja mediul.

Așadar, din considerentul că realizarea drepturilor ecologice a cetățenilor întotdeauna se află într-o strînsă corelație cu îndeplinirea de către aceștea a unor obligații față de societate și stat, pe motiv că nu există drept subiectiv neasigurat de existența unei anumite obligații corespunzătoare lui, și invers [299, p. 354], considerăm că introducerea modificării este necesară de a o efectua atît din punct de vedere teoretic, deoarece este inacceptabil ca un drept subiectiv garantat de către stat (dreptul la un mediu sănătos) fiecărui om să nu fie sprijin de existența unei îndatoriri fundamentale cu același cerc de subiecți de satisfacere a ei; cît și practic, pe motiv că anume norma constituțională este superioară celorlalte prevederi legale, fiind determinat și cercul de subiecți ai răspunderii juridice, ca rezultat al nesatisfacerii obligației constituționale.

Ar fi de remarcat și faptul că de conținutul normei constituționale care consfințește îndatorirea de a proteja mediul înconjurător depinde nu numai cercul de subiecți care sunt obligați prin Legea Fundamentală de a proteja mediul, dar și momentul producerii efectelor juridice a acestei obligații asupra persoanelor. Prin urmare, în cazul cînd obligația de a proteja mediul înconjurător este adresată „numai cetățenilor Republicii Moldova”, ea își produce efectele sale juridice asupra acestei persoane din momentul dobîndirii cetățeniei Republicii Moldova, iar în varianta „tuturor locuitorilor republicii”, din clipa cînd a intrat pe teritoriul

Republicii Moldova, indiferent de statutul său juridic - cetățean al Republicii Moldova, cetățean străin sau apatrid.

Problema subiecților obligați de a proteja mediul înconjurător se reflectă și în clasificarea obligațiilor ecologice după conținut, întâlnită în literatura de specialitate din Federația Rusă. Autorii clasificării sunt de părere că, în baza conținutului lor, obligațiile din sfera protecției mediului se împart în două categorii și anume: generale, care sunt obligatorii pentru toți locuitorii teritoriului statului respectiv, și speciale – specifice numai unei anumite categorii de populație sau activitate [308, p. 36].

În viziunea noastră respectiva clasificare nu poate fi reținută din motivul că este axată pe un aspect prea larg al conținutului obligațiilor ecologice, iar pe alocuri se observă o ușoară combinare a două criterii de clasificare, și anume: conținutul și subiecții, ceea ce în rezultat crează o confuzie între conținutul activităților ce urmează a fi desfășurate de către subiecți, sau abținerea de la ele, și cercul persoanelor cărora unele activități le sunt permise, iar altora interzise.

Analizând legislația din domeniu pe segmentul obligațiilor de a proteja mediul înconjurător, se observă o distincție între obligații care prescriu desfășurarea unor anumite acțiuni în scopul protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, iar altele interzic.

Astfel, în baza celor relatate, am putea afirma că în conformitate cu conținutul prevederilor legale, având la bază criteriul efectelor juridice asupra anumitor categorii de persoane, obligațiile pot fi clasificate în două categorii:

- a) obligații onerative sau pozitive adresate persoanelor fizice și juridice;
- b) obligații prohibitive adresate persoanelor fizice și juridice.

Astfel, din prima categorie **a obligațiilor onerative adresate persoanelor fizice și juridice** pot fi exemplificate următoarele acțiuni:

- să respecte legislația cu privire la protecția mediului și să protejeze mediul, să folosească rațional resursele naturale, să nu lezeze drepturile și interesele altor beneficiari ai resurselor naturale, să semnaleze operativ autoritățile pentru mediu sau organizațiile ecologice despre daunele, provocate naturii de persoanele fizice și juridice;
- să contribuie la amenajarea teritoriilor, la cererea aliniamentelor de arbori și arbuști și a spațiilor verzi, să nu admită distrugerea acestora, să nu polueze teritoriul, unde activează sau locuiesc;
- să folosească cât mai economic energia, apa, să întreprindă măsuri pentru prevenirea alunecărilor de teren, să nu admită eroziunea solului, salinizarea sau înmlăștinirea secundară,

compactarea și poluarea solului cu îngrășăminte minerale și pesticide, să respecte normativele solului cu îngrășăminte minerale și pesticide, să respecte normativele aplicării în agricultură a substanțelor chimice;

- să re tehnologizeze procesele de producție în vederea minimalizării deșeurilor prin folosirea cât mai eficientă a materiei prime, să reducă folosirea substanțelor toxice, inflamabile și să le înlocuiască cu materiale alternative inerte, care asigură obținerea unei producții finale cât mai durabile, să producă, să utilizeze și să pună în circulație ambalaje recuperabile, re folosibile, reciclabile sau ușor degradabile;

- să doteze sursele generatoare de noxe cu dispozitive, echipamente și instalații de epurare, capabile de a reduce noxele evacuate sub limitele admisibile, stabilite de autorizațiile pentru mediu;

- să planteze și să întrețină în jurul unităților industriale, a complexelor zootehnice perdele forestiere de protecție și spații verzi, să țină sub o supraveghere permanentă starea mediului din jurul unităților industriale și complexelor zootehnice și să întreprindă măsuri de protecție a mediului;

- să asigure supravegherea permanentă a construcțiilor și instalațiilor în cursul funcționării lor, să ia măsuri pentru prevenirea avariilor și poluării accidentale a mediului, iar în caz de producere a acestora să ia măsuri operative pentru înlăturarea cauzelor lor, să anunțe imediat autoritățile pentru mediu, să lichideze pe cont propriu toate consecințele avariilor și poluării accidentale, să repare prejudiciile aduse mediului, componentilor lui, averii altor proprietari și sănătății persoanelor afectate;

- să aplice soluții tehnice pentru a asigura durabilitatea apeductelor și pentru îmbunătățirea tehnicii de irigație în scopul evitării pierderilor de apă, preîntâmpinării deteriorării solurilor și altor fenomene negative;

- să efectueze lucrări de reconstrucție ecologică a terenurilor afectate în urma activităților de explorare, extragere și prelucrare a resurselor subsolului, și să le recultiveze;

- să țină un registru special, întocmit conform formelor stabilite, în care se vor înscrie date privind natura, originea, cantitatea, modul de depozitare, utilizare a pesticidelor și altor substanțe toxice, caracteristicile lor fizice și chimice, să furnizeze aceste date autorităților pentru mediu și pentru sănătate;

- să efectueze transportarea de pesticide și alte substanțe toxice, inclusiv radioactive, numai în perimetrele special amenajate, cu mijloace utilizate special pentru acest scop și însoțite de persoane împuternicite în baza autorizației, eliberate pentru fiecare caz aparte de către autorizațiile pentru mediu.

Din categoria **obligațiilor prohibitive adresate persoanelor fizice și juridice** pot fi evidențiate următoarele:

- să nu depoziteze și împrăstie pe sol, în afara perimetrelor admise și special amenajate a deșeurilor de producție și menajere, a moluzului rezultat din construcții, a fierului vechi, a ambalajelor de orice fel, a reziduurilor industriale, a substanțelor chimice și radioactive;
- să nu întreprindă acțiuni de vătămare sau tăiere, fără autorizația autorității centrale pentru resursele naturale și mediu, a arborilor și a altor tipuri de vegetație din păduri, din perdelele forestiere de protecție, din zonele de protecție a câmpurilor, apelor râurilor și bazinelor acvatice și din cele limitrofe căilor ferate, drumurilor și din spațiile verzi ale localităților urbane și rurale;
- să nu deverse în apele de suprafață, în canalele de irigare și de desecare a apelor uzate neepurate, a celor poluate termic și radioactive, a apelor contaminate cu germeni patogeni și paraziți, a produselor sau reziduurilor petroliere și a altor poluanți, a deșeurilor de orice natură, a dejecțiilor, a moluzului rezultat din construcții, a altor reziduuri și pesticide, precum și introducerea de explozibile, otrăvuri, narcotice și alte substanțe de acest fel;
- să nu spele în apele naturale, în preajma lor și în alte locuri neautorizate a vehiculelor, a utilajelor și a ambalajelor;
- să nu producă zgomote și vibrații peste limitele admise în preajma localităților, monumentelor istorice și ale naturii, rezervațiilor naturale, zonelor recreative și balneoclimaterice la efectuarea lucrărilor de explorare, extragere, prelucrare și transportare a zăcămintelor și de transportare a diverselor materiale din ele;
- să nu îngroape și depoziteze în spații subterane, fără acordul autorităților pentru mediu, pentru sănătate și al autorităților administrației publice locale, a unor deșeuri solide, lichide și gazoase, chimice și radioactive, care pot polua resursele subsolului și deteriorează calitatea acestora;
- să nu ardă miriștile, învelișul vegetal uscat al perdelelor forestiere de protecție a câmpurilor de pe marginile drumurilor, precum și arderea deșeurilor nocive în afara perimetrelor admise și special amenajate;
- să nu depoziteze îngrășămintele minerale și pesticidele în încăperi și locuri neautorizate de autoritățile pentru mediu și pentru sănătate, precum și folosirea lor în zonele supuse măsurilor speciale de protecție;
- să nu trateze semințele cu pesticide în afara perimetrelor special amenajate fără respectarea tuturor măsurilor de protecție a mediului și sănătății oamenilor;
- să nu aplice pesticidele în perioada înfloritului la culturile a căror polenizare se realizează prin insecte.

Ar fi de remarcat că aceste obligații reflectate în Legea privind protecția mediului înconjurător [151], se regăsesc în majoritatea actelor normative în materie de mediu, fiind susceptibile ca în cazul în care, persoanele fizice și juridice nu se conformează acestor cerințe și nu-și onorează îndatorirea fundamentală de a proteja mediul, să atragă răspunderea civilă, penală sau administrativă (contravențională), pentru daunele aduse semenilor săi și a întregii societăți.

Prof. Duțu M., analizând aspectul răspunderii juridice în domeniul protecției mediului, subliniază că răspunderea civilă are, prin excelență, un caracter reparator, iar cea specifică de drept al mediului urmărește, cu prioritate, prevenirea ori stoparea acțiunilor de degradare a naturii, răspunderea contravențională și cea penală în materie constituie un adevărat drept represiv al mediului [97, p. 198].

Răspunderea civilă se aplică persoanelor în cazul degradărilor aduse factorilor de mediu sau schimbărilor în mediu ce pot avea sau deja au consecință dăunătoare, iar despăgubirea poate avea loc fie prin repararea în natură, repararea prin echivalent, compensare sau încetarea actului dăunător.

Răspunderea penală, are ca scop asigurarea securității ecologice, garantarea respectării regulilor de circulație a substanțelor, materialelor și deșeurilor radioactive, bacteriologice sau toxice, protecția solului, apei, aerului, vegetației forestiere, etc., toate aceste acțiuni fiind orientate spre recunoașterea mediului ca o bază biologică a vieții, sănătății și activității omului [13, p. 271].

Răspunderea contravențională reprezintă o procedură de constatare și aplicare a sancțiunilor contravenționale mult mai rapidă și mai suplă în raport cu celelalte proceduri judiciare, ceea ce este favorabil cerințelor de reparare cu prioritate a prejudiciilor ecologice, iar măsurile dispuse sînt executorii, permițînd o intervenție urgentă în cazul unor acțiuni cu impact negativ asupra mediului, adoptarea unor măsuri de securitate și siguranță [96, p. 291].

În urma celor analizate, putem concluziona că răspunderea juridică condiționată de nesatisfacerea îndatoririi fundamentale de a proteja mediul sub toate formele sale, o poziționează pe ultima ca instrument de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Reieșind din prevederile art. 1 din Legea Supremă, Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate de stat datorită existenței fenomenului constituționalismului, care reprezintă în sine un proces complex și în continuă dezvoltare, ce vizează mecanismul realizării separației puterilor în stat, edificării statului de drept și consacrarea drepturilor omului și cetățeanului.

Din considerentul că asigurarea realizării drepturilor omului și protejarea acestora ar fi imposibilă fără de existența unei societăți organizate sub forma statului de drept, în interiorul căruia drepturile omului să se exercite într-un cadru juridic prestabilit, variabil în funcție de natura drepturilor și în funcție de circumstanțe, iar exercitarea drepturilor de către titularii acestora să fie însoțită de garanții juridice precise, precum și de posibilitatea de a acționa pentru a obține respectarea lor, putem afirma că între cele trei componente ale fenomenului constituționalismului există o interdependență.

Această interdependență se datorează faptului că conceptul statului de drept ca produs al constituționalismului presupune atât consacrarea și garantarea drepturilor omului, cât și respectarea îndatoririlor fundamentale consfințite de constituție, precum și realizarea acestor drepturi, libertăți ori îndatoriri de către organele competente în baza principiului separării puterilor în stat și numai într-un regim democratic, în care există societate civilă, care condiționează existența constituționalismului și funcționarea constituțională a statului [300, p. 220].

Analizând opinia potrivit căreia constituționalismul în sens larg reprezintă necesitatea prezenței unei Constituții, care să reprezinte o piedică spre calea despotismului, avînd la baza sa principii care să poată produce anumite efecte, precum: imposibilitatea despotismului sau libertatea politică, separația puterilor, distincția între puterea constituțională și puterile constituite, guvernarea reprezentativă și controlul jurisdicțional al constituționalității legilor [205, p. 349-350].

Controlul constituționalității legilor, s-a consolidat ca un mecanism juridic de funcționare a statului de drept și de asigurare a legalității, care a cucerit o poziție centrală în cadrul garantării echilibrului constituțional și protecției drepturilor și libertăților omului, exercitînd prin urmare o influență majoră în întregul sistem politic.

Din considerentul că drepturile omului sunt consfințite și garantate prin Constituție și apoi dezvoltate și transpuse în viață prin legi, iar concordanța acestora cu prevederile Legii Supreme reprezintă o acțiune firească într-un stat de drept, de natură să întărească respectul pentru valorile umane și să asigure supremația Constituției, controlul constituționalității legilor s-a conturat treptat ca un mijloc de protecție a drepturilor și libertăților omului.

Este de reținut și opinia prof. Muraru I., care susține ferm că asigurarea supremației constituției nu poate și nu trebuie să rămînă un simplu principiu al ordinii constituționale, ci este necesară existența unui sistem de garanții, în măsură să permită ca într-adevăr constituția să se manifeste ca actul normativ cu forță juridică supremă, iar controlul constituționalității legilor vine ca un sistem de sancțiuni aplicabile în cazurile în care constituția este încălcată [189, p. 72].

Edificarea statului de drept se realizează prin intermediul instituirii unui mecanism juridic, care garantează respectarea riguroasă a legii, atunci când legilor li se conferă un anumit conținut, derivat din ideea promovării drepturilor omului, precum și a accesului acestuia la autoritatea jurisdicțională prin intermediul subiecților cu drept de sesizare, ori prin introducerea recursului constituțional individual, care nu este o lozincă modernă sau cu capriciu al CEDO, ci o necesitate obiectivă, care derivă din imperativul cu privire la protecția drepturilor omului la nivel intern [238, p. 155-156].

Pînă la ora actuală, problema protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și-a găsit reflectare și în activitatea Curții Constituționale, sesizată de a verifica constituționalitatea actelor legislative adoptate de Parlament și Guvern:

În acest sens, ar fi de menționat Hotărîrea Curții Constituționale despre controlul constituționalității Hotărîrii Parlamentului nr.130-XIV din 31 iulie 1998 privind abilitarea Guvernului Republicii Moldova cu dreptul de a autoriza transportarea combustibilului nuclear prelucrat și a Hotărîrii Guvernului nr.861 din 14 august 1998 cu privire la autorizarea transportării combustibilului nuclear, care au fost declarate constituționale și respinse pretențiile autorilor sesizării atît de ordin procedural, cît și de fond [108, 128, 121].

Una din condițiile de fond înaintate de către autorii sesizării ține de prevederile art. 77 din Legea privind protecția mediului înconjurător nr.1515-XII din 16 iunie 1993 [151] care interzice tranzitul deșeurilor nucleare de orice fel, dar în același timp îl admite în cazul cînd sînt transportate între Federația Rusă și Republica Bulgaria, tranzit pe teritoriul Republicii Moldova și teritoriul Ucrainei.

Considerăm că respectiva normă este admisibilă numai în cazul în care materialele radioactive transportate sunt dezintegrate, pe motiv că ele după o anumită perioadă de timp de depozitate își pierd caracterul radioactiv, ceea ce ar trebui luat în considerare în situația unei eventuale transportări, în caz contrar ar constitui o lezare a dreptului la un mediu sănătos.

O altă Hotărîre a Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi legale, este cea cu referire la Legea nr.1353-XIV din 3 noiembrie 2000 privind gospodăriile țărănești (de fermier), în urma căreia a fost declarată neconstituțională sintagma "să posede calificare în domeniul agriculturii sau o experiență de muncă în acest domeniu de cel puțin 3 ani" din legea enunțată [109, 156].

Autorii sesizării considerau nefondată sintagma „să posede calificare în domeniul agriculturii sau o experiență de muncă în acest domeniu de cel puțin 3 ani” prin care se urmărește apărarea intereselor societății, ocrotirea sănătății populației și protejarea mediului, inclusiv a solului, deoarece, așa cum s-a menționat în conținutul sesizării, art. 5 din Legea nr.

1515-XII din 16 iunie 1993 privind protecția mediului înconjurător [151], prevede că cunoștințele în domeniul protecției mediului și folosirii raționale a resurselor naturale constituie o condiție calificativă obligatorie pentru suplinirea funcțiilor de conducere în toate organele de stat, iar minimul necesar de cunoștințe în domeniul protecției mediului și folosirii raționale a resurselor naturale obligatoriu pentru persoanele cu funcții de conducere este stabilit de către autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurător.

De asemenea, potrivit art.31 a Legii nr. 1515-XII, protecția mediului constituie o obligațiune generală a locuitorilor republicii, ei fiind datori să respecte legislația cu privire la protecția mediului și să protejeze mediul, să folosească rațional resursele naturale, să nu lezeze drepturile și interesele altor beneficiari ai resurselor naturale să semnaleze operativ autoritățile pentru mediu sau organizațiile ecologice despre daunele, provocate naturii de persoanele fizice și juridice, precum și să nu polueze teritoriul, unde activează sau locuiesc.

Hotărârea privind controlul constituționalității art.8 lit.a), b), c), d), e) din Legea nr.269-XIII din 09.11.1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova nr.15 din 30.09.2008, emisă în urma examinării sesizării parvenite din partea Avocatului Poporului Iurie Perevoznic din 18 februarie 2008 [131].

Curtea Constituțională în urma examinării dosarului a stabilit că conform articolului 27 alin.(2) din Constituție, oricărui cetățean al Republicii Moldova îi este asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a emigra și de a reveni în țară, iar restrângerea exercițiului dreptului la libera circulație nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

Un interes deosebit îl reprezintă restricțiile ce țin de protecția mediului și a dreptului constituțional la un mediu sănătos, calificate la categoria ingerențelor ce corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și al prevenirii infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane și a mediului.

În cele din urmă, Curtea Constituțională a considerat că respectivele restricții sunt necesare pentru a asigura respectarea drepturilor și libertăților celor ce locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova și de a proteja mediul pentru generațiile prezente și viitoare, declarînd constituționale prevederile sesizate.

Analiza sesizărilor examinate de Curtea Constituțională denotă clar că și legiuitorul este supus greșelilor, astfel că Parlamentul intervine în unele domenii de activitate ale Guvernului, și invers, apar inadvertențe în unele hotărâri adoptate de Guvern ce țin de competența Parlamentului, sau ambele ramuri ale puterii intervin în sfera de activitate a autorității judecatorești, ceea ce este incompatibil cu principiile fundamentale ale statului de drept privind respectarea și garantarea efectivă a drepturilor omului [237, p.15].

Așadar, pe bună dreptate controlul constituționalității legilor poate fi tratat ca o garanție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, contribuind prin urmare la promovarea standartelor internaționale privind calitatea mediului pentru generațiile prezente și viitoare.

Hotărârile analizate în acest compartiment reprezintă dovada aplicabilității eficiente acestei garanții juridice de protecție a dreptului constituțional, dar și una din atribuțiile primordiale ale Curții Constituționale, care contribuie activ la creația legislativă a autorităților administrației publice centrale în domeniul protecției mediului și al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

În doctrină s-a afirmat că deși hotărârile și interpretările Curții Constituționale, denotă o anumită doză de subiectivism, trădează anumite simpatii politice, totuși prin jurisprudența sa, bazată pe protecția drepturilor omului, aceasta a contribuit direct la ridicarea conștiinței și culturii juridice a actorilor sistemului constituțional, ceea ce, treptat, conduce spre o mai bună protecție a drepturilor fundamentale ale omului [235, p. 204].

Din analiza hotărârilor privind constituționalitatea anumitor acte normative, reiese că controlul constituționalității legilor a fost efectuat a priori adoptării actelor normative, facultativ la inițiativa subiecților abilitați să sesizeze Curtea Constituțională, ceea ce îl caracterizează ca control extern și decisiv, fiind recunoscute fie constituționale sau neconstituționale actele normative, atât cu referire la verificarea condițiilor și cerințelor privind elaborarea și adoptarea unui act normativ, cât și a conținutului și conformității acestuia cu prevederile constituționale.

Revoluția tehnico-științifică contemporană care an de an se desfășoară într-un ritm din ce în ce mai accelerat, a pus în fața omenirii mai multe probleme și anume: o populație de peste 7 miliarde de oameni; dorința firească a tuturor oamenilor de a atinge un nivel de viață cât mai ridicat; necesitatea creșterii producției agricole vegetale și animale pentru a asigura hrana tuturor oamenilor precum și necesitatea creșterii producției de materii prime, de combustibil și energie.

Anume din aceste considerente, pretutindeni în lume, din ce în ce mai insistent, se impun acțiuni în sprijinul protecției mediului, aceasta fiind una dintre preocupările contemporane prioritare.

Fiind recunoscut faptul că influența negativ-distructivă a acțiunilor de poluare a mediului nu cunoaște granițe locale, regionale sau statale, iar dezvoltarea economică și elaborarea măsurilor de protecție a mediului poartă un caracter complex, determină ulterior luarea de măsuri la nivel centralizat, astfel că statul, ca instituție politică care își exercită autoritatea suverană asupra unui teritoriu și a unei populații este responsabil de calitatea mediului, de asigurarea locuitorilor actuali și a celor viitori, cu condiții de trai benefice pentru dezvoltarea fizică și psihică a lor.

Această tălmăcire a servit ulterior la plasarea acestui drept în fruntea listei drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cum ar fi cele privind dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, dreptul la asociere și, prin aceasta, întărirea funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente.

Administrarea de stat a protecției mediului și utilizării resurselor naturale este o parte componentă a administrării sociale, care se exprimă în primul rând, prin activitatea organizațională a statului, a organelor lui și a instituțiilor obștești în domeniul elaborării, respectării și aplicării în practică a actelor juridice, planurilor și programelor, acțiunilor în domeniul respectiv [30, p. 22].

În viziunea prof. M.M. Brinciuc , o administrare de stat eficientă în domeniul protecției mediului și nemijlocit a dreptului omului la un mediu sănătos trebuie să fie axată pe un șir de principii și anume:

- legalitatea administrării;
- soluționarea problemelor de protecție a mediului prin intermediul unei abordări complexe;
- combinarea principiilor de bazin și a celor administrativ-teritoriale în organizarea administrării de stat a protecției mediului;
- separarea funcțiilor economico-funcționale de cele de control și executare în cadrul organizării activității organelor statale de resort;
- realizarea mai eficientă a executării prevederilor legale cu privire la protecția mediului prin prisma condițiilor economice existente [275, p. 96].

În conformitate cu conceptele moderne, protecția mediului ar putea fi realizată decât printr-o combinație de măsuri instituționale, juridice și economice care vizează refacerea mediului deteriorat și reducerea efectelor dăunătoare ale activității umane asupra ei, iar în ansamblul lor, aceste măsuri sunt tălmăcite fie ca mecanisme de protecție a mediului sau ca sisteme de protecție a mediului.[239, p. 216]

Potrivit opiniei savanților din Federația Rusă, M.A. Lapina, N.D. Eriașvili, Iu.V. Trunțevskii, V.V. Gucikov, mecanismul de protecție a mediului constă din șase elemente, care, la rândul lor, pot fi tratate ca mecanisme independente de protecție a mediului, și anume [288, p. 65; 307, p. 62]:

1. mecanismul organizațional – juridic sau administrativ, care include în sine 2 instrumente: a) instituționale, adică ansamblul organelor de stat în sfera protecției mediului; și b) funcționale, care constă în certificarea ecologică, licențierea, controlul, etc;

2. mecanismul economico-juridic, care cuprinde sistemul instrumentelor economice stimulative (metodele de influență, măsurile de protecție) protecției mediului (planificarea, prognozarea, finanțarea, asigurarea și stimulul economic);

3. mecanismul juridic, care este format din instituții de drept fundamentale ca: răspunderea juridică, despăgubirea daunei produse, etc.;

4. mecanismul protecției specializate, care include în sine sistemul măsurile speciale de protecție stabilite de stat asupra unor teritorii cu statut special;

5. mecanismul ideologic – educația și cultura ecologică;

6. mecanismul juridic internațional, care în dependență de subiecți se împarte în universal și regional, cuprinzând în sine instrumentele convenționale, instituționale și situaționale (negocierile, conferințele etc.).

La rândul său, prof. E. Lupan, din ansamblul de idei științifice ordonate privitoare la protecția mediului, distinge două sisteme esențiale și anume [170, p. 162]:

a) sistemul mijloacelor juridice de protecție a mediului, care cuprinde în sine obligația de a face ceva în vederea protecției mediului și în același timp prezumă interdicția sau obligația de a nu face ceva prin care s-ar putea polua mediul. De aici reiese că mijloacele juridice utilizate în procesul elaborării măsurilor și normelor de protecție a mediului poartă un caracter preventiv, defensiv, represiv, și reparator, iar scopul utilizării lor constă în folosirea rațională a resurselor mediului, prevenirea poluării, repararea prejudiciilor cauzate prin vicierea mediului, ameliorarea condițiilor de viață sau menținerea stării calitative și cantitative a resurselor naturale existente.;

b) sistemul mijloacelor juridice organizatorice, care la rândul lor se împart în sistemul organizatoric național al protecției mediului și sistemul organizatoric internațional al protecției mediului.

Sistemul mijloacelor juridice organizatorice este constituit dintr-un ansamblu de instituții competente în desfășurarea activităților și procedeele de protecție a mediului prevăzute de legislația internațională și națională.

În conformitate cu prevederile legale autohtone în domeniul protecției mediului putem determina că sistemul organizațional național este format din autoritățile publice, persoane juridice, altele decât autoritățile publice și persoanele fizice.

Diversele autorități publice, omogene prin funcțiile, structura și tipurile activității de stat exercitate de ele, pot fi grupate în diferite componente constitutive, relativ independente, care se manifestă în calitate de sisteme distincte (subsisteme) în raport cu sistemul general al organelor de stat (aparatul de stat) [195, p. 156].

Spre exemplu, potrivit art. 4 a Legii cu privire la protecția mediului înconjurător, resursele naturale - solul, subsolul, apele, flora și fauna, aflate pe teritoriul republicii, precum și aerul din spațiul de deasupra acestui teritoriu constituie patrimoniul național al Republicii Moldova, iar dreptul de gestiune al tuturor resurselor naturale în Republica Moldova este exercitat în numele statului de către Parlament.

De asemenea, activitatea Parlamentului poate fi tratat și ca o garanție a protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos din perspectiva rolului controlului parlamentar exercitat prin intermediul comisiilor sale specializate în domeniul drepturilor omului, atât la etapa dezbaterilor proiectelor de legi referitoare la exercitarea dreptului în cauză prin verificarea conformității legilor cu Constituția și prevederile internaționale (expertiza juridică), cât și la faza constatării unor violări sau lezări a dreptului la un mediu sănătos, care în dependență de gravitatea prejudiciului adus se pot solda cu crearea unor comisii de anchetă.

Șeful statului, pe lângă faptul că reprezintă statul atât pe plan intern, cât și extern și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării mai deține și atribuții în domeniul asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin prisma reprezentării intereselor Republicii Moldova în domeniul protecției mediului în relațiile internaționale și fiind declarat prin lege ca responsabil în fața comunității mondiale pentru starea mediului [151].

La rândul său, Guvernul împreună cu administrația publică centrală de resort, adică Ministerul Mediului și instituțiile sale subordonate, realizează politica Parlamentului în domeniul protecției mediului și asigură folosirea rațională a resurselor naturale; adoptă decizii cu privire la stabilirea terenurilor destinate împăduririi, la crearea zonelor sanitare și de protecție, precum și a perdelelor forestiere de protecție; asigură în comun cu autoritățile administrației publice locale acțiuni de conservare a diversității biologice; elaborează programe de ameliorare a calității mediului pe anul următor; determină amplasarea și regimul poligoanelor de nivel republican pentru depozitarea și prelucrarea deșeurilor de producție, păstrarea substanțelor toxice și radioactive, precum și reglementează transportarea și inactivarea acestora [151].

De la momentul declarării suveranității și pînă în zile noastre, Ministerul Mediului a trecut prin mai multe etape de reorganizare, iar pe perioada existenței sale, acesta a avut o singură sarcină de bază și anume de a elabora și promova politica statului în domeniul protecției mediului și utilizării raționale a resurselor naturale, orientată spre crearea unor condiții benefice pentru viață, dezvoltare durabilă a țării, colaborare internațională, precum și ajustarea legislației naționale la cea a Uniunii Europene.

Din considerentul că puterea de stat trebuie circumscrisă unui spațiu și unei comunități umane, putem remarca că ea se răsfrînge fie asupra întregului teritoriu statal și întregii comunități de indivizi ce populează acest teritoriu (în cazul puterii de stat centrale), fie asupra unui teritoriu distinct, limitat și unei părți a populației ce se află pe acest teritoriu (în cazul puterii de stat locale), fiind numită administrație publică locală.

Astfel în baza principiului descentralizării serviciilor publice [154] și în conformitate cu art. 9 a Legii privind protecția mediului înconjurător, printre competențele de bază ale administrației publice locale în domeniul protecției și asigurării dreptului fundamental la un mediu sănătos se numără: reglementarea activității de utilizare a resurselor naturale; amenajarea teritoriului; organizarea și efectuarea protecției mediului prin elaborarea de programe și planuri locale de acțiuni în domeniul protecției mediului și aprobării limitelor poluării mediului înconjurător; asigurării securității ecologice și aplicării mecanismului economic al protecției mediului și utilizării resurselor naturale.

În baza concepției prof. V.V. Petrov, care susține că între ideea legii și transpunerea ei în viață, există o mare deosebire, deoarece, întotdeauna, ori cît de ideală nu ar fi poziția legii, necesită o realizare în practică [294, p. 161], putem afirma că autoritățile publice ocupă un rol central în domeniul protecției mediului și asigurării concomitente a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, dispunînd de competențe, care corespund cerințelor normelor internaționale și regionale, iar acestea la rîndul lor, împreună cu organele administrației publice locale reprezintă acei piloni legali, care traspun în viață spiritul legii, iar de activitatea lor depinde atingerea scopurilor reflectat în normele juridice ridicate la rang de legi din domeniul protecției mediului.

În scopul asigurării conformității activității organelor administrației publice cu exigențele stabilite de legislație în domeniul protecției și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos prin prisma protecției mediului, precum și pe motiv că activitatea autorităților publice în principal este realizată prin acte administrative, obiectul cărora îl constituie realizarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, iar de calitatea acestor acte depinde eficiența întregului sistem de garantare a drepturilor și libertăților omului, apare

necesitatea instituirii unui control al acestor acte, operațiuni și fapte [75, p. 344; 74, p. 249] numit în literatura de specialitate ca control asupra activității administrației publice.

Necesitatea instituirii acestui control, în opinia M. Orlov, este determinată și de faptul că deținătorii de putere administrativă, indiferent de nivelul autorității și responsabilității de care dispune, trebuie să se conformeze anumitor principii și reguli de comportament personal pentru a asigura legalitatea și eficacitatea procesului de administrare, iar întreaga activitate administrativă trebuie să fie supusă unui sistem de control capabil să depisteze și să identifice persoanele vinovate de anumite erori sau acțiuni ilicite și în măsura posibilităților, să le impună la despăgubirea persoanelor vătămate în mod suficient și convenabil [199, p.52].

Pentru a avea o asemenea eficiență trebuie întrunite anumite condiții, care privesc toate fazele controlului, de la conceperea, pregătirea și efectuarea acestuia, până la stabilirea măsurilor și valorificarea concluziilor.

Printre cele mai importante dintre aceste condiții pot fi enumerate următoarele [139, p. 96-97]:

- controlul trebuie efectuat de persoane competente, cu experiență în domeniile controlate, cinstite și corecte;
- eficiența controlului în administrația publică este dată și de ponderea acestuia în ansamblul activității de organizare, a executării și de executare în concret a legii, fiind necesar a se găsi un echilibru între cele două activități ale actului de conducere;
- în mare măsură eficiența controlului depinde și de formele ori metodele de control adoptate;
- concluziile controlului trebuie să fie bine fundamentate, iar dezbaterile acestora să fie cât mai apropiată de data încheierii controlului;
- pe baza constatărilor și concluziilor desprinse, organul de control trebuie să stabilească și măsurile necesare pentru lichidarea neajunsurilor și îmbunătățirea activității;
- pe un plan mai larg, eficiența controlului depinde de preocuparea organului de control pentru valorificarea generală, iar prin aceasta fiind asigurată acțiunii de control un rol tot mai activ, dinamic, amplificându-i funcția de factor reglator între obiectivele cuprinse în lege și activitatea desfășurată în concret de organele administrației publice [196, p. 213].

Se consideră că calitatea acestui control va depinde de tipul de stat și de administrația acestuia, care poate fi diferită. Spre exemplu într-un stat de tip polițienesc caracteristic statelor totalitare, dar care se mai întâlnește sporadic și în unele sectoare de activitate a statelor democratice, administrația se subordonează doar regulilor interne. În acest caz, abuzurile sau acțiunile ilicite ale funcționarilor publici pot fi sancționate de către autoritățile ierarhice din

cadru al aceluiași sistem, în schimb va fi foarte dificil ca însăși persoana vătămată să poată cere sancționarea acestora.

Atfel se prezintă situația într-un stat de drept, unde autoritățile administrative nu sunt supuse doar unor proprii reglementări interne, ci administrația în întregime este supusă unui veritabil sistem de drept, adică anumitor norme pe care guvernanții trebuie să le respecte cu strictețe în toate cazurile și pe care guvernanții pot să le invoce cu ușurință în cazul când sunt vătămați pentru a fi repuși în drepturi și despăgubiri [199, p.52], constituind astfel o condiție generată și de faptul că în procesul de realizare a atribuțiilor sale prevăzute de lege într-un anumit domeniu, inclusiv și cel al protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, autoritățile administrative de multe ori fie intenționat, fie prin neglijență aduc atingeri intereselor anumitor cetățeni, sau cel mai grav le încalcă drepturile și libertățile fundamentale ale acestora în cadrul raporturilor cu administrația.

Controlul apare ca o modalitate prin care se apreciază locul și rolul actului în procesul dinamic de realizare a raporturilor sociale, dacă acesta înlesnește realizarea scopului legii în baza căreia a fost emis sau actul este transformat într-o frână ce împiedică realizarea acestui scop [74, p. 249], iar sub același aspect, potrivit opiniei prof. M. Preda, controlul reprezintă barometrul ce indică modul prin care acționează cel chemat să aplice actul, precum și gradul în care acesta corespunde scopului pentru care a fost emis [206, p. 134].

Cu ajutorul controlului, statul urmărește de asemenea dacă actul este aplicat corect, are eficiență, corespunde cerințelor reale ale relațiilor sociale reglementate și nu în ultimul rând verifică legalitatea actului.

Astfel, funcția de control apare ca o componentă a noțiunii de administrație ce urmărește verificarea dacă activitatea și structura administrației publice corespunde normelor și necesităților dictate de cerințele societății, dacă și cum se îndeplinesc deciziile organelor administrației publice; corectarea deciziilor deja primite pentru concordanța lor cu noile realități sociale, care sunt în continuă mișcare; analizarea situației privind utilizării mijloacelor de care dispun organele administrației publice, pentru îndeplinirea sarcinilor sale, cât și modul de utilizare a lor; evaluarea calității funcționarilor publici, pentru a aprecia posibilitățile acestor și optimizarea repartizării lor; și nu în ultimul rând determinării deciziilor necesare de primit în scopul soluționării problemelor, care apar mereu în fața administrației publice, favorizând astfel procesul decizional [64, p. 478].

Însă ca controlul să-și atingă scopurile, iar formele de control asupra activității autorităților publice să fie eficient utilizate, este necesar un element indispensabil care constituie punctul de pornire a oricărui control și anume - transparența în activitatea administrației [199, p.

53], iar realizarea acestui principiu în practică presupune un înalt nivel de cultură al cetățenilor, a colectivităților umane, a autorităților publice, precum și a reprezentanților mijloacelor de informare în masă.

Efectuarea controlului asupra activității autorităților publice ne permite de a scoate la evidență a celor mai adecvate metode de lucru utilizate în interiorul administrației publice atât la nivel local, cât și central, fapt ce oferă posibilitatea depistării și elucidării cauzelor care frânează sau viciază activitatea organelor administrației publice în sfera protecției și asigurării dreptului fundamental la un mediu sănătos.

Din cele relatate mai sus, putem deduce că obiectul controlului asupra activității autorităților publice îl constituie verificarea legalității acțiunilor și inacțiunilor administrației publice sau a funcționarilor acestora, modul în care și-au realizat atribuțiile încredințate, precum legalitatea actelor întocmite de aceste autorități.

Tipurile de control realizate asupra activității administrației publice variază de la stat la stat, iar metodele utilizate se află într-o dependență de mecanismul aplicării principiului separării puterilor în stat, a promovării și garantării liberalismului politic, precum și a tradițiilor juridice existente în statul respectiv.

Actualmente, în literatura de specialitate sunt evidențiate 3 categorii de control asupra activității autorităților publice, și anume: controlul politic, controlul administrativ și controlul judecătoresc, iar baza tuturor tipurilor de control o constituie publicitatea sau notorietatea activității administrației publice, care prezumă necesitatea ca fiecare persoană indiferent de rasă, sex, culoare, stare socială etc. să poată observa sau determina acțiunile ilegale ori abuzive ale organelor administrației publice.

Însă, pentru a fi atins acest obiectiv este necesar ca această metodă să nu se transforme într-o ficțiune, ci să îmbrace forma publicității propriu zise, care să presupună publicarea, înștiințarea sau anunțul privitor la toate actele primite de autoritățile publice și argumentarea obligatorie a tuturor deciziilor, fiind incluse de asemenea ulterior în textul actului administrativ motivele care au stat la baza primirii deciziei date, constituind astfel un factor de autocontrol a propriilor acțiuni [64, p.479].

Controlul politic ca formă de control asupra administrației publice este efectuat fie de către popor ca deținător direct al suveranității, fie de către organele reprezentative ale statului, adică parlamentul și autoritățile publice locale, care exercită suveranitatea în conformitate cu legislația în vigoare.

Controlul din partea poporului, numit și control prin opinie publică se manifestă mai pronunțat în timpul scrutinelor electorale când poporul poate sancționa eficacitatea sau calitatea

activității reprezentanților săi, după caz, fie prin realegerea sau nerealegerea lor pentru un nou mandat, ori exprimarea opiniei prin intermediul unui referendum pentru revocarea aleșilor locali [199, p.58].

Aici ar fi de remarcat faptul că în unele sisteme de management municipal, populația alege nu numai primarul, sau consilierii, dar sunt aleși și funcționarii care exercită nemijlocit activități de interes public, fiind argumentat prin faptul că această formă de alegeri mărește responsabilitatea funcționarilor publici și crește posibilitatea populației de a controla activitatea administrației publice în mod direct.

Controlul parlamentar la rândul său este conceput ca o consecință directă a poziției parlamentului în sistemul organelor de stat, fiind tratat ca organ reprezentativ al deținătorului suveranității naționale, și care este în drept să cunoască modul în care sunt realizate actele sale, cum activează organele formate de el și demnitarii de stat numiți în funcție printr-o procedură parlamentară, în procesul de exercitare a atribuțiilor conferite de Constituție și alte legi [104, p. 350].

Controlul parlamentar este realizat prin diverse mijloace și metode consfințite de lege și practica constituțională, iar printre cele mai des întâlnite sunt: control exercitat prin dări de seamă, mesaje, rapoarte, programe; control exercitat prin comisiile parlamentare; control exercitat prin întrebări și interpelări; control exercitat prin drepturile deputaților de a cere și obține informațiile necesare; control exercitat prin rezolvarea petițiilor cetățenilor; control exercitat prin instituția Ombudsmanului.

Controlul administrativ este efectuat de însuși autoritatea publică în interiorul sistemii administrative, dispunând astfel de un mecanism intern care îi permite de ași controla activitatea proprie.

Fiind foarte variate modalitățile de aplicare, această formă de control se exercită în interiorul administrației de însuși autoritățile administrative, îmbrăcând următoarele forme: supravegherea superiorilor ierarhici, control specializat din partea inspecțiilor și inspectoratelor de stat, controlul asupra autorităților publice locale (tutela administrativă), recursul grațios, instituirea de proceduri de reglementare și conciliere a conflictelor cu administrația, etc .

Ar mai fi de menționat că controlul intern este unul permanent, care nu necesită a fi prestabilit de anumite acte normative și se exercită din oficiu sau la cererea unei persoane fizice sau juridice, îmbrăcând forma unui recurs grațios, și avînd fie un caracter general, fie unul specializat. Controlul intern general se exercită atît asupra actelor, cît și asupra faptelor subordonaților și urmărește atît legalitatea, cît și oportunitatea măsurilor luate de aceștia, iar controlul intern specializat este un control financiar preventiv și un control de gestiune .

Controlul politic și administrativ, ca forme de control, sunt necesare pentru crearea și funcționarea normală a unei administrații eficiente, care ar satisface interesele întregii societăți, însă este insuficient de a apăra administrația publică de ea însăși, deoarece este necesar de apărut și cetățenii prin mecanisme mai accesibile, de la greșelile sau deciziile eronate ale administrației.

Mai mult ca atât, în cadrul controlul politic și administrativ persistă riscul că executorii acestor funcții de control vor fi mai mult de partea organelor administrative decât a cetățenilor.

Anume din aceste considerente a fost instituit controlul judecătoresc, care se deosebește de cel politic și administrativ, prin mecanismul constatării faptului dacă în cadrul activității desfășurate de organele administrației publice, nu este lezat dreptul persoanelor la un mediu sănătos, fie prin emiterea unui act administrativ, fie prin nesoluționarea în termen a unei cereri [71, p.115].

Potrivit prevederilor Legii contenciosului administrativ [147], persoana care se consideră vătămată va solicita, printr-o cerere prealabilă, autorității publice emitente actului administrativ litigios în termen de 30 de zile de la data comunicării actului, revocarea, în tot sau în parte a acestuia, iar în cazul în care organul emitent are un organ ierarhic superior, cererea prealabilă poate fi adresată, la alegerea petiționarului, fie organului emitent, fie organului ierarhic superior dacă legislația nu prevede altfel.

Controlul judecătoresc asupra activității administrației publice este considerat pe bună dreptate ca o garanție suplimentară [14, p. 509] a exercitării dreptului constituțional al persoanei vătămate de o autoritate publică, inclusiv în probleme de protecție a mediului și a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, deoarece persoana care se consideră vătămată într-un drept al său, recunoscut de lege, printr-un act administrativ și nu este mulțumită de răspunsul primit la cererea prealabilă sau nu a primit nici un răspuns în termenul prevăzut de lege, este în drept să sesizeze instanța de judecată competentă pentru anularea, în tot sau în parte, a actului respectiv și repararea pagubei cauzate, în termen de 30 de zile, din data primirii răspunsului la cererea prealabilă sau data expirării termenului prevăzut de lege pentru soluționarea acesteia, sau data comunicării refuzului de soluționare a unei cereri prin care se solicită recunoașterea dreptului pretins sau data expirării termenului prevăzut de lege pentru soluționarea unei astfel de cereri, ori data comunicării actului administrativ, în cazul în care legea nu prevede procedura prealabilă sau altfel.

Din conținutul respectivelor prevederi legale, reiese că în Republica Moldova avem instituită varianta contenciosul administrativ de plină jurisdicție, care constă în dreptul instanței competente de a anula actul administrativ atacat, de a obliga autoritatea administrativă să emită un act administrativ sau alt înscris, precum și de a o obliga la depăgubiri, care pot fi solicitate fie

în cadrul acțiunii inițiale, fie separat, când întinderea pagubei nu era cunoscută la data introducerii acțiunii [199, p.70], spre deosebire de contenciosul administrativ de anulare, fiind competent numai să anuleze sau să modifice un act administrativ ilegal, adoptat sau emis de o autoritate publică ori să oblige o autoritate publică să rezolve o cerere referitoare la un drept recunoscut de lege.

Prin urmare, pot fi relevate următoarele sarcini primordiale [2, p.10] ale controlului judecătoresc în domeniul protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos:

- repunerea în dreptul constituțional la un mediu sănătos, a persoanei căreia i s-a încălcat dreptul în cauză de către o autoritate publică și restituirea pagubei, în cazul în care se cere;
- recunoașterea persoanei ca fiind vătămată, atât prin emiterea unui act administrativ, cât și prin refuzul unei autorități publice de a soluționa în termen și conform procedurii, cererea care vizează recunoașterea, realizarea sau protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, ori prin nerezolvarea acesteia în termenul prevăzut de lege;
- consolidarea încrederii cetățenilor în echitatea socială și în forța statului ca garant al drepturilor omului;
- asigurarea unei înalte eficacități în activitatea autorităților publice și exercitarea uniformă a legii de către acestea pe întreg teritoriul statului prin anularea actelor administrative ilegale.

Anume din aceste considerente, poate fi împărtășită opinia precum că contenciosului administrativ se fundamentează pe o valență dublă: ca mijloc de protecție a drepturilor omului și ca mijloc de asigurare a echilibrului între puteri și a legalității în activitatea administrației [212, p. 125].

Răspunderea instituită de controlul judecătoresc asupra activității administrației publice în sfera asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos impune o atitudine mult mai profundă și exigentă a funcționarilor publici față de atribuțiile cu care sînt învestiți, față de nivelul lor de profesionalism și necesitatea de perfecționare continuă a performanțelor profesionale din domeniul de activitate, astfel că instituția controlului judecătoresc, se afirmă ca o garanție a restabilirii particularului în dreptul său vătămat de către o autoritate publică și sporește încrederea acestuia în natura democratică a guvernării [199, p.76].

„Puterea judecătorească” sau „autoritatea judecătorească”, se deosebește de restul formelor de activitate statală în sfera protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos prin obiectul sau specific al activității, care îl formează soluționarea litigiilor juridice prin intermediul unor acte ce se bucură de o stabilitate mai mare decît cea a actelor administrative, în plus spre deosebire de puterea legislativă și cea executivă, puterea judiciară nu

se poate exercita, de obicei, din oficiu de către organul competent, ci numai pe baza unor sesizări din partea celui interesat sau a altor organe de stat prevăzute de lege [104, p. 421].

De asemenea, puterea judecătorească, trebuie să se bucure de o autoritate cu vocație universală, ale carei hotărâri trebuie respectate oriunde ar fi invocate, iar împreună cu celelalte ramuri ale puterii de stat, să asigure o justiție responsabilă, eficientă și independentă, să devină apărătoarea drepturilor și libertăților legitime ale cetățenilor [236, p.19].

Prin urmare, instituția controlului judecătoresc asupra activității administrației publice îmbracă forma unei garanții a protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin prisma valorificării dreptului constituțional al persoanei persoanei vătămate într-un drept al său recunoscut de lege, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, de a obține recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

3.3 Instituția Avocatului Poporului (Ombudsmanul) – garanție nejurisdicțională

Una din primele instituții juridice extrajudiciare create în scopul promovării și protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului o constituie instituția Ombudsmanului, care a fost oficializată pentru prima dată în Suedia, iar ulterior preluată de alte state datorită eficacității activității sale în domeniu.

Actualmente, în literatura de specialitate Ombudsmanul este tratat ca o instituție recunoscută de Constituție sau de o lege a organului legislativ competent, condusă de o persoană independentă, care răspunde de actele sale în fața Parlamentului, examinează plîngerile cetățenilor și acționează din proprie inițiativă pentru a apăra legalitatea actelor juridice sau administrative, face recomandări ori sugestii și pregătește informări publice anuale.

Ombudsmanul desemnează simbolul unui stat democratic, esența căruia exprimă dezvoltarea bunăstării cetățeanului, apărarea libertăților individuale și supravegherea birocrăției administrative pentru ca acesta să trateze echitabil toți cetățenii, și nu reprezintă nici un organ al puterii legislative sau al puterii executive, nici un organ al puterii judecătorești și nici nu le substituie [7, p. 252].

Forma clasică a instituției Ombudsmanului este cunoscută în literatura de specialitate sub numele de „Ombudsman parlamentar”, care a apărut la începutul secolului XIX și este cea mai răspândită formă, fiind aplicată în majoritatea statelor, drept cea mai democratică metodă de înființare a instituției respective [47, p. 45].

În Republica Moldova, pînă în primăvara anului 2014, supravegherea respectării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos a fost înfăptuită de instituția Avocatului parlamentar creată în baza Legii cu privire la avocații parlamentari, nr. 1349 –XIII din 17 octombrie 1997 [148], fără ca această instituție să fie prevăzută în Constituția Republicii Moldova, spre deosebire de alte state, cum sunt: Suedia, Finlanda, Ucraina, România și Portugalia.

Recent Legea cu privire la Avocații parlamentari, nr. 1349-XIII din 17 octombrie 1997 a fost abrogată prin adoptarea unui nou act normativ cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) [155], care în procesul elaborării și adoptării sale a generat nemulțumiri din partea organizațiilor non-guvernamentale, care s-au adresat către Președintele Republicii Moldova de a nu promulga respectiva lege, iar excluderea nejustificată a posibilității persoanelor puse sub interdicție de instanța judecătorească (incapabile) să sesizeze Avocatul poporului a constituit obiect al controlului constituționalității legilor.

Condițiile de eligibilitate înaintate față de candidații la funcția de Avocat al Poporului constituie, în viziunea noastră, un regres în consolidarea statutului acestuia, deoarece punctele. „c)” și „d)” aln. (1) a art. 6, precum și pct. „b)” aln. (2), art. 6, crează o situație confuză prin lipsa precizărilor sau notelor informative cu privire la:

- specialitatea persoanei care deține diploma de licență;
- categoriile de acte care constituie echivalentul diplomei de licență;
- domeniul sau domeniile în care candidatul trebuie să aibă o vechime în muncă de cel puțin 10 ani;
- lipsa listei exhaustive a motivelor imputabile care ar fi stat la baza concedierii sau eliberării din funcție.

Un alt moment discutabil din prezenta lege este art. 15 cu privire la adjuncții Avocatului Poporului, care în conținutul său nu prevede aceste condiții de eligibilitate pentru candidații la funcția de adjunct al Avocatului Poporului, fiind constatată o lacună care trebuie lichidată fie prin introducerea unui articol suplimentar în cadrul capitolului III „Adjuncții Avocatului Poporului” cu următorul conținut „Adjunct al Avocatului Poporului poate fi orice cetățean al Republicii Moldova licențiat în drept, care are o vechime în muncă de cel puțin 10 ani în activitatea juridică sau în învățămîntul juridic superior, ori a desfășurat o activitate notorie în domeniul apărării și promovării drepturilor omului de cel puțin 7 ani, și dispune de o reputație ireproșabilă”, fie să se opereze modificări la aln. (4) al art. 15 avînd următorul conținut: „Concursul este organizat de către Avocatul Poporului. Avocatul Poporului selectează candidații care corespund condițiilor de eligibilitate stabilite de art. 6 a prezentei legi și îi prezintă plenului

Parlamentului”, în cazul în care s-ar opta pentru condiții de eligibilitate identice atât pentru Avocatul Poporului, cât și pentru adjuncții săi.

Atribuțiile ombudsmanului diferă de la stat la stat, astfel că în unele state atribuția de control al ombudsmanului se răsfrânge asupra organelor judecătorești, asupra penitenciarelor, organelor municipale, iar în Suedia și Finlanda instituția ombudsmanului este în drept să ancheteze persoanele cu funcții de răspundere care nu-și îndeplinesc atribuțiile de serviciu sau le îndeplinesc necorespunzător. Ceea ce este comun pentru toate țările europene ar fi că ombudsmanul nu are dreptul de a controla activitatea legislativă și nu deține competențe de a soluționa conflictele dintre particulari, deoarece o atare atribuție revenind organelor judiciare [7, p. 258].

Din considerentul că Avocații Poporului au menirea de a garanta respectarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului, în relațiile acestora cu autoritățile publice centrale și locale, cu instituții, organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate, cu asociații obștești și persoane cu funcții de răspundere de toate nivelurile, putem sintetiza că sfera de activitate a acestuia în domeniul protecției dreptului constituțional la un mediu sănătos este destul de largă, avînd influență atât asupra sectorului public, cât și celui privat.

Pentru a-și atinge aceste obiective, ombudsmanul este competent:

- de a primi și examina petițiile cetățenilor Republicii Moldova, cetățenilor străini și apatrizilor care locuiesc permanent în Republica Moldova sau se află temporar pe teritoriul ei, și care vizează lezarea dreptului constituțional la un mediu sănătos consfințit în textul Constituției Republicii Moldova. Potrivit rapoartelor anuale prezentate de Centrul pentru Drepturile Omului, în anul 2008 din cele 1402 de petiții depuse la Centru, 5 din ele reclamau încălcarea dreptului la un mediu sănătos, formînd astfel 0,35 % din numărul total de petiții [213], în 2009, spre exemplu, din cele 1800 de petiții, 9 din ele vizau lezarea dreptului în cauză, ceea ce constituie o creștere cu 4 petiții față de 2008 [214], în 2010 se înregistrează o scădere a petițiilor cu privire la încălcarea dreptului suspus analizei noastre fiind înregistrate 6 petiții din 1732, adică 0,35% din numărul total de petiții depuse la Centru și la reprezentanțele sale din țară [215], iar în Raportul anual pe anul 2011 [216], 2012 [217], 2013 [218], dreptul la un mediu sănătos nu este reflectat exclusiv în anexele raportului, fiind inclus la compartimentul general „Altele”

În majoritatea țărilor, se impun anumite restricții față de subiectul și obiectul petiției, astfel că instituția ombudsmanului nu este împuternicită să examineze petițiile referitoare la reprezentanții puterii legislative sau să examineze petițiile care constituie obiectul cercetării unui alt organ, iar obiectul petiției trebuie să-l formeze drepturile garantate de Constituție sau de legislația națională, ori să reflecte numai încălcarea drepturilor civile și politice [7, p. 261].

O situație similară referitoare la restricțiile cu privire la subiectul și obiectul petiției o întâlnim și în art. 21 a Legii cu privire la Avocatul Poporului, care stabilește că nu sunt primite spre examinare cererile:

a) care au fost depuse peste un an de la data constatării încălcării drepturilor și libertăților omului, cu excepția cazurilor când Avocatul Poporului poate prelungi acest termen, dar nu mai mult decât cu un an;

b) care sunt în procedură judiciară pentru examinare în fond, cu excepția cererilor privind acțiunile și/sau inacțiunile judecătorului;

c) a căror examinare ține de competența altor organe (intentarea urmăririi penale, explicarea deciziei judecătorești);

d) pe cauză adjudecată, pe care există o sentință sau o hotărîre judecătorească în fond;

e) depuse de o persoană declarată incapabilă prin hotărîre judecătorească;

f) care conțin calomnii și insulte, discreditează autoritățile statului în general, autoritățile locale, asociațiile de cetățeni și reprezentanții lor, care instigă la ură națională, rasială, religioasă și la alte acțiuni pentru care se prevede răspundere conform legii.

De asemenea, în diverse sisteme constituționale sunt înaintate diferite condiții față de procedura întocmirii și depunerii petiției pentru a fi înregistrată, și anume [7, p. 265]: să fie semnată de titular; să fie formulată într-un anumit termen; să fie îndreptată contra unui funcționar a cărui activitate poate fi controlată de ombudsman; să fie epuizate posibilitățile de recurs ierarhic, prevăzute de lege; să nu aibă caracter de manifest; și să fie întemeiată, în caz contrar ombudsmanul este abilitat să n-o examineze.

În Republica Moldova, conform art. 20 a Legii cu privire la Avocatul Poporului în cererea adresată se indică:

a) numele, prenumele și domiciliul petiționarului și, după caz, numele, prenumele persoanei lezate în drepturi;

b) descrierea succintă a circumstanțelor cauzei;

c) denumirea autorității sau numele și prenumele persoanei cu funcție de răspundere în urma acțiunilor și/sau inacțiunilor căreia a avut loc încălcarea drepturilor sau libertăților, în cazul în care această persoană se cunoaște;

d) semnătura și data întocmirii;

e) în cazul în care faptele invocate în cerere au constituit obiect al examinării de către alte autorități, la cerere se anexează și copiile de pe răspunsurile autorităților respective.

După recepționarea cererii, Avocatul Poporului este în drept să accepte cererea spre examinare, să restituie cererea fără examinare, explicînd petiționarului procedura pe care acesta

este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile sau să remită cererea organelor competente pentru a fi examinată în conformitate cu prevederile legislației cu privire la petiționare.

Din practica activității CpDOM în domeniul protecției dreptului constituțional la un mediu sănătos, putem remarca cazul petiției colective din 16.09.2010, în care locuitorii unei străzi din mun. Bălți, în apropierea S.A. „Floarea-Soarelui”, care a deschis din iunie 2005 intrarea pe teritoriul uzinei din strada unde locuiesc petiționarii, se plîng de depășirea normelor admisibile ale zgomotului și prafului non-stop, blocarea intrărilor în curtea blocurilor și în sectorul privat de către camioanele de mare tonaj, precum și prezența unui miros insuportabil în locuințele acestora. **(Anexa 1)**

În rezultatul admiterii petiției colective și a implicării Avocatului Poporului prin intermediul mijloacelor juridice posibile în scopul elucidării cauzei, administrația S.A. „Floarea-Soarelui” s-a obligat să întreprindă măsuri concrete în scopul reducerii nivelului de zgomot și praf din regiune prin crearea unui ecran din diferiți copaci în valoare de 15000 lei, precum și un alt ecran din materiale speciale de tip „sandwich”, cu o înălțime de 1200 mm de la pământ pentru a delimita zona industrială de sectorul locuibil, iar în adresa Primăriei mun. Bălți a fost expediat un aviz privind repunerea în dreptul la un mediu sănătos a petiționarilor. **(Anexa 2)**

O altă petiție colectivă, este cea parvenită în adresa CpDOM în data de 12.11.2010, a cărui obiect îl formează lezarea dreptului la un mediu sănătos de către autoritățile publice locale din Ialoveni, prin adoptarea deciziei Consiliului raional Ialoveni de a fi construită în cadrul IMSP Spitalul Ialoveni o secție de morfopatologie (morgă) și medicină legală, amplasarea căreia nu corespunde cu normele de urbanism prevăzute în Regulamentul sanitar privind amplasarea, dotarea și exploatarea Instituțiilor Medico-Sanitare, elaborat de Ministerul Sănătății în conformitate cu standardele europene și care la moment se afla pe agenda Guvernului RM pentru aprobare, deoarece distanța dintre pretinsa secție de morfopatologie și medicină legală cu casele oamenilor este de circa 10 metri, iar astfel de distanțe neregulamentare sunt atestate și în raport cu maternitatea și secția de pediatrie, care sunt situate în aceeași curte. **(Anexa 3)**

Ca rezultat al intervenției Avocatului Poporului și ale argumentelor aduse de către acesta în cadrul ședinței, problema în cauză a fost soluționată pozitiv fiind găsită o soluție reciproc acceptabilă pentru toți actorii implicați, astfel că reieșind din conținutul notei informative nr. 138/02-11 din 23.03.2011, adresată Avocatului Poporului din partea Președintelui Raionului Ialoveni, Consiliul raional a decis să abroge decizia nr.01-11 din 01 martie 2007 cu privire la schimbarea destinației unui edificiu al I.M.S.P Spitalul raional Ialoveni, prin care a fost dispusă construcția secției de morfopatologie și medicină legală. **(Anexa 4)**

La data de 20 iunie 2011, în adresa CpDOM, a parvenit o petiție prin care, petiționarul se plînge de tergiversarea intenționată a efectuării expertizei tehnico-merceologice de către Centrul Național de Expertiză Judiciară a defectelor provocate în apartamentul său de către vecini, în urma unei inundații, în rezultatul căreia s-a format mucegai pe pereți și tapete, în dormitoare se macină pereții, iar de pe tavan cade tencuiala.

Avocatul parlamentar care a preluat spre examinare petiția a calificat-o drept încălcare a dreptului constituțional la un mediu sănătos și în baza petiției a solicitat administrației CNEJ explicații pe marginea respectivului caz, care în urma primirii notei informative s-au obligat să efectueze respectiva expertiză în mod prioritar în termen de o lună. **(Anexa 5)**

La data de 22.06.2011 a fost înregistrată o altă petiție împotriva Comisariatului de Poliție sect. Centru, Procuraturii sect. Centru, Ministerului Mediului și Centrului Național de Sănătate Publică de la o locuitoare a mun. Chișinău, sect. Centru. Din conținutul petiției reiese că petiționara s-a adresat în repetate rînduri respectivelor instituții pentru a aduce la cunoștință că de la apartamentul vecinei pătrund mirosuri toxice, neplăcute (gaz de lampă, plastic topit) prin canalul de aerisire în tot apartamentul, mai ales începînd cu orele 22:00, însă răspunsul de la instituțiile sesizate a fost unul identic, precum că viața și sănătatea petiționarei nu este pusă în pericol din cauza că ele lipsesc.

Analizînd petiția, avocatul parlamentar, a admis-o și ulterior a remis petiția și materialele anexate ei procurorului mun. Chișinău, cu informarea ulterioară a rezultatelor examinării cauzei, constatînd o lezarea dreptului la un mediu sănătos. **(Anexa 6)**

În adresa Instituției avocaților parlamentari a parvenit petiția unui grup de cetățeni din mun. Chișinău (Dosar nr.03-815/11) în care se invocă lezarea dreptului constituțional la un mediu sănătos prevăzut de art.37 din Constituția Republicii Moldova.

Din cele relatate în petiție reiese, că la data de 30.05.2005 a fost întocmit proces-verbal de cercetare al arborilor în stare gravă de către specialiștii Direcției spațiilor verzi în temeiul căruia, în perioada de toamnă-iarnă urmau să se efectueze lucrări de curățare și defrișare al arborilor uscați din strada nominalizată, însă din motive necunoscute respectivele lucrări nu au fost efectuate.

Ca rezultat al implicării Avocatului Poporului în asigurarea realizării și protecției dreptului fundamental la un mediu sănătos, Pretura sectorului Rîșcani a expediat o notă informativă în termen de 19 zile calendaristice, prin care informează că Pretura a examinat sesizarea cu privire la curățirea și defrișarea arborilor uscați ce incomodează locatarii petiționari și la data de 20-21 septembrie 2011 toate lucrările solicitate anterior au fost efectuate. **(Anexa 7)**

În data de 21.08.2013 a fost înaintată CpDOM o petiție, din conținutul căreia reiese că petiționarul se plînge de inacțiunile autorităților locale din com. Grătiești privind clarificarea situației cu depozitul de gunoaie creat în subsolul blocului de locuit, iar din cauza mucegaiului, microbilor și mirosului neplăcut, petiționarul informează că a fost nevoit de mai multe ori să se interneze în spital, în secția de pneumologie și să primească un curs de tratament la medicul ORL.

Avocatul Poporului, a admis cererea, constatînd lezarea dreptului la un mediu sănătos pe care a remis-o Primăriei com. Grătiești pentru verificarea circumstanțelor invocate cu luarea măsurilor ce se impun, iar ulterior în termen de o lună autoritățile sesizate au informat avocatul precum că petiționara verbal a refuzat precăutarea cererii sale de către Comisia Administrativă.
(Anexa 8)

- de a primi petiționarii în audiență. Analizînd datele indicate în Rapoartele anuale prezentate de Centrul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova, putem sintetiza că numărul audiențelor cetățenilor axate pe încălcarea dreptului constituțional la un mediu sănătos variază de la an la an, astfel că în 2008 se înregistra un număr de 13 audiențe, în 2009 – 12 audiențe, iar în rapoartele pe anii 2010, 2011, 2012, 2013 informația respectivă lipsește, fiind indicat doar numărul total de audieri [213, 214, 215, 216, 217, 218].

- de a sesiza autoritățile publice centrale și locale, instituțiile, organizațiile și întreprinderile cu diferit capital și formă de organizare, atît la capitolul solicitării unor informații, documente, cît și la prezentarea unor avize privind repunerea cetățenilor în dreptul de a dispune de un mediu sănătos consfințit în textul actelor internaționale și naționale.

La capitolul subiecților care pot fi sesizați de ombudsmani în procesul exercitării atribuțiilor lor, determinăm o diversificare a statelor în respectiva materie, deoarece sunt state unde instituția ombudsmanului, în conformitate cu scopul său principal de a asigura legalitatea și echitatea în administrația de stat, limitează cercul potențialelor subiecte ale petiționării, excluzînd departamentele de stat, funcționarii publici, și, dimpotrivă, sunt state unde instituția ombudsmanului este împuternicită să primească și să examineze petițiile față de Guvern, dar și petițiile de încălcare a drepturilor omului în alte domenii ale vieții sociale: de exemplu, la angajare în serviciu, la repartizarea spațiului locativ [7, p.260].

În Republica Moldova, Avocatul Poporului examinează cererile persoanelor fizice, indiferent de cetățenie, vîrstă, sex, apartenență politică sau convingeri religioase, care locuiesc permanent, se află ori s-au aflat temporar pe teritoriul țării, ale căror drepturi și libertăți se presupune că au fost încălcate.

Conform prevederilor art. 22 din Legea cu privire la Avocatul Poporului , în cazul în care dispune de informații privind încălcarea în masă sau gravă a drepturilor și libertăților omului, în cazurile de o importanță socială deosebită sau în cazul în care este necesară apărarea intereselor unor persoane care nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare, Ombudsmanul este în drept să acționeze din oficiu, iar dacă aceste informații se confirmă, acesta este în drept să prezinte rapoarte speciale la ședințele Parlamentului, precum și să propună instituirea unor comisii speciale care să cerceteze aceste fapte.

În Republica Moldova, Avocatului Poporului, în situațiile în care constată încălcări ale drepturilor sau libertăților petiționarului, este în drept să prezinte autorității sau persoanei cu funcție de răspundere ale cărei decizii, acțiuni sau inacțiuni, după părerea sa, încalcă drepturile și libertățile omului un aviz ce va cuprinde recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului.

Pornind de la preocupările întregii societăți, ce vizează asigurarea unei vieți normale din punct de vedere al purității mediului și în contextul asigurării dreptului constituțional la un mediu sănătos, consfințit în articolul 37 din Constituția Republicii Moldova, care asigură păstrarea unui mediu sănătos, menținerea unui echilibru ecologic, Avocatul Poporului este în drept să se autosesizeze în cazul când consideră necesar întreprinderea unor acțiuni urgente, îndreptate spre soluționarea unei probleme de mediu.

Astfel, în anul 2012, Avocatul Poporului, Aurelia Grigoriu s-a autosesizat în legătură cu modul de exploatare și depozitare a deșeurilor la periferia or. Cimișlia în imediata apropiere de casele de locuit.

În temeiul art.24 lit.d) din Legea Republicii Moldova cu privire la avocații parlamentari nr.1349 din 17.10.97, în vederea asigurării respectării dreptului fundamental la un mediu sănătos fiecărei persoane, avocatul poporului parlamentar a solicitat Ministerului Mediului, Ministerului Sănătății și Președintelui Raionului Cimișlia de a examina în limita competențelor sale circumstanțelor expuse.

În urma autosesizării, Ministerul Sănătății a examinat cu deplasare pe teren interpelarea Centrului pentru drepturile omului din Moldova privind exploatarea cu grave încălcări a poligonului de deșeuri menajere solide a or.Cimișlia și a constatat, că cele relatate s-au confirmat. Starea sanitaro-ecologică a teritoriului poligonului și cel adiacent s-a apreciat ca nesatisfăcătoare și poluat cu deșeuri, cu admiterea arderii deșeurilor. **(Anexa 9)**

În rezultatul implicării Avocatului Poporului, conform scrisorii nr.30 din 12.01.2012 și certificatului de urbanism nr. 032 din 07.04.2011 pentru ameliorarea situației create, primăria or.Cimișlia a decis proiectarea și construcția unui poligon nou pentru stocarea deșeurilor pe un

teren cu suprafața de 1 ha cu posibilitatea de a colecta deșeurile și din satele învecinate Bogdanovca-Nouă, Bogdanovca-Veche, Dimitrovca, Grădiște, Valea-Periei și raionul Basarabeasca.

În același an, Avocatul Poporului, Anatolie Munteanu, avînd în vedere prevederile constituționale privind asigurarea fiecărei persoane a dreptului la un mediu sănătos din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate și în baza competențele atribuite prin Legea cu privire la avocații parlamentari, s-a autosesizat vis a vis de infomația în mass media cu privire la protestele locuitorilor din Cobușca Veche, r-nul Anenii Noi, în semn de nemulțumire față de construcția unei uzine de prelucrare a deșeurilor în apropierea acestei localități.

Referitor la legalitatea construcției uzinei de reciclare și prelucrare a deșeurilor menajere solide, Ministerul Mediu a informat că în baza deciziei Consiliului comunal Țințăreni nr. 04.03.03 din 12.04.2012 a fost permisă proiectarea și construirea depozitului uzinei de reciclare și sortare a deșeurilor menajere solide, pe terenul cu suprafața de 29,16 ha, proprietate privată a cet. X. **(Anexa 10)**

De asemenea, instituția sesizată a concretizat că lucrările de proiectare și construcție a Uzinei de reciclare și prelucrare a deșeurilor menajere solide pot fi efectuate doar în baza documentației de proiect elaborate și aprobate în conformitate cu legislația în vigoare și în baza avizului pozitiv obștesc, inclusiv acordului populației din zona limitrofă.

În luna august a anului 2012, Avocatul Poporului Aurelia Grigoriu s-a mai autosesizat și solicitat implicarea Ministerului Mediu referitor elucidarea informațiilor furnizate în mass-media atît de către postul de televiziune Prime TV din 27 august 2012 (ora 11:49) cu privirea la situația din satul Calfa Nouă din r-nul Anenii Noi, în care locuitorii acestui sat se plîng de faptul că respiră un miros insuportabil de la o gunoiște neautorizată din acea zonă și a izului care vine de la râul Bîc, cît și de postul de televiziune Publica TV din 27.08.2012 (ora 19:45) precum că locuitorii din orașul Nisporeni au identificat viermi în apa din robinete furnizată de Apă-Canal Nisporeni.

Ministerul Mediului a examinat în limita competențelor sale problemele cu care se confruntă locatarii din or. Nisporeni și satul Calfa Nouă, r-nul Anenii Noi și a informat avocatul poporului că pe parcursul anului 2011, în perioada lunilor mai - iunie, în apeductul de apă potabilă a mai fost constatată prezența viermilor, iar în rezultatul investigațiilor efectuate de Centrul de Sănătate Publică Nisporeni apa potabilă nu a corespuns cerințelor la indicatorii microbiologici, fapt pentru care li s-a prescris de a efectua măsuri de clorare la stația de tratare și de a suspenda temporar exploatarea și tratarea surselor de apă subterană și sectoarelor de apeduct. După procesul de clorare, viermii au dispărut, însă la data de 26-28 august 2012 din

nou a fost constatată prezența viermilor, iar Centrul de Sănătate Publică a stopat exploatarea și tratarea surselor de apă subterană și sectoarelor de apeduct. **(Anexa 11)**

Cu privire la situația din satul Calfa, r-nul Anenii Noi, Ministerul Mediului a informat că în apropierea acestuia își desfășoară activitatea întreprinderea ÎCS „Pukoven” SRL din s. Roscana, raionul Anenii Noi, specializată în creșterea porcinelor cu capacitatea de 50 mii/an și producerea cărnii pe o suprafață de 47,71 ha., care și constituie acea sursă a unui miros insuportabil.

Pentru a determina cu precizie cauza poluării r. Bîc, Ministerul Mediu a informat că au fost anterior efectuate controale la respectiva întreprindere, fiind depistate abateri de la normele admisibile și întocmite procese-verbale, însă la ora actuală, inspectorii de stat pentru ecologie în comun cu Administrația Publică Locală și în prezența agentului economic, au luat decizia de a fi deschise fîntînile de control a rețelei de avariere a întreprinderii, care la indicația IE Anenii Noi au fost anterior închise, prin urmare examinarea cauzei este în continuă soluționare. **(Anexa 12)**

La data de 28.05.2013, Avocatul Poporului, s-a autosesizat în baza articolului din 20.05.2013 publicat on-line de Timpul.md cu referire la formarea unei gunoiști neautorizate la periferia satelor Budești și Boșcana din raionul Criuleni, care prezintă pericol iminent pentru mediul ambiant.

Avocatul Poporului a adus la cunoștința Ministerului Mediului și Ministerului Sănătății faptul că potrivit informației, tractoarele și camioanele Regiei Locativ-Comunale din Vadul lui Vodă, avînd accesul limitat la groapa de gunoi, au început depozitarea deșeurilor chiar pe marginea drumului, la cîțiva metri de gunoiște. Potrivit localnicilor, în ultimii trei ani, atunci cînd plouă sau ninge, autospecialele nu ajung în groapă, ci lăsă conținutul remorcilor în drum, ceea ce în rezultat a dus la formarea unei gunoiște neautorizată de proporții mari.

Ministerul Mediului a informat că în rezultatul controlului ecologic efectuat la data de 29.03.2013 de către Inspecția Ecologică Criuleni s-a stabilit că, depozitul de deșeuri menajere solide este întreținut de către SRL „Eco Privat” conform condițiilor tehnice, iar acțiunile Regiei Comunal Locative Vadul lui Vodă au fost calificate drept stocare stihinică a deșeurilor, care au contribuit la crearea unei gunoiști neautorizate la periferia satelor Boșcana, raionul Criuleni și Budești, municipiul Chișinău.

De asemenea, conform prescripțiilor înaintate către Regia Comunal Locativă Vadul lui Vodă, acesta în termeni pînă la 17.06.2013 s-a angajat să efectueze lucrări de evacuare a deșeurilor stocate neautorizat. **(Anexa 13)**

- poate interveni ca mediator între persoanele abuzate și agenții care au comis abuzul, în scopul înlăturării încălcărilor depistate. Mijloacele de protecție care stau la

dispoziția ombudsmanului sunt destul de variate și ele depind de statutul lui, astfel că în Suedia, Finlanda ombudsmanul are statut de procuror, dispunând prin urmare de competența de a intenta un proces penal sau disciplinar împotriva unui funcționar public pentru săvârșirea unor fapte de serviciu ilegale, iar în Franța, Anglia, Noua Zeelandă, România, Spania, Canada, Australia îmbracă forma unui Ombudsman mediator, care verifică faptele și încearcă medierea litigiului.

În cazul în care nu se ajunge la consens, prin mijloacele de informare în masă, ombudsmanul face public litigiul apărut, iar ulterior, sau concomitent, poate sesiza guvernul sau parlamentul care va putea pune în mișcare procedura parlamentară, precum și alte autorități, inclusiv cele judecătorești [7, p.272].

În calitate de mediator, Avocatul Poporului, face tot posibilul pentru a soluționa plîngerile prin concilierea părților și căutarea unei soluții reciproc acceptabile la orice etapă de examinare a cererii și la solicitarea părților poate încheia un acord de împăcare, care constituie temei pentru încetarea procesului intentat în legătură cu sesizarea.

- de a sesiza Curtea Constituțională, cu privire la încălcarea dreptului constituțional al omului la un mediu sănătos fie unui individ, fie unei colectivități și umane. Potrivit art. 26, Avocatul Poporului este în drept să sesizeze Curtea Constituțională în vederea controlului constituționalității legilor și hotărîrilor Parlamentului, al decretelor Președintelui Republicii Moldova, al hotărîrilor și ordonanțelor Guvernului, precum și al tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, destinate protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;

- de perfecționare a legislației în domeniul protecției mediului și asigurării dreptului la un mediu sănătos. În scopul perfecționării legislației în domeniul protecției mediului și asigurării dreptului la un mediu sănătos, Avocatul Poporului este competent să prezinte subiecților cu drept de inițiativă legislativă propuneri și recomandări de perfecționare a legislației de mediu în vederea eliminării cauzelor și condițiilor ce creează premise pentru încălcarea drepturilor ecologice, să emită opinii asupra proiectelor de acte normative care vizează dreptul constituțional la un mediu sănătos, precum și să emită opinii asupra compatibilității legislației naționale cu instrumentele juridice internaționale în domeniul protecției mediului, în raport cu sănătatea persoanelor.

- de a colabora cu organizațiile neguvernamentale care activează în domeniul protecției mediului, constituind astfel o pîrghie de asigurare a dreptului la un mediu sănătos;

- de a propaga cunoștințele în domeniul promovării și apărării dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;

- **de a pregăti și difuza materiale informative** despre conținutul și mecanismele internaționale, regionale și naționale de asigurare a dreptului omului la un mediu sănătos prin intermediul radioului, televiziunii, mass-media, etc.;

- **de a organiza și participa** la seminare, conferințe, întruniri unde este abordată o tematică ce are tangențe cu sfera protecției mediului și eficacității mecanismelor funcționale de promovare și protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Un loc aparte în cadrul instituției Avocatului Poporului îl ocupă Ombudsmanii specializați, care în funcție de gradul de specializare a competențelor se pot clasifica în Ombudsmani cu competență generală și Ombudsmani cu competențe speciale. Ceea ce este specific pentru Ombudsmanul specializat, este că acesta își exercită controlul exclusiv în domeniul alocat, indiferent de autoritatea care îl desemnează, fiind înființat pentru prima dată în scopul protecției drepturilor și libertăților în domeniu militar, ulterior forma respectivă fiind preluată de Norvegia, Germania, Israel, Australia, Canada și Danemarca.

Recunoașterea dreptului omului la un mediu sănătos și contituționalizarea acestuia la nivel național s-a răsfrint și asupra instituției ombudsmanului, iar în cele din urmă, în Canada, Noua Zeelandă și Ungaria au fost înființați Ombudsmani specializați în domeniul mediului, iar în Federația Rusă, mișcările ecologice, la îndemnul specialiștilor în materia dreptului mediului, solicită din partea autorităților crearea unei asemenea instituții speciale a Ombudsmanului și recunoașterea acesteia ca cale extrajudiciară de soluționare a litigiilor ecologice [72, p. 146].

Considerăm că și în Republica Moldova ar fi oportun să fie creată instituția Ombudsmanului specializat în domeniul mediului, deoarece, atât din punct de vedere al imaginii, cât și cel al eficacității, instituția se afirmă ca o garanție nejurisdicțională funcțională, care satisface așteptările petiționarilor, mai ales că în ultima perioadă de timp, dreptul la un mediu sănătos nu mai este privit ca un drept cu o dublă dimensiune, ci tridimensional: natural, artificial și procedural, cu un conținut multifuncțional, și ca un drept garanție al altor drepturi regăsite în textul legii fundamentale, precum cel la viață și la ocrotirea sănătății, la condiții de muncă prielnice pentru viața și sănătatea persoanei, deoarece nici unul dintre aceste drepturi nu este real fără un mediu sănătos, echilibrat și prosper, care poate influența fie pozitiv, fie negativ asupra sănătății fiecărui individ în parte, în dependență de calitatea aerului pe care î-l respiră, de calitatea apei potabile pe care o consumăm, și nu în ultimul rând de calitatea solului, fiind asigurat și o securitate a „produselor alimentare”.

3.4 Concluzii la Capitolul 3

Pentru ca drepturile fundamentale ale omului să poată fi exercitate în mod concret, este necesar un ansamblu de garanții și mecanisme cu caracter național, care să ofere eficiență acestor drepturi, deoarece aportul garanțiilor constă atât în asigurarea unui cadru normativ și instituțional favorabil pentru ca drepturile omului și libertățile omului și cetățeanului să devină realitate, o stare de fapt, cât și o măsură de protecție, în caz contrar, acestea poartă mai mult un caracter declarativ, lipsite de anumite implicări eficiente ale statului, prin intermediul componentelor mecanismului statal.

Garanțiile drepturilor omului în Republica Moldova reprezintă ansamblul condițiilor, mijloacelor și metodelor social – economice, politice, juridice, care în ansamblu protejează dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos.

Din considerentul că nu există drept subiectiv neasigurat de existența unei anumite obligații corespunzătoare lui, și invers, conținutul normei constituționale care consfințește îndatorirea de a proteja mediul înconjurător este extrem de important atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, mai ales în ceea ce privește determinarea cercului de persoane asupra cărora se resfrînge efectele juridice ale respectivei norme constituționale, care este superioară celorlalte prevederi legale; precum și al determinării momentului producerii efectelor juridice a acestei obligații asupra persoanelor, astfel dacă obligația de a proteja mediul este adresată „numai cetățenilor Republicii Moldova”, ea își produce efectele sale juridice asupra acestor persoane din momentul dobîndirii cetățeniei Republicii Moldova, iar în varianta „tuturor locuitorilor republicii”, din clipa cînd a intrat pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de statutul său juridic- cetățean al Republicii Moldova, cetățean străin sau apatrid.

Obiectul jurisdicției constituționale îl poate constitui litigiile referitoare la garantarea și protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și a controlului conformității cadrului normativ cu prevederile constituționale, prin exercitarea, la sesizare, a controlului constituționalității legilor și a altor acte normative ale autorităților administrației publice centrale și locale.

La rîndul său, obiectul controlului asupra activității autorităților publice îl constituie verificarea legalității acțiunilor și inacțiunilor administrației publice sau a funcționarilor acestora, modul în care și-au realizat atribuțiile încredințate, precum legalitatea actelor întocmite de aceste autorități în domeniul protecției dreptului constituțional la un mediu sănătos.

Răspunderea instituită de controlul judecătoresc asupra activității administrației publice în sfera protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos impune o atitudine mult mai profundă și exigentă a funcționarilor publici față de atribuțiile cu care sînt învestiți, față de

nivelul lor de profesionalism și necesitatea de perfecționare continuă a performanțelor profesionale din domeniul de activitate, astfel că instituția controlului judecătoresc, se afirmă ca o garanție a restabilirii particularului în dreptul său vătămat de către o autoritate publică și sporește încrederea acestuia în natura democratică a guvernării.

Instituția avocatului poporului joacă un rol semnificativ în procesul de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, avînd menirea de a garanta respectarea acestui drept al omului, în relațiile acestuia cu autoritățile publice centrale și locale, cu instituțiile, organizațiile și întreprinderile, indiferent de tipul de proprietate, cu asociațiile obștești și persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile, utilizînd în activitatea sa o varietate largă de procedee orientate spre supravegherea respectării atît a dreptului constituțional la un mediu sănătos, cît și al altor drepturi fundamentale tangențiale dreptului cercetat și realizarea lor în baza principiului legalității.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În rezultatul cercetării complexe a protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, atât din perspectiva dreptului constituțional, cât și din perspectiva științelor juridice de ramură (dreptul mediului, dreptul administrativ, etc.), putem formula următoarele concluzii și recomandări:

1. Majoritatea statelor lumii recunosc expres fie dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos sau îndatorirea fundamentală de a proteja mediul în scopul protecției vieții și sănătății persoanelor, pe motiv că anume o recunoaștere și garantare constituțională este necesară pentru sporirea responsabilității subiecților abilitați în domeniul protecției mediului, precum și punerea la dispoziția diverselor instanțe a unei baze constituționale, în domeniul aplicării noilor mijloace pentru repararea prejudiciilor ecologice și sancționarea celor vinovați pentru pagubele aduse mediului.

2. Dreptul la un mediu sănătos este recunoscut la nivel internațional, regional și național, prin consacrarea expresă în textul actelor normative datorită importanței sale majore pentru societate, manifestată la nivel internațional, dar și implicit, prin interpretarea extensivă a unor drepturi sau îndatoriri deja existente, fie de către doctrinari sau de către instanțele de judecată (recunoaștere judecătorească), precum ar fi cazul așa-numitului procedeu „par ricochet” sau de „deducere” a unor drepturi, care nu sunt expres prevăzute în textul actului normativ, fiind considerată treptat atât una din tehnicile favorabile ale Curții Europene a Drepturilor Omului, cât și una din cele mai spectaculoase construcții jurisprudențiale de acest fel ale instanței de la Strasbourg.

3. Din considerentul că atât justiția constituțională, cât și cea jurisdicțională se exercită în baza principiilor și practicii CEDO, considerăm că ultima, poate fi tratată ca o garanție implicită a protecției dreptului la un mediu sănătos.

4. Noțiunea de drept la un mediu sănătos este una complexă, care din punct de vedere stilistic evită actuala sintagmă pleonasmică regăsită în textul Legii Supreme, iar sub aspect juridic, caracterizează un drept natural, inherent al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acestuia, care pe plan intern este privit atât ca un drept recunoscut fiecărui individ indiferent de apartenența sa politico-juridică la un anumit stat, cât și o libertate, ceea ce oferă titularului acestui drept posibilitatea de a-și alege modalitățile de realizare și protecție a dreptului cercetat.

5. Datorită importanței sale strategice pentru comunitatea internațională, dreptul la un mediu sănătos, se realizează în nume colectiv, în scopul menținerii echilibrului și promovării securității ecologice, fără a fi tratat ca unul absolut, dar care dispune de un regim juridic superior față de alte drepturi ecologice și conexe prevăzute de legislația națională, instituind anumite limite și restricții, precum dreptului de proprietate sau dreptului la circulație în anumite zone protejate sau contaminate, care prezintă pericol pentru viața și sănătatea persoanei.

6. Avînd un conţinut multifuncţional, dreptul la un mediu sănătos poate fi tălmăcit şi ca un drept garanţie al altor drepturi regăsite în textul legii fundamentale, precum cel la viaţă şi la ocrotirea sănătăţii, la condiţii de muncă prielnice pentru viaţa şi sănătatea persoanei, deoarece nici unul dintre aceste drepturi nu este real fără un mediu sănătos, echilibrat şi prosper, care poate influenţa fie pozitiv, fie negativ asupra sănătăţii fiecărui individ în parte, în dependenţă de calitatea aerului pe care î-l respiră, de calitatea apei potabile pe care o consumăm, şi nu în ultimul rînd de calitatea solului, fiind asigurată şi securitatea „produselor alimentare”.

7. Este necesar de promovat în Republica Moldova mecanismul consultărilor obligatorii transfrontaliere, avînd la bază modelului european, iar scopul principal fiind furnizarea de informaţii reciproce în vederea protecţiei mediului, astfel că în cazul în care unul dintre statele semnatare consideră că aplicarea unui plan sau program elaborat în legătură cu teritoriul său poate avea efecte semnificative asupra mediului statului vecin, cel dintîi este obligat de a expedia copia proiectului de plan/ program/ lege, precum şi recunoaşterea dreptului unuia dintre statele semnatare de a solicita informaţii cu privire la planul sau programul, care se elaborează în statul cu frontieră comună, înainte de adoptarea sau supunerea lui procedurii legislative, deoarece aşa cum s-a observat în conţinutul studiului realizat, consecinţele daunelor aduse mediului nu au frontieră.

8. Rolul garanţiilor general-materiale şi special-juridice privind protecţia dreptului la un mediu sănătos, constă atît în garantarea unui cadru normativ şi instituţional favorabil pentru ca dreptul în cauză să devină o realitate, o stare de fapt, cît şi o măsură de protecţie, în caz contrar, acesta ar comporta mai mult un caracter declarativ, lipsit de anumite implicări eficiente ale statului, prin intermediul ansamblului de mijloace şi metode social – economice, politice şi juridice.

9. Statul în calitate de instituţie politică, care îşi exercită autoritatea suverană asupra unui teritoriu şi a unei populaţii, este angajat să asigure condiţiile, mijloacele şi metodele social – economice, politice, juridice protecţiei unui drept individual recunoscut fiecărei persoane, reflectată şi ca o manifestare de maximă responsabilitate în faţa comunităţii internaţionale pentru asigurarea şi protecţia unui mediu sănătos, a unor condiţii de trai benefice pentru dezvoltarea fizică şi psihică a individului, în scopul asigurării desfăşurării normale a strategiei mondiale de dezvoltare durabilă a generaţiilor viitoare.

În baza studiului aprofundat asupra scopului şi obiectivelor tezei, venim cu următoarele recomandări de modificare şi completare a Constituţiei Republicii Moldova, însoţite de argumentări:

1. a) art. 37 aln.1 „Statul recunoaşte şi garantează fiecărei persoane dreptul la un mediu sănătos” — care subînţelege prin noţiunea complexă de „sănătos”, inclusiv şi un mediu neprimejdios, echilibrat ecologic, prosper şi nepoluat din punct de vedere ecologic pentru viaţă şi sănătatea persoanei, precum şi produse alimentare sau obiecte de uz casnic inofensive, fiind astfel cuprinse atît

componentele mediului natural, cât și artificial, în întregime de rînd cu factorii abiotici, biotici și antropogeni;

b) art. 37 alin.2 „Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept” — fiind excluse din textul actual al articolului 37, atît alin. 2, cât și alin. 3, deoarece prevăd drepturi conexe celui la un mediu sănătos, care se regăsesc fie deja în textul Constituției R.M. (accesul la informație – art. 34 „Dreptul la informație”) sau în legea cadru (art. 30, 31, 32 a Legii privind protecția mediului înconjurător);

c) art. 37 alin. 3 „Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja mediul” — astfel în prim plan ar fi asigurată o îndatorire de a proteja mediul înconjurător tuturor persoanelor, dar nu numai a cetățenilor, iar în plan secund, norma constituțională ar prevedea o formă a răspunderii juridice complexă pentru daunele aduse mediului, dar nu numai expres pentru contravențiile ecologice;

2. Excluderea din conținutul art. 59 a Constituției R.M. a sintagmei „mediului înconjurător”, prin urmare varianta finală a acestui articol, fiind „Protecția, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean” — din considerentul că nu putem pune semne de egalitate între monumentele istorice și culturale cu componentele mediului, fie ele de ordin natural sau artificial;

3. Consfînțirea în textul Legii Supreme a instituției Avocatului Poporului — constituie o condiție iminentă a asigurării independenței instituționale și echidistanței politice, care ar atribui respectivului mecanism de protecție o efectivitate mai sportită, inclusiv și prin specializarea unuia dintre adjuncții Avocatului Poporului în probleme de mediu, din cadrul specialiștilor recunoscuți în materie, și nemijlocit al protecției dreptului fundamental de bază în domeniul respectiv.

Prin studiul, concluziile și recomandările expuse, considerăm că prezenta lucrare înregistrează un aport considerabil la cunoașterea științifică aprofundată a naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, pecum și a locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, și nu în ultimul rînd a gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituționale dreptului cercetat.

BIBLIOGRAFIE:

I. Surse in limba română, franceză și engleză

1. Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, semnat la Helsinki la 1 august 1975. [On-line]: <http://www.osce.org/fr/mc/39502?download=true> (Vizitat la 10.05.2014).
2. Administrarea cauzelor de contencios administrativ. Administrarea cauzelor contravenționale (pentru uzul audienților). / E. Fistican, A. Pascari, A. Climova, S. Furdui, S. Bleșceaga; coord. principal E. Muraru. (Seria Suporturi de Curs. Cartea a 8-a). Chișinău: Elan Poligraf S.R.L., 2009. 161 p.
3. Analiza stării de sănătate a populației Republicii Moldova prin prisma indicatorilor statistici. Raport analitic pe anii 2005-2009. Chișinău, 2010. 101 p.
4. Anghel D. Răspunderea juridică privitoare la protecția mediului. Privire specială asupra răspunderii juridice. București: Universul Academic, 2010. 260 p.
5. Ardeleanu A., Maior C., Grec M. Ecologie juridică. Arad: Vasile Goldiș Univ. Press, 2010. 142 p.
6. Arnăut S. Particularitățile teoretico – practice ale formelor și metodelor de apărare ale drepturilor și intereselor ecologice. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014. 177 p.
7. Azarov A., ș.a. Drepturile omului. Mecanisme de protecție (internaționale și din Republica Moldova). Chișinău: UNESCO, 2007. 474 p.
8. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 536 p.
9. Bejan M., Rusu T. Exploatarea resurselor naturale și conceptul de dezvoltare durabil. În: Buletinul AGIR, 2007, nr. 1, p. 20-24.
10. Bélanger M. La reconnaissance d'un droit fondamental à un environnement de qualité. Montréal: Themis, 1990. 175 p.
11. Bercis P. Pour les nouveau droits de l'homme. Paris: J.C.Lottes. 1985. 235 p.
12. Biodiversity and International Law. Amsterdam: I.O.S. Press, 1992. 226 p.
13. Borodac A. Manual de drept penal. Partea Specială. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p.
14. Brezoianu D. Drept administrativ român. București: All Beck, 2004. 601 p.
15. Burdeau G. Les libertés publiques. Paris: L.G.D.J., 1966. 421 p.
16. Burdeau G. Les libertés publiques. Paris: L.G.D.J., 1972. 457 p.
17. C.E.D.O., hotărîrea din 02.11.2006, cererea nr. 59909/00, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).

18. C.E.D.O., hotărîrea din 09.06.2005, cererea nr. 55723/00, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012)/
19. C.E.D.O., hotărîrea din 09.12.1994, cererea nr. 16798/90, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012)/
20. C.E.D.O., hotărîrea din 10.11.2004, cererea nr. 46117/99, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
21. C.E.D.O., hotărîrea din 13.07.1983, cererea nr. 8737/79, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
22. C.E.D.O., hotărîrea din 15.07.1980, cererea nr. 7889/77, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
23. C.E.D.O., hotărîrea din 16.10.1985, cererea nr. 9310/81, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
24. C.E.D.O., hotărîrea din 16.11.2004, cererea nr. 4143/02, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
25. C.E.D.O., hotărîrea din 19.02.1998, cererea nr. 14967/89, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
26. C.E.D.O., hotărîrea din 21.02.1990, cererea nr. 9310/81 A172, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
27. C.E.D.O., hotărîrea din 25.11.1993, cererea nr. 14282/88, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
28. C.E.D.O., hotărîrea din 26.10.2006, cererile nr. 53157/99, 53247/99, 53695/00, 56850/00, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012)
29. C.E.D.O., hotărîrea din 27.01.2009, cererea nr. 67021/01, [On-line]: www.echr.coe.int (Vizitat la 17.05.2012).
30. Capcelea A. Dreptul ecologic. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2000. 270 p.
31. Capcelea A. Managementul ecologic în tranziția economică. Cazul Republica Moldova. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2013. 412 p.
32. Capcelea A. Managementul ecologic la diferite niveluri. Particularitățile funcționării și căile de armonizare. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2013. 320 p.
33. Capcelea A. Sistemul managementului ecologic. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2013. 260 p.
34. Capcelea A., Capcelea V. Managementul ecologic. Fundamentarea teoretică și evoluția paradigmelor. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2013. 192 p.
35. Cârnaț T. Drept constituțional. Ediția a 2-a (revăzută și adăugată). Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2010. 513 p.

36. Cârnaț T., Cârnaț M. Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova. Chișinău: Pontos, 2008. 388 p.
37. Cârnaț T., Cârnaț M. Protecția juridică a drepturilor omului. Chișinău: Reclama, 2006. 380 p.
38. Carta africană a drepturilor omului și ale popoarelor, Nairobi, 27 iunie 1981. În Ioan Vida „Drepturile omului în reglementări internaționale”. București: Lumina-Lex, 1999, p. 647 – 666.
39. Carta Mediului din Franța. Lege constituțională a doptată la 21 iunie 2004 și promulgată la 25 mai 2005. [On-line]: http://www.cg13.fr/uploads/tx_elydocumentsenligne/2.5_La_charte_de_l_environnement_01.pdf (Vizitat la 25.01.2014).
40. Carta mondială pentru natură, New York, 28 octombrie 1982, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 1546-XII din 23.06.1993. În: Tratatate Internaționale, Vol. VII. Chișinău: MOLDPRES, 1999.
41. Ceban C., Burian A. Dezvoltarea economică durabilă și protecția mediului înconjurător: probleme globale ale umanității. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2008, nr. 1, p.15 – 18.
42. Chihaia L., Cifor L., Ciobanu A. și alții. Dicționar enciclopedic. Chișinău: Cartier SRL, 2001. 1696 p.
43. Chirileanu G. Cel mai vechi Cod silvic românesc. Orînduirea de pădure dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786. București: Joseph Gobl, 1908. 256 p.
44. Ciplea L.I., Ciplea A. Poluarea mediului ambiant. București: Tehnica, 1978. 358 p.
45. Ciucă A. Protecția internațională a drepturilor omului. Iași: Sanvially, 1998. 220 p.
46. Cloșcă I., Suceavă I., Tratat de drepturile Omului. Lugoj: Europa Nova, 1995. 496 p.
47. Cobăneanu S., Cârnaț T. Instituția Avocatului Parlamentar din Republica Moldova. Chișinău: CE USM, 2002. 140 p.
48. Colliard C.A. Libertés publiques. Daloz: 6-eme ed., 1982. 904 p.
49. Commoner B. Cercul care se închide. București: Politică, 1980. 296 p.
50. Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă, aprobată prin Hotărîrea Parlamentului nr. 373 din 29.12.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr, 5-8 din 13.01.2006.
51. Constituția Republicii Franceze din anul 1958. București: ALL Educațional, 1998. 46 p.
52. Constituția Federației Ruse din 1993. [On-line] <http://www.gov.ru/main/konst/ konst12.html> (vizitat 14.02. 2012).

53. Constituția Regatului Belgiei din 17 februarie 1994. [On-line]: <http://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/be118fr.pdf> (vizitat la 25.03.2014).
54. Constituția Republicii Elene (Grecia) din 11 iunie 1975 revizuită în 2001. [On-line]: http://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/greek_2001.pdf (vizitat la 25.03.2014).
55. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. M. Of. al R. Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
56. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012. 576 p.
57. Constituția României modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003.
58. Convenția cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale, adoptată de către Consiliul Europei la 13 iulie 1995. [On-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/_legislatie/internationala/Conventia_Cadru_pentru_Protectia_Minoritatilor_Nationale.pdf (Vizitat la 10.05.2014).
59. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 341 – 358.
60. Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la luarea deciziilor în domeniul mediului, Aarhus, 25 iunie 1998, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 346-XIV din 07.04.1999. În „Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale”. Chișinău: Epigraf, 2005, p. 103 – 123.
61. Convenția privind răspunderea civilă pentru daunele cauzate de activitățile periculoase pentru mediul înconjurător, 21 iunie 1993, Oslo și Lugano, originalul pe portalul oficial al Consiliului Europei - [On-line]: www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=150&CM=8&DF=11/5/2007&CL=ENG (Vizitat la 20.05.2013).
62. Costache Gh., Rotaru A. Protecția mediului înconjurător – concept și esență. În: Legea și Viața, 2008, nr.4, p. 40-45.
63. Council Recommendation on the Implementation of the Polluter-Pays Principle, Nov. 14, 1974, C(74)223 [On-line]: http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrument_View.aspx?InstrumentID=11&InstrumentPID=9&Lang=en&Book=False (Vizitat la 25.06.2013).
64. Cranobaev A. Le contrôle exercé sur l'activité de l'administration publique comme mécanisme d'assurance du droit constitutionnel à un environnement sain. În: „Eficiența normelor

juridice”: Materiale ale conferinței internaționale, 25-27 aprilie 2013, România. Cluj-Napoca: Hamangiu, 2013, p. 475 – 781.

65. Crasnobaev A. Carențe privind determinarea conținutului dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. În: Administrarea Publică, 2014, nr.2, p.155-163.

66. Crasnobaev A. Dreptul la un mediu sănătos ca un drept fundamental al omului. În: Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale ale tinerilor cercetători. Vol .II, Secția Drept Național. Ediția a V-a, 31 martie 2011. Chișinău: Artpoligraf, 2011, p.7-11.

67. Crasnobaev A. Dreptul la un mediu sănătos: determinări conceptuale. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 20 mai 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p. 301-304.

68. Crasnobaev A. Dreptul publicului de a participa la elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu în cadrul activității administrației publice. În: Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: masă rotundă cu participare internațională, 10 decembrie 2014. Chișinău:Garomont-Studio, 2015, p. 135 – 151.

69. Crasnobaev A. Formele de realizare a funcției ecologice a statului. În: Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova, 11 decembrie 2012. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p. 217-231.

70. Crasnobaev A. Recunoașterea dreptului la un mediu sănătos. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014. p. 203-206.

71. Crasnobaev A. Rolul controlului judecătoresc în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. În: „Reforme structurale primordiale necesare dezvoltării competitive a societății din Republica Moldova”: Materiale ale conferinței științifice internaționale, 5-6 aprilie 2013. Bălți: Elan Poligraf, 2013, p.112-117.

72. Crasnobaev A. Rolul Instituției Avocatului Parlamentar în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. În: „Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova”: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători. Volumul II. Ed. a VI-a, 12 apr. 2012. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 144-152.

73. Crasnobaev A. Rolul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 22 mai 2012. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2012, p.176-178.
74. Creangă I. Curs de drept administrativ: pentru studenții fac. de drept, Ed. a 2-a. Chișinău: Epigraf, 2004. 352 p.
75. Creangă I., Gurin C., Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău: TISH, 2005. 400 p.
76. Declarația Conferinței O.N.U. pentru mediu și dezvoltare din 3-14 iunie 1992. [On-line]:<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> (vizitat la 15.03.2011)
77. Declarația cu privire la mediu și dezvoltare, Rio de Janeiro, 3-14 iunie 1992. [On – line]:http://www.dadalos.org/rom/menschenrechte/grundkurs_2/Materialien/dokument_9.htm (Vi zitat la 10.10.2012).
78. Declarația Națiunilor Unite asupra mediului înconjurător, Stockholm, 16 iunie 1972 adoptată în cadrul Conferinței Națiunilor Unite asupra mediului de la Stocholm. [On-line]:<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163> (vizitat la 15.03.2011).
79. Declarația Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 11 – 17.
80. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. București: Europa Nova, 1996. 480 p.
81. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Iași: Chemarea, 1992. 158 p.
82. Diaconu I. Minoritățile: statut, perspective. București: I.R.D.O., 1996. 216 p.
83. Diaconu I. Drepturile omului în dreptul internațional contemporan. București: Lumina Lex, 2001. 459 p.
84. Diaconu M. Dreptul la mediu sănătos în constituțiile unor țări ale Uniunii Europene. În: Revista de Științe juridice, 2006, nr.4, p. 97-102.
85. Dicționar explicativ al limbii române. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1195 p.
86. Directiva 2001/42/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 27 iunie 2001 privind evaluarea efectelor anumitor planuri și programe asupra mediului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 15, vol. 7. p. 132-142 [On – line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:07:32001L0042:RO:PDF> (Vizitat la 10.10.2012)

87. Directiva 2003/35/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 mai 2003 de instituire a participării publicului la elaborarea anumitor planuri și programe privind mediul și de modificare a directivelor 85/337/CEE și 96/61/CE ale Consiliului în ceea ce privește participarea publicului și accesul la justiție. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 15, vol. 10. p. 8-15 [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:10:32003L0035:RO: PDF> (Vizitat la 10.10.2012)
88. Dogaru I. Dănișor D.C. Drepturile Omului și libertățile publice. Chișinău: Zamolxe, 1998. 242 p.
89. Dogaru L. Dreptul Mediului – curs universitar. Tg-Mureș: Petru Maior, 2008. 345 p.
90. Dogaru L. Dreptul mediului. București: ALL BECK, 2005. 258 p.
91. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Vol.I. București: Lumina Lex, 1998. 269 p.
92. Duplé N., Le droit à la qualité de l'environnement: un droit en devenir, un droit à définir. Montreal: Québec-Amérique, 1988. 507 p.
93. Duțu M. Dreptul comunitar al mediului. Impactul asupra legislațiilor statelor membre ale UE. Experiențele Franței și României. [On-line]: <http://www.revista22.ro/dreptul-comunitar-al-mediului-brimpactul-asupra-legislatiilor-statelor-membre-ale-ue-brexperiențele-frantei-si-romaniei-3412.html> (vizitat la 25.03.2014)
94. Duțu M. Despre necesitatea recunoașterii și semnificațiile dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. În: Dreptul, 1990, nr. 9-12, p. 41-49.
95. Duțu M. Dreptul internațional al mediului. București: Economică, 2004. 256 p.
96. Duțu M. Dreptul mediului (curs universitar). București: C. H. Beck, 2007. 482 p.
97. Duțu M. Dreptul mediului. Tratat (Volumul I). București: Economică, 1998. 404 p.
98. Duțu M. Dreptul mediului. Tratat, abordare integrată. Vol I. București: Economică, 2003. 488 p.
99. Duțu M. Tratat de dreptul mediului. București: C. H. Beck, 2007. 1109 p.
100. Dworkin R. Taking Rights Seriously. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1977. 293 p.
101. Enseignement et environnement: colloque international d'Aix-en-Provence, 16-21 octobre 1972. Paris : La Documentation française, 1972. 51 p.
102. Ghinea L. Apărarea naturii. București: E.S.E. 1978. 136 p.
103. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. I. Chișinău: Reclama, 2001. 257 p.
104. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău: F.E.P. Tipografia Centrală, 2004. 496 p.

105. Guceac I. Dreptul la apă – un nou drept fundamental al omului. În: Akademos 2010. nr. 3, p. 39-45.
106. Hassan P. Moving towards a just international environmental law. In: Biodiversity and International Law. IOS Press, 1992, p. 72-125.
107. Haumont F. Le droit constitutionnel belge a la protection d'un environnement sain etat de la jurisprudence. En: Revue juridique de l'environnement, 2005, nr. 1, p. 41-52.
108. Hotărîrea Curții Constituționale despre controlul constituționalității Hotărîrii Parlamentului nr.130-XIV din 31 iulie 1998 privind abilitarea Guvernului Republicii Moldova cu dreptul de a autoriza transportarea combustibilului nuclear prelucrat și a Hotărîrii Guvernului nr.861 din 14 august 1998 cu privire la autorizarea transportării combustibilului nuclear, Nr.26 din 18.09.98. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.90-91/35 din 01.10.1998.
109. Hotărîrea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.1353-XIV din 3 noiembrie 2000 privind gospodăriile țărănești (de fermier), Nr.40 din 12.07.2001. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.81-83/31 din 20.07.2001.
110. Hotărîrea de Guvern nr. 304 din 17.03.2007 cu privire la aprobarea Programului Național de asigurare a securității ecologice pentru anii 2007-2015. În: Monitorul Oficial nr.43-46/336 din 30.03.2007.
111. Hotărîrea Guvernului nr. 796 din 25.10.2012 cu privire la abrogarea unor acte normative ale Guvernului. În: Monitorul Oficial nr. 228 din 31.10.2012.
112. Hotărîrea Guvernului nr. 447 din 17.04.2003 cu privire la aprobarea Programul Național de asigurare a securității ecologice 2007-2015. În: Monitorul Oficial nr. 43-46 din 30.03.2007.
113. Hotărîrea Guvernului Nr. 1064 din 11.11.1999 privind aprobarea Programului național de suprimare eșalonată a substanțelor ce distrug stratul de ozon în Republica Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 135-139 din 09.12.1999.
114. Hotărîrea Guvernului nr. 1155 din 20 octombrie 2004 pentru aprobarea Strategiei Naționale cu privire la reducerea și eliminarea poluanților organici persistenți și Planului Național de implementare a Convenției de la Stockholm privind poluanții organici persistenți. În: Monitorul Oficial nr. 193 din 29.10.2004.
115. Hotărîrea Guvernului nr. 1415 din 19.12.2001 privind aprobarea Strategiei social-economice a Republicii Moldova pe termen mediu (pînă în anul 2005). În: Monitorul Oficial nr. 5-8 din 10.01.2002.

116. Hotărîrea Guvernului nr. 2047 din 04.10.2001 cu privire la aprobarea Programului de diminuare a poluării aerului atmosferic de către mijloacele de transport auto. În: Monitorul Oficial nr. 121-123 din 05.10.2001.

117. Hotărîrea Guvernului nr. 367 din 13.04.2000 privind aprobarea Programului național de acțiuni pentru combaterea deșertificării. În: Monitorul Oficial nr. 46-49 din 27.04.2000.

118. Hotărîrea Guvernului nr. 471 din 28.06.2011 pentru aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea în Republica Moldova a Convenției privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului (2011-2015) În: Monitorul Oficial nr. 107-109 din 01.07.2011.

119. Hotărîrea Guvernului nr. 487 din 19.06.2001 privind aprobarea Planului național de acțiune pentru sănătate în relație cu mediul. În: Monitorul Oficial nr. 75-77 din 06.07.2001

120. Hotărîrea Guvernului nr. 606 din 28.07.2000 privind aprobarea Programului național de valorificare a deșeurilor de producție și menajere. În: Monitorul Oficial nr. 78-80 din 08.07.2000.

121. Hotărîrea Guvernului nr.861 din 14 august 1998 cu privire la autorizarea transportării combustibilului nuclear. În: M.O., nr.77-78 din 20 august 1998.

122. Hotărîrea Parlamentului nr. 112-XV din 27.04.2001 cu privire la aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiune în domeniul conservării diversității biologice. În: Monitorul Oficial nr.090 din 02.08.2001.

123. Hotărîrea Parlamentului nr. 1442 din 24.12.1997 privind Concepția de dezvoltare a gospodăriei cinegetice naționale În: Monitorul Oficial Nr. 024 din 19.03.1998.

124. Hotărîrea Parlamentului nr. 325-XV din 18 iulie 2003 privind aprobarea Concepției politicii naționale în domeniul resurselor de apă. În: Monitorul Oficial nr.191 din 05.09.2003.

125. Hotărîrea Parlamentului nr. 350-XV din 12.06.2001 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 133 din 08.11.2001.

126. Hotărîrea Parlamentului nr. 605 din 02.11.2001 privind aprobarea Concepției politicii de mediu a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 9-10 din 15.01.2002.

127. Hotărîrea Parlamentului nr. 90 din 12.05.2011 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011–2014. În: Monitorul Oficial nr. 118-121 din 22.07.2011.

128. Hotărîrea Parlamentului nr.130-XIV din 31 iulie 1998 privind abilitarea Guvernului Republicii Moldova cu dreptul de a autoriza transportarea combustibilului nuclear prelucrat. În: M.O., nr.77-78 din 20 august 1998.

129. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Legii contenciosului administrativ nr.27 din 24.12.2001 modificată prin Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.14 din 25.03.2002. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 4-5 din 2002.
130. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la examinarea cauzelor privind accesul la informațiile oficiale nr.1 din 02.04.2007. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.5 din 2007.
131. Hotărîrea Curții Constituționale privind controlul constituționalității art.8 lit.a), b), c), d), e) din Legea nr.269-XIII din 09.11.1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova nr.15 din 30.09.2008. În: Monitorul Oficial nr.183-185/11 din 10.10.2008.
132. Husein A.-N. Drepturile omului la un mediu ambiant sănătos: aspecte ale dreptului internațional. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010. 193 p.
133. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2002.462 p.
134. Iancu Gh. Drepturile fundamentale și protecția mediului. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998. 256 p.
135. Integrarea dezvoltării durabile în politicile UE: raport de analiză pe anul 2009 a Strategiei de dezvoltare durabilă a Uniunii Europene. Bruxelles, 24.7.2009 COM(2009) [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0400:FIN:RO:PDF> (Vizitat la 25.06.2013).
136. Ion Dediu. Dicționar - enciclopedic ecologic. Chișinău, 1990. 406 p.
137. Ionescu Cr., Tratat de drept constituțional contemporan. București: ALL BECK, 2003. 816 p.
138. Iordanov I.-R. Fundamentarea științifică și reglementarea normativă a drepturilor ecologice ale omului în Republica Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2007. 191 p.
139. Iovănaș I., Drept administrativ. Volomul II. Arad: SERVO-SAT, 1997. 184 p.
140. Jacqué J.-P. La protection du droit à l'environnement au niveau européen ou régional. UNESCO, 1987, p. 65-76.
141. Jofa C. Protecția drepturilor omului. Iași: Chemarea, 2000. 244 p.
142. Kiss A. Implementation of the right to protection of the environnement: difficulties and means. Salzburg, 1980. 231 p.
143. Kiss A. Droit international de l'environnement. Paris: A. Pedone, 1989. 312 p.

144. Kiss Al. Définition et la nature juridique d'un droit de l'homme à l'environnement. En: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1978, p 13-28.
145. Kromarek P. Le droit à un environnement sain et équilibré. [On-line]: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000407/040784fb.pdf> (vizitat la 26.07.2013).
146. Le Petit Larousse. Paris: Grand Format, 2005. 1928 p.
147. Legea contenciosului administrativ, nr. 793 din 10 februarie 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.05.2000, nr. 57-58.
148. Legea cu privire la Avocații parlamentari, nr. 1349-XIII din 17 octombrie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 1997, nr. 82 - 83.
149. Legea cu privire la resursele naturale, nr. 1102 din 06.02.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 40 din 19.06.1997.
150. Legea Fundamentală a RFG din anul 1949. București: ALL Educațional, S.A. 1998.
151. Legea nr. 1515 din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător. Monitorul Parlamentului. Nr. 10 din 01.10.1993.
152. Legea nr. 179 din 10.07.2008 cu privire la parteneriatul public-privat. În: Monitorul Oficial nr. 165-166 din 02.09.2008.
153. Legea nr. 398-XV din 2 decembrie 2004 privind aprobarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (2004-2006). În: Monitorul Oficial nr.5-12/44 din 14.01.2005.
154. Legea nr. 435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă, Monitorul Oficial nr. 29-31 din 02.03.2007.
155. Legea Nr. 52 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) din 03.04.2014. În : Monitorul Oficial nr. 110-114 din 09.05.2014.
156. Legea nr.1353-XIV din 3 noiembrie 2000 privind gospodăriile țărănești (de fermier). nr. 40 din 12.07.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 14-15 din 2001.
157. Legea privind actele legislative, nr. 780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002.
158. Legea privind deșeurile de producție și menajere nr.1347-XIII din 9 octombrie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.16-17 din 5 martie 1998.
159. Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat, nr. 1538 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-68 din 16.07.1998.
160. Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura, nr. 149 din 08.06.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-130 din 11.08.2006.
161. Legea privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului, nr. 835 din 17.05.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-2/2 din 02.01.1997.

162. Legea privind securitatea biologică, nr. 755 din 21.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 75 din 13.06.2002.
163. Legea Republicii Moldova cu privire la produsele de uz fitosanitar și la fertilizanți, nr. 119-XV din 22.04.2004. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 100-103/510 din 25.06.2004.
164. Legea Republicii Moldova cu privire la regimul produselor și substanțelor nocive, nr. 1236 din 03.07.1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 67-68/557 din 16.10.1997.
165. Legea Republicii Moldova privind accesul la informație, nr. 982-XIV din 11.05.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-90/664 din 28.07.2000.
166. Legea Republicii Moldova privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător, nr. 851 din 29.05.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 52-53/494 din 08.08.1996.
167. Lupan E. Dreptul mediului. București: Lumina Lex, 1993. 198 p.
168. Lupan E. Dreptul mediului. București: Lumina Lex, 2001. 366 p.
169. Lupan E. Dreptul mediului. Cluj-Napoca: ARGONAUT, 1998. 304 p.
170. Lupan E. Dreptul mediului. Partea generală I. București: Lumina-Lex, 1996. 238 p.
171. Lupan E. Tratat de dreptul protecției mediului. București: C.H. Beck, 2009. 688 p.
172. Lutz E.L., Hannum H., Burke K.J., New Directions in Human Rights. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania, 1989. 246 p.
173. Mag R. Protecția mediului în contextul dezvoltării durabile. Legislație și instituții. Cluj-Napoca: BIOFLUX, 2011. 363 p.
174. Magdei M. Sănătatea publică bazată pe cunoaștere. În revista: „Akademos”, 2010, nr. 3, p. 48-54.
175. Makarewicz A. La protection internationale du droit à l'environnement. În: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1987. p. 77-90.
176. Manoliu M., Ionescu C., Nistoran D. Noțiuni de dreptul mediului înconjurător. București: Didactică și Pedagogică, 1996. 197 p.
177. Marinescu C., Corini V. Considerațiuni privind relația dintre ecologie și politologie. În: Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală. Materiale ale conferinței științifico-practice internaționale din 22- 23 septembrie 2004 (mun. Bălți). Chișinău: F.E. -P. „Tipografia Centrală, 2004, p. 1311-1328.
178. Marinescu C., Rotaru A. Rolul statului în păstrarea unui mediu ambiant sănătos. În: Legea și Viața, 2006, nr. 4, p. 520-521.
179. Marinescu D. Dreptul mediului înconjurător. București: Șansa, 1993. 340 p.

180. Marinescu D. Dreptul mediului înconjurător. București: Șansa, 1996. 530 p.
181. Marinescu D. Tratat de dreptul mediului. București: ALL Beck, 2003. 560 p.
182. Marton A., Iosip-Moț Șt. N. Protecția mediului. Timișoara: Eurobir, 1997. 586 p.
183. Meadows D.H. și alții. The limits to growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. New York: Universe Books, 1972. 205 p.
184. Minea S. M. Dreptul mediului înconjurător și dezvoltarea durabilă: Analele Universității din Oradea, Seria Drept (anul III), Oradea, 1995, p. 41-46.
185. Moarcăș A. Sindicatele componente fundamentale ale societății civile. București: Tribuna Economică, 1999. 361 p.
186. Moltke von K. Une approche écologique et un essai de définition. En: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1987, p. 107-112.
187. Morange I. Libertés publiques. Paris : Presses universitaires de France, 1985. 384 p.
188. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Actami, 1997. 275 p.
189. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 8^a, revăzută. București: ACTAMI, 1998. 480 p.
190. Muraru I., Iancu Gh.. Drepturile libertățile și îndatoririle fundamentale. București: I.R.D.O., 1992. 360 p.
191. Muraru I., Tănăsescu E.-S. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a XI-a. București: All Beck, 2003. 256 p.
192. Muraru I., Tănăsescu E.-S. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a XIII-a. București: C.H. Beck, 2009. 290 p.
193. Neagu M.-M. Ocrotirea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos prin mijloace de drept penal. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006. 174 p.
194. Nedelcu A., Surdescu O. Reflecții cu privire la constituționalizarea dreptului la un mediu sănătos în Uniunea Europeană. În revista: Sfera Politici. Evoluția constituțională a României. Nr. 149, din iulie 2010, p. 65-74.
195. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 536 p.
196. Negruț V. Drept administrativ. Galați: Danubius, 2001. 346 p.
197. Nicolau I.-I. Raportul juridic de drept al mediului. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 143 p.
198. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 195/2005 privind protecția mediului. În: Monitorul Oficial al României, nr. 1196 din 30 decembrie 2005, aprobată cu modificări prin Legea nr. 265/2006, publicată în Monitorul oficial al României, nr. 586 din 6 iulie 2006.

199. Orlov M. Curs de contencios administrativ. Chișinău: „Elena – V.I.” SRL, 2009. 158 p.
200. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 30 – 49.
201. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 18 – 29.
202. Pelloux R. Vrais et faux droits de l'homme - problèmes de définition et de classification. En: Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger, 1991, nr. 1, p. 53-68.
203. Pettiti L.E., Decuax E., Imbert P.H., La Convention Européenne des Droits de l'Homme, Commentaire article par article. Paris: Economica, 1995. 1234 p.
204. Popescu E. Dreptul mediului. Târgu Jiu: Mapamond, 2003. 302 p.
205. Popescu S. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2000. 366 p.
206. Preda M. Tratat elementar de drept administrativ. București: Lumina Lex, 1996. 736 p.
207. Presidency Report on the 2009 Review of the EU Sustainable Development Strategy. Brussels, 1 December 2009, 16818/09 [On-line]: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st16/st16818.en09.pdf> (Vizitat la 25.06.2013).
208. Prieur M. Droit de l'environnement. Paris: Dalloz, 2004. 1001 p.
209. Prisca N. Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978. 325 p.
210. Purdă N. Protecția drepturilor omului, București: Lumina Lex, 2001. 584 p.
211. Purdă N., Diaconu N. Protecția juridică a drepturilor omului. București: Universul Juridic, 2011. 447 p.
212. Railean P. Controlul judiciar – garanție fundamentală a legalității în statul de drept. În: Revista Națională de Drept, 2010, nr. 9-10, p. 124-126.
213. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2008. [On-line]: <http://www.ombudsman.md/md/anuale>. (Vizitat la: 25.02. 2012).
214. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009. [On-line]: <http://www.ombudsman.md/md/anuale>. (Vizitat la: 25.02. 2012).
215. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2010. [On-line]: <http://www.ombudsman.md/md/anuale>. (Vizitat la: 25.02. 2012).

216. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2011[On-line]:http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/cpdom_raport_2011anexe_0.pdf (Vizitat la: 25.02.2012).
217. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012[On-line]:<http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf> (Vizitat la: 25.06.2013).
218. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2013 [On-line]: http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_cpdom_2013.pdf (Vizitat la: 14.06.2014).
219. Regulamentul Parlamentului aprobat prin Legea nr.797-XIII din 2 aprilie 1996. În: M.O. nr. 81-82 din 19 decembrie 1996.
220. Regulamentul Republicii Moldova privind antrenarea publicului în elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 72 din 25.01.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 12-13 din 03.02.2000.
221. Regulamentului privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 951 din 14.10.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 076 din 20.11.1997.
222. Renewed EU Sustainable Development Strategy as adopted by the European Council on 15/16 June 2006. 10917/06 [On-line]: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10917.en06.pdf>(Vizitat la 25.06.2013).
223. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. United Nations, 1987. [On-line]:http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf (Vizitat la 25.06.2013).
224. Robert J., Duffar J. Droits de l'homme et libertés fondamentales. Paris: Montchrestien, 1999. 906 p.
225. Roberts E.F. The right to a decent environment. A premature construct. In: Environment Policy and Law, Lausanne, 1976, p. 185-188.
226. Rotaru A. Condițiile și beneficiile participării publicului la procesul decizional în sfera protecției mediului înconjurător. În: Legea și Viața, 2010, nr. 3, p. 71-76
227. Rotaru A. Probleme ale dezvoltării legislației ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 218 p.
228. Rusu I. Drept constituțional și instituții politice. București: Cerna, 1998. 352 p.

229. Sănătatea copiilor și mediul înconjurător în Republica Moldova. Raport Național. Chișinău, 2010. [On-line]: http://www.mediu.gov.md/images/documente/starea_mediului/rapoarte/nationale/p5_Raport-Parma-ro.pdf (Vizitat la 24.08.2012).
230. Sârcu D. Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate. Chișinău: Centrul de Drept, 2001. 123 p.
231. Selejan-Guțan A. Spațiul european al drepturilor omului: reforme, practici, provocări. București: C.H. Beck, 2008. 149 p.
232. Sion I. Ecologie și drept internațional, cooperare și strategie internațională în domeniul mediului înconjurător. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1990. 294 p.
233. Sioutis G. Le droit de l'homme à l'environnement en Grèce. En : Revue juridique de l'environnement, 1994, nr. 4, p. 329-334.
234. Situațiile Excepționale pe anul 2011. Serviciul Protecției Civile și Situațiilor Excepționale al Ministerului Afacerilor Interne. [On-line]: http://www.dse.md/sites/default/files/file/statistics/brosura_se_2011.pdf (Vizitat la 24.08.2012).
235. Smochină A. Jurisdicția constituțională: probleme teoretice și practice. În: Valori constituționale – factori ai stabilității regimului democratic: Materialele conf. științifice internaționale din 22-23 iulie 2009. Chișinău: Depol Promo SRL, 2010, p. 203- 205.
236. Smochină A. Reforma sistemului judecătoresc în Republica Moldova: probleme teoretice și practice. În: Studii Juridice Universitare, 2008, nr. 1-2, p. 15-20.
237. Smochină A. Rolul Curții Constituționale în asigurarea stabilității Constituției. În: Symposia professorum: Materialele Sesiunii Științifice din 21 octombrie 2005. Chișinău: ULIM, 2006, p. 14-18.
238. Smochină A. Tendințe actuale în evoluția jurisdicției constituționale moldovenești. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului în jurisprudența și legislația națională: materialele conferinței științifice din 13-14 decembrie 2007. Boon: 2007, p. 154-157.
239. Smochină A., Crasnobaev A. Autoritățile publice în cadrul sistemelor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. În: Administrarea statului Republica Moldova la 20 de ani de independență: Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 29-30 octombrie 2011. Chișinău: Elena-V.I., 2012, p. 210-217.
240. Smochină A., Crasnobaev A. Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. În: Asigurarea unei creșteri economice durabile într-un stat de drept: Materialele conf. teoretico- științifice cu participare internațională, 28-30 martie, 2012. Bălți: Elena – V.I., p. 47-52.

241. Spătaru T. Racordarea legislației ecologice la principiile dezvoltării durabile. În: Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 131-134.
242. Starea mediului în Republica Moldova în 2007-2010. Raport Național. Chișinău: Nova-Imprim SRL, 2011. 186 p.
243. Strategia mondială a conservării naturii din 1980. [On-line]: <http://cisdl.org/natural-resources/public/docs/wcs.pdf> (vizitat la 12.02.2015).
244. Strategia Uniunii Europene pentru dezvoltare durabilă adoptată la Gothenburg (Suedia) în 2001 [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com20010264en01.pdf> Vizitat la 25.06.2013).
245. Stugren B. Ecologie teoretică. Cluj: Sarmis, 1994. 287 p.
246. Teodoroiu S.-M. Noi aspecte privind regimul juridic al deșeurilor la nivel comunitar european. În: Studii de Drept Românesc, 2008, nr. 1-2, p. 199-210.
247. Teușdea V. Protecția mediului. București: Fundația România de mâine, 2000. 288 p.
248. Tilișcan C. Efectul Cernobîl. În: Cancer, o provocare la viață. [On-line]: <http://www.srcjro.org/revista%20pdf/nr%2016/efectul%20cernobil3.pdf> (Vizitat la 16.10.2013)
249. Trofimov I. Dreptul mediului. Chișinău: Elena – V.I., 2002. 203 p.
250. Trofimov I. Răspunderea civilă în raporturile de dreptul mediului. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006. 150 p.
251. Trușcă P., Trușcă Trandafir A. Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos în jurisprudența CEDO. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2009, nr. 1, p. 97-120.
252. Vasak K. International Law of Human Rights. În: Collected Courses of the Academy of International Law, Volume 140. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1974, p. 333- 416.
253. Viorescu R. Drept constituțional și instituții politice. Suceava: Ed. Universității „Ștefan cel Mare”, 2006. 141 p.
254. Vișan S., Angelescu A., Alpopi C. Mediul înconjurător, poluare și protecție. București: Economică, 2000. 336 p.
255. Vlaicu V. Locul și rolul statului în asigurarea unui mediu sănătos. În: Legea și Viața, 2007, nr. 8, p. 53-58.
256. Vlaicu V. Probleme ale protecției mediului în procesul realizării unor drepturi și obligații constituționale. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2007. 161 p.
257. Vrednic N., Guțu M. Din istoricul protecției mediului. În: Mediul ambiant, 2004, nr. 5, p. 33 – 36.

258. World Health Organization: Ionizing radiation, health effects and protective measures. May, 2011. [On-line]:http://www.who.or.jp/index_files/Fact%20sheet%20_%20Ionizing%20radiation_final.pdf(Vizitat la 16.10.2013)

259. Zamfir P. Dreptul mediului. Partea generală. Chișinău: U.S.M., 1998. 237 p

260. Zamfir P. Ghidul judecătorului în materia aplicării Convenției de la Aarhus. Chișinău: Elan Poligraf, 2010. 88 p.

261. Zamfir P. Macinskaia V. Dreptul mediului. Suport de curs. Chișinău: INJ, 2009. 224 p.

262. Zamfir P., Trofimov I. Dreptul mediului. Partea generală. Curs introductiv. Chișinău, 1998. 176 p.

263. Zlătescu I. Protecția juridică a Drepturilor Omului. Institutul Român pentru Drepturile Omului. București : Univ. Spiru Haret, 1996. 268 p.

II. Surse în limba rusă:

264. 20 лет Чернобыльской катастрофы. Взгляд в будущее: Национальный доклад Украины. Киев: Атика, 2006. 232 с.

265. Авакьян С.А. Библиография по конституционному и муниципальному праву России. Москва: Зерцало-М, 2002. 446 с.

266. Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность. 2-е изд. Москва: РЮИД, 2000. 528 с.

267. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. Москва: Норма, 2001. 660 с.

268. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. Учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: Норма – Инфра.М, 1998. 739 с.

269. Баглай М.В., Габричидзе Б.Н. Конституционное право Российской Федерации: Учебник для вузов. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2001. 512 с.

270. Боголюбов С.А. Экологическое право. Учебник для вузов. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 448 с.

271. Бринчук М.М. Экологическое право. Москва: Консультант Плюс, 2009. 383 с.

272. Бринчук М.М. Благоприятная окружающая среда - важнейшая категория права. В: Журнал российского права, 2008, № 9, с. 37-52.

273. Бринчук М.М. О понятийном аппарате экологического права. В: Государство и право, 1998, № 9, с. 20-28.

274. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юридических учебных заведений. Москва: Юристъ, 1998. 688 с.

275. Бринчук М.М. Экологическое право. Москва: Юрист, 2003. 670 с.
276. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. Москва: Норма, 2008. 448 с.
277. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России: Учебное пособие. Москва: НОРМА, 1997. 304 с.
278. Ерофеев Б.В. Экологическое право России. Учебник. Москва: Юриспруденция. 1999. 445 с.
279. Замфир П., Замфир Н. Экологическое право (учебное пособие в схемах). Кишинев: Реклама, 2002. 104 с.
280. Зорькин В.Д. Современный мир, право и Конституция. Москва: Норма, 2010. 543 с.
281. Ковачев Д.А., Касаткина Н.М. Институты конституционного права иностранных государств. Москва: Городец, 2002. 496 с.
282. Комаров С.А. Личность в политической системе российского общества. Саранск: Мордов. Унив., 1995. 206 с.
283. Комментарий к Конституции Российской Федерации Под общ. ред. Ю.В. Кудрявцева. Москва: Правовая культура, 1996 . 430 с.
284. Конституционное (государственное право) зарубежных стран. Тома 1-2. Часть общая: Учебник. Отв. ред. проф. Б.А. Страшун. Москва: БЕК, 2000. 784 с.
285. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. Под ред. М. В. Баглай, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтин. Москва: Норма – Инфра.М, 1999. 832 с.
286. Конституционное право: Учебник. Под ред. проф. В.В. Лазарева. Москва: Новый Юрист, 1998. 544 с.
287. Крассов О.И. Экологическое право. Учебник. Москва: Дело, 2001. 767 с.
288. Лапина М. А. Экологическое право. Москва: Консультант Плюс, 2009. 148 с.
289. Мордовец А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина. Саратов: Саратов ун-та. 1996. 286 с.
290. Наследие Чернобыля: Медицинские, экологические и социально-экономические последствия и рекомендации правительствам Беларуси, Российской Федерации и Украины. Чернобыльский Форум: 2003–2005. Второе, исправленное издание. Доклад группы экспертов форума. 2006. [On-line]: https://www.iaea.org/sites/default/files/chernobyl_rus.pdf (vizitat la 26. 12. 2013) 58 с.
291. Общая теория права и государства. Учебник. Под ред: В.В. Лазарева. Москва: Юрист, 1999. 520 с.

292. Охраняемые природные территории России: правовое регулирование: Аналитический обзор федерального законодательства. Под ред. А.В. Шестакова. Москва: КМК, 2003. 352 с.
293. Петров В.В. Экологическое право России. Конспект лекций. Москва: Приор, 2010. 176 с.
294. Петров В.В. Экологическое право России. Учебник для вузов. Москва: БЕК, 1995. 557 с.
295. Права человека. Учебник для вузов. Отв. ред. Лукашева Е.А. Москва: НОРМА – ИНФРА · М, 1999. 573 с.
296. Программа курса „История, теория и практика прав человека”. В: Государство и право, 1992, №10, с. 39-53.
297. Россия в поисках стратегии: общество и власть. Под ред. Г.В. Осипова, В.К. Левашова, В.В. Суходеева. Москва: Зерцало, 2000. 312 с.
298. Теория государства и права. Под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. 570 с.
299. Теория государства и права: Учебник для вузов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. Москва: НОРМА, 2002. 616 с.
300. Тодыка Ю. Н., Тодыка О. Ю. Конституционное право Украины. Харьков: Райдер, 2003. 292 с.
301. Тюткин Ю.И. Конституционные основы рационального природопользования. Кишинев: Штинца, 1980. 170 с.
302. Фарбер И.Е., Ржевский В.А. Вопросы теории советского конституционного права. Выпуск 1. Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1967. 319 с.
303. Федеральный закон РФ «Об охране окружающей среды» от 10.01.2002. Принят ГД ФС РФ 20.12.2001. [On-line]: <http://www.rg.ru/2002/01/12/oxranasredy-dok.html> (Vizitat la 20.05.2013).
304. Чечот Д.М. Субъективное право и формы его защиты. Ленинград: ЛГУ, 1968. 71 с.
305. Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1999. 567 с.
306. Эбзеев Б.С. Советское государство и права человека. Саратов: Сарат. Унив., 1986. 180 с.
307. Экологическое право Учебник для вузов. Под ред. В.В. Гучкова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 415 с.

308. Экологическое право. Курс лекций и практикум. Под ред. Ю.Е. Винокурова. Москва: Экзамен, 2003. 528 с.

309. Яковлев В.Н. Экологическое право. Кишинев: Штиинца, 1988. 344 с.

Anexa 1. Petiția către CpDOM din 16.09.2010

Центр по Правам Человека Республики Молдова
Директору, Парламентскому адвокату Анатолию Мунтяну.
Кишинев, ул. Сфатул Цэрий 16

Мы нижеподписавшийся, жильцы домов мун. Бэлць просим Вас принять меры к администрации А.О. "Floarea Soarelui" которая с июня 2005 года открыло въезд на территорию завода с вышеуказанной улицы. В течение пяти лет проживание в наших домах из-за круглосуточного движения крупногабаритного транспорта, очередей, блокирования подъездов к нашим домам стало невыносимым: пыль, угар и выхлопные газы, грохот преследуют нас не только на территории наших дворов но и внутри нашего жилья.

Также, за прошедшие пять лет эксплуатации проходной по ул. Тестемицану, дорожное покрытие практически отсутствует.

Мы неоднократно обращались к руководству А.О. "Floarea Soarelui", Примэрию мун. Бэлць, Центр Превентивной Медицины, но ни каких ответных действий и вразумительных ответов по поводу решения сложившейся ситуации мы не получили.

Сотрудники Центра Превентивной Медицины приходили, измеряли уровень шума, составили акт от 15.12.2009 года, в котором указано что уровень, шума и пыли превышает нормы в несколько раз, но ни каких мер по поводу решения, данной ситуации предпринято не было.

Доводим до Вашего сведения, что мы являемся гражданами Республики Молдова и просим Вас помощи в решении данной проблемы, так как согласно ст.ст. № 24, 37 Конституции Республики Молдова нарушаются наши права на жизнь, физическую и психическую неприкосновенность и право на благоприятную окружающую среду.

В уважительном отношении жильцы домов

С. АТТЕНА, ПРЕЗИДЕНТ ДИРЕКЦИИ
СМЛ

16.09.2010

Аnexa 2. Nota informativă a Avocatului Poporului din 06.05.2011

	CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA	
ЦЕНТР ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА В МОЛДОВЕ	THE CENTER FOR HUMAN RIGHTS OF MOLDOVA	

MD-2012, Moldova, Chişinău,
str. Sfântul Tare, 16

Tel: 234 - 800, Fax 235 - 442
E-mail: spokor@centrul.md

06.05.2011 nr. 03-1048/10

la nr. _____ din _____

мун. Бэлць

Ваша жалоба, адресованная Центру по Правам Человека, по поводу нарушения конституционного права предусмотренного ст. 37 Конституции Республики Молдова на благоприятную окружающую среду, была рассмотрена и сообщаем следующее.

С целью принятия необходимых мер, Парламентский адвокат на основании ст. 27 Закона о парламентских адвокатах, направил заключение в адрес Примэрии мун. Бэлць.

В результате рассмотрения данного заключения, Парламентский адвокат был проинформирован о том, что в соответствии с Планом Примэрии мун. Бэлць действий в целях уменьшения уровня шума, АО «Флоаря Соарелуй» взяло на себе ответственность принятия конкретных действий для улучшения данной ситуации.

Было предусмотрено создание экрана из разных деревьев, которые уменьшат уровень шума в отделах приема и хранения семян подсолнуха, находившихся по адресу 31 августа 6. Стоимость принятых мер составляет около 15000 лей.

Был предусмотрен монтаж резиновых устройств в целях передвижения бункеров, которые позволяют сократить возможность передачи промышленных вибраций. Чертежи проекта и механизм этих устройств были представлены Центру Здравоохранения муниципия Бэлць.

Так же предусматривается уменьшение шума посредством установления защитного экрана, созданного из специальных материалов типа "sandwich", который будет установлен в верхней части узла, напротив жилого сектора, на уровне 1200 мм от земли. Данное действие предусмотрено в случае неудовлетворительного результата вышеуказанных действий.

Необходимо напомнить, что для разрешения данной проблемы, Примэрия мун. Бэлць предложила купить данный жилой фонд, однако это осталось безрезультатно из-за разницы в предлагаемых цен.

Дополнительно Примэрия мун. Бэлць обеспечивала возможность строения одного защитно-звукового экрана домам от общего шума транспорта, который обслуживает предприятие. Однако, данный проект был остановлен из за находящихся в данном районе дополнительных строений (гаражи, склады.).

По мнению администрации Примэрии мун. Бэлць проблема может быть разрешена в случае, если дорожно-транспортная полиция могла бы обеспечить уменьшение транспортного трафика по _____, направляя его по двум другим сторонам входа.

Данная проблема продолжает находится на контроле у Парламентского адвоката и согласно ст.23 Закона о парламентских адвокатах, выступая в качестве посредника, Парламентский адвокат направил Муниципальному Совету мун. Бэлць предложения по разрешению вопроса о принятии мер по устранению нарушений прав граждан на благоприятную окружающую среду в кратчайшие сроки.

Одновременно информируем Вас, что в случае если Вы считаете, что бездействия местного публичного органа предполагают невозможность осуществления конституционных прав, Вы вправе обратиться с иском в компетентную судебную инстанцию.

Аурелия Григориу
Парламентский адвокат

С уважением

Anexa 3. Petiția colectivă parvenită din partea unui grup de cetățeni din 12.11.2010

Comitetului pentru Drepturile Omului din Moldova
de la un grup de cetățeni, locuitori ai din orașul
Ialoveni

PETIȚIE

Noi, subsemnații acestei petiții, am luat cunoștință de decizia adoptată de Consiliul raional Ialoveni, care prevede că în cadrul IMSP Spitalul Raional Ialoveni va fi construită secția de morfopatologie (morgă) și medicină legală. Știm că a fost elaborat un proiect al acestui obiectiv și în bugetul raionului Ialoveni pentru anul 2010 au fost prevăzuți 500000 lei pentru construcția secției menționate.

Suntem absolut convingși că secția de morfopatologie și medicină legală nu poate fi construită pe terenul planificat din mai multe motive. În primul rând amplasarea acestui obiect nu corespunde cu normele de urbanism prevăzute în Regulamentul sanitar privind amplasarea, dotarea și exploatarea Instituțiilor Medico-Sanitare, elaborat de Ministerul Sănătății în conformitate cu standardele europene și care la moment se află pe agenda Guvernului RM pentru aprobare.

Astfel, secția de morfopatologie și medicină legală urmează a fi amplasată într-o clădire existentă, care necesită a fi reconstruită și amenajată în scopurile secției sus menționate. Distanța de la clădirea viitoarei secții până la clădirile vecine este de 5-10 m, distanța până la casele de locuit ale cetățenilor este de mai puțin de 10 m. Aceleași probleme sunt și cu distanțele neregulate față de intrarea în maternitate și secția de pediatrie situate în aceeași curte. Potrivit proiectului, intrarea în clădirea secției morfopatologie și medicină legală este prevăzută din strada Ismail, respectiv de la ușa morgii până la casele oamenilor este o distanță de circa 10 metri. În plus, sistemul de canalizare la care se planifică a fi racordată secția, prezintă probleme. Deja în prezent, țeava de canalizare de pe strada Ismail erupe foarte des, iar apele reziduale și deșeurile se scurg pe suprafața drumului direct în albia râului Ișnovăț, creând inconveniențe serioase locatarilor. O problemă serioasă va apărea și din cauza mirosului extrem de neplăcut care este indispensabil de asemenea obiective cum este morga cu funcție de medicină legală, și care va fi simțit de oameni pe o distanță considerabilă de la clădirea secției.

În afară de toate aceste circumstanțe, deosebit de grav este aspectul moral și psihologic al construcției morgii printre casele oamenilor. Credem că este absolut inadmisibil ca oamenii care locuiesc în vecinătatea acestui obiectiv, și mai ales copiii lor, să fie supuși unei presiuni psihologice enorme, fiind martori la transportarea prin fața casei lor a tuturor cadavrelor din raion care vor trece prin secția menționată.

Astfel, considerăm că acțiunile autorităților sunt abuzive și ne lezează dreptul la o viață decentă și calitativă, precum și ne pun în pericol sănătatea fizică și mintală. În aceste condiții, rugăm colaboratorii Comitetului pentru Drepturile Omului din Moldova să monitorizeze procesul de rezolvare a acestui conflict și să ne acorde suportul juridic necesar. Persoane de contact:

12 11 08-1229/10
2010

Anexa 4. Nota informativă adresată Avocatului Parlamentar, parvenită din partea Consiliului Raional Ialoveni din 25.03.2011

REPUBLICA MOLDOVA
CONSILIUL RAIONAL IALOVENI

MD-6000, orașul Ialoveni, str. Alexandru cel Bun, 33, Tel./Fax, Tel. 2-26-50, 2-60-07

din 25 Nr. 138/08-11
03 2011

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova,
Doamnei Aurelia GRIGORIU,
Avocat parlamentar

Ref. nr. 03-1229/10

din 03.02. 2011

Cu referire la adresarea Dumneavoastră, vis-a-vis de reprofilarea unui obiectiv din centrul raional în secție de morfopatologie și medicină legală, administrația raionului Ialoveni Vă informează următoarele.

Acest subiect a fost discutat în cadrul ședințelor comisiilor de specialitate ale Consiliului raional, precum și în cadrul ședinței în plen a Consiliului din 3 martie curent.

Ținând cont de circumstanțele create, precum și de doleanțele locuitorilor orașului, Consiliul raional a hotărât să abroge propria decizie din 1 martie 2007, prin care se iniția procedura de construcție a secției nominalizate. (decizia din 3 martie 2011 se anexează).

Vă mai informăm, că acest document a fost pe larg mediatizat în presă scrisă și electronică.

Anexe – 1 (una) file.

Cu respect,

Mihail SILISTRARU,
președintele raionului

Ex. N. Mereacre,

Tel. 2-20-37

(268)

25.03.2011
Anu Rina cunoscătoare

Anexa 5. Nota informativă adresată Avocatului Parlamentar parvenită din partea Ministerului de Justiție din 30.06.2011

MINISTERUL JUSTIȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA CENTRUL NAȚIONAL DE EXPERTIZE JUDICIARE		МИНИСТЕРСТВО ЮСТИЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ
MD-2009, mun. Chișinău, str. M. Cobăneanu 2, tel: 238 705, 238 422, fax: 238 422		Бу-2009, мун. Кишинев, ул. М. Удовары 2, т. 238 705, 238 422, факс 238 422

80.06.11 Nr. exp. 3008/024
La nr. 13-623/11 din 23.06.2011

d-nei Plămădeală Tamara
Avocat parlamentar
mun. Chișinău, str. Sfântul Tărilor, 16

Cu referire la petiția cet. [nume] și [nume], depusă în adresa Dvs., Vă informăm că petiționarilor li s-a răspuns în termenii legali.

De asemenea, Vă aducem la cunoștință că în cadrul CNEJ efectuarea expertizelor are loc conform ordinii consecutivității parvenirii și înregistrării materialelor la CNEJ.

Astfel, dorința d-nei [nume] de a i se efectua expertiza în una-două luni în scopul respectării drepturilor dumneaei, ar duce la lezarea drepturilor altor persoane/solicitanți ai serviciilor de efectuare a expertizei, care așteaptă rezultatele expertizei conform ordinii de parvenire a materialelor spre executare.

Dat fiind faptul, că sarcina de lucru la numărul redus de experți este foarte mare, efectuarea expertizei nu este posibilă în termenii restrinși la care pretinde petiționara. Totuși, reieșind din situația gravă pe care o expune petiționara, CNEJ a precăutat posibilitățile în vederea urgentării expertizei și Vă informează că expertiza va fi efectuată în mod prioritar până la începutul lunii august a anului curent.

De asemenea, toate acuzațiile aduse conducerii CNEJ în conținutul petiției, de către petiționară precum că a fost tratată cu dispreț și că expertiza se tergiversează intenționat, sunt calomnioase și lipsite de temei.

Pretențiile petiționare precum că conducerea CNEJ nu i-a răspuns la adresarea oficială, nu corespunde realității, dat fiind faptul că la cerința dumneaei de urgentare a expertizei i s-a răspuns în modul adecvat în cadrul audienței cu vicedirectorul CNEJ din data de 03.05.2011, în cadrul audienței cu directorul din 31.05.2011, precum și i s-a dat răspuns în scris la cererea nr. 1438 din 21.04.2011.

Pentru informare Vă anexăm copia răspunsului CNEJ la petiția cet. [nume].

Anexă: 1 fișă

Director

Ex: Bulgaru Ala
Tel.: 23-26-09

Gheorghe CRETU
CENTRUL PENTRU DREPTURILE
OMULUI
[Stampa și semnătură]

Anexa 6. Copia remiterii cererii petiționarei Procurorului mun. Chișinău din 02.07.2011

CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA

ЦЕНТР ПО ПРАВАМ
ЧЕЛОВЕКА В
МОЛДОВЕ

THE CENTER FOR
HUMAN RIGHTS
OF MOLDOVA

MD-2012, Moldova, Chișinău,
str. Sfântul Ierii, 16

Tel: 234 – 800; Fax: 225 – 442
E-mail: spdom@mold.net

la nr. 01-07-2011 nr. 03-630/11
din

*Procurorul municipiului Chișinău,
Dlul Ion Diacov*

Stimate domnule procuror,

Prin prezenta, în temeiul art.20 alin.(1) lit.e) din Legea cu privire la avocații parlamentari nr.1349 din 17.10.97, Vă remit potrivit competenței petiția cet. *[nume]*, domiciliată în mun.Chișinău, *[adresa]*, pentru organizarea controlului circumstanțelor și faptelor expuse, cu luarea măsurilor ce se impun.

Despre rezultatele examinării cererii în cauză, solicităm să fie informată petiționara.

Anexă: cererea cet. [nume]

Cu respect,

*Aurelia Grigoriu
Avocat parlamentar*

Anexa 7. Nota informativă a Preturii sec. Rîșcani din 19.09.2011

REPUBLICA MOLDOVA
PRIMĂRIA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU
PRETURA SECTORULUI RÎȘCANI

2068, Chișinău, str. Kiev, nr. 3, tel. 44-10-98

Nr. 01-33/41 19 09 2011

La nr. 03-815/16 10 09 2011

Centrul pentru drepturile
omului din Moldova
dnei Aurelia Grigoriu

Pretura sectorului Rîșcani a examinat sesizarea dvs. cu privire la curățirea și defrișarea arborilor uscați ce incomodează locatarii domiciliați pe adresa str.

Vă informăm, că Pretura sectorului Rîșcani a solicitat Asociației de gospodărire a spațiilor verzi de a efectua lucrări de curățire și defrișare al arborilor uscați din strada nominalizată.

Ca rezultat, la data de 20-21 septembrie 2011 toate lucrările solicitate anterior au fost efectuate.

Vicepretor

Vasile Meriacre

A. Viznovici, 443589

Anexa 8. Nota informativă a Primăriei com. Grătiești din 30.09.2013

REPUBLICA MOLDOVA
MUNICIPIUL CHIȘINĂU

PRIMĂRIA COMUNEI
GRĂTIEȘTI
MD-2093, mun. Chișinău
Sect. Râșcani, s. Grătiești
Str. Ștefan cel Mare - 72
tel./fax 451 231
tel 451-232

30.09.13 № 614
La nr.03-778/13 din 28.08.2013

Avocatului parlamentar
d-lui Tudor Lazăr

Prin prezenta Primăria com.Grătiești, vă aduce la cunoștință cet.
domiciliat în a fost invitat la
Comisia Administrativă la care verbal a refuzat precăutarea cererii sale.

Primar

Florica Andrei

Ex. Frunză A.
Tel.022-451-282

Anexa 9. Nota informativă a Ministerului Sănătății către CpDOM din 28.06.2012

**MINISTERUL SĂNĂTĂȚII
AL REPUBLICII MOLDOVA**

str. Vasile Alecsandri 2,
MD-2009, mun. Chișinău,
Tel. +373 22 729907; +373 22 268818;
Fax. +373 22 738781, www.ms.gov.md
e-mail: office@ms.gov.md

28.06.12 Nr. *0137/1454*
La nr. _____ din _____

**МИНИСТЕРСТВО
ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

ул. Василе Александри 2,
MD-2009, мун. Кишинев,
Тел. +373 22 729907; +373 22 268818;
Факс. +373 22 738781, www.ms.gov.md
e-mail: office@ms.gov.md

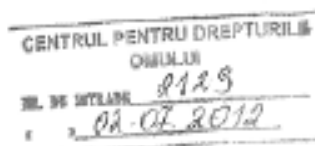
**Centrul pentru drepturile
omului din Moldova**

Ministerul Sănătății a examinat cu deplasare pe teren interpelarea Centrului pentru drepturile omului din Moldova privind exploatarea cu grave încălcări a poligonului de deșeuri menajere solide a or. Cimișlia și a constatat, că cele relatate s-au confirmat. Starea sanitaro-ecologică a teritoriului poligonului și cel adiacent se apreciază ca nesatisfăcătoare și este poluat cu deșeuri, cu admiterea arderii deșeurilor. Serviciul de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice al Republicii Moldova a efectuat analiza situației sanitare a teritoriului cu prezentarea ulterioară a materialelor primăriei pentru elaborarea planului de măsuri. Respectarea regulilor de exploatare a poligonului și starea ecologică a teritoriului adiacent, inclusiv soluționarea problemei respective ține de competența primăriei or. Cimișlia și inspectoratului ecologic de stat teritorial. Conform scrisorii nr.30 din 12.01.2012 și certificatului de urbanism nr. 032 din 07.04.2011 pentru ameliorarea situației create primăria or. Cimișlia a decis proiectarea și construcția unui poligon nou pentru stocarea deșeurilor pe un teren cu suprafața de 1 ha cu posibilitatea de a colecta deșeurile și din satele învecinate Bogdanovca-Nouă, Bogdanovca-Vechi, Dimitrovca, Gradiște, Valea-Perjei și raionul Basarabeseasca.

Viceministru

Mihai MAGDEI
Mihai MAGDEI

V.Goncear 268.862

Anexa 10. Nota informativă a Ministerului Mediului către CpDOM din 15.06.2012

MINISTERUL
MEDIULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA

MD 2005 m.m. Chisinau, str. Cosmașenștilor 9
tel. 20-45-07, tel/fax 22-68-58
E-mail: egretny@media.gov.md

МИНИСТЕРСТВО
ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

MD 2005 m.m. Кишинев, ул. Космашенских 9
тел. 20-45-07, тел/факс 22-68-58
E-mail: egretny@media.gov.md

13.04.2012 Nr. 05-04/1009
La nr. 13/46-2502 din 15.06.2012

Centrul pentru Drepturile Omului
din Moldova

Referitor la legalitatea construcției Uzinei de
reciclare și prelucrare a deșeurilor menajere
solide

Cu referire la demersul nr.01-13/46-2502 din 15.06.2012 înaintat de către Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, referitor la acordarea informației privind legalitatea construcției Uzinei de reciclare și prelucrare a deșeurilor menajere solide din extravilanul comunei Țințăreni, raionul Anenii Noi, Ministerul Mediului Vă aduce la cunoștință următoarele.

În baza deciziei Consiliului comunal Țințăreni nr. 04.03.03 din 12.04.2012 a fost permisă proiectarea și construirea depozitului / uzinei de reciclare și sortare a deșeurilor menajere solide, pe terenul cu suprafața de 29,16 ha, proprietate privată a cet. Donici Fiodor.

Terenul, cu nr. cadastral 1043102163, este amplasat în extravilanul comunei Țințăreni, la o distanță de 50-100 m de drumul național M 14 și la cca. 5 km de localitatea Cobusca Veche, raionul Anenii Noi. Modul de folosință a terenului – agricol.

În conformitate cu prevederile art. 23, 24 din Legea nr. 1515-XII din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător și art.6 din Legea nr. 851-XIII din 29.05.1996 privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător, efectuarea lucrărilor de construcție a Uzinei de reciclare și prelucrare a deșeurilor menajere solide, se permit doar în baza documentației respective de proiect, elaborate de către titularii de licență în domeniu, care în mod obligatoriu se supune expertizei ecologice de stat.

Potrivit art.15-17 ale Legii nr.851-XIII din 29.05.1996, pct.22 din capitolul X al Regulamentului cu privire la evaluarea impactului asupra mediului înconjurător (anexa la legea menționată), pentru activitățile preconizate de reciclare și prelucrare a deșeurilor, la etapa anterioară celei de proiectare, se elaborează în mod obligatoriu documentația de evaluare a impactului asupra mediului înconjurător (E.I.M.Î.), care se supune obligatoriu expertizei ecologice de stat. Avizul pozitiv al expertizei ecologice de stat servește drept bază pentru elaborarea compartimentului „Protecția mediului înconjurător” în documentația de proiect care, de asemenea, se supune obligatoriu expertizei ecologice de stat.

Documentația de evaluare a impactului se prezintă la expertiza ecologică de stat, coordonată, în mod obligatoriu, cu autoritățile administrației publice locale, Centrul Național de Medicină Publică, Serviciul Protecției Civile și Situațiilor Excepționale și alte organe abilitate din teritoriu.

Concomitent, beneficiarul prezintă avizul obștesc la tema de proiect și acordul populației din zona limitrofa, în conformitate cu prevederile art.3 lit.(d) din Legea nr.1515-XI din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător și prevederilor cap. III al Legii nr.851-XIII din 29.05.1996 privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător.

CENTRUL PENTRU DREPTURILE
OMULUI

NO. DE INTRARE

1348

15.06.2012

Viceministru

Lazăr CHIRICĂ

Anexa 11 Nota informativă a Ministerului Mediului către CpDOM din 28.08.2012

MINISTERUL
MEDIULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA

MD 2005 mun. Chișinău, str. Cosmonauților 9
tel. 20-45-07, telex 22-68-58
E-mail: egreta@mediu.gov.md

МНИСТЕРСТВО
ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

MD 2005 mun. Кишинев, ул. Космонавтов 9
тел. 20-45-07, теlex 22-68-58
E-mail: egreta@mediu.gov.md

18.09.2012 Nr. 01-04/1599
La nr. 01-05/336 din 28.08.2012

Centrul pentru Drepturile
Omului din Moldova

Ministerul Mediului a examinat în limita competențelor problemele cu care se confruntă locatarii din or. Nisporeni și satul Calfa Nouă, r-nul Anenii Noi și vă informează.

Pe parcursul anului 2011, pe lângă apeductul comună ce asigură populația din or. Nisporeni cu apă pentru necesități menajere, s-a construit instalația-pilot de tratare a apelor subterane a or. Nisporeni cu capacitatea de 480-960 m³/zi, gestionată de ÎM „GAAC Nisporeni”, pentru aprovizionarea cu apă potabilă a locatarilor din oraș. În perioada lunilor mai – iunie, în apeductul de apă potabilă a fost constatată prezența viermilor. În rezultatul investigațiilor efectuate de Centrul de Sănătate Publică Nisporeni apa potabilă nu a corespuns cerințelor la indicatorii microbiologici, fapt pentru care li s-a prescris de a efectua măsuri de clorare la stația de tratare și de a suspenda temporar exploatarea și tratarea surselor de apă subterană și sectoarelor de apeduct. Este de menționat faptul, că după procesul de clorare, viermii au dispărut. La data de 26-28 august 2012 din nou a fost constatată prezența viermilor, iar Centrul de Sănătate Publică a stopat exploatarea și tratarea surselor de apă subterană și sectoarelor de apeduct. La moment, de către Centrul de Sănătate Publică Nisporeni s-a permis procesul de tratare a apei.

Cu privire la situația alarmantă din s. Calfa, r-n Anenii Noi menționăm, că în apropierea acestuia își desfășoară activitatea de profil în creșterea porcinelor cu capacitatea de 50 mii/an și producerea cârnii pe o suprafață de 47,71 ha întreprinderea ÎCS „Pukoven” SRL din s. Roscane, raionul Anenii Noi. Complexul este format din: 24 hafe, secție de fabricare a nutrienților, abator, bloc administrativ, depozit de cereale.

Pentru a exclude întreprinderea dată ca potențială sursă de poluare a mediului la data de 23.02.2012, Inspecția Ecologică Anenii Noi prin actul de control nr. 024260 directorului executiv al întreprinderii dlui Valeriu Canna i-a prescris indicația obligatorie de a efectua auditul ecologic al activității economice conform Hotărârii Guvernului nr.395 din 08.04.1998 și de prezentat la Inspectoratul Ecologic de Stai (IES) pentru avizare în termen de până la 17.04.2012.

Controlul ecologic efectuat la data de 28.08.2012 cu scopul verificării îndeplinirii indicațiilor obligatorii din actul de control precedent, a stabilit că indicația obligatorie prescrisă de către organele de mediu nu a fost îndeplinită, și anume nu s-a efectuat auditul ecologic al activității economice conform Hotărârii Guvernului nr.395 din 08.04.1998 și nu s-a prezentat la IES pentru avizare în termen de până la 17.04.2012.

Astfel, pentru neexecutarea prescripțiilor și altor cerințe legitime, IE Anenii Noi prin demersul nr.09-02/278 din 23.08.2012 a înaintat către CCCEC materialele privind încălcarea admisă de administrația ÎCS „Pukoven” SRL, pentru examinare în conformitate cu prevederile art. 401 Cod Contravențional al RM.

La momentul controlului din 28.08.2012, IE Anenii Noi a întocmit actul de control nr. 052252 cu prescrierea indicațiilor obligatorii: I. de efectuare auditul ecologic al activității economice, conform HG nr.395 din 08.04.1998 și de prezentare la IES pentru avizare în termen de până la 17.04.2012.

ACT DE ÎNTRĂLIRE
18.09.12

30.11.2012: 2. de amenajat un teren special / platformă pentru acumularea deșeurilor, termen – 30.09.2012; 3. de evacuat stocările neautorizate de deșeuri de pe teritoriul întreprinderii în termen – 30.09.2012.

Totodată a fost încheiat proces-verbal cu privire la contravenție nr.013266 din 03.09.2012, în temeiul art.154 alin.(1) Cod Contravențional al RM, cu aplicarea sancțiunii contravenționale sub formă de amendă în mărime de 200 u.e., ce constituie 4000 lei pentru nerespectarea modului stabilit de colectare, prăstare, transport, depozitare, ardere, neutralizare și evacuare a deșeurilor industriale, de construcție, menajere și de altă natură.

De asemenea, de către Centrul de Investigații Ecologice al Agenției Ecologice Chișinău au fost prelevate probe de apă din râul Bic, în aval și amonte de întreprindere, inclusiv din bazinul de acumulare nr.5 al ÎCS „Pukoven” SRL cu scopul determinării gradului de poluare a resurselor acvatice. Rezultatele încercărilor probelor de apă a constatat, că în aval de ÎCS „Pukoven” SRL conținutul de CO₂ și CBO₂ este mai mare decât în amonte de ÎCS „Pukoven” SRL.

Pentru a determina cu precizie cauza poluării r. Bic de către inspectorii de stat pentru ecologie în comun cu Administrația Publică Locală și în prezența agentului economic, vor fi deschise ființele de control a rețelei de avariere a întreprinderii, care la indicația IE Anenii Noi au fost anterior închise.

Despre rezultatele acțiunilor întreprinse vă vom informa suplimentar.

Ministru

Gheorghe ȘALARU

N. Bragol
22/9/23

Anexa 12. Copia comunicatului de presă cu referire la sesizarea Avocatului Poporului în domeniul protecției dreptului la un mediu sănătos din 10.03.2012

Comunicat de presă

Ministerul Mediului a reacționat la semnalele avocatului parlamentar Aurelia Grigoriu și a examinat problemele cu care se confruntă locuitorii orașului Nisporeni și cei din satul Calfa Nouă, raionul Anenii Noi.

Astfel, într-un mesaj de răspuns la demersul anterior al ombudsmanului, ministrul Mediului Gheorghe Șalaru o informează pe Aurelia Grigoriu despre rezultatul controalele efectuate la Nisporeni și Calfa Nouă și acțiunile întreprinse în scopul remedierii situației.

Potrivit celor relatate, urmare a investigațiilor realizate de Centrul de Sănătate Publică Nisporeni, s-a constatat că apa potabilă din localitatea dată nu corespunde cerințelor la indicatorii microbiologici, fiindu-se prescrisă tratarea, prin clorurare, a surselor de apă subterană și sectoarelor de apeduct. Dat fiind că la scurt timp după prelucrarea apei viermii au reapărut, s-a procedat la tratarea repetată a apei.

Cu privire la situația alarmantă din satul Calfa Nouă, raionul Anenii Noi s-a dispus efectuarea auditului ecologic al activității economice a întreprinderii de producerea cărnii ÎCS „Pukoven” SRL, care ar putea fi o potențială sursă de poluare a mediului. Întreprinderii în cauză i s-a solicitat amenajarea unui teren special/platformă pentru acumularea deșeurilor, precum și evacuarea stocării neautorizate de deșeuri de pe teritoriul acesteia. De asemenea a fost încheiat un proces-verbal cu privire la contravenție nr.013266 din 03.09.2012, în temeiul art.154 alin. (1) Cod Contravențional cu aplicarea sancțiunii contravenționale sub formă de amendă în mărime de 200 de unități convenționale ce constituie 4000 lei pentru nerespectarea modului stabilit de colectare, păstrare, transport, depozitare, ardere, neutralizare și evacuare a deșeurilor industriale, de construcție, menajere și de altă natură.

De asemenea, în scrisoare se menționează că Centrul de Investigații Ecologice al Agenției Ecologice Chișinău a prelevat probe de apă din râul Bîc, inclusiv din bazinul de acumulare a întreprinderii ÎCS „Pukoven” SRL, în scopul determinării gradului de poluare a resurselor acvatice. Pentru a stabili cu precizie cauza poluării râului Bîc vor fi deschise fântinile de control ale rețelei de avariere a întreprinderii nominalizate. Despre acțiunile inițiate avocatul parlamentar va fi informată suplimentar.

2012 10 03

150

Anexa 13. Nota informativă a Ministerului Mediului către CpDOM din 28.05.2013

**MINISTERUL
MEDIULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA**

MD 2005 mun. Chișinău, str. Cosmonauților 9
tel. 20-45-07, tel/fax 22-68-58
E-mail: egreta@mediu.gov.md

**МИНИСТЕРСТВО
ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

MD 2005 мун. Кишинэу, ул. Космонавтов 9
тел. 20-45-07, тел/факс 22-68-58
E-mail: egreta@mediu.gov.md

14.06.2013 Nr. 01-07/1001
La nr. 01-13/13-2567 din 28.05.2013

Centrul pentru Drepturile
Omului din Moldova

Ministerul Mediului a examinat solicitarea Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, referitor la circumstanțele care au dus la formarea unei gunoști neautorizate la periferia satelor Boșcana, raionul Criuleni și Budești, municipiul Chișinău și Vă informează.

Conform deciziei Sovietului de Deputați al raionului Criuleni nr.14.7 din 23.07.1980, Primăriei orașului Vadul lui Vodă i-a fost atribuit terenul cu suprafața de 13,85 ha, pentru construirea unei gunoști, iar din anul 1981 (obiectul nr.4306) „Poligon de deșeuri menajere solide cu suprafața de 13,6204 ha, nr.cadastral 3118113152” construit în baza proiectului, elaborat de către „MOLDCOMUNPROIECT” a fost gestionat de către Regia Comunal Locativă Vadul lui Vodă.

La data de 29.01.2013, Primăria comunei Boșcana, raionul Criuleni, în condițiile legii și în corespundere cu rezultatele licitației funciare (procesul-verbal nr.2 al comisiei de licitație din 29.01.2013), a încheiat cu SRL „Eco Privat” Contractul de arendă nr.551 din 30.01.2013 a terenului cu suprafața de 13,6204 ha, folosit ca depozit de deșeuri menajere solide, care este **proprietatea publică a UAT Boșcana**, fapt confirmat și prin Extrasul din Registrul bunurilor imobile din 30.01.2013.

În rezultatul controlului ecologic efectuat la data de 29.03.2013 de către Inspekția Ecologică Criuleni (actul de control nr.013004SL din 29.03.2013) s-a stabilit că, depozitul de deșeuri menajere solide este întreținut de către SRL „Eco Privat” conform condițiilor tehnice.

Acțiunile Regiei Comunal Locative Vadul lui Vodă de stocare stihiiinică a deșeurilor a contribuit la crearea unei gunoști neautorizate la periferia satelor Boșcana, raionul Criuleni și Budești, municipiul Chișinău, fapt ce încalcă prevederile art.38 din Legea nr.1515-XII din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător. Drept urmare, în privința dlui Conoval Tudor, director al Regiei Comunal Locative Vadul lui Vodă de către Agenția Ecologică Chișinău a fost încheiat proces – verbal nr. 016737 din data de 13.06.2013 cu privire la contravenție în temeiul art. 154, alin.(10) Cod Contravențional al Republicii Moldova, cu aplicarea sancțiunii contravenționale sub formă de amendă în mărime de 50 unități convenționale.

Conform prescripțiilor înaintate Regia Comunal Locativă Vadul lui Vodă urmează în termeni până la 17.06.2013 să efectueze lucrări de evacuare a deșeurilor stocate neautorizat.

Viceministru

Valentina ȚAPIȘ

Valentina ȚAPIȘ

V.Andronic
022 280925
V. Popovici
022 226927

DECLARAȚIA
PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Crasnobaev Adrian, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez, că în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Crasnobaev Adrian

Semnătura

10.06.2015

CV-ul AUTORULUI

Date personale:

Numele de familie și prenumele - **Crasnobaev Adrian**

Data, anul și locul naștrii - 18.07.1987, com. Mîndrești, r-nul Teleneshti

Adresa de email - adrian198718@gmail.com

Adresa de domiciliu - R.Moldova, mun. Bălți, strada Mareșalul Malinovskii 1 ap. 43

Adresa de serviciu - R.Moldova, mun. Bălți, strada Ștefan cel Mare 82

Telefon mobil - 069342488

Studii:

2003 - 2005 - Liceul teoretic „Ion Creangă”, s. Popeștii de Sus, r-nul Drochia, atestat de studii medii generale;

2005 - 2010 - Institutul Nistean de Economie și Drept, mun. Bălți, diplomă de licență, Specialitatea Drept;

2010 – 2013 - Universitatea Academiei de Științe din Moldova - studii doctorale;

Activitatea profesională:

2010 – prezent – lector asistent la Catedra de Drept public, Facultatea de Drept, INED

Ianuarie 2013 – iulie 2014 Șef Stație Agrohidrometeorologică din Bălți

Lucrări științifice publicate:

1. Crasnobaev A. *Carențe privind determinarea conținutului dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*. În: Administrarea Publică, 2014, nr.2. Chișinău: AAP, p.155-163 (0,6 c.a.)

2. Crasnobaev Adrian. *Îndatorirea fundamentală de a proteja mediul înconjurător*. În: Studii Juridice Universitare. ULIM, 2014, nr. 1-2, p.304-310 (0,5 c.a.)

Publicații la conferințe și mese rotunde cu participare națională și internațională

3. Crasnobaev A. *Dreptul la un mediu sănătos ca un drept fundamental al omului*. În: Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale ale tinerilor cercetători. Vol .II, Secția Drept Național. Ediția a V-a, 31 martie 2011. Chișinău: Artpoligraf, 2011, p.7-11 (0,4 c.a.)

4. Smochină A., Crasnobaev A. *Autoritățile publice în cadrul sistemelor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*. În: Administrarea statului Republica Moldova la 20 de ani de independență: Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 29-30 octombrie 2011. Chișinău: Tipogr. „Elena-V.I.”, 2012, p. 210-217 (0,7 c.a.)

5. Crasnobaev A. *Rolul Instituției Avocatului Parlamentar în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*. În: „Tendențe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova”: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători. Volumul II. Ed. a VI-a, 12 apr. 2012. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 144-152 (0,6 c.a.)

6. Smochină A., Crasnobaev A. *Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*. În: Asigurarea unei creșteri economice durabile într-un stat de drept: Materialele conf. teoretico- științifice cu participare internațională, 28-30 martie, 2012. Bălți: Tipografia ”Elena – V.I. ”. p. 47-52 (0,4 c.a.)

7. Crasnobaev A. *Rolul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 22 mai 2012. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2012, p.176-178 (0,4 c.a.)

8. Crasnobaev A. *Formele de realizare a funcției ecologice a statului*. În: Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu

participare internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova, 11 decembrie 2012. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p. 217-231 (0,7 c.a.)

9. Crasnobaev A. Le contrôle exercé sur l'activité de l'administration publique comme mécanisme d'assurance du droit constitutionnel à un environnement sain. În: „Eficiența normelor juridice”: Materiale ale conferinței internaționale, 25-27 aprilie 2013, România. Cluj-Napoca: Editura Hamangiu, 2013, p. 475 – 781 (0,5 c.a.)

10. Crasnobaev A. *Dreptul la un mediu sănătos: determinări conceptuale*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 20 mai 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p.301-304 (0,4 c.a.)

11. Crasnobaev A. *Rolul controlului judecătoresc în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*. În: „Reformele structurale primordiale necesare dezvoltării competitive a societății din Republica Moldova”: Materiale ale conferinței științifice internaționale, 5-6 aprilie 2013. Bălți: Elan Poligraf, 2013, p.112-117 (0,5 c.a.)

12. Crasnobaev A. *Recunoașterea dreptului la un mediu sănătos*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, p. 203-206 (0,4 c.a.)

13. Crasnobaev Adrian. *Rolul controlului constituționalității legilor în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*. În materialele conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Perspective de dezvoltare a științei în viziunea tinerilor cercetători”. Vol. II, Secția Drept Național și Științe Politice. Ediția a VIII-a, 3 iunie 2014. Chișinău, 2014, p. 60-72 (0,7 c.a.)

14. Crasnobaev A. *Dreptul publicului de a participa la elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu în cadrul activității administrației publice*. În: Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: masă rotundă cu participare internațională, 10 decembrie 2014. Chișinău:Garomont-Studio, 2015, p. 135 – 151 (0,8 c.a.)

Cunoașterea limbilor: română (maternă), rusă (foarte bine), franceză (bine).